

FARKLI BOYUTLARIYLA

10. YILINDA

15 TEMMUZ

FARKLI BOYUTLARIYLA 10. YILINDA 15 TEMMUZ

Editörler:

Doç. Dr. İzzet ARI

Doç. Dr. Ahmet Faruk ÇEÇEN

Doç. Dr. Hakan KARABACAK

Dr. Öğr. Üyesi Ersin ÇETİNKAYA

ASBÜ YAYINLARI 57

Yayın Tarihi: Haziran 2026

Yayın Sertifikası No: 48453

ISBN: 978-625-93327-7-2

FARKLI BOYUTLARIYLA 10. YILINDA 15 TEMMUZ

Editörler:

Doç. Dr. İzzet ARI

Doç. Dr. Ahmet Faruk ÇEÇEN

Doç. Dr. Hakan KARABACAK

Dr. Öğr. Üyesi Ersin ÇETİNKAYA

Son Okuma:

Öğr. Gör. Dr. İsa İlkey KARABAŞOĞLU

Sekreteryası:

Damla ER

Türkan ŞAHİN

Kapak Tasarım: **Adem DENİZ**

Mizanpaj: **Adem DENİZ**

Bu Eser, ASBÜ Sürekli Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi
koordinasyonunda hazırlanmıştır

ASBÜ Yayınları

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Hükümet Meydanı No: 2 06050 Ulus/Altındağ/Ankara

bilgi@edu.asbu.tr

Telefon: +90 312 596 44 44-45

Fax: +90 312 311 86 00

PTT keş: Asbü@hs01.keş.tr

TAKDİM

10. Yılında 15 Temmuz: Hafıza, İrade ve Medeniyet Şuuru Üzerine

Tarih, bazı geceleri yalnızca bir takvim yaprağı olarak kaydetmez. Bazı geceler vardır ki bir milletin hafızasına kazınır; nesiller boyunca anlatılır, düşünülür, sorgulanır ve yeniden anlamlandırılır. 15 Temmuz 2016'da Türk milletinin hafızasına bu şekilde kazınmış tarihî dönüm noktalarından biridir.

O gece Türkiye yalnızca bir darbe girişimiyle karşı karşıya kalmamıştır. Aynı zamanda devletin kurumlarına sızmış, dinî kavramları araçsallaştırmış, hakikati manipüle etmiş, sadakati şahıslara yönlendirmiş ve millet iradesini yok saymış karanlık bir yapının gerçekleriyle yüzleşmiştir. Bu yönüyle 15 Temmuz, sadece askerî yahut siyasî bir kalkışma değil; aynı zamanda epistemolojik, ahlâkî, sosyolojik ve teolojik bir krizdir.

Çünkü mesele yalnızca silah değildir. Mesele, insanın zihninin işgal edilmesidir. Mesele, dinin hakikat olmaktan çıkarılıp örgütsel sadakatin aracı hâline getirilmesidir. Mesele, ahlâkın yerini kör itaate bırakmasıdır. Mesele, irfanın yerini manipülasyonun almasıdır. 15 Temmuz bize bir hakikati yeniden göstermiştir: Bir toplumun en büyük güvenlik meselesi yalnızca sınırlarının değil; anlam dünyasının da korunmasıdır. Zira anlamını kaybeden toplumlar, sonunda yönünü de kaybederler.

Bu bakımdan 15 Temmuz'u yalnızca "başarısız bir darbe girişimi" şeklinde tanımlamak eksik olacaktır. O gece yaşananlar, aynı zamanda modern çağda din istismarının nasıl küresel bir organizasyona dönüşebileceğini; medya, eğitim, ekonomi, bürokrasi ve uluslararası ilişkiler ağlarıyla nasıl hibrit bir güç üretilebileceğini göstermiştir. Bu yönüyle 15 Temmuz, yalnızca Türkiye'nin değil; çağımızın en önemli toplumsal ve siyasal vakalarından biridir.

Fakat 15 Temmuz'un diğer yüzünde millet vardır.

Tankların karşısına bedenini koyan insanlar...

Kurşunların önünde geri çekilmeyen gençler...

Siyasi görüşü, dünya görüşü, sosyal statüsü farklı olsa da ortak bir vicdanda buluşan milyonlar...

O gece Türk milleti, bir darbeyi durdurmakla kalmamış, aynı zamanda şu mesajı vermiştir:

"Bu ülkenin kaderi, millet iradesinin üstünde hiçbir güce teslim edilemez."

Bu yönüyle 15 Temmuz, modern Türk siyasal tarihinin en önemli toplumsal dayanışma örneklerinden biri olmuştur. Millet, devletine sahip çıkmış; devlet ise milletin desteğiyle yeniden kendisini tahkim etmiştir.

Elinizdeki eser, 15 Temmuz'un onuncu yılında bu büyük kırılmayı farklı disiplinler ışığında yeniden düşünme çabasının ürünüdür. Eserde yer alan çalışmalar; teolojik arka plandan medya analizlerine, uluslararası yansımalarından kültürel hafızaya, örgütsel yapılardan toplumsal algıya kadar geniş bir perspektif sunmaktadır.

Özellikle FETÖ'nün dinî söylem üzerinden kurduğu manipülatif yapı, mehdîyet ve mesihîyet söylemlerinin örgütsel sadakat üretimindeki rolü, teslimiyet kültürünün istismarı, narsisizm ve ahlâkî duyarsızlık gibi meseleler; bu kitabın dikkat çekici analiz alanlarını oluşturmaktadır. Bu yönüyle eser, sadece geçmişî anlatan bir çalışma değil; gelecekte benzer tehditlerin anlaşılması açısından da önemli bir hafıza metnidir.

Bugün 15 Temmuz'un üzerinden on yıl geçti. Fakat aradan geçen zaman, hafızamızı zayıflatmamalıdır. Çünkü unutilan her tarihî tecrübe, başka biçimlerde yeniden karşımıza çıkabilir.

Bu nedenle yapılması gereken yalnızca anmak değildir; anlamaktır. Yalnızca hatırlamak değildir; ders çıkarmaktır. Yalnızca duygusal bir hafıza üretmek değildir; aynı zamanda fikrî bir bilinç geliştirmektir.

Türkiye'nin geleceği; güçlü ekonomi kadar güçlü bir ahlâk anlayışına, güçlü teknoloji kadar güçlü bir irfan geleneğine, güçlü güvenlik kadar güçlü bir eğitim ve düşünce sistemine bağlıdır. Eğer insan yetiştirme meselesini ihmal edersek, hem kurumlarımızı hem de geleceğimizi riske atmış oluruz.

Bu noktada üniversitelere, düşünce dünyasına ve akademiye büyük görev düşmektedir. Akademi; hakikati sloganlardan ayırabilmeli, olayları hamasetle değil ilimle değerlendirebilmelidir. Çünkü bilgi, yalnızca teknik bir güç değil; aynı zamanda ahlâkî bir sorumluluktur.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi olarak bizler; sosyal bilimleri toplumun hafızasını, vicdanını ve geleceğini inşa eden bir zemin olarak görmekteyiz. Bu eser de bu anlayışın bir ürünüdür.

İnanıyoruz ki milletler; yalnızca ekonomik güçle değil, aynı zamanda hafıza, anlam ve medeniyet şuuru ile ayakta kalırlar. 15 Temmuz'u doğru okumak;

Türkiye'nin geleceğini doğru kurmanın da önemli şartlarından biridir.

Bu vesileyle; vatan uğruna şehit düşen bütün kahramanlarımızı rahmetle, gazilerimizi ise minnetle yâd ediyorum. O gece millî iradesine sahip çıkan aziz milletimize şükranlarımı sunuyorum.

Bu kıymetli çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen editörlerimize, yazarlarımıza ve katkı sunan herkese teşekkür ediyor; eserin akademik dünyaya ve toplumsal hafızaya anlamlı katkılar sunmasını temenni ediyorum.

Hassaten bu değerli eserin hazırlanmasında büyük emek veren editörlerimiz ve öncülük eden ASBÜ ailesinin Kıymetli Hocaları meslektaşlarım Doç. Dr. İzzet Arı'ya, Doç. Dr. Ahmet Faruk Çeçen'e, Doç. Dr. Hakan Karabacak'a ve Dr. Öğr. Üyesi Ersin Çetinkaya'ya; ayrıca yazılarıyla katkı sunan bütün akademisyenlerimize gönülden teşekkür ediyorum.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi olarak; ilmi, hikmeti, eleştirel düşüncüyü ve medeniyet perspektifini merkeze alan akademik yaklaşımımızla, milletimizin hafızasına katkı sunmaya devam edeceğiz. Bu eserin; 15 Temmuz'un sağlıklı biçimde anlaşılmasına, toplumsal hafızada canlı tutulmasına ve gelecek nesillere doğru aktarılmasına katkı sunmasını diliyorum.

Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörü

EDİTÖRLERDEN

15 Temmuz 2016, bir darbe teşebbüsünün bastırıldığı bir tarih olmanın ötesinde; devlet, millet, demokrasi, bağımsızlık ve millî irade kavramlarının millet hafızasında yeniden anlam kazandığı tarihî bir dönüm noktasıdır. Türk milleti o gece silahlı bir kalkışmaya karşı durmanın yanı sıra; vesayetçi anlayışlara, dinin istismarına, manipülatif yapılara ve millet iradesini yok sayan her türlü girişime karşı da güçlü bir toplumsal refleks ortaya koymuştur.

Aradan geçen on yıl içerisinde 15 Temmuz; sosyolojik, psikolojik, teolojik, kültürel, medya, diplomasi ve güvenlik boyutlarıyla yeniden değerlendirilmesi gereken çok katmanlı bir mesele hâline gelmiştir. Elinizdeki bu eser, işte bu ihtiyacın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma, 15 Temmuz'u sloganların ve gündelik tartışmaların dar çerçevesine hapsedmeden; akademik ciddiyet, disiplinler arası yaklaşım ve çok boyutlu analiz perspektifiyle değerlendirme gayreti taşımaktadır. Farklı alanlardan uzman akademisyenlerin katkılarıyla hazırlanan eser, 15 Temmuz'u geleceğin inşasında dikkate alınması gereken tarihî bir tecrübe olarak ele almaktadır.

Kitapta yer alan çalışmalar; FETÖ'nün teolojik ve ideolojik arka planından medya söylemlerine, uluslararası basındaki temsillerinden örgütsel yapılanma biçimlerine, toplumsal hafızadan kültürel diplomasiye kadar geniş bir perspektif sunmaktadır. Bunun yanında; teslimiyet kültürü, din istismarı, algı operasyonları, farklı ülkelerdeki yansımalar, TBMM'nin tarihî rolü ve toplumsal direncin inşası gibi meseleler de akademik bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Böylece eser, farklı disiplinlerin ortak hafıza ve analiz zemininde bulunduğu çok boyutlu bir akademik çalışma niteliği taşımaktadır.

15 Temmuz'un doğru anlaşılması, yalnızca geçmişin değerlendirilmesi açısından değil; gelecekte benzer tehditlerin önlenmesi bakımından da önem taşımaktadır. Bu nedenle söz konusu sürecin yeni nesillere sağlıklı, sahih ve çok boyutlu bir perspektifle aktarılması; akademik, toplumsal ve tarihî açıdan önemli bir sorumluluk taşımaktadır.

Bu kıymetli eserin hazırlanmasında bizleri teşvik eden ve destekleyen Rektörümüz Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN'a, çalışmalarıyla katkı sunan akademisyenlerimize, ayrıca eserin ortaya çıkmasında emek veren tüm idari ve akademik personelimize gönülden teşekkür ediyoruz.

Bu eserin 15 Temmuz'un 10. yılında, söz konusu tarihî sürecin unutulmamasına, farklı boyutlarıyla anlaşılmasına ve benzer acı tecrübelerin bir daha yaşanmamasına katkı sunmasını temenni ediyoruz.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Öğretim Üyeleri

Doç. Dr. İzzet ARI
Doç. Dr. Ahmet Faruk ÇEÇEN
Doç. Dr. Hakan KARABACAK
Dr. Öğr. Üyesi Ersin ÇETİNKAYA

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	3
---------------------	----------

EDİTÖRLERDEN	7
---------------------------	----------

Prof. Dr. Ali AVCU

FETÖ Kalkışmasının Teolojik Arka Planı: Kıyamet Teorisi Mehdilik ve Mesihlik.....	11
---	-----------

Doç. Dr. Cumhur COŞKUN - Doç. Dr. Emin TOKSÖZ

15 Temmuz Darbe Girişimi Temalı Sanatsal Sergilerin Semiyotik Analizi: Görsel Göstergeler, Kolektif Hafıza ve Millî Kimliğin Yeniden İnşası.....	35
--	-----------

Doç. Dr. Erden EL

15 Temmuz Darbe Girişimi'nin İngiliz ve Amerikan Basınındaki Temsilinin İncelenmesi.....	55
--	-----------

Prof. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

Mürid-Mürşid İlişkisinden Örgütsel Hiyerarşiye: Teslimiyet Kültürünün İstismarı.....	77
--	-----------

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Gnostik Aklın Teo-Politik Eleştirisi: FETÖ'de Narsisizm ve Ahlakî Duyarsızlığın Diyalektik İnşası Üzerine.....	89
---	-----------

Dr. Öğr. Üyesi Nizam İZZETTİN

2016 Yılında Türkiye'deki Başarısız Darbe Girişiminin Arap Basınındaki Yansımaları.....	109
---	------------

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah SAT

15 Temmuz Darbe Girişiminin Japonya'daki Yansımaları.....	125
---	------------

Prof. Dr. Orhan ATALAY

15 Temmuz Darbesi'nin Başarısız Olmasında TBMM'nin Rolü.....	149
--	------------

Dr. Özkul HARAÇ

KKTC'de 15 Temmuz'un İzleri: Toplumsal Algı, Siyasal Söylem ve Kültürel Diplomasi.....	165
--	------------

FETÖ KALKIŞMASININ TEOLOJİK ARKA PLANI: KIYAMET TEORİSİ MEHDİLİK VE MESİHLİK

Prof. Dr. Ali AVCU
ASBÜ İlahiyat Fakültesi

Özet

Bu çalışma, FETÖ'nün sosyopolitik ve dinî arka planını, İslam düşünce tarihinde özellikle Şiî-Bâtinî hareketler içinde geliştirilen muhalefet biçimleri bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Temel tez, FETÖ'nün kalkışma stratejisinin, hicrî II. asırdan itibaren aşırı Şiî çevreler ve İsmaililikte şekillenen kıyametçi ve eskatolojik muhalefet anlayışıyla paralellik arz ettiğidir. Bu bağlamda, mehdî veya mesih'in zuhuru etrafında şekillenen ve belirli bir grubun ilahî bir misyon üstlendiği düşüncesine dayanan modelin FETÖ tarafından benimsendiği ileri sürülmektedir. Ancak örgütün Sünnî bir zeminde ortaya çıkması nedeniyle bu yapı, Sünnî tasavvuf terminolojisiyle yeniden üretilmiş ve kavramsal olarak örtülmüştür. Çalışmanın ikinci amacı, FETÖ'nün dinî söyleminde mehdî ve mesih kavramlarının yerini ve işlevini sistematik biçimde ortaya koymaktır. Bu çerçevede, literatürde sınırlı biçimde ele alınan mesihçi boyut da analiz edilerek, örgütün inanç sisteminin bütüncül bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bâtinîlik, Gulât-ı Şia, İsmailîlik, FETÖ, Mehdilik, Mesihlik

Abstract

This study aims to analyze the socio-political and religious background of FETÖ within the framework of opposition models developed in Islamic intellectual history, particularly among Shi'i-Batini movements. The main argument is that FETÖ's strategy of insurrection parallels the apocalyptic and eschatological modes of opposition that emerged in extremist Shi'i circles and Ismaili thought from the second century of Hijra onward. In this context, it is argued that FETÖ adopted a model centered on the anticipation of the Mahdi or the Messiah and the belief that a particular group is divinely chosen to fulfill a sacred mission. However, since the movement emerged in a predominantly Sunni context, this Shi'i-Batini framework was rearticulated through Sunni Sufi terminology, thereby undergoing a process of conceptual concealment. The second aim of the study is to systematically examine the place and function of the concepts of the Mahdi and the Messiah within FETÖ's religious discourse. By addressing the relatively neglected messianic dimension alongside the more frequently emphasized Mahdist aspect, the study offers a comprehensive analysis of the movement's belief system.

Keywords: Batinism, Ghulat al-Shia, Ismailism, FETÖ, Mahdism, Messianism

1. Giriş

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında FETÖ'nün farklı boyutlarını ele alan pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda mesele siyasî, sosyal, psikolojik, tarihî ve benzeri farklı açılardan ele alınarak analize tabi tutulmuştur. FETÖ yapılanması kendisini dinî bir grup olarak takdim ettiği için ilahiyat alanındaki çalışmalarda meselenin daha çok dini boyutu ele alınmıştır. Bu çalışmalarda FETÖ'nün nasıl bir din anlayışına sahip olduğu ve arka planında ne tür yapıların yer aldığı gibi temel soru ve sorunlara cevap aranmıştır.

Konuyla alakalı ilahiyat alanında yapılan çalışmaların başında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun yapmış olduğu *Farklı Boyutlarıyla FETÖ/PDY* (Yılmaz-Akdoğan, 2019) isimli çalışma gelmektedir. Eserde FETÖ'nün bilgi kaynakları, ideolojisi, din anlayışı, Bâtınîlik ve tasavvufla ilişkisi, yurt dışındaki faaliyetleri gibi temel meseleler ele alınmıştır. Yine DİB tarafından bir komisyona hazırlatılan *FETÖ Örgütlenmiş Din İstismarının Tahlili* isimli çalışma, kendi eserlerinden hareketle FETÖ'nün din anlayışını ortaya koyması açısından kıymetlidir. (Komisyon, 2017) İSAM tarafından hazırlanan *Gülen Yapılanması* isimli çalışmada ise FETÖ'nün dini, siyasi, tarihi yönleri ele alınarak örgütlenme biçimi, arka planı, oluşturduğu tehdit ve alınacak tedbirler üzerinde durulmuştur. (Büyükkara vd., 2017) İçişleri Bakanlığı'yla ASBÜ arasında yapılan protokolle hazırlanan 50 Soruda FETÖ/PDY isimli çalışmada ise konunun tarihi yönüyle dini boyutu ele alınmış, 50 farklı soruya verilen cevaplarla konu farklı boyutlarıyla izah edilmeye çalışılmıştır. Özellikle "FETÖ Şii-Bâtınî Zihniyetten Etkilenmiş midir? Sorusuyla FETÖ Opus Dei ve Benzeri Batılı Dini Akımlardan Etkilenmiş midir? FETÖ'nün Politik Hedeflerini Gerçekleştirmede Mehdilik ve Mesihliğin Yeri ve Önemi Nedir?" sorularına verilen cevaplar çalışmamızın omurgasını oluşturma noktasında önemli katkı sunmuştur. (İçişleri Bakanlığı, 2023) Mustafa Öztürk'ün *Din Sermayesinden İktidar Devşirmek FETÖ* isimli çalışması FETÖ'nün dini, siyasi, ideolojik ve örgütsel yapısını çok boyutlu olarak ele almaktadır. (Öztürk, 2017) Mahmut Aydın'ın *FETÖ'nün Uluslararası Kodları* çalışması ise FETÖ yapılanmasının arkasındaki Cizvit, Opus Dei, Haşhaşilik gibi İslam içi ve dışı unsurları tartışmaktadır. (Aydın, 2017)

Konumuz açısından baktığımızda bu çalışmalarda ve burada yer vermediğimiz diğer akademik faaliyetlerde FETÖ hareketinin mehdici ve mesihçi yönüne vurgu yapılmış, ancak bu anlayışın dayandığı teopolitik sistem tam olarak ortaya konulamamıştır. Yine hareketin kıyametçi yönüne de bazı atıflar yapılmış, ancak FETÖ'nün kıyametçi söyleminin nasıl bir teopolitik arka plana dayandığı, mehdilik ve mesihlik meselesiyle kıyametçi söylem arasındaki bağ tam olarak ortaya konulamamıştır.

İçişleri Bakanlığı bünyesinde yapılan çalışmada yukarıda işaret ettiğimiz sorulara verilen cevaplarda, meselenin ana hatlarıyla ortaya konulduğu görülmektedir. (İçişleri Bakanlığı, 2023, 102-108, 122-129.) Çalışmamızda bu eserde ortaya konulan çerçeveyi referans alarak meseleyi etraflı bir şekilde ortaya koymayı ve büyük resmi açığa çıkarmayı hedeflemekteyiz.

2. FETÖ'nün Kıyametçi Din Anlayışının Arka Planı

FETÖ hareketinin en karakteristik özelliklerinden birisi kıyametçi bir din anlayışına sahip olmasıdır. Gülen tarafından geliştirilen sistemin merkezinde, kıyametin yakın olduğu, kendilerinin kıyameti hazırlamak ve Mesih'in gelişini hazırlamak üzere özel olarak seçilmiş bir topluluk olduğu tezi yer almaktadır. FETÖ'nün bu kıyametçi anlayışının gerek İslam toplumunda gerekse modern Batı toplumunda benzer örnekleri bulunmaktadır. Bu örneklerden hareketle nasıl bir sistem kurulduğunu ortaya koymadan FETÖ kalkışmasını sağlıklı bir zemine oturtabilmek oldukça zor gözükmemektedir.

FETÖ kalkışmasında ortaya konulan teopolitik modelin modern olmaktan ziyade Orta Çağ İslam toplumunda üretilen din ve siyaset anlayışından beslendiğini söyleyebiliriz. FETÖ'nün geliştirmiş olduğu dinle siyasetin iç içe geçtiği kıyametçi, devrimci, mehdici ve mesihçi anlayışın köklerini İslam toplumunun II. asrında görünür olmaya başlayan aşırı Şii çevrelere (Gulât-ı Şia) kadar geriye götürmek mümkündür. Hicri III. asırdan itibaren İsmailîler tarafından sistematik hale getirilen bu muhalefet etme biçimi, İslam tarihinin farklı dönemlerinde bazı devrimci ve ihtilalci hareketler için adeta bir ilham kaynağı olmuştur.

Orta Çağ İslam toplumu hilafet anlayışını merkeze alan bir yönetim biçimini benimsemiştir. Bu anlayışta Emevîler'den itibaren hilafet belli bir soyun hakkı olarak görülmüş, bu nedenle onun genellikle babadan oğula ya da diğer yakın akrabalara geçerek devam ettiği kabul edilmiştir. Kurulan sistemde meşru bir muhalefete yer ve imkân tanınmadığı için muhalif zümreler iktidara alternatif olabilmenin en önemli yolu olarak isyanı görmüşlerdir. İslam siyaset tarihinde kendilerini Emevîler'in ve Abbasîler'in alternatifi olarak gören ana muhalefet geleneği Şia olarak karşımıza çıkmıştır. (Mustafa, 1990, 170-175) Şii muhalefet geleneğinin öncülerinden olan Şii Bâtînîler ise hicri II. asrın başlarından itibaren devleti ele geçirmenin yolu olarak dinle siyasetin iç içe geçtiği yeni bir teopolitik anlayış geliştirmişlerdir. Kaynağını Ortadoğu'nun Mazdekîlik gibi gnostik tabiatlı dinî geleneklerden alan bu anlayışta siyasal hedefler itikadî bir zemine taşınarak meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. (Avcu, 2017, 189-194; İçişleri Bakanlığı, 2023, 122)

Gulât-ı Şia tarafından hicri II. asrın başlarından itibaren geliştirilen siyasi teori, yakın bir zamanda zuhuru beklenen mehdi söylemi etrafında şekillenen kıyametçi bir anlayışa dayanıyordu. Onlar İslam toplumunu Nur ve Zulmet ya da Allah ve şeytan taraftarları şeklinde düalist bir ayrıma tabi tutmuşlardı. Emevî iktidarı ve destekçileri şeytan taraftarı olarak konumlandırılırken kendilerini Allah'ın taraftarları ve yeryüzündeki seçkin temsilcileri olarak görüyorlardı. Allah onları, şeytan taraftarlarıyla mücadele etmek üzere özel olarak seçmişti. Bu seçkin grup her ne kadar Emevîler karşısında azınlıkta olsa da Allah'ın onlara vermiş olduğu bâtinî sırlar sayesinde bazı metafizik güçlere sahip olduklarına ve bu sayede Emevîler'le mücadele edebileceklerine inanıyorlardı. Zira her ne kadar mehdi gaybette olsa da onun yokluğunda mehdi adına hareket eden liderleri gayb âlemiyle temas halindeydi. (Krş. Avcu, 2011a, 94-112; 2020, 228-241)

Gulât-ı Şia'nın geliştirmiş olduğu mehdici ve kıyametçi siyaset teorisi meşruiyetini dinden alıyordu. Bir başka ifadeyle geliştirilen siyaset teorisi, dinî bir inanç olarak sunulmaktaydı. Diğer yandan bu anlayışta gaybetteki pasif mehdi adına hareket eden aktif bir lider ve onun seçilmiş bir cemaati söz konusuydu. Gaybetteki imamın yokluğunda onun adına hareket eden grup lideri sınırsız bir güce ve otoriteye sahipti. Farklı liderler etrafında Irak'ta Emevî iktidarına karşı bazı isyan girişimlerinde bulunan aşırı Şiî çevrelere mensup bu insanlar her seferinde başarısız oldular. Emeviler yıkıldıktan sonra Abbasî devletinin kurulmasıyla iktidar olma ümitleri iyice azalan aşırı Şiî çevreler, zamanla diğer Şiî gruplar arasında eridiler ya da kapalı dini gruplara dönüşerek siyasi hedeflerinden vazgeçtiler. (Krş. Avcu, 2020, 177-181)

Hicri III. asrın sonlarında görünür olmaya başlayan İsmailîler, Fatimîler ve Bahreyn Karmatî devletlerini kurarak Sünnî Abbasî iktidarına karşı alternatif olarak ortaya çıkmış, Selçuklular döneminde Hasan Sabbah öncülüğünde Alamut kalesini merkez edinerek suikastlar yapan Nizari İsmailîleriyle İslam âleminin başını ciddi dertler açmışlardı. İsmailîler aşırı Şiî çevrelerin üretmiş olduğu kıyametçi ve devrimci din ve siyaset anlayışını daha da geliştirerek sistematik hale getirmişlerdir. İsmailîler'in geliştirmiş olduğu teoriye göre insanlığın yeryüzündeki kurtuluş mücadelesi yedi devirde tamamlanacaktı. Hz. Muhammet dönemi altıncı devirdi. Yedinci devir ise Cafer-i Sâdık'ın torunu ve beklenen mehdi Muhammet b. İsmail (ö. 179/795?) tarafından başlatılacaktı. O, gizlenmişti ve tekrar dönene kadar daveti "hüccet" denilen ve mehdinin yokluğunda onun tüm yetkilerine sahip olan liderler yürütüyordu. Onlara göre yedinci devir kıyamet devriydi ve mehdinin tekrar dönerek kıyameti koparabilmesi için hüccetlerin önderliğinde uygun ortamın hazırlanması gerekiyordu. İsmailîler, mehdinin zuhur

edebilmesi için kurtarılmış bölgeler ele geçirilmesi, bir anlamda devlet kurulması gerektiğine inanıyor ve bu kurtarılmış bölgelere Dâru'l-hicre/ Hicret Yurdu adını veriyorlardı. Bunu başardıkları takdirde mehdi zuhur edecek ve kıyamet dönemi başlayacaktı. Mehdi bâtinî hakikatleri (gnose) insanlığa açıklayarak tüm insanlığı kurtaracak ve kıyamet kopacaktı. İsmailîler'in geliştirmiş oldukları bu teoride mehdinin zuhuru ve kıyamet oldukça yakındı. (Kırş. Avcu, 2011a, 167-169; 201-212; 276-278)

Kıyamet döneminin yaklaştığı ve mehdinin zuhur edip bâtinî hakikatleri açıklayarak insanlığı kurtaracağı ideali üzerine inşa edilmiş olan İlk İsmailîler'in dini-siyasi teorileri devrimci bir anlayışa sahip olup isyanı zorunlu görmekteydi. Zira mehdinin zuhur edeceği güvenli mekânlar olan dâru'l-hicrelerin inşa edilebilmesi için bir isyana ihtiyaç vardı. Bununla birlikte onlar, Gulât-ı Şia mensuplarının hesapsız bir şekilde gerçekleştirdikleri isyan girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmış olmasından ders çıkarmış olmalı ki dâru'l-hicre elde edebilmek için bir hazırlık ve davet sürecini zorunlu görmüşlerdi. Bu çerçevede onlar, uygun ortam oluşturana kadar siyasî ve bâtinî öğretiyi yayma hedefi güden propaganda faaliyetlerine gizli bir şekilde devam etmişlerdir. (Kırş. Avcu, 2011a, 166-169) Bir asırdan fazla devam eden bu gizli davet faaliyetlerinin sonucunda hicrî III. asrın ikinci yarısından itibaren belli bir sayıya ve siyasî güce ulaşmışlar ve bu asrın sonlarına yaklaştığımızda Bahreyn Karmatî Devletini ve Kuzey Afrika'da Fatimî Devletini kurmayı başarmışlardır. İsmailîler'in siyaseten elde etmiş oldukları bu başarı, bir asırdan fazla süre devam eden sabırlı davet sürecinin bir neticesidir.

Gulat-ı Şia tarafından basit şekli ortaya konulan, daha sonra İsmailîler tarafından sistematize edilerek geliştirilen Şiî bâtinî muhalefet etme biçimi Müslüman toplumu tarafından yüz yıllardır bilinmekteydi. FETÖ'nün gerek örgütsel yapısı gerekse iç içe geçmiş din ve siyaset anlayışı büyük oranda Şiî bâtinî din anlayışından mülhendir. Ancak FETÖ Sünnî bir coğrafyada ortaya çıkmış, başlangıçtan itibaren kendisini Sünnî olarak konumlandırmış ve Anadolu'da hâkim durumda olan Hanefi-Mâturidî ve Şâfiî-Eşarî çevreleri ana hedef kitle olarak seçmiştir. Bununla birlikte tasavvufa da özel bir önem atfederek sûfî bir görüntü vermiştir. Tasavvuf bir taraftan FETÖ'nün mutlak itaate dayalı örgütsel hiyerarşisini kurmak için bir araç olarak kullanılırken diğer yandan Şiî bâtinî muhalefet etme biçiminin sufiliğin kelime ve kavramlarıyla kamufle edilmesi gibi hayati bir rol üstlenmiştir. Bu durum FETÖ'nün aşırı Şiî çevrelerle ya da İsmailîlikle benzeştirilerek ötekileştirilmesine engel olmuştur. Şu hâlde FETÖ, itikatta ve fıkhıta Hanefi-Maturidî ve Şafiî-Eşarî çizgiyi benimseyen, teopolitiğini Gulât-ı Şia ve İsmailîlik tecrübelerinden devşiren ve bunu Sünnî tasavvufun kelime ve kavramlarıyla kamufle eden senkretik bir yapı olarak görülmelidir. FETÖ'nün temel eserleri

incelendiğinde tasavvufî bir dilin yoğun ve baskın olduğu; kullanılan dil ve kavramların Sünnî tasavvufuyla uyum sağladığı gözükcektir. Ancak dikkatli okunduğunda bu kelime ve kavramların anlamlarının Sünnî tasavvuf anlayışının ötesine taşınarak yeni bir anlam ve içerikle sunulduğu görülecektir. Şu hâlde FETÖ'nün kurgulamış olduğu Bâtînîlik, Sünnî olmaktan ziyade, Şîî Bâtînîliği'nin Sünnî görünümlü modern bir sürümünden ibarettir. (Krş. İçişleri Bakanlığı, 2023, 102-103)

FETÖ'deki bâtinî unsurlar, kimi çalışmalarda öne sürüldüğü gibi sadece bazı meselelerle sınırlı değildir. Tam tersine onların inşa ettikleri sistem bir bütün olarak bâtinîdir. Bunu sistemin tüm unsurlarında gözlemek mümkündür. FETÖ'nün inşa ettiği bâtinî sisteme göre Allah ilk olarak Nûr-u Muhammedî'yi yaratmış, bütün varlıklar bu nurdan meydana gelmiştir. Hz. Muhammet'in ezeli olan ruhu, yani Nûr-u Muhammedî, önce Hz. İsa'nın babası olarak, daha sonra da Hz. Muhammet olarak tecessüm etmiştir. (Krş. Komisyon, 2017, 93; 2010b, 98; Erul-Güler, 2019, 128, 144) Gülen, çeşitli imalarla kendisinin de Nûr-u Muhammedî'nin bir tecellisi olduğunun düşünülmesini sağlamaya çalışmıştır. (Krş. Komisyon, 2017, 95) "Ben şimdi tepeden tırnağa his kesilmiş, doğrudan doğruya onun rahmetiyle konuşuyorum... Bismillahirrahmanirrahim adeta beni çepeçevre sardı. Allah, Rahman, Rahim huzurunuzda mütecelli [tecelli etmiş vaziyette]." (Komisyon, 2017, 101) diyerek Allah'ın isimlerinin gölgesinin kendisinde tecelli ettiğini öne sürmek suretiyle kendi konumunu adeta Hz. Muhammet ve Hz. İsa gibi peygamberlerle bir tutmaya ve taraftarları nezdinde kendisinde bir kutsiyet oluşturmaya çalışmıştır.

FETÖ liderinin inşa ettiği bâtinî sistemi, ilahî âlemden gelen "kurtarıcı bâtinî bir bilgi"nin varlığını kabul etmesinde de görebiliriz. Ona göre FETÖ mensuplarının görevi, bu bâtinî bilgiyi bütün insanlığa ulaştırarak insanlığın kurtuluşunu sağlamaktır: "Ehl-i hidayet, bir vazife olarak inandığı, bulduğu, bildiği, tattığı, dolduğu, doyduğu ve onunla olgunlaştığı hakikatleri başkalarına ulaştırmalı ve onları da kurtarmalıdır." (Gülen, 2011c, 33)

Gülen, bâtinî öğretinin bir gereği olarak kendisinin ve cemaatinin önde gelenlerinin gaybı bildiğini öne sürmektedir. (Gülen, 2007a, 181; 2007b, 229-230; 2013a, 398; 1995, 45; 2013b, 21-22) Öte yandan bâtinî sistemin bir gereği olarak itaat ve emir-komuta zincirini sağlama almak için aklın tamamen öldürülmesi gerektiğini de savunmaktadır. (Gülen, 2013b, 177. Ayrıca bkz. Komisyon, 2017, 104)

Bâtînî sistemin önemli özelliklerinden birisi de davet sistemidir. FETÖ'nün kurmuş olduğu örgüt yapısı geleneksel Şîî bâtinî örgütsel

hiyerarşinin modern bir versiyonudur. (Krş. Büyükkara, 2019, 11) Yine Şiî bâtinî grupların önemli özelliklerinden birisi olan sır saklama ve takiye anlayışı da FETÖ'nün önem verdiği ilkelerden birisidir. (Öztürk, 2017, 45-46, 184. Ayrıca bkz. Komisyon, 2017, 104)

Sonuç olarak FETÖ, tüm bu özellikleriyle Bâtınîlik'ten bazı hususlarda etkilenmiş değil, aksine bir bütün olarak bâtinî sistemi benimsemiş ve sistemini bâtinî epistemoloji üzerine inşa etmiş bir örgüttür.

FETÖ'nün bâtinî sistemini kurarken Batı'daki Opus Dei, Moonculuk gibi benzer gruplardan da yararlanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Zira bâtinî grupların temel özelliklerinden birisi de senkretik/karma bir yapıya sahip olmaları ve farklı geleneklerin dini ve kültürel anlayışlarını tek bir potada eritebilme yetenekleridir. Bu özelliklerinden dolayı onlar, kendi anlayışlarını geliştirebilmek için her türlü gruptan istifade etme yoluna gidebilirler. Diğer yandan FETÖ bir dünya hareketi olma iddiasındadır. Bunu gerçekleştirebilmek için de söylemlerine Batılılar'ın bildiği ve tanıdığı bazı kelime, kavram ve düşünceleri özel olarak monte ederek onlar nezdindeki kabul edilebilirlik oranlarını artırmaya çalışmışlardır. İslam düşüncesinde daha yaygın olan "Mehdîlik" anlayışı yerine Mesih'in/Hz. İsa'nın gelişini ön plana çıkararak bütün sistemi onun gelişini sağlamak üzerine inşa etmeleri bunun ilginç örneklerinden birisidir. Benzer bir durumu onların diyalog anlayışlarında da görmek mümkündür. Hiç kuşkusuz bu tarz yeni senkretik unsurları sisteme monte etmek için Batılı bazı akım ve düşüncelerden istifade etmişlerdir. Kaldı ki FETÖ'ye göre Batı'dan etkilenmek bir sorun teşkil etmemektedir. Zira onlara göre amaca ulaştıran her yol mubahtır. Hedefleri Mesih'in zuhurunu sağlamak ve bütün insanlığı kurtarmak olduğuna göre bu uğurda verilen tavizler farklı insanların kalbine girmek için zorunludur. Bu kanalla onların kalbine girilmesinin ardından muhatap, bir süre sonra tamamen örgütün bir militanı haline gelecek ve böylece istenilen sonuç elde edilmiş olacaktır. (Komisyon, 2017, 106-107)

FETÖ'nün modern bir bâtinî cemaat görüntüsü verme çabasını, siyasi ve ekonomik örgütlenmesini büyük oranda Batı'daki benzer örgütlerden hareketle inşa etmiş olmasını beraberinde getirmiştir. Moonculuk, Hristiyanlığın Uzak Doğu kökenli dinî-felsefî kültüre uyarlanması sonucunda ortaya çıkan mesihanik karakterli dinî-siyasî bir cemaat/tarikattir. (Öztürk, 2017, 215) Moon'un iddiasına göre insanlığın kurtuluşu Tanrı'nın başlangıçta tasarladığı İdeal Âdem prototipinde gelecek olan Mesih ile gerçekleşebilir. İnsanlığın topyekûn kurtuluşu için gelecek olan bu zat, Tanrı'nın Âdem ve Havva hakkında tasarladığı gibi hiçbir günahı olmayan, mükemmelleşmesini amamlamış bulunan

ve bu mükemmelliği sayesinde Tanrı ile doğrudan iletişim kurma özelliğine sahip olan kimsedir. Mesih aracılığıyla gerçekleşecek bu kurtuluş sürecinde herkes, Mesih'i kabul edip ona koşulsuz itaat etmekle mükelleftir. Ancak bundan önce dünyayı Mesih'in gelişine hazır hale getirmeye çalışan manevî önderlere inanılması ve tam bir teslimiyetle onlara bağlanması gerekir. (Bıyık, 2005, 277) Gülen örgütünün, Moonculuğun Türkiye versiyonu olduğunu ve sistemin özellikle mesihçi bir yapı üzerine inşa edilmesinde model alındığını düşünebiliriz. Gülen'in şu ifadeleri Moonculukla FETÖ arasındaki teopolitik benzerliği ortaya koymaktadır: "Hazreti Mesih ister şahıs, isterse şahs-ı manevî olarak algılsın, onun yeryüzüne inmesi öncesinde, bize düşen vazifeler vardır. Bu cümleden olarak, ortamın onun temsil ettiği ruh ve manâya hazır hâle getirilmesi, mehdîyyet ve mesihiyyet soluyan insanlar yetiştirilmesi, dünya-ukbâ dengelerinin yeniden yerlerine oturtulması sayılabilir." (Gülen, 2011a, 52; Öztürk, 2017, 221; Komisyon, 2017, 107-108)

Mooncular, FETÖ ile benzer şekilde bütün insanlığı kurtarma idealiyle paralel olarak sistematik bir örgüt ağı oluşturmuş ve yeryüzünün tamamına davetlerini yaymaya çalışmışlardır. Kendilerini tanıtmak ve farklı kültürlerle açılma penceresi olarak da dinler arası diyalog yöntemine özel bir önem vermişlerdir. Dolayısıyla hedefleri ve hedefe ulaşmak üzere geliştirdikleri davet sistemi açısından FETÖ ile ciddi bir benzerlik söz konusudur. (Krş. Öztürk, 2017, 215-219)

FETÖ ile Opus Dei gibi diğer bazı Batı kaynaklı gruplar arasında da benzerlikler kurulabilir. Tüm bu gruplarla FETÖ arasındaki ilişki ve benzerlikleri ortaya koymak çalışmamızın kapsamını aşacaktır. Ancak sonuç sadedinde şunu söylemeliyiz ki FETÖ, İslam düşüncesinde var olan bâtinî akımlar üzerinden kurmuş olduğu sistemini batılı benzer örgütlerden istifade ederek daha da geliştirmiş ve sistematik hale getirmiş gözükmektedir.

3. Dünyayı Kıyamete Hazırlamak Üzere Seçilmiş Grup: FETÖ

FETÖ'nün siyasi hedeflerini gerçekleştirebilmek için inşa ettiği bâtinî perspektiften beslenen dinî-politik sistemin hayata geçirilebilmesi için grubun Allah tarafından özel olarak seçildiğine inanç oldukça merkezî bir öneme sahiptir. Bu sistematik yapıda FETÖ örgütü, bir bütün olarak Allah tarafından özel olarak seçilmiş, Mesih'in zuhurunu sağlayarak kıyametin kopmasını ve insanlığın kurtarılmasını sağlayacak olan seçkin bir grup olarak görülür. Öte yandan seçilmişlik inancına bağlı olarak grup üyeleri içerisinde emir-komutayla hareket eden hiyerarşik bir yapılanmaya yer verilir. FETÖ lideri Gülen, taraftarlarını bu seçilmişliğe inandırabilmek için özel bir gayret göstermiştir. (Komisyon, 2017, 93)

Gülen'in, grubun seçkinliğini ortaya koymak ve onlara yüklenen misyonu ifade etmek için en çok kullandığı kavramlardan birisi "Kutsîler" ifadesidir. Ona göre, Hz. Muhammet ümmeti için Kutsîler ismi bizzat Hz. Mesih (Hz. İsa) tarafından kullanılmıştır. (Gülen, *Prizma 1*, s. 256.) Kendi cemaati için de bu ismin kullanılması son derece doğaldır. (Gülen, 26.11.1989, Dk. 35, 22.) O, Hz. Muhammet ümmetinden oluşan Kutsîler'i iki döneme ayırmakta, Hz. Peygamber'in ashabına Birinci Kutsîler, kendi cemaatine ise İkinci Kutsîler adını vererek (Gülen, 1997a, s. 256-259.) sahabe ile FETÖ örgütü arasında bir paralellik kurmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Nûr-u Muhammedî Hz. Muhammet ve Hz. İsa'da tecelli ettiği gibi kendisinde de tecelli etmiştir. Dolayısıyla kendisi konum olarak bu iki Peygamberle benzer bir konumda olduğu gibi taraftarları da sahabeye paralellik arz etmektedir.

Bu perspektiften hareketle Gülen, kendi cemaatinin bizzat Hz. Peygamber tarafından "İkinci Sahabe nesli/İkinciler" olarak tanımlandığını iddia etmektedir: Hz. Peygamber "O'nun dininden ayrıldığı dönemde ciddi bir vefa hissiyle, dinine sahip çıkanları terazinin öbür kefesine koyuyor. Siz de benim nazarımda –bir planda, yanlış anlamayalım, bir planda, ikincilersiniz buyuruyor adeta." (Gülen, 3.06.1990, dk. 33, 58 vd.) Onun bu tanımlamasının temel nedeninin, Sahabe ile kendi cemaati arasında özdeşlik kurmak ve cemaat mensuplarını yaşayan birer sahabe olarak konumlandırmak olduğu açıktır.

Gülen, birinci kutsîler olan Hz. Peygamber ve ashabı döneminde ilahî âlemdeki varlıkların yeryüzüne küllî olarak tecelli ettiklerini düşünmektedir. Açıkça itiraf etmese de kendisinin öncülük ettiği cemaatini külli tecellinin maddi olarak olmasa bile manevi olarak ikinci kez gerçekleştiği seçkin grup olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Cemaatini sıklıkla Hz. Peygamber'in ashabına benzetmesi, onları birinci kutsîler, kendilerini ise ikinci kutsîler olarak görmesi, Hz. Peygamber ve ashabına aslî zuhur ve külli tecellinin gerçekleştiğini öne sürmesi bu durumun açık bir göstergesidir. Bu teoriye göre Gülen ve taraftarları sıradan birer beşer değil, ilahî âlemdeki kutsal varlıkların zulmetle mücadele etmek üzere manevi olarak yeryüzüne beşer suretinde indikleri seçkin kişilerdir. Cemaatini ikinci kutsîler olarak ısrarla isimlendirmesi, onların bu kutsal ve seçkin tarafına işaret etmektedir. (Komisyon, 2017, 93)

Gülen'in, cemaatini yüceltmek için kullandığı kavramlardan birisi de Altın Nesil'dir. O, Altın Nesil'in görevini "zahîrî ve bâtınî âlemleri fethederek Mesih'in zuhuru için uygun ortamı hazırlamak" şeklinde tarif etmiştir. Ona göre Altın nesil, zâhir ve bâtın ilimleri keşfederek Mesih'in zuhuru için ortamı hazırlamış olacaktır. Bu altın nesil, zuhur ettiğinde Mesih'e bağlanarak misyonunu tamamlamasında ona yardımcı olacaktır. (Gülen, 1976, 39-40)

Gülen'in, cemaatini nitelediği üçüncü tabir "cemaat veliliği" ifadesidir. O, bu kavramla Yüce Allah'ın cemaate özel bir misyon yükleyerek onu sorumlu kıldığını, bu sorumluluğun bir gereği olarak da masumiyet yüklediğini ifade etmeye çalışmaktadır:

"Vilayet bir ölçüde insanın masumiyete kilitlenmesi, günahlara girmeden safvet-i asliyesi ile (asli saflığıyla) bütünleşmesi sayesinde gerçekleşir... Cenâb-ı Hak, ileride büyük bir misyon yükleyeceği böylesi kişileri ilâhî serasına alabilir. İşte bana göre cemaat böyle bir ilâhî seradır. Ona dehalet eden [giren] insanlar, vilayet mertebesine yükselmede temel şartlardan biri olan masumiyete kilitlenmiş demektir.... İşte böyle cemaat içinde yerini bulan kişiler, ahlâk-ı âliyeye ait bu esasları, teker teker ve ayrı ayrı temsil ederek, böyle bir havuzu oluşturabilirler. Meselâ biri zühdde, biri ihlâsta, biri samimiyette zirve noktaya çıkabilir ve böylece bir mânada kutbiyet, gavsîyet, kutbu'l-irşadlık ve benzeri şeylerin temsili cemaat tarafından gerçekleştirilmiş olur ki, siz isterseniz buna "cemaat veliliği" diyebilirsiniz." (Gülen, 1997b, 255-256; Çelebi, 2019, 75.)

Anlaşıldığı kadarıyla Gülen, tasavvufta bir şahsa ait olduğu düşünülen velayet makamını asli anlamından kopararak kendi cemaatine nispet etmektedir. Buna göre cemaat mensuplarının her birisi velayetle alakalı belli bir noktada zirveye ulaşacak, neticede bunların toplamı cemaatin bir bütün olarak velayet makamına ulaşmasını sağlayacaktır. Bu kavramsallaştırmayla Gülen, bir taraftan tasavvuftaki velayet makamını şahıstan alıp cemaate havale ederken diğer yandan cemaat içerisinde bireyselliği yok ederek grup ya da cemaat kimliğinin öne çıkmasını sağlamaya çalışmaktadır. Ona göre cemaate bağlı kişiler birey olmaktan ziyade cemaatin bir uzvudur. Bireye düşen görev, ferdin kendini cemaatte eritip onunla bütünleşmesidir:

"Bir cemaat, kutbiyet ve gavsîyeti temsil makamına yükselince, şefaât dairesi de o derece genişler, bazen bütün cemaat fertlerini içine alır. Durum böyle olunca da, cemaat kendi uzuvları olan fertlere şefaât etmiş sayılır. Evet, bu bir yönüyle fertlerin kendilerine şefaât etmeleri demektir... Kişinin kendine şefaati, ancak herhangi bir şahs-ı manevîye bağlılıkla mümkündür. Şahs-ı manevîye bağlılık ise ferdin kendini cemaatte eritip onunla bütünleşmesi demektir." (Gülen, 1995, 171)

Görüldüğü gibi Gülen, Sahabe ile cemaati arasında sıkı bir ilişki kurmakta ve cemaatinin bizzat Allah tarafından özel olarak seçildiğini öne sürmektedir. O, bu teorik iddiaların kabul edilebilirliğini artırabilmek için bazı delillere başvurmaktadır. Ona göre Sahabe ayetlerle, FETÖ'cüler ise rüyalar ve yakaza halinde edinilen müşahedelerle övülmekte ve kontrol edilmektedir. Bir başka ifadeyle, FETÖ ile benzer olduğu öne sürülen Sahabeler ayetlerle kontrol edilirken FETÖ ise görülen rüyalar ve

halinde gerçekleşen keşif, ilham ve benzeri şeylerle Allah tarafından bilgilendirilmekte ve kontrol edilmektedir. Bu perspektifte rüya, keşif ve ilhamın ayetin çağdaş karşılığı ve benzeri olarak konumlandırıldığı açıktır. Gülen bu durumu şöyle ifade eder:

“Bu anlamda mesela bir Sahabi bir iyilik yaptığında hemen bir ayet iniyor, Efendimiz (sav) o şahsa, bu ayet seninle alakalı diyor, o Sahabi de oturup hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve ‘Demek Rabbim benden bahsetti’ veya ‘Rabbim benim amelime böyle mukabelede bulundu.’ diyordu... Nasıl Hareket Edeceğiz? Bugün ise, o dönem tamamlandı. Biz nasıl hareket edeceğiz, ne tebcil görüyoruz [övülüyoruz] ne de takdir? denecek olursa; bizler de, yine işlerimizi Kur’an ve Sünnet muvacehesinde ayarlayıp planlayacağız. Onları yaparken de, mübeşşirat nevinden bir kısım rüyalarla ya da yakaza halinde bazı şeyleri müşahede ile muştulanıp sevindirilebiliriz. Çünkü rüyalar, berzah âlemine açılan birer menfezdır ve insan, o menfezlerin aralığından her zaman en enfes temaşalara ulaşabilir.” (Gülen, 2011b, 135-136; Komisyon, 2017, 94)

Gülen’e göre rüyalarla bizzat Allah ve Rasulü tarafından yönetilen cemaatin sıradan gibi görülen işlerinde bile bir hikmet ve kutsiyet vardır: “Allah bize olan lütuflarını rüyalar yoluyla lütfediyor veya bazı saf gönüller sayesinde “yakazalar” vasıtasıyla içimize akıtıyor, başta Efendimiz olmak üzere birçok Sahabe, evliyâ ve mukarrabinle görüştürüp buluşturuyor.” (Gülen, 1997a, 205.)

“Evet devamlı ibadet ve taatle meşgul olan bir insanın hisleri zamanla öylesine inkişaf eder ki böyle biri başkalarının rüyada gördükleri şeyleri yakazaten müşahede edebilir. İnsanları irşadın birinci iş haline geldiği bir dönemde hakka omuz veren bir cemaatte böyle mazhariyetler sık sık görülebilir. Aslında hissi kable’l-vukuları [Bir şeyi olmadan önce hissetmeyi] ve değişik ilahi ikramları da bu kabilden saymak mümkündür.” (Gülen, 2007c, s. 79.) “Hz Peygamberi (as) rüyasında gören kimseye bir sır verilmiş” demektir. (Gülen, 2007b, s. 236.) “Bir insan Hz. Ruhu Seyyidi’l-Enam’la [Hz. Muhammed] temessülen görüşürken ondan bazı emirler ve haberler de almış olabilir.” (Gülen, 2007b,235.)

Bu şekilde teorik altyapıyı kuran Gülen, cemaatin önemli kararlarının bu rüyalar yoluyla karara bağlandığını iddia ederek alınan kararlara da bir kutsiyet katmaktadır. Böylece Hz. Peygamber döneminde işler ayetlerle Allah tarafından düzenlenirken çağdaş dönemde FETÖ’nün işlerinin de Allah tarafından rüya, keşif ve ilhamlar yoluyla düzenlendiği öne sürülmektedir:

“Size bir arkadaşımın müşahedesini arz edeyim... Birkaç arkadaşım... bir üniversite yeri, bir arsayı görmek için beni bir yere götürmüşlerdi. Çalılık, taşlık bir yerd. O çalılığın ortasında birkaç insan oturuyordu... ‘Siz kim olarsınız ki’ dedim. Tabiinin efendisi Hasan Basri idi. Orda Numan İbn Sabit Ebu Hanife vardı. Celaledin-i Rumi vardı. Çeşitli asrın büyük insanları bir araya toplanmış, sizin yapacağınız Üniversitenin krokisini, mana âleminde çerçevesini ortaya koyuyorlardı” (Gülen, 25.03.1990, dk. 28:00-44.00.)

Kendi cemaatini Sahabe ile benzer kılarak yücelten Gülen, cemaatin görevlerini ve Allah tarafından desteklenmesini de Sahabe ile benzer kılmaktadır: “Hakk’a hizmetle sizi şereflendirmiş, bir zamanlar peygamberlere gördürdüğü, sahabe-i kirama gördürdüğü, Ömer’lere, Ebû Bekirlere, Osmanlara, Alilere ... gördürdüğü vazifeyi, yirminci asırda ter-ü taze şu pırıl pırıl gençliğe gördürecek.” (Gülen, 09.04.1989, dk. 23:16 vd.) Gülen’e göre böylesine seçkin bir cemaatin başarısını sebep sonuç ilişkisi içerisinde, fizik kanunları ile izah etmek mümkün değildir. Aksine cemaatin başarısız olma şansı yoktur. Zira onlar bizzat Allah ve Resulü tarafından desteklenmektedir: “Vazife ve hizmetlerde sebepler üstü olmak gibi bir hususiyet vardır. Cenâb-ı Hakk’ın bugünkü mürşitleri muvaffak kılıp inayetiyle yürüttüğü hizmetlerinde illetler ile malulleri, sebepler ile neticeleri, mebde ile müntehayı tenasüb-i illet yani sebep-netice uygunluğu prensibine göre izah etmemiz mümkün değildir.” (Krş. Gülen, 2015a, s. 13-14.) Nasıl ki Allah, özel olarak seçtiği Hz. Peygamber’i ve ashabını vahiyle destekleyip muzaffer kılmışsa, Mesih’in zuhur edebilmesi için uygun ortamı hazırlamak üzere özel olarak seçtiği FETÖ’yü de kerametler, rüyalar ve ilhamlar kanalıyla desteklemektedir. Bu desteğin bir neticesi olarak FETÖ’nün zafer kazanması kaçınılmazdır.

FETÖ lideri Gülen, cemaatinin seçilmiş olduğunu ispat etmek için Kuran’daki bazı ayetleri delil olarak kullanmaktadır. Ona göre bizzat Allah tarafından seçilmiş olan cemaate Kuran’da işaret edilmemiş olması mümkün değildir. (Gülen, 2011c, 72.) O, bu anlayışı doğrultusunda bazı ayetlerin kendilerine işaret ettiğini öne sürmüştür. (Örnek olarak bkz. Gülen, 1997a, s. 35-36.) Ona göre hadisler de cemaate işaret etmektedir. Örneğin Hz. Peygamber şöyle diyerek FETÖ’ye işaret etmiştir: “... Ben cemaatler içerisinde öyle bir cemaat gördüm ki, ... nurları bütün nurları söndürür, âlemi alıyor ama onlar ne nebidir ne nebevidir.” (Gülen, *Gönül Dünyamızdan 10*, Ateizm ve Kararlılık, dk. 51:39.) Yine “Kardeşlerime selam olsun” şeklinde bir ifade geçen meşhur hadisin “Kardeşlerim” kısmının kendi taraftarlarına yönelik hususi bir iltifat olduğunu belirtmektedir. (Gülen, 2007a, s. 30.)

Hadislerinde cemaate işaret ettiği iddia edilen Hz. Peygamber, sadece Gülen'e değil, aynı zamanda taraftarlarına da görünerek onları teftiş etmekte ve gözetmektedir: "Kim bilir belki şu dalalet asrında içinizden kaçının başını okşuyor, hoş geldiniz diyordur. Kaçınızın rüyasında gören veya gözü açılıp da birisiyle O'nu müşahade eden niceleri vardır kiçocuklarınızın belki alnından öpüyordur. O sizi terk eder mi? Sizi yalnız bırakır mı? İçinizde olabilir. Allah sinelerinizi onunla doldursun." (Gülen, 20.01.1989, dk. 47.00.)

FETÖ lideri, cemaatinin seçilmişliğini sağlamak için son bir manevra daha yaparak örgüt üyelerinin metafizik güçlere sahip olduklarını öne sürer. O, öncelikle kendi yolunun önderi olarak gördüğü Said Nursî'nin metafizik güçlerine vurgu yapar: "Bediüzzaman isteseydi, cinlerden bir ordu istihdam edebilirdi. Çünkü böyleleri için bu tür tasarruflar adiyattandır [sıradandır]." (Gülen, 2015a, 99.) Kendisi ve cemaatinin önde gelenleri ise cinlerle, meleklerle ve Hz. Peygamber'in ruhaniyeti ile görüşebilmektedir: "Desem ki size, ben her gün bir tane cinle görüşüyorum desem yalan söylemiş olmam. İçinizde vardır böyle bin tane. Melaike-i kiramla görüşen bir sürü insan vardır, desem yalan söylemiş olmam. Bir mümin cemaati içinde olur bu kadar. Resulü Ekrem aleyhissalatu ve's-selamın ruhaniyeti ile çok defa benim telakim oluyor dese insan, yalan söylemiş olmaz..." (Komisyon, 2017, 34-35)" Yine Gülen "Allah'la münasebette derinleşmiş kimseler herhangi bir sınır kaydı olmaksızın gayp âlemine muttali olabilir, meleklerle, cinlerle, Mesih ve Hızır (a.s.) ile rahatlıkla görüşebilir."(Gülen, 2007a, s. 181) diyerek bizzat Kur'an ve sünnette mümkün olmadığı ifade edilmiş olmasına rağmen kendisinin ve cemaatinden bazı kimselerin gaybı bilebileceğini iddia etmektedir.

Gülen'e göre cemaatinin özel bir görevle seçilmiş olması ve yetkili kılınması onları diğer cemaatlerden ayırtırmakta ve üstün kılmaktadır:

"Buradaki iltifatın içine, ahir zamanda yaşayan, Allah'a iman etmiş hemen her mü'minin girdiğini de söyleyemeyiz. Zira ... zerre kadar hayır yapan, yaptığı bu hayrın mükâfatını ötede elbette görecektir. Ancak, Efendimiz'in on dört asırdan bu yana gelen bütün cemaatleri aşarak, ahir zamanda dine sahip çıkan bir cemaate hususi iltifat göstermesi, takdir edersiniz ki, bir kısım hususi "vasıflara" binaendir. İşte bu ağır şartlar altında dine sahip çıkan bir cemaatin kadri hakikaten çok yüce olmalıdır ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de buna binaen onları takdir etmektedir... Bir cemaat, böyle ehemmiyetli bir meselenin altına girmiş ve bunu yapıyorsa, el-hak Efendimiz, kendisine lâıyk kadirşinaslığı gösterecek ve bu cemaate kendi asrından elini uzatacak ve onlara "Selâm olsun!" diyecektir." (Gülen, 2011c, 81-85.)

Görüldüğü gibi Gülen'e göre cemaati üstün kılan husus onun ahir zamanda dine sahip çıkması ve özel bazı vasıflara sahip olmasıdır. Başka yerlerde açıkça ifade ettiği gibi bu hususi vasıflar arasında, insanlığı kurtarmak ve Mesih'in gelişini hazırlamak gibi görevler yer almaktadır. Diğer cemaatlerin böyle bir seçilmişliği olmadığı için FETÖ örgütü hiçbir cemaat ve dini grupla kıyaslanamaz.

Her şeyiyle seçkinlerden oluşan bir cemaatin militanlarının yetiştiği Işık Evleri'nin de seçkinlikten nasibini almaması düşünülemezdi. Gülen, Işık Evlerini mübalağalı bir şekilde yüceltmekte ve yeryüzünün gelmiş geçmiş en kutsal mekânları olarak takdim etmektedir: "Işık evler, ışık süvarilerinin kışlaları, hak erlerinin halvethâne ve zâviyeleri, gözlerini ilim ve marifetle açıp-kapayan kudsilerin vâridat iklimleridir. Tadını, havasını, rengini, rayahasını ötelere [İlahî âlemden] alan ışık evler, dünyada, ukbâ yamaçlarına kurulmuş ve fizik-ötesi âlemlerin rasathaneleri gibidirler." (Gülen, 2015b, s. 13; İçişleri Bakanlığı, 2023, 95)

Görüldüğü gibi FETÖ, öğrenci evlerine varana kadar örgütün her şeyini kutsallaştırarak seçilmiş bir grup oldukları iddiasını temellendirme gayreti içerisinde bulunmaktadır.

4. FETÖ'nün Kıyametçi Din Anlayışında Mehdi ve Mesih'in Yeri

Ana motivasyonunu insanlığı kıyamete hazırlama görevinden alan FETÖ, bu teorisinin teopolitik altyapısını başta aşırı Şia olmak üzere Şiî Bâtınî çevrelerden ve bu perspektifle paralel bazı çağdaş batılı sırrî akımlardan devşirmiş; Sünnî bir kitleye hitap ettiği için geliştirdiği söylemlerini tasavvufun kelime ve kavramları üzerinden kamufle ederek meşrulaştırmıştır. FETÖ lideri Gülen'in, öncelikle cemaatinin insanlığı kıyamete hazırlamak üzere bizzat Allah tarafından özel olarak seçildiğine ikna etmesi gerekiyordu. Bunu yukarıda açıkladığımız argümanlarla bâtinî bir sistem içerisinde ortaya koyan Gülen, artık mehdici ve mesihçi kıyamete hazırlanma senaryosunu yürürlüğe koyabilirdi.

Şiî Bâtınî çevrelerde, özellikle de İsmailîler'de geliştirilmiş olan mehdilik anlayışını model olarak alan Gülen, oldukça tafsilatlı ve karışık bir mehdilik ve mesihlik anlayışı ortaya koymuştur. Öncelikle şunu ifade etmeliyiz ki onun mehdilik ve mesihliğe yüklediği anlam Sünnî geleneğin oldukça dışındadır. Zira Sünnî gelenekte mehdilik ve mesihlik politik hedefleri gerçekleştirmek ve meşrulaştırmak için bir araç olarak görülmez. Oysa FETÖ, tıpkı Şiî Bâtınî çevrelerde olduğu gibi politik hedeflerini gerçekleştirebilmek için mehdilik ve mesihlik konusunu araçsallaştırarak sisteminin merkezine yerleştirmiştir. (İçişleri Bakanlığı, 2023, 123)

Gülen'in kurmuş olduğu sistemde mehdi ve mesih kavramları bilinçli bir şekilde birbirinden ayrılır. O, yaşadığı dönemi “ahir zaman” olarak nitelendirmekte ve bu süreci kendi içinde “mehdiyet” ve “mesihiyet” devirleri olarak ikiye ayırmaktadır. Onun kurgusuna göre ahir zamanın ya da kıyamet devrinin ilk dönemi “mehdiyet devri”dir. Mehdiyet devri, mesihiyet dönemine bir hazırlık aşamasıdır. t Allah mehdiyet döneminde bu hazırlığı yapmak üzere Gülen ve cemaatini özel olarak seçmiştir. “Mehdiyet, bir şahıstan ziyade lider ile cemaat arasında paylaşılan bir unvan olarak kabul edilmektedir.” (Çelebi, 2019, 27) Gülen'e göre mehdiyet bu anlamda bir

“...şahsı manevinin [FETÖ Cemaati] adıdır. Ancak bu şahs-ı manevinin başında onu temsilen bazı zatların bulunması da bazen söz konusu olur ki, bu zatlar genelde, devirlerinin kültürüne, din-i mübin-i İslâm'ın bütün ilimlerine vakıf kimselerden olagelmıştır.” (Gülen, 2010a, 32-33; İçişleri Bakanlığı, 2023, 123-124.)

Gülen, mehdiyeti şahs-ı maneve olarak görüp FETÖ örgütünü kastetmekle, cemaatin başındaki kişi olarak kendisini de manen mehdi konumuna yükseltmiş gözükmeaktadır. Yani onun söylemine göre kendisi bizzat olmasa da manevi anlamda mehdidir. (Krş. Çaha, 2016, 105) Cemaati de manevi anlamda mehdiyeti temsil etmektedir. Bir başka ifadeyle Gülen ve cemaati zahiri anlamda olmasa bile bâtinî anlamda mehdii ve mehdiliği temsil etmektedir. Gülen bu gerçeği şöyle ifade etmektedir: “*Mehdi ve ondan sonra zuhur edecek şahıslar herhalde birer şahs-ı mânevi olarak vazife yapacaklardır.*” (Gülen, 2010a, 32.) Bu ifadeler bir taraftan cemaatin mehdiyeti temsil ettiğine vurgu yaparken, diğer yandan mehdinin tek kişiden oluşmadığını da ortaya koymaktadır. Gülen'in bu noktada Fatimî İsmailîliği'nin mehdi anlayışını model aldığı görölmektedir. Zira onlara göre Fatimî devletini kuran Ubeydullah el-Mehdî ve ondan sonra başa geçen halifeler birer mehdidir. Bunların görevi, yeryüzünü zulmet taraftarlarından kurtararak nur yanlılarının hâkimiyetini sağlamaktır. Bu gerçekleştiğinde mehdilerin sonuncusu olan Fatimî halifesi Kâim mertebesine yükselerek kıyametin kopmasını sağlayacaktır. Bu teoride mehdi, Sünni teorinin aksine birden fazladır ve görevleri kıyametin kopması ve insanlığın kurtulabilmesi için hazırlanmaktadır. (Avcu, 2011b, 151-171.) Gülen'in, İsmailî teorideki mehdilik anlayışını aynen alırken Kaim'in yerine Mesih'i yerleştirdiği görölmektedir. (İçişleri Bakanlığı, 2023, 124)

Öte yandan Gülen'in söylemlerinden kıyamet döneminin iki boyutunun olduğunu anlamaktayız. Birinci aşamayı temsil eden mehdiyet döneminde mehdi Gülen cemaatine bâtinî olarak tecelli ederken, Mesih'in zuhuruyla başlayan ikinci dönemde ise zahiri tecelli gerçekleşecektir.

Böylece mehdîyet kıyamet senaryosunun bâtinî boyutunu ifade ederken, mesihîyet ise zahiri yönünü ifade etmektedir. (İçişleri Bakanlığı, 2023, 124.)

Gülen, mehdîyet görevini yüklediği cemaatinin vazifesini şöyle ifade etmektedir: “Hazreti Mesih ister şahıs, isterse şahs-ı manevî olarak algılsın, onun yeryüzüne inmesi öncesinde, bize düşen vazifeler vardır. Bu cümleden olarak, ortamın onun temsil ettiği ruh ve manâya hazır hâle getirilmesi, mehdîyet ve mesihîyet soluyan insanlar yetiştirilmesi, dünya-ukbâ dengelerinin yeniden yerlerine oturtulması sayılabilir.” (Gülen, 2011, 52.) Yine Gülen, 30 Nisan 1976’da İzmir’de verdiği “Altın Nesil” konulu konferansta mehdîyetle sorumlu olanların görev tanımını şöyle yapmaktadır:

“Yunanlı bir şey bekler; o, dünyayı kirden, pastan kurtaracak bir Heraklit bekler. Hristiyan da insanlığı kurtaracak bir Mesih intizar etmektedir. Alevi de bir gaib imam, muntazar imam beklemektedir. Biz de bir şey bekliyoruz. Eğer onu beklememizde Allah nezdinde bir mahsur yoksa; hem içini hem dışını fetheden Altın Nesil bekliyoruz. Daha doğrusu kimseyi beklemiyoruz, Altın Nesil olmayı düşünüyoruz. Ne Heraklit, Ne Mesih, ne de Muntazar İmam değil. Belki onlar geldikleri zaman, altınlaşmış bir nesil bulacaklar, başına geçecek, Allah’ın tasarrufunun temsilcisi olacaklar.” (Gülen, Altın Nesil, 39-40.)

Görüldüğü gibi Gülen, birçok araştırmacının iddia ettiğinin aksine, daha 1976’da ideallerini net bir şekilde belirlemiş ve sistemini kurmuş gözükmemektedir. Onun söylemine göre Altın Nesil “hem içini hem dışını fethedecek”, yani zahirî dünyayı ele geçirecek ve bâtinî sırlara erecektir. Dolayısıyla mehdîyet ve mesihîyet devirlerinin nihaî hedefinin yeryüzünü ele geçirmek ve bâtinî sırlara ermek olduğunu söyleyebiliriz. Mehdîyet devrinin askerleri olan Gülen cemaati, yeryüzünün tamamını cemaat üyesi yapıp ortamı hazır hale getirdiğinde Mesih zuhur edecek ve yeryüzünü fizikî olarak ele geçirecektir. Öyle anlaşıyor ki Gülen ve cemaati yeryüzünü bâtinî olarak ele geçirmekle sorumludur. Fizikî olarak elde etme görevi ise Mesih’e aittir:

“Hz. Mesih, âhir zamanda, ahiretin en ücra köşesinde de olsa o önemli misyonu eda etmek için mutlaka nüzul edecektir. Nüzul edecektir ama içinizde şahs-ı manevînin muhtevi bulunduğu manâ ve ruha nüzul edecektir. Evet o, bu manaya ve bu ruha kalıp olmak için inecektir. Eğer o ruh yoksa ceset olarak gelmesinin bir manası da olmaz zannediyorum. Öyleyse geleceği kucaklamayı planlayanlar, oturup O’nu bekleyeceğine, kendilerini ona asker olarak yetiştirme gayreti içinde olmalıdırlar. Tâ ki geldiğinde hazır olan askerin başına geçebilsin; geçebilsin de yeniden asker yetiştirme zahmetine katlanmasın. Zaten o, başkalarının ekstradan beklediği icraatı da ancak o zaman yapabilir.” (Gülen, 1997a, 30-31)

Gülen'in pasajın sonunda ifade ettiği "başkalarının ekstrasadan beklediği icraat"ten kastı, klasik İslam düşüncesinde Mehdi'nin yeryüzünü savaşıarak ele geçirmesidir. O, İslam geleneğinde genellikle Mehdi'ye verilen bu rolü Mesih'e havale etmiş gözükmemektedir. Zira onun teorisinde mehdi anlayışı geleneksel manasını tamamen yitirdiği gibi mesih öğretisi de tamamen başka bir içerik kazanarak kıyametçi söylemin son parçası olarak sisteme monte edilmiştir. (İçişleri Bakanlığı, 2023, 125.)

Mesih'e siyasi bir anlam yükleyen Gülen, bununla da yetinmeyerek onu, kılıcını Sultan Ahmet camisinin minaresine asan mitolojik bir kahramana dönüştürmekte, böylece Mesih ile Anadolu'daki FETÖ yapılanması arasındaki yakın ilişkiyi kurmaya çalışmaktadır: "Bir başka ifadeyle o, Şam'da Ak Minare'den indiği gün ak atına binsin, gelip Sultan Ahmed'in şadırvan avlusuna girsin, her kılıç sallayışında birkaç puthaneyi yerle bir etsin; sonra da Sultan Ahmet'in minaresinin arasındaki ipe tıpkı bir mahya gibi getirip kılıcını assın... İnsanlar da kıyamete kadar bu muhteşem zafer sembolü mahyayı seyretsin..!" (Gülen, 1997a, 30-31)

Gülen'e göre Mesih (a.s.) mehdiet devrinde yeryüzüne bâtinî olarak inmekte ve insanlığı fiziki olarak inışı için hazırlamaktadır. Bu hazırlık aşamasını ise cemaat üzerinden gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla onun anlayışına göre mehdiet devrinde Said Nursî'ye ve kendisine tecelli eden ilahi nur ile Mesih olarak kalıba girecek olan nur arasında hiçbir fark yoktur. Bu anlayış açık bir şekilde Gulat-ı Şia'nın/Aşırı Şiiler'in, imamlarına tecelli eden, yansıyan ya da hulul eden ilahi nur anlayışlarının bir devamıdır. Aynı nur ya da ruh farklı dönemlerde, farklı beden ve kalıplara tecelli etmektedir. (İçişleri Bakanlığı, 2023, 125-126) Gülen bu ruhun adını Mesih olarak koymaktadır:

"Evet, Hazreti Mesih'in bir şahs-ı mânevi olarak inmesini çok uzak görmüyorum. Olabilir, o ruh, o mana inebilir. Buna kimsenin itiraz etmeye de hakkı yoktur. Şahs-ı manevi olarak gelecek demek, bir şefkat ruhu, bir merhamet manası öne çıkacak, insanlar üzerinde bir rahmet esintisi belirecek... İnsanlar birbirleriyle anlaşacaklar, uzlaşacaklar demektir." (Gülen, 2005, 42-43)

Şu hâlde Gülen'in anlayışına göre Hz. İsa'ya, Hz. Muhammet'e tecelli etmiş olan ilahi ruh ya da onun ifadesiyle Mesih, mehdiet döneminde şahs-ı manevî olarak FETÖ grubunun tamamına, özelden ise grubun liderliğini yapan Said Nursî, Gülen gibi manevi mehdîlere tecelli etmektedir. Gülen böylece kendisini kıyamete hazırlanan seçilmiş grubun seçilmiş lideri, Mehdi'nin tecelli ettiği yüce kişi ve bâtinî anlamda mehdî konumuna yükseltmiş olmaktadır. O, bununla da yetinmeyerek bazı muğlak ifadelerle kendisinin aynı zamanda zuhuru beklenen Mesih olabileceğini ima eden ifadeler kurmaya özen göstermiştir:

“Hz. Mesih... seyr u sülûk-i ruhanisinde olan bir zatla da gelebilir, başka türlü de gelebilir. Hatta bazen onun izdüşümü konumunda bir zat onunla iltibas edilebilir. Ayrıca onun doğrudan gelmesi beklentisi bazen suiistimale de sebebiyet verebilir. Bu itibarla onun şahs-ı manevinin temsili adına bütün inanmış ruhlar üzerinde tesir uyandırılacak olan ruhaniyeti de gelebilir.” (Gülen, Fasıldan Fasıla 5, 181-182.)

Bu ifadelerde Mesih’in doğrudan bir şahıs olarak gelmeyebileceği vurgulanarak onun kimliği ile ilgili kafa karışıklığı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Zira metne göre Mesih gerçek ya da ruhani bir şahıs olabileceği gibi onun kılığına girmiş bir izdüşümü de olabilir. Hatta tek bir şahıs olarak gelmeyip ruhaniyeti cemaatin tamamına gelebilir. Gülen’in, bu ifadelerle Mesih’in kimliğiyle ilgili soru işareti oluşturmak ve kendisinin muhtemel bir Mesih olarak algılanmasının önünü açmak istediği açıktır. Nitekim bir dönem FETÖ yapılanması içerisinde yer alan Latif Erdoğan’a göre bu sözler Gülen’in Mesihliğine yorumlanıyor ve cemaat mensupları arasında Gülen’in Mesihliği sıkça konuşulup tartışılıyordu. Mesihliğini kastederek “Sen o musun” diye ona soruluyor, o ise, bu tür sorulara hep kaçamak cevaplar veriyordu. (Erdoğan, 2016, 34-42; İçişleri Bakanlığı, 2023, 126)

Gülen, kıyamete hazırlığın bâtinî aşamasını temsil eden mehdiyet devrinin üç aşamadan oluştuğunu öne sürmüştür. Birinci aşama iman faslıdır. Bunu kendisinden önce Said Nursi’nin başlattığını ve tamamladığını düşünmektedir. İkinci aşama seçilmiş neslin yeryüzünün tamamına imanı taşıdığı “hayat” evresidir. Bu aşamayı kendisinin liderliğinde gerçekleştirdiklerini düşünen Gülen, üçüncü aşamada dünya çapındaki büyük değişimden bahsetmektedir. Bu aşama Mesih’in gelerek yeryüzüne hükümlan olacağı süreci ifade etmektedir. Gülen’in üçüncü aşamadaki görevi kendisine mi yoksa Mesih’e mi verdiği muğlaktır. Zira kendisini Mesih olarak ilan etmesi durumunda üçüncü aşamayı da kendisiyle ilişkilendirmiş olacaktır. 15 Temmuz başarısızlığı olmasaydı kendisini Mesih olarak ilan edip üçüncü aşamayı başlattığını ilan etmesi kuvvetle muhtemeldi. (İçişleri Bakanlığı, 2023, 326-327) O, bu meselede şöyle demektedir:

“Ne yaptığının şuurunda olan bir müceddid, ciddi master planlarla ne yapacaksa onları sıraya koyar, planlar ve tecdidin geçireceği devreleri birer birer belirler. Sonra da öncelik sırasına göre yapacağı şeyleri birer birer tatbik etmeye başlar. Meselâ, önümüzdeki çağ ve çağlara hükmedecek bir müceddid şöyle der: Tecdidin bir iman faslı vardır. İman devresini hayat devresi takip eder. Yani belli bir yerde iman adına hizmetin ayakları yere basınca, bundan sonra yapılacak iş, onu hayatın bütün ünitelerine taşımaktır. Zira o, artık anne karnında gelişme sürecini sürdüren embriyolojik safhada bir cenin değil, çok buudlu bir canlı olmuştur.

Yani bir ölçüde onda da sindirim başlamış ve beden en ücra yerlerine kadar dolaşım faaliyete geçmiş demektir. Evet, artık o toplum, tırnak uçlarına kadar etiyle kemiğiyle beslenmeye alınmış bir sistemdir. Bu yönüyle de o her zaman, bir hayatî organizmaya benzetilebilir. Şimdi, hayat böyle fethedilince yapılacak şey, dünya çapında o büyük değişimin son merhalesinin gerçekleştirilmesidir.” (Gülen, 1997a, 152-153)

Bu ifadelerde Mesih’in doğrudan bir şahıs olarak gelmeyebileceği vurgulanarak onun kimliği ile ilgili kafa karışıklığı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Zira metne göre Mesih gerçek ya da ruhani bir şahıs olabileceği gibi onun kılığına girmiş bir izdüşümü de olabilir. Hatta tek bir şahıs olarak gelmeyip ruhaniyeti cemaatin tamamına gelebilir. Gülen’in, bu ifadelerle Mesih’in kimliğiyle ilgili soru işareti oluşturmak ve kendisinin muhtemel bir Mesih olarak algılanmasının önünü açmak istediği açıktır. Nitekim bir dönem FETÖ yapılanması içerisinde yer alan Latif Erdoğan’a göre bu sözler Gülen’in Mesihliğine yorumlanıyor ve cemaat mensupları arasında Gülen’in Mesihliği sıkça konuşulup tartışılıyordu. Mesihliğini kastederek “Sen o musun” diye ona soruluyor, o ise, bu tür sorulara hep kaçamak cevaplar veriyordu. (Erdoğan, 2016, 34-42; İçişleri Bakanlığı, 2023, 126)

Gülen, kıyamete hazırlığın bâtinî aşamasını temsil eden mehdiyet devrinin üç aşamadan oluştuğunu öne sürmüştür. Birinci aşama iman faslıdır. Bunu kendisinden önce Said Nursi’nin başlattığını ve tamamladığını düşünmektedir. İkinci aşama seçilmiş neslin yeryüzünün tamamına imanı taşıdığı “hayat” evresidir. Bu aşamayı kendisinin liderliğinde gerçekleştirdiklerini düşünen Gülen, üçüncü aşamada dünya çapındaki büyük değişimden bahsetmektedir. Bu aşama Mesih’in gelerek yeryüzüne hükümlan olacağı süreci ifade etmektedir. Gülen’in üçüncü aşamadaki görevi kendisine mi yoksa Mesih’e mi verdiği muğlaktır. Zira kendisini Mesih olarak ilan etmesi durumunda üçüncü aşamayı da kendisiyle ilişkilendirmiş olacaktır. 15 Temmuz başarısızlığı olmasaydı kendisini Mesih olarak ilan edip üçüncü aşamayı başlattığını ilan etmesi kuvvetle muhtemeldi. (İçişleri Bakanlığı, 2023, 326-327) O, bu meselede şöyle demektedir:

Gülen, kendilerini ikinci safhada görmektedir. Ancak bu dönemin uzayabileceğini de açıkça ifade etmektedir: “Dünyanın her yerini tohum ekilecek, toprağı mümbit bir arazi gibi görmek lazım. Hep böyle oturup kalkmalı ve demeli ki acaba tohum saçmadığımız neresi kaldı. Onların bizim dönemimizde rüşeyme yürümleri, başağa yürümleri mümkün olmayabilir, söz konusu olmayabilir. Fakat bizim dünyada niyetimiz bu olmalı.” (Gülen, 22.12.2011, dk. 1:06)

Öte yandan Gülen, daha 1978'lerde kendisini Mesih'in Merkebi/ Eşeği olarak konumlandırmaktadır. Bu söylemiyle o, bir taraftan geliştirmiş olduğu kıyametçi teopolitik içerisindeki konumunu sağlama alırken diğer yandan Batı dünyasına ılımlı bir mesaj vermektedir. Gülen 1978'deki bir konuşmasında şöyle diyor: "Rabbim, [beni] ahir zamanda enfasiyla teneffüsatıyla insanlığa nefhedecek [üfleyecek] Mesih'in Merkebi yaptı. Onu şeref bilecek, onunla cennete girme ümidine kapılacağım..." (Gülen, 06.12.1978, dk. 16 vd.) Mesih'in merkebi Kitab-ı Mukaddes'te geçen bir tabirdir: "Sevinç çığlıkları at, kızım Zion, sevinç çığlıkları kızım Jarusalem. Bak kralın geliyor. O adil ve yardımsever, o mütevazı ve o bir merkebe biniyor." (Kitab-ı Mukaddes, Zekeriya, 9.)

Gülen'in, kendisini sıradan bir merkep değil de Mesih'in merkebi olarak görmesi, kurmaya çalıştığı eskatolojik söylemle oldukça uyumludur. Zira Kitab-ı Mukaddes'e göre merkebin rolü, Mesih'in zuhur ederek ortaya çıkmasını sağlamaktır. Gülen, burada "merkep"e bâtinî bir anlam yüklemektedir. O, bir merkep olarak yapacağı hazırlıklarla Mesih'in zuhurunu sağlayacak kişidir. Yahudi gazeteci yazar Seffi Rachlevsky, radikal Yahudilerin kendilerini ahir zamanda gördüklerini, Mesih'in zuhurunu beklediklerini ve bu gelişe dışarıdan hizmet edenlerin Mesih'in merkebi hükmünde olduklarını savunmaktadır. Görünen o ki Gülen merkepliğe soyunarak, yalnızca cemaate değil, başka odaklara da örtük mesajlar göndermektedir. (Komisyon, 2017, 18; İçişleri Bakanlığı, 2023, 127-128)

Gülen, din sosuyla gizlediği siyasi hedeflerine ulaşmak için her yolu meşru görecektir. Zira Allah Gülen ve cemaatini insanlığı kurtarsınlar, Mesih'in zuhurunu sağlasınlar ve kıyameti koparsınlar diye özel olarak seçtiğine göre bu hedefi gerçekleştirmek için her yol mubahtır. Onun kurguladığı anlayışta insanlığı kurtarma hedefi her şeyin önüne geçtiği için bu uğurda din de insan da feda edilebilirdir artık. O, militanlarına takiye uygulatarak dini, insanlığı kurtarma uğruna da masum insanları feda etmiştir. (İçişleri Bakanlığı, 2023, 128) Bu konuda daha 1979'da şöyle demektedir:

"Ama sen her şeyi salıverirsen, bir yerde asker, öbür yerde subay öldürülür, öbür yerde parlamentoya bomba konur, öbür yerde meclis tahrip edilir. Başka bir yerde masum halkın üzerine ateş edilir. Bütün bunların temelinde küfür vardır, küfran vardır, maziye inkâr vardır, kendinden kaçış vardır, zulmanilik vardır, maziye sövüş vardır. Veyl olsun topunun köküne!" (Gülen, Zekât-7, dk. 1: 15 vd.)

1979'da Gülen'in söyledikleriyle 15 Temmuz'da yaşananlar arasında inanılmaz bir benzerlik vardır. Bu benzerlik bir tesadüf değil, bilinçli bir kurgunun eseridir. Zira 15 Temmuz'da kaybedeceğini anlayan Gülen, askerleri öldürtmüş, parlamentoyu bombalatmış, meclisi tahrip ettirmiş, masum halkın üzerine ateş açtırmıştır. Böylece 15 Temmuz hezimetinin ardından taraftarlarına, 1979'da 2016 yılında yaşanacakları bildiğini çağrıştıracak bir mizansen hazırlamıştır.

Sonuç

Sonuç olarak mehdi ve mesih meselesi Gülen'in teopolitiğinin omurgasını oluşturmaktadır. O, siyasal hedeflerini büyük oranda bu iki kavrama yüklediği anlamlar üzerinden gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Kurduğu sistem Şiî Bâtınîler'in, özellikle de İsmailîler'in mehdi ve kaim anlayışlarının bir uyarlamasından ibaret olup bu konudaki görüşleri, bağlı bulunduğunu iddia ettiği Sünnî geleneğin tamamen dışındadır. O, Şiî Bâtınî sistemle etkileşiminin anlaşılmaması için tasavvufu ustaca kullanarak istismar etmiştir. Geliştirmiş olduğu kıyametçi teopolitik sistemi tasavvufun kelime ve kavramlarının altına gizleyerek Sufî gelenekle uyumlu bir bâtinî çizgiye sahip olduğu imajı vermeye çalışmıştır. Bu stratejisinde son ana kadar başarılı olduğunu ve FETÖ'nün gerçek yüzünün sufi görünüm altında ustaca gizlendiğini söyleyebiliriz.

Öte yandan FETÖ'nün inşa etmiş olduğu kıyametçi söylemde öne çıkarılan mehdi ve mesih kavramları da sufi ve Sünnî gelenekle örtüşmemektedir. Bu iki gelenekte Hz. İsa'nın mesih olarak ahir zamanda zuhur edeceği genel anlamda kabul edilmekle birlikte kıyamet öncesi asıl aktif rol mehdiye nispet edilmekte, mesihin mehdiye tabi olacağı ve onun arkasında namaz kılacağı ifade edilmektedir. Oysa FETÖ lideri Gülen, sistemi kurarken sufi ve Sünnî gelenekte pek rastlanılmayan bir manevra yapmış ve mesih kavramını mehdi kelimesinin önüne geçirerek, geleneksel Müslüman kültüründe Mehdi'ye verilen pek çok rolü Mesih'e havale etmiştir. O, bu manevrasıyla Hristiyan ve Batı toplumlarına ılımlı bir mesaj vermekte ve diyalog kapısını aralamaya çalışmaktadır. Taraftarları üzerinde ise bütün insanlığı kurtarma idealine uygun olarak dünyaya hitap eden evrensel bir söyleme sahip oldukları algısı yaratmaktadır.

Kaynakça

- Avcu, A. (2011a). *Karmatîliğin doğuş ve gelişim süreci*. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Avcu, A. (2011b). Fâtımî imamet anlayışında değişim süreci. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 151–171.
- Avcu, A. (2017). Tasavvuf bâtınîlik ilişkisi. N. Bardakçı (Ed.), *İslam tasavvufunun teşekkülüne dair araştırmalar* içinde. Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Avcu, A. (2020). *İslam'ın ilk marjinalleri: Gulat-ı Şia*. Fecr Yayınları.
- Aydın, M. (2017). *FETÖ'nün uluslararası kodları*. Eski Yeni.
- Bıyık, M. (2005). Moonculuk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 30).
- Büyükkara, M. A., Ardiç, N., Başoğlu, T., Sayar, K., & Karabaşoğlu, M. (2017). *Gülen yapılanması: 15 Temmuz'a giden süreçte FETÖ'nün analizi ve tavsiyeler*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çaha, Ö. (2016). Cemaatten terör örgütüne Gülen hareketinin anatomisi. *Liberal Düşünce*, 21(83), 91–113.
- Çelebi, İ. (2019). FETÖ'nün bilgi kaynakları ve teolojik yönü. *Farklı boyutlarıyla FETÖ/PDY* içinde. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Erdoğan, L. (2016). *Şeytanın gülen yüzü*. Turkuvaz Kitap.
- Erul, B., & Güler, Z. (2019). Fetullah Gülen'in peygamber tasavvuru ve hadis-sünnet anlayışı. *Farklı boyutlarıyla FETÖ/PDY* içinde. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Gülen, F. (1976). *Altın nesil*. (L. Erdoğan, Der.). Nil Yayınları.
- Gülen, F. (1995). *Fasıldan fasıla 1*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (1997a). *Prizma 1*. Zaman Gazetesi Yayınları.
- Gülen, F. (1997b). *Prizma 2*. Zaman Gazetesi Yayınları.
- Gülen, F. (2005). *Ümit burcu*. Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı.
- Gülen, F. (2007a). *Asrın getirdiği tereddütler 2*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (2007b). *Ölümsüzlük iksiri: Kırık testi 7*. Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları.
- Gülen, F. (2007c). *Yol mülâhazaları: Prizma 6*. Nil Yayınları.

- Gülen, F. (2010a). *Çizgimizi hecelerken*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (2010b). *Kur'an'ın altın ikliminde*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (2011a). *Fasıldan fasıla 3*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (2011b). *Fikir atlası: Fasıldan fasıla 5*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (2011c). *Zihin harmanı: Prizma 7*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (2013a). *Kur'an'dan idrake yansıyanlar*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (2013b). *Sohbet-i canan*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (2015a). *Fasıldan fasıla 2*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (2015b). *Günler baharı soluklarken: Çağ ve nesil 5*. Nil Yayınları.
- Gülen, F. (19 Ekim 1976). *Gönül dünyamızdan 10: Ateizm ve kararlılık* [Ses kaydı].
- Gülen, F. (6 Ekim 1978). *Hutbeler 1: Namaz 8* [Ses kaydı].
- Gülen, F. (9 Şubat 1979). *Zekât 7* [Ses kaydı].
- Gülen, F. (20 Ocak 1989). *Karanlıktan aydınlığa ve Hz. Muhammed'in çocukluk dönemi* [Vaaz].
- Gülen, F. (26.11.1989). *Kutsilerin Takvası* [Vaaz].
- Gülen, F. (9 Nisan 1989). *Pendik vaazları 1: Kendimizi sorgulama* [Vaaz].
- Gülen, F. (25 Mart 1990). *İman ve aksiyon 1* [Vaaz].
- Gülen, F. (3 Haziran 1990). *Garipler kervanı 1* [Vaaz].
- Gülen, F. (22 Aralık 2011). *Adanmış ruhlar* [Ses kaydı].
- İçişleri Bakanlığı. (2023). *50 soruda FETÖ/PDY*. Altan Özyurt Matbaacılık.
- Komisyon. (2017). *FETÖ: Örgütlenmiş din istismarının tahlili*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mustafa, N. (1990). *İslam siyasî düşüncesinde muhalefet*. İz Yayıncılık.
- Öztürk, M. (2017). *Din sermayesinden iktidar devşirmek: FETÖ*. Ankara Okulu.
- Yılmaz, H., & Akdoğan, M. N. (2019). *Farklı boyutlarıyla FETÖ/PDY*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ TEMALİ SANATSAL SERGİLERİN SEMİYOTİK ANALİZİ GÖRSEL GÖSTERGELER, KOLEKTİF HAFIZA VE MİLLÎ KİMLİĞİN YENİDEN İNŞASI

Doç. Dr. Cumhur COŞKUN
Doç. Dr. Emin TOKSÖZ
ASBÜ Sanat ve Tasarım Fakültesi

Özet

Bu çalışma, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında Türkiye’de düzenlenen sanatsal sergilerde üretilen görsel eserlerin semiyotik açıdan incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışmanın temel problemi, söz konusu sergilerde yer alan görsel göstergelerin kolektif hafıza ve millî kimlik bağlamında nasıl anlam üretimi gerçekleştirdiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda Kastamonu Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi ve Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi tarafından düzenlenen 15 Temmuz temalı sergilerde yer alan seçilmiş eserler analiz edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve eserler göstergebilimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde eserlerde kullanılan kahraman figürleri, bayrak sembolizmi, manevî göstergeler, askerî unsurlar, renk kullanımı ve tipografik sloganlar gibi temel görsel göstergeler incelenmiştir. Bulgular, söz konusu sergilerde kullanılan görsel dilin yalnızca estetik bir anlatı üretmekle kalmadığını; aynı zamanda millî irade, direniş, fedakârlık ve kolektif dayanışma gibi kavramları görsel semboller aracılığıyla yeniden inşa ettiğini göstermektedir. Özellikle bayrak, kahramanlık figürleri ve kırmızı renk kullanımı millî kimliğin sembolik temsilini güçlendiren temel göstergeler olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra tank, uçak ve silah gibi askerî unsurların semantik dönüşüme uğratılarak darbe girişiminin olumsuz sembollerine dönüştürüldüğü görülmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, 15 Temmuz temalı sanatsal üretimlerin Türkiye’de toplumsal hafızanın görsel olarak inşa edilmesinde önemli bir rol oynadığını ve üniversitelerin bu süreçte kültürel bellek üretiminin kurumsal aktörleri haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz, kültürel bellek, semiyotik analiz, görsel iletişim, kolektif hafıza, sanat sergileri

SEMIOTIC ANALYSIS OF ART EXHIBITIONS THEMED ON THE JULY 15 COUP ATTEMPT: VISUAL SIGNS, COLLECTIVE MEMORY, AND THE RECONSTRUCTION OF NATIONAL IDENTITY

Abstract

This study aims to examine the visual artworks produced in art exhibitions organized in Türkiye after the July 15, 2016 coup attempt through a semiotic perspective. The main objective of the research is to reveal how visual symbols used in these exhibitions construct meaning within the context of collective memory and national identity. For this purpose, selected artworks from July 15-themed exhibitions organized by Kastamonu University, Marmara University, Süleyman Demirel University, Yıldız Technical University, Kütahya Dumlupınar University and Bolu Abant İzzet Baysal University were analyzed. The research adopts a qualitative research approach and the artworks were evaluated using semiotic analysis. In the analysis process, key visual indicators such as hero representations, flag symbolism, spiritual motifs, military elements, color usage and typographic slogans were examined. The findings reveal that the visual language used in these exhibitions does not only produce an aesthetic narrative but also reconstructs concepts such as national will, resistance, sacrifice and collective solidarity through symbolic visual representations. In particular, the Turkish flag, heroic figures and the dominant use of red color emerge as the most powerful symbols reinforcing national identity. In addition, military elements such as tanks, aircraft and weapons are semantically transformed into negative symbols representing the coup attempt. As a result, the study demonstrates that July 15 themed artistic productions play an important role in the visual construction of collective memory in Türkiye and that universities have become institutional actors in the production and transmission of cultural memory.

Keywords: July 15, cultural memory, semiotic analysis, visual communication, collective memory, art exhibitions

1. Giriş

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi, Türk siyasî tarihinde yalnızca bir askerî müdahale teşebbüsü olarak değil; aynı zamanda toplumsal hafızanın ve millî kimliğin yeniden şekillendiği tarihsel bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu olay, yaşandığı andan itibaren yalnızca siyasî ve toplumsal tartışmaların konusu olmamış; aynı zamanda sanat ve görsel kültür alanında da güçlü bir temsil alanı oluşturmuştur. Özellikle üniversiteler tarafından düzenlenen sergiler ve sanatsal üretimler, bu olayın kolektif hafızada yer edinmesine katkı sağlayan önemli kültürel araçlar haline gelmiştir.

Sanat, toplumsal travmaların ve tarihsel kırılma anlarının aktarılmasında güçlü bir iletişim aracıdır. Özlüye (2023, s. 255) göre büyük toplumsal olayların sanat aracılığıyla temsil edilmesi, izleyicide duygusal bir etki yaratarak bu olayların hatırlanmasını ve anlamlandırılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu yönüyle sanat, geçmişin deneyimlerini yalnızca belgeleyen değil aynı zamanda yorumlayan bir ifade biçimi olarak da değerlendirilebilir. Bu noktada kültürel bellek kavramı, sanat ve toplumsal hafıza arasındaki ilişkiyi anlamada önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Assmann'a (2015 s. 27) göre kültürel bellek, toplumların geçmiş deneyimlerini semboller, anlatılar ve ritüeller aracılığıyla gelecek kuşaklara aktaran kolektif bir hatırlama sistemidir. Bu hatırlama süreci yalnızca tarihsel bilgilerin aktarılmasını değil, aynı zamanda toplumların kimliklerini yeniden üretmelerini de sağlamaktadır. Toplumsal hafıza aynı zamanda sözlü ve yazılı kültür pratikleri aracılığıyla sürekli yeniden üretilmektedir (İlhan, 2018). Bu süreçte sanat eserleri, geçmiş deneyimleri sembolik biçimlerde temsil ederek kolektif hafızanın oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Nitekim Pazarcı'ya (2018) göre kültürel bellek, toplumların ortak geçmiş anlatılarının semboller aracılığıyla süreklilik kazanmasını sağlayan dinamik bir yapıya sahiptir. Sanat eserleri, ait oldukları dönemin siyasal ve toplumsal koşullarını yansıtan önemli kültürel göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Atan'a (2020, s. 71) göre sanat yapıtları, toplumların psikolojik ve sosyolojik yapısını görünür kılan önemli anlatı biçimleridir. Bu bağlamda 15 Temmuz darbe girişimi de sanat üretiminde önemli bir tema haline gelmiş ve özellikle sergiler aracılığıyla görsel bir anlatıya dönüştürülmüştür. Bu çalışmada, farklı üniversiteler tarafından düzenlenen 15 Temmuz temalı sergilerde yer alan eserler semiyotik bir perspektiften incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, bu eserlerde kullanılan görsel sembollerin toplumsal hafıza ve millî kimlik bağlamında nasıl anlam üretildiğini ortaya koymaktır.

2. Kuramsal Çerçeve: Kültürel Bellek ve Görsel Anlatı

Toplumsal hafıza ve kültürel bellek kavramları, geçmişin nasıl hatırlandığını ve toplumsal anlatıların nasıl kurulduğunu açıklayan önemli teorik yaklaşımlar sunmaktadır. Kültürel bellek, yalnızca tarihsel bilgilerin aktarılmasıyla sınırlı değildir; aynı zamanda semboller, ritüeller ve kültürel üretimler aracılığıyla toplumsal kimliğin yeniden üretilmesini sağlar (Assmann, 2015). Bu süreçte görsel kültür önemli bir rol oynamaktadır. Görsel sanatlar, toplumların tarihsel deneyimlerini sembolik anlatılar aracılığıyla ifade etmelerine olanak tanımaktadır. Kültürel üretimler, toplumsal değerlerin ve kolektif anlatıların yeniden dolaşıma sokulmasını sağlayan önemli iletişim araçlarıdır (Eker, 2014). Bu bağlamda sergiler, afişler ve görsel tasarım ürünleri toplumsal hafızanın yeniden üretilmesinde önemli bir işlev üstlenmektedir. Medya ve görsel

iletişim araçları da toplumsal belleğın oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Atık ve Bilginer Erdoğan'a (2014) göre görsel temsil biçimleri, toplumsal olayların algılanma biçimini şekillendiren önemli araçlardır.

3. İncelenen Sergiler

Bu bölümde, 15 Temmuz temalı beş farklı akademik sergi ele alınmaktadır. Her bir sergi; düzenleyen kurum, katılımcı sayısı, kapsam tarihleri ve içerik özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Söz konusu sergilerde yer alan eserler, görsel iletişimin gücünden yararlanarak izleyicide kolektif bir tarihsel bilinç oluşturmakta ve darbe girişimine karşı gösterilen sivil direnişi tarihsel süreklilik bağlamında meşrulaştırmaktadır.

3.1. Kastamonu Üniversitesi: “Milletin Zaferi” Sanal Sergisi

Kastamonu Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi tarafından düzenlenen “Milletin Zaferi: 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü Uluslararası Karma Sanal Sergisi”, 35 katılımcının eserleriyle 15-31 Temmuz 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Sergi, adını 15 Temmuz'dan almakla birlikte; yabancı katılımcıların temayla doğrudan ilişkili olmayan çalışmalarının belirleyici etkisiyle salt bir anma ve temsil platformu olmanın ötesine geçmiştir. Bazı Türk katılımcılar dışında farklı duygu ve anlatıları yansıtan yapıtların da gözlemlenebildiği bu sergi, çoğulcu bir görsel ifade ortamına dnşmştir.

3.2. Marmara, Süleyman Demirel ve Yıldız Teknik niversiteleri: Ortak evrimişi Karma Sergi

Marmara Üniversitesi, Süleyman Demirel niversitesi ve Yıldız Teknik niversitesi iş birliğiyle organize edilen “15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü Uluslararası evrimişi Karma Sergisi”, 174 katılımcının katkısıyla 15-30 Temmuz 2024 tarihleri arasında dijital ortamda sunulmuştur.  köklü niversitenin güçlerini birleştirerek hayata geçirdiği bu geniş kapsamlı sergi, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kayda değer bir sanat katılımını bünyesinde barındırmıştır.

3.3. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi: “15 Temmuz Millî İrade” evrimişi Sergisi

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi ile Görsel İletişim Tasarımı Bölümü'nün ortaklaşa düzenlediği “15 Temmuz Millî İrade Temalı ağrılı Online Karma Sergisi”, 36 katılımcıyla 15 Temmuz

- 15 Ağustos 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Belirlenmiş bir temaya dayanan yapısı sayesinde sergi, 15 Temmuz için öngörülen sembolik göstergelerin büyük çoğunluğunun eserler aracılığıyla yoğun biçimde işlendiği tutarlı ve bütünlüklü bir görsel dil ortaya koymuştur.

3.4. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi: “15 Temmuz Ruhü/Türkiye Geçilmez” Jürili Karma Sergisi

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi tarafından Kütahya Valiliği'nin himayesinde organize edilen “15 Temmuz Ruhü: Türkiye Geçilmez Jürili Karma Sergisi”, 60 eserden oluşmakta olup açılışı 15 Temmuz 2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Millî birlik ve irade ruhunu yansıtmayı esas alan bu sergideki tüm yapıtlar; çeşitli üniversitelerdeki akademik personel ile lisansüstü öğrencilerinin özgün çalışmalarından özenle seçilmiştir.

3.5. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi: “2. Ulusal Çağrılı Afiş Sergisi”

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin düzenlediği “15 Temmuz 2. Ulusal Çağrılı Afiş Sergisi”, 26 katılımcıya ait 60 çalışmadan meydana gelmekte olup açılışının 14 Temmuz 2025 tarihinde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Afiş gibi doğrudan iletişim gücü yüksek bir görsel formata odaklanan bu sergi, 15 Temmuz'un sembolik aktarımında grafik tasarımın özgün rolünü ön plana çıkarmaktadır.

4. Yöntem: Semiyotik Analiz

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve incelenen görsel eserler semiyotik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Göstergebilimsel yaklaşım, sanat eserlerinde yer alan sembollerin ve görsel göstergelerin hangi anlam katmanlarını ürettiğini ortaya koymak açısından önemli bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Görsel sanatlarda anlam yalnızca eserin biçimsel özelliklerinden değil, aynı zamanda izleyicinin kültürel kodları ve içinde bulunduğu toplumsal bağlam aracılığıyla da oluşmaktadır (Ertan & Sansarcı, 2016). Bu bağlamda görsel imgeler çoğu zaman birbirleriyle ilişki kurarak çok katmanlı anlamlar üretmektedir. İmgeler arasındaki bu anlam aktarımı ve etkileşim, resimler arası ilişkiler ve görsel aktarımlar bağlamında açıklanabilmektedir (Aktulum, 2016). Göstergebilim kuramına göre göstergeler, gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki üzerinden anlam üretir. Barthes'a göre ise göstergeler yalnızca nesneleri temsil etmekle kalmaz; aynı zamanda kültürel ve ideolojik anlam katmanlarının oluşmasına da katkı sağlar (Barthes, 1979).

4.1. Kahramanlık İkonografisi: Fedakarlığın Görsel Temsili

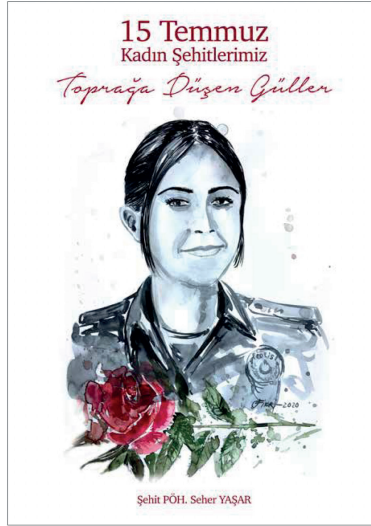
Sergilerde ‘kahraman’ imgesi, bireysel sembol isimlerden anonim halk kitlelerine kadar uzanan geniş bir yelpazede temsil edilmektedir. Semiyotik açıdan bu temsiller, direnişin hem bir liderlik ve fedakârlık eylemi hem de topyekûn bir halk hareketi olduğunu ortaya koyan ‘ikon’ ve ‘indis’ işlevlerini üstlenmektedir.

4.1.1. Bireysel Kahramanlık ve Şehit Portreleri

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi kataloğunda Hakan Mazlum’un ‘Kahraman’ adlı eseri, darbe girişiminin simge ismi Ömer Halisdemir’i kompozisyonun odak noktasına yerleştirir (Görsel 1). Halisdemir’in portresi, yalnızca bir askeri figürü değil; mutlak sadakati ve ilk direnişi temsil eden bir üst-gösteren niteliği taşımaktadır. Eserde egemen olan yoğun kırmızı renk, kahramanın vatan uğruna döktüğü kanı ve canını ortaya koyma iradesini sembolize etmektedir. Benzer bir yaklaşımla Fikri Salman’ın “Toprağa Düşen Güller” serisi, Gölbaşı Polis Özel Harekât merkezinde şehit düşen kadın polisleri özellikle Seher Yaşar’ı suluboya tekniğiyle tasvir etmektedir. Burada ‘gül’ metaforu, şehadetin hem acısını hem de manevî güzelliğini simgeleyen geleneksel bir gösterge olarak öne çıkmaktadır (Görsel 2).

Görsel 1. Hakan Mazlum, “Kahraman”, 2020, Dijital Tasarım, 45x45 cm.

Görsel 2. Fikri Salman, “Toprağa Düşen Güller”, 2020, Suluboya, 50x70 cm.

4.1.2. Kolektif Kahraman: Halkın Yükselişi

Afiş tasarımlarında kahraman imgesi çoğunlukla belirli bir yüzle değil; bir yumruk, bir el ya da tankın önünde duran bir silüet aracılığıyla somutlaştırılmaktadır. Abdülmetin Siyam’ın çalışmasında Türk bayraklı bir yumruk, kahraman halkın temel göstergesi işlevi görmektedir (Görsel 3). Bu görsel tercih, izleyiciye o geceki kahramanın herhangi bir vatandaş olabileceği mesajını vererek güçlü bir toplumsal özdeşleşme mekanizması kurmaktadır.

Görsel 3. Abdülmetin Siyam, “Milli İdare”, 2021, Dijital Tasarım, 70x100 cm.

Sanatçı	Eser Adı	Kahraman Temsili / Sembol	Semiyotik Anlam
Hakan Mazlum	Kahraman	Ömer Halisdemir Portresi	Sadakat, İlk Kurşun, Mutlak Fedakarlık
Fikri Salman	Toprağa Düşen Güller	Kadın Şehit Portreleri (Seher Yaşar)	Cinsiyetler Üstü Direniş, Şehadetin Zarafeti
Abdülmetin Siyam	Millî İrade	Türk Bayraklı Yumruk	Halkın Fiziksel Direnişi ve Kenetlenmesi
Attila Döl	Kahramanlar	Yaşlı, Genç, Kadın, Erkek Silüetleri	Topyekûn Halk Direnişi ve Ölüme Meydan Okuma

Tablo 1. Kahramanlık ikonografisi: seçilmiş eserler ve semiyotik anlamları.

4.2. Bayrak Kullanımı: Metafizik Bir Kalkan ve Egemenlik Mührü

Bayrak, 15 Temmuz görsel dilinin merkezi göstergesidir. İncelenen kataloglarda bayrak yalnızca ulusal bir simge olarak kalmamış; bir silah, bir kalkan, bir koruma fanusuna dönüşen ya da manyetik bir güç merkezi biçiminde işlev gören dinamik bir göstergeye evrilmiştir.

4.2.1. Koruyucu ve Kapsayıcı Bir Güç Olarak Bayrak

Veli Topbasan'ın "Hilalin Çekim Gücü" adlı eserinde bayrağın sembolizmine fiziksel bir yasa (manyetizma) dahil edilmiştir. Hilal, vatanseverleri kendine çeken bir güç merkezi olarak betimlenerek bayrağı milleti bir arada tutan ontolojik bir çekim odağı'na dönüştürmektedir (Görsel 4). Merve Saylık'ın "Muhafaza" adlı çalışmasında ise bayrak bir

'fanus' olarak kurgulanmıştır; bu fanus hem halkın vatani korumasını hem de bayrağın (devlet ve egemenliğin simgesi olarak) halkı dış tehditlerden korumasını temsil eden çift yönlü bir güvenlik metaforudur (Görsel 5).

Görsel 4. Veli Topbasan, “Hilalin Çekim Gücü”, 2020, Dijital Manipülasyon, 70x100 cm.

Görsel 5. Merve Saylık, “Muhafaza”, 2020, Dijital Tasarım, 70x100 cm.

4.2.2. Bayrağın Direniş Nesnesine Dönüşümü

Elif Arzen Demirel'in "Söz Milletin" afişinde bir tank ile Türk bayrağının çarpışmasından doğan 'Dank' sesi görselleştirilmiştir. Bayrak burada tankın maddi ve mekanik gücünü durduran manevî bir engele dönüşmekte; egemenliğin fiziksel silahlardan daha üstün olduğunu vurgulayan semiyotik bir 'karşı-güç' göstergesi işlevi görmektedir (Görsel 6). Şeyda Tilbe'nin "Tüm Millet Tek Yürek" çalışmasında ise bayrak 251 şehidin isminden oluşturulmuş; böylece bayrak bir sembolün ötesine geçerek milletin bizzat kendisini ve ruhunu cisimleştiren kolektif bir kimlik koduna dönüşmüştür (Görsel 7).

Görsel 6. Elif Arzen Demirel, "Söz Milletin", 2020, Dijital Teknik, 70x100 cm.

Görsel 7. Şeyda Tilbe, "Tüm Millet Tek Yürek", 2021, Karışık Teknik, 70x100 cm.

Sanatçı	Bayrak Kullanım Biçimi	Semiyotik İşlev	Kavramsal Karşılık
Veli Topbasan	Hilal (Mıknatıs biçiminde)	Çekim Merkezi	Millî ve Manevî Kenetlenme
Merve Saylık	Koruyucu Fanus	Zırh / Kalkan	Kutsal Koruma ve Vatanseverlik
Şeyda Tilbe	Şehit İsimlerinden Oluşan Bayrak	Kolektif Beden	Şehitlerin Yaşayan Varlığı
Ali Tomak	Eğimli Rampada Tutulan Bayrak	Devrilmeyen Değer	Millî İradenin Dayanıklılığı
Adem Yücel	“Hür” Yazısıyla Bütünleşen Bayrak	Özgürlük Mührü	Bağımsızlık ve Egemenlik

Tablo 2. Bayrak göstergesi: seçilmiş eserler ve semiyotik işlevleri.

4.3. Şahadet Parmağı ve Manevî Semboller: Direnişin Metafiziği

Sergilerde şahadet parmağı ve buna eşlik eden manevi semboller, direnişin dinî ve metafizik köklerini açığa çıkarmaktadır. Bu göstergeler, 15 Temmuz’un salt bir demokrasi savunması olmadığını; aynı zamanda inanç temelli bir şahadet arzusunu da barındırdığını vurgular.

4.3.1. Tevhit ve Birlik İşareti Olarak Parmak

Rasim Soylu’nun “Millî Ruh” adlı eserinde ellerini açmış, haykıran ve dua eden insan figürleri arasında Arapça ‘biz’ anlamına gelen ‘Nun’ harfi yer almaktadır. Bu harfin kullanımı ve figürlerin gökyüzüne yönelmiş duruşları, İslam ikonografisindeki ‘tevhit’ ve ‘şahadet’ kavramlarına semiyotik bir gönderme yapmaktadır. Şahadet parmağının yukarıya uzanması, tekil otoriteye ve onun yeryüzündeki yansıması olan millî iradeye bağlılığı temsil etmektedir (Görsel 8).

Görsel 8. Rasim Soylu, “Milli Ruh”, 2017, TÜYB, 80x100 cm.

4.3.2. Kuş ve Kanat Metaforu: Şehadetin Semavî Yolculuğu

Kader Talan'ın “Otuz Kuş” adlı afişi, şehit Ömer Halisdemir'e doğrudan atıfta bulunan otuz kuş imgesi üzerine kurgulanmıştır. Kuşların kanatlarındaki kan izleri, şahadet parmağının işaret ettiği kutsal mertebeye ulaşan ruhları simgelemektedir. Benzer şekilde Hatice Bahattin Ceylan'ın çalışmasında kurşun izinin içinden yükselen kuş metaforu, ölümün içinden filizlenen sonsuz hayatı yani şehadeti temsil etmektedir. Asım Topaklı'nın “Uyanış-1” adlı eserindeki geyik figürü de dikkat çekicidir: ay ve yıldız boynuzlarıyla kucaklayan bu geyik, Türk mitolojisi ve İslam sonrası geleneğindeki ‘yol gösterici’ ve ‘koruyucu’ rolüyle milli değerlerin manevi muhafızı konumuna yerleştirilmektedir.

Görsel 9. Kader Talan, “Otuz Kuş”, 2021.

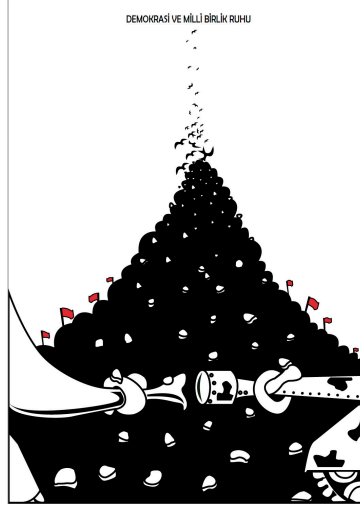
Görsel 10. Hatice Bahattin Ceylan'ın, “Karanfil Kırmızısı”, 2020, Dijital İllüstrasyon, 30x30 cm.

4.4. Askerî Unsurların Semantik Kırılması: Kurumsal Temsiliyetten Bağlamsal Sapmaya

15 Temmuz temalı sergilerde tank, uçak ve silahlar; vatan savunmasındaki asli işlevlerinden koparılarak sivil iradeye karşı araç sallaştırılmalarını simgeleyen “negatif göstergeler” olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmalarda söz konusu unsurlar, ordunun kurumsal kimliğinden bağımsız olarak; karanlık, mekanik bir baskının ve demokratik düzene yönelik durdurulması gereken bir müdahalenin nesneleri biçiminde betimlenir. Buradaki temel vurgu, millî gücün millete karşı yöneltilmesindeki semantik sapmadır.

4.4.1. Tankın Kavramsal Yapıbozumu ve ‘Ebabil Analojisi’

Figen Yavuz'un “Millî Birlik” çalışmasında tank, bir ‘fil’ figürüyle özdeşleştirilerek Kur’an-ı Kerim’deki Fil Suresi’ne ve Ebrehe’nin ordusuna atıfta bulunur. Bu yaklaşım, modern askerî teknolojinin (tank), meşruiyet zemininden koptuğunda toplumsal irade ve manevi direnç karşısında yenilgiye mahkûm olduğunu semiyotik düzeyde anlatır (Görsel 11). Sanatçı, tankı mutlak bir güç simgesi olmaktan çıkarıp, kolektif bilinç karşısında hükmünü yitiren bir yapıya indirgeyerek “güçten düşürme” işlemi uygular. Elif Arzen Demirel’in “Söz Millet’in” eserindeki bir başka gösterge ise ‘Dank’ ifadesinin, hem metalik bir ses yansıması hem de toplumsal bir uyanış anını simgeleyen bir farkındalık eşiği olarak konumlandırılması olduğu söylenebilir (Görsel 6).

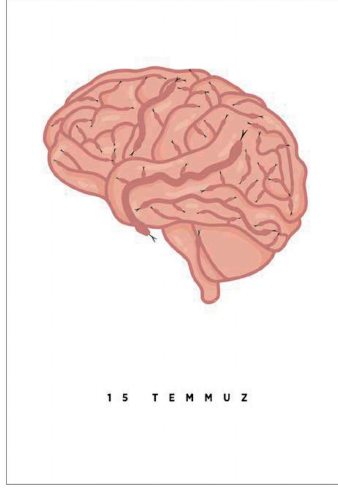
Görsel 11. Figen Yavuz, “Milli Birlik”, 2020, Dijital Tasarım, 70x100 cm.

4.4.2. İradenin Gaspının Görsel Dili: Metaforik Tehditler

Eren Evin Kılıçkaya’nın “Tehlikeli Deniz” afişinde tank ve uçaklar yerine “açgözlü köpek balığı” imgesinin tercih edilmesi, darbeci zihniyetin agresif tutumunu ve toplumsal bütünü hedef alan saldırganlığını simgeler (Görsel 12). Resul Ay’ın çalışmalarında ise ihanet olgusu, askerî üniformanın temsil ettiği değerlerden bir sapma olarak; ‘beyin içindeki yılanlar’ veya ‘kendini sokan yılan’ metaforuyla işlenir. Erdoğan Dizdar’ın “Oyuncak Askerler” adlı eseri, darbe girişiminde bulunanları kurmalı oyuncaklara benzeterek, onları kendi iradesinden yoksun ve dış bir ‘üst akıl’ tarafından yönlendirilen figürlere dönüştürür. Bu perspektif, askerî kimliğin şerefli özünü bu yapıdan tamamen ayırıştırarak, darbecileri sadece birer “fail nesne” olarak tanımlamaktadır.

Görsel 12. Eren Evin Kılıçkaya, “Tehlikeli Deniz”, 2020, Dijital Tasarım, 70x100 cm

Görsel 13. Resul Ay, “15 Temmuz”, 2021, Vectörel İllüstrasyon, 70x100 cm

Sanatçı	Askerî Unsur / Tehdit Göstergesi	Sembolik Karşılık	Semiyotik Mesaj
Figen Yavuz	Tank ve Fil	Ebrehe'nin Ordusu	Teknolojik Gücün Maneviyat Karşısında Yenilgisi
Eren Evin Kılıçkaya	Köpek Balıkları	Yırtıcı ve Sinsi Tehdit	Millî Değerleri Hedef Alan Saldırganlık
Resul Ay	Beyindeki Yılanlar	Zihinsel Zehirlenme	İdeolojik İhanet ve Örgütsel Sinsilik
Erdoğan Dizdar	Oyuncak Askerler	Etkisiz ve Kukla Yapı	Darbecilerin İrade Yoksunluğu
Mehmet Yapıcı	Hipnoz Kolyesi	İrade Gaspı	Örgüt Tarafından Kuklalaştırılmış Bireyler

Tablo 3. Askerî unsurlar ve tehdit göstergeleri: seçilmiş eserler.

4.5. Renk Kullanımı: Kırmızı, Beyaz ve Siyahın Semiyotik Çatışması

Renkler, 15 Temmuz sergilerinde izleyicide duygusal bir yönelim oluşturunun ötesinde olayın ahlakî ve ontolojik boyutlarını belirleyen temel kodlar olarak işlev görmektedir. Kataloglarda kırmızı-beyaz baskınlığı ile siyahın yarattığı tezat üzerinden bir 'hak-batıl' karşıtlığı inşa edilmiştir.

4.5.1. Kırmızı: Can, Kan ve Şahlanış

Kırmızı, Türk bayrağını temsil eden renklerden dolayı incelenen sergilerde kullanılan en baskın renktir. Hikmet Şahin'in "Her Şey Vatan İçin" eserinde kırmızı tonlar, vatan uğruna akıtılan kanı temsil ederken mermer dokusuyla birleşerek bu kanın vatan toprağına mühürlendiğini görselleştirmektedir. Arzu Gürdal'ın "Vicdan" adlı eserinde ise kırmızı zemin üzerinde bir annenin evladına sarılması, kırmızının yalnızca bir savaş rengi değil aynı zamanda şefkat ve 'ana vatan' kavramıyla özdeşleşen bir koruyuculuğı da barındırdığını gözler önüne sermektedir.

4.5.2. Beyaz ve Siyah: Umut ile İhanetin Semiyotiğı

Beyaz, genellikle siyahın (kaosun) içinden doğan bir umut ve arınma göstergesi olarak kullanılmaktadır. Nur Dilek Temel'in "Karanlık Gecedan Aydınlık Sabaha" sloganlı çalışmasında siyah zemin üzerindeki beyaz yıldızlar ve tarihler, şehitlerin ruhlarını ve karanlığı yaran millî irade ışığını simgelemektedir. Beyaz ayrıca kefen ve şehadet saflığıyla da ilişkilendirilmektedir. Siyah ise 15 Temmuz gecesinin fiziksel karanlığının yanı sıra, FETÖ'nün gizli ve tahripkâr emellerini temsil eden olumsuz bir gösterge olarak konumlandırılmıştır. Ali Tomak'ın "İdeoloji Evreni" çalışmasındaki 'siyah akıl' metaforu, bu semiyotik tercihin en çarpıcı örneğini oluşturmaktadır.

Görsel 14. Nur Dilek Temel, "Karanlık Gecedan Aydınlık Sabaha". 2021, Dijital İllüstrasyon, 70x100 cm.

Renk	Semiyotik Anlam	Kullanım Alanı	Psikolojik Etki
Kırmızı	Şehadet, Can, Bayrak, Şahlanış	Arka planlar, bayraklar, yumruklar	Coşku, kararlılık, fedakarlık
Beyaz	Umut, Aydınlık, Şehitlerin Saflığı	Yıldızlar, güvercinler, anma yazıları	Güven, huzur, manevî temizlik
Siyah	İhanet, Kaos, Karanlık Gece	Tanklar, yılanlar, 'üst akıl' metaforları	Korku, tehdit, gizem
Gri-Gümüş	Çelik Güç, Kurşun İzi, Silahlar	Tank yüzeyleri, mermi delikleri	Soğukluk, hüznün, direnç

Tablo 4. Renk semiyotiği: anlam, kullanım alanı ve psikolojik etki.

4.6. Metin ve Slogan Analizi: Dilin Hafıza İnşasındaki Rolü

Sergilerde görsellere eşlik eden yazılar ve sloganlar, görsel göstergelerin anlamını sabitleyen ve izleyiciye belirli bir ideolojik çerçeve sunan dilsel göstergeler işlevi görmektedir.

4.6.1. “Türkiye Geçilmez”: Tarihsel Süreklilik ve Metinlerarasılık

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi ve pek çok başka kurum tarafından ana tema olarak benimsenen “Türkiye Geçilmez” sloganı, “Çanakkale Geçilmez” ruhuna doğrudan bir metinlerarası göndermede bulunmaktadır. Bu slogan 15 Temmuz direnişini Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesiyle birleştirerek darbe girişimini bir tür dış işgal teşebbüsü olarak kodlamaktadır.

4.6.2. Tipografik Direniş ve İstiklal Marşı

Eserlerde tipografi, salt bir bilgi aktarım aracı olmaktan çıkıp bizzat bir görsel sanat unsuruna dönüşmektedir. Burhan Şohoğlu’nun “Korkma” adlı çalışması, İstiklal Marşı’nın ilk mısrasını Kûfi formda Latin harfleriyle düzenleyerek vatani kuşatan halkın kenetlenmiş bütünlüğünü görselleştirmektedir; yazı adeta etten bir duvara dönüşmektedir. Hüseyin Ermumcu’nun “Demokrasi” çalışmasında ise ‘D’ harfinin bayraktaki hilalle

bütünleştirilmesi, demokrasinin Türkiye için ithal bir kavram olmayıp millî kimliğin özsel bir bileşeni olduğu mesajını iletmektedir.

4.7. Gündelik Nesnelerin Simgesel Dönüşümü: İşlevden Anlama

15 Temmuz gecesi bazı günlük nesneler olağan işlevlerinden sıyrılarak derin sembolik anlamlar kazanmıştır; sergilerdeki eserler bu dönüşümü etkin biçimde yansıtmaktadır. İlhami Diksoy'un "İletişimin Gücü" eserinde telefon, hapishanenin parmaklıklarını kıran bir araç olarak betimlenmektedir: artık yalnızca bir iletişim cihazı değil, esareti kıran bir anahtar işlevi görmektedir. Rasim Soylu'nun eserinde tankların karşısına dikilen iş makineleri, sivil üretim araçlarının vatan savunmasında birer silaha dönüşmesini simgelerken; Zehra Çolak Topaklı'nın çalışmasındaki fener, millî duygularla geleceğe tutulan ışığı temsil etmekte ve karanlık geceye boyun eğilmeyeceğinin semiyotik kanıtını sunmaktadır.

4.8. Derin Semiyotik Yapı: İkinci ve Üçüncü Derece Anlamlar

Sergi görsellerinin derinlemesine çözümlenmesi, yüzeydeki anma amacının ötesinde üç temel ontolojik katmanın varlığını ortaya koymaktadır:

Birincisi, dikey otorite ile yatay irade arasındaki çatışmadır. Tanklar ve uçaklar hiyerarşik ve baskıcı bir otoriteyi temsil ederken; el ele tutuşan halk figürleri ve omuz omuza duran silüetler (Çağrı Gümüş, "Omuz Omuz") demokratik ve yatay bir iradeyi simgeler. Zafer, yatay iradenin dikey baskıyı kırması olarak görselleştirilmiştir.

İkincisi, organik ile inorganik arasındaki mücadeledir. Halkın direnişi çiçeklerle (Mehmet Pehlivan), güvercinlerle (Ahmet Fatih Özmen) ve kelebeklerle (Adem Dönmez) aktarılırken; darbe girişimi soğuk çelik, mermi ve paslanmış tanklar aracılığıyla yansıtılır. Bu karşıtlık, hayatın (organik) ölüme (inorganik) karşı kazandığı zaferin semiyotik dışavurumudur.

Üçüncüsü ise zamanın kırılmasıdır. Eserlerde 15 Temmuz hem tek bir geceye ait bir hadise (saatler, karanlık gökyüzü) hem de ebedî bir hakikat (Orhun Yazıtları metaforu, Atatürk'ün emaneti) olarak sunulmaktadır. Uğur Atan'ın Kül Tigin anıtına yaptığı gönderme, 15 Temmuz'u Türk tarihinin başlangıç kodlarına bağlayarak onu tarih üstü bir meşruiyete kavuşturmaktadır.

5. Akademik Kurumların Rolü: Sanatsal Şahitlik ve Hafıza Kurumsallaşması

Üniversitelerin bu sergileri organize etmesi, 15 Temmuz'un yalnızca bir siyasi olay olarak değil; akademik bir 'hafıza mekânı' olarak kurumsallaştığını göstermektedir. 15 Temmuz konulu sergiler ve üretilen eserler; tarihe duyulan ilgiyi, vatanseverlik duygusunu ve bağımsızlık bilincini genç nesillerde şekillendirmede belirleyici bir işlev üstlenmektedir.

Kastamonu Üniversitesi ve Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nin sanal formatta düzenlediği sergilerin çevrimiçi ortama taşınması, bu millî anlatının zaman ve mekân sınırlarını aşarak küresel bir erişime kavuşmasını sağlamıştır. Dijital sanat teknikleri (3B görselleştirme, fotoğraf manipülasyonu, yapay zekâ destekli tasarım) sayesinde 15 Temmuz'un geleneksel semboller dizisi, genç nesillerin dili ve estetik anlayışıyla uyumlu dinamik bir görselliğe büründürülmüştür.

Akademik kurumların bu süreçteki temel işlevi; toplumsal travmanın sanatsal dışavurumla estetik bir biçime dönüştürülmesi ve bu biçimin 'millî irade' kavramı ekseninde kurumsallaştırılmasıdır. Sergilerde yer alan eserler, görsel iletişimin gücünden yararlanarak izleyicide kolektif bir tarihsel bilinç oluşturmakta ve darbe girişimine karşı gösterilen sivil direnişi tarihsel süreklilik; örneğin Çanakkale Ruhu bağlamında meşrulaştırmaktadır.

6. Sonuç

15 Temmuz temalı sergiler ve kataloglar üzerinden yürütülen bu semiyotik inceleme, Türkiye'nin en çalkantılı gecelerinden birinin sanat aracılığıyla nasıl bir millî destan görselliğine dönüştürüldüğünü ortaya koymaktadır. Kahramanlar, yüzü belirsiz anonim bir millettir. Ömer Halisdemir gibi sembol isimlere uzanan geniş bir fedakarlık yelpazesi içinde temsil edilmiştir. Bayrak, tüm gösterge dizgesini kapsayan metafizik bir kalkan ve egemenliğin biricik meşruiyet kaynağı olarak konumlandırılmıştır. Şahadet parmağı ve manevî semboller, direnişin dünyevî bir iktidar mücadelesi değil bir varoluş ve inanç savunması olduğunu kanıtlamıştır. Tank ve askerî unsurlar, millî irade karşısında işlevsiz ve anlamsızlaşmış nesnelere dönüştürülerek darbe zihniyeti sembolik düzlemde yok edilmiştir. Renk ve slogan kullanımı ise toplumsal hafızayı diri tutan, hak ile batılı birbirinden ayıran ve 'Türkiye Geçilmez' mesajını evrensel ölçekte duyuran güçlü bir görsel iletişim dili kurmuştur.

Sonuç olarak üniversitelerin gerçekleştirdiği bu akademik ve sanatsal çalışmalar, 15 Temmuz ruhunun yalnızca törensel pratiklerle değil estetik ve entelektüel bir derinlikle gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Bu sergiler; Türk milletinin millî irade ve bağımsızlık konusundaki kararlı duruşunun görsel birer manifestosu niteliğinde değerlendirilebilir.

Çalışma neticesinde elde edilen bulgular, görsel sanat eserlerinin toplumsal belleğin sembolik inşasındaki belirleyici rolünü teyit etmektedir. Özellikle akademik kurumlarca düzenlenen tematik sergilerin, toplumsal kırılma anlarını görsel bir anlatıya dönüştürerek kültürel bellek aktarımında kritik bir işlev üstlendiği saptanmıştır.

Kaynakça

Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası ilişkiler*. İstanbul: Kanguru Yayınları.

Aktulum, K. (2016). *Resimsel resimler arası etkileşimler ve aktarımlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Atan, U. (2020). 15 Temmuz'u sanat yoluyla anlamak. Ş. Arık (Ed.), *İhanet ve diriliş: 15 Temmuz demokrasi ve milli birlik paneli içinde* (67-75). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınları.

Atik, A., & Bilginer Erdoğan, Ş. (2014). Toplumsal bellek ve medya. *Atatürk İletişim Dergisi*, (6), 1-16.

Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik* (A. Tekin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Barthes, R. (1979). *Göstergebilim ilkeleri*. (M. Rıfat & S. Rıfat, Çev.). İstanbul: Kültür Yayınları.

Eker, G. Ö. (2014). *İnsan kültür mizah: Eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi olarak mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Ertan, G. ve Sansarcı, E. (2016). *Görsel sanatlarda anlam ve algı*. İstanbul: Alternatif Yayıncılık.

Özrili, Y. (2023). Küresel olayların Türkiye'deki sanat ortamları ve müzelerdeki izdüşümleri (1980 sonrası). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları - Recent Period Turkish Studies*, (43), 227-262. <https://doi.org/10.26650/YTA2023-1200137>

İlhan, M. E. (2018). *Kültürel bellek- sözlü kültürden yazılı kültüre hatırlama*. Doğu Batı Yayınları.

Pazarcı, N. G. (2018). *Kültürel Belleğe yolculuk*. Ankara: Epos Yayınları.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ'NİN İNGİLİZ VE AMERİKAN BASININDAKİ TEMSİLİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Erden EL

ASBÜ Yabancı Diller Fakültesi

Özet

15 Temmuz 2016 gecesi Türkiye’de yaşanan darbe girişimi, doğrudan halk iradesini ve anayasal düzeni hedef alan kanlı bir kalkışma olarak dünya tarihine geçmiştir. Türkiye’de demokrasinin geleceğini tehdit eden bu girişim, aynı zamanda uluslararası kamuoyunun ve Batı medyasının dikkatini yoğun biçimde üzerine çekmiştir. Bu çalışma, 15 Temmuz Darbe Girişimi’nin İngiliz ve Amerikan basınında nasıl temsil edildiğini karşılaştırmalı bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır. İnceleme, *BBC News*, *The Guardian*, *The Times* ve *Financial Times* gibi önde gelen İngiliz medya kuruluşları ile *The Washington Post* ve ABD merkezli düşünce kuruluşu Council on Foreign Relations (CFR) tarafından yayımlanan haber ve analizlere dayanmaktadır. İngiliz basınında darbe girişimi çoğunlukla “başarısız bir askeri müdahale” ve “anayasal düzene yönelik tehdit” olarak sunulmuş; Türk halkının sokaklara çıkarak darbeye karşı koyması demokratik meşruiyet bağlamında vurgulanmıştır. Bununla birlikte, darbe sonrasında devletin güvenliği yeniden tesis etmeye yönelik aldığı olağanüstü önlemler, gözaltılar ve medya düzenlemeleri eleştirel bir bakış açısıyla ele incelenmiştir. Buna karşılık, Birleşik Krallık Parlamento raporları ve Avam Kamarası tutanakları, İngiliz hükümetinin darbe gecesi Türkiye’ye verdiği hızlı ve açık desteği ön plana çıkarmakta ve bu tutumun Avrupa Birliği’nin mesafeli yaklaşımından ayrıştığını ortaya koymaktadır. Amerikan basınında ise darbe girişimi Türkiye’nin iç siyasi yapısı ve demokrasi ile güvenlik arasındaki hassas denge çerçevesinde değerlendirilmiştir. *The Washington Post*, halkın Cumhurbaşkanı’nın çağrısıyla meydanlara çıkarak darbecilere karşı direniş göstermesini öne çıkarırken, darbe sonrasında yürütülen kapsamlı tasfiye sürecini eleştirel bir söylemle aktarmıştır. CFR raporları ise, Türkiye’nin ulusal güvenliğini tehdit eden FETÖ yapılanmasına karşı yürüttüğü mücadelenin arka planını daha temkinli ve diplomatik bir dil ile ele almıştır. Sonuç olarak, İngiliz ve Amerikan basını darbe girişimini ilkesel düzeyde kınamakla birlikte, Türkiye’nin darbe sonrası attığı adımları farklı ideolojik ve normatif öncelikler çerçevesinde yorumlamıştır. Bu durum, Batı medyasının Türkiye’ye yönelik demokrasi algısını ve jeopolitik hassasiyetlerini anlamak açısından önemli bir karşılaştırmalı zemin sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Milli İrade, Batı Medyası, İngiliz ve Amerikan Basını, Demokrasi

AN ANALYSIS OF THE COVERAGE OF THE JULY 15 COUP ATTEMPT IN THE BRITISH AND AMERICAN PRESS

Abstract

The coup attempt that took place in Türkiye on the night of July 15, 2016, has gone down in world history as a bloody uprising directly targeting people's free will and the constitutional order. This attempt, which threatened the future of democracy in Türkiye, also drew the attention of the international community and the Western media intensely. This study aims to examine how the July 15 Coup Attempt was portrayed in the British and American press within a comparative framework. This analysis is based on news reports and analyses published by leading British media institutions such as *BBC News*, *The Guardian*, *The Times*, and *Financial Times*, as well as *The Washington Post* and the U.S.-based think tank Council on Foreign Relations (CFR). In the British press, the coup attempt was largely portrayed as a "failed military intervention" and a "threat to the constitutional order"; the Turkish people's taking to the streets to resist the coup was highlighted in the context of democratic legitimacy. Besides, the extraordinary measures taken by the state to restore security following the coup, including detentions and media regulations, have been examined from a critical perspective. In contrast, reports from the United Kingdom Parliament and the House of Commons highlight the British government's rapid and unequivocal support for Türkiye on the night of the coup, demonstrating that their stance diverged from the European Union's more reserved approach. The coup attempt was analyzed within the context of Türkiye's internal political structure and the delicate balance between democracy and security in the American press. *The Washington Post* highlighted the public's response to the President's call to gather in the streets and resist the coup plotters, while reporting on the extensive purge that followed the coup with a critical tone. The CFR reports, on the other hand, addressed the background of Türkiye's struggle against the FETÖ organization—which threatens Türkiye's national security—in a more cautious and diplomatic tone. In conclusion, while the British and American press condemned the coup attempt in principle, they interpreted Türkiye's post-coup measures through the lens of differing ideological and normative priorities. This situation provides an important comparative framework to understand the Western media's perception of democracy in Türkiye and its geopolitical sensitivities.

Key Words: The July 15 Coup Attempt, National Will, Western Media, British and American Press, Democracy

1. Giriş

15 Temmuz 2016 tarihi, yalnızca Türkiye Cumhuriyeti tarihinin değil, aynı zamanda dünya demokrasi tarihinin de en kritik ve ibret verici dönüm noktalarından biri olarak hafızalara kazınmıştır. FETÖ terör örgütüyle bağlantılı bir grup sözde askerin, milletin vergileriyle alınmış silahları ve devletin kendilerine emanet ettiği imkanları kullanarak kendi devletine ve kendi milletine ateş açması demokrasiye, milli iradeye ve bağımsızlığa karşı yapılmış açık bir ihanet olarak tarihe geçmiştir. Bu hain girişim, ancak ihanet, vatan hainliği ve millete karşı işlenmiş ağır bir suç olarak nitelendirilebilir.

Ancak bu elim olay karşısında Türk milleti, tarih boyunca defalarca ortaya koyduğu cesaret ve fedakârlığı bir kez daha güçlü biçimde göstermiştir. Darbe girişiminin yarattığı belirsizlik ve korku ortamına rağmen vatandaşlar tereddüt etmeden meydanlara ve sokaklara koşmuş, devletin ve milletin iradesine sahip çıkmıştır. Darbe girişiminin olası sonuçlarını bilmeden ve başlarına gelebilecek sıkıntıları önemsemeden milletin milli iradeye sahip çıkmak için sokaklara çıkması Türk milletinin adanmışlığının ve vatanına bağlılığının net bir kanıtı olarak tarihe geçmiştir. Bu süreçte pek çok vatandaş hayatını kaybetmiş, resmi rakamlarla 251 şehit verilmiş ve çok sayıda insan yaralanmıştır. Buna rağmen halk geri adım atmamış, demokrasiye sahip çıkma iradesini son ana kadar sürdürmüştür. Bu yönüyle 15 Temmuz gecesi, milletin yalnızca yaşanan siyasi krize tepki olarak değil, aynı zamanda ortak değerlerini ve devletine bağlılığını ortaya koyduğu tarihsel bir dönüm noktası olarak görülmelidir. Halkın sergilediği bu kararlı duruş, demokratik düzenin yalnızca kurumlarla değil aynı zamanda toplumun bilinçli ve aktif katılımıyla ayakta kalabildiğini göstermiştir. Tankların, silahların ve ağır tehditlerin karşısında sivil halkın kararlılıkla durması, modern Türkiye tarihinde çok az rastlanan bir toplumsal direniş örneği olarak dikkat çekmektedir. O gece yaşananlar yalnızca bir darbe girişiminin engellenmesi olarak değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda Türkiye'nin demokratik düzenine, anayasal yapısına ve halkın sandık yoluyla ortaya koyduğu iradeye yönelmiş büyük bir tehdidin bertaraf edilmesi anlamına gelmektedir.

Sokaklara çıkan insanlar herhangi bir siyasi ya da ideolojik hesap gözetmeden ortak bir amaç etrafında birleşmiştir. Bu amaç, halkın iradesini hiçe sayan bir girişime karşı demokrasiyi savunmak ve ülkenin geleceğini korumaktır. Kadınıyla erkeğiyle, genciyle yaşlısıyla toplumun farklı kesimlerinden milyonlarca insanın aynı anda meydanlarda bulunması, toplumsal dayanışmanın ve ortak bilinç duygusunun güçlü bir göstergesi olmuştur. İnsanların ellerinde yalnızca bayraklarla

tankların karşısına çıkması, fiziksel güçle değil inanç ve kararlılıkla verilen bir mücadelenin sembolü haline gelmiştir. Milletin ideolojik ya da herhangi bir siyasal organizasyona ait sembolleri kullanmayıp tamamen Türk bayrağı çevresinde toplanması halkın ideoloji farkı gözetmeksizin nasıl kenetlendiğini göstermektedir. Bu nedenle 15 Temmuz tarihi birlik ve beraberlik kavramlarıyla birlikte geçmiş ve daha sonra 15 Temmuz Demokrasi ve Birlik Günü olarak ilan edilmiştir. Bu önemli gün şehitlerimizi anmak, gazilerimizi onurlandırmak ve halkın birlik ve beraberliğini hatırlatmak için anma ve kutlama etkinliklerinin gerçekleştirildiği resmi tatil olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak o gece yaşananlar, Türk milletinin vatanına, devletine ve demokratik iradesine sahip çıkma konusundaki kararlılığını açık biçimde ortaya koymuştur. Bir çok vatandaşın milli iradeyi savunmak için canını ortaya koyması, gerçek anlamda bir kahramanlık ve vatanseverlik örneğidir. Bu direniş, Türkiye'nin yakın tarihinde halkın demokrasiye sahip çıktığı en güçlü toplumsal reflekslerden biri olarak hafızalarda yerini almıştır.

Bütün bu yönleriyle 15 Temmuz, sadece bir darbe girişiminin engellendiği bir gün değil aynı zamanda milletin iradesinin, özgürlüğe olan bağlılığının ve vatan sevgisinin tüm dünyaya gösterildiği tarihi bir direnişin de adı olmuştur. Türk milleti o gece, demokrasisine ve devletine sahip çıkarak hiçbir gücün milli iradenin üzerinde olamayacağını açıkça ortaya koymuştur.

2. Amaç ve Kapsam

Bu çalışma, İngiliz ve Amerikan basınında yayımlanan haber ve yorumları inceleyerek söz konusu medya kuruluşlarının 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin yaklaşımını ve olayları nasıl yansıttıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda araştırma, 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de meydana gelen darbe teşebbüsünün İngiliz ve Amerikan basınında nasıl temsil edildiğini karşılaştırmalı bir perspektifle ele alarak analiz etmektedir. Böylece söz konusu ülkelerin önde gelen medya organlarında darbe girişiminin hangi kavramsal çerçeveler içerisinde sunulduğu, olayın hangi yönlerinin öne çıkarıldığı ve kamuoyuna hangi söylemler aracılığıyla aktarıldığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Çalışma kapsamında incelenecek haber metinleri, yalnızca olayın aktarım biçimini değil, aynı zamanda bu aktarımın ardında yatan söylemsel tercihleri ve editoryal yönelimleri de değerlendirmeyi mümkün kılacaktır. Bu doğrultuda İngiliz ve Amerikan basınında 15 Temmuz darbe girişiminin nasıl anlamlandırıldığı, olayın demokrasi, siyasal

istikrar, güvenlik ve toplumsal direniş gibi temalar çerçevesinde nasıl konumlandırıldığı ve Türkiye'ye ilişkin genel algının haber diline nasıl yansıdığı analiz edilecektir.

Araştırmanın odak noktalarından biri, söz konusu haberlerde darbe girişiminde bulunan aktörlerin eylemlerinin nasıl tanımlandığı ve bu eylemlerin ne ölçüde Türkiye'nin demokratik düzenine yönelik bir tehdit olarak yansıtıldığıdır. Bununla birlikte Türk toplumunun darbe girişimine karşı gösterdiği kitlesel direnişin ve demokratik iradeyi koruma yönündeki tutumun uluslararası basında nasıl temsil edildiği de incelenenecektir. Bu çerçevede özellikle darbe teşebbüsüne karşı sokaklara çıkan Türk halkının sergilediği kolektif bilincin ve fedakârlığın haber metinlerinde yeterli düzeyde yer bulup bulmadığı ve bu durumun nasıl yorumlandığı analiz edilecektir.

Son olarak çalışma, İngiliz ve Amerikan basınında yayımlanan haberlerin olayın karmaşıklığını ne ölçüde yansıttığını, kullanılan dil ve anlatı biçimlerinin ne derece derinlikli ya da yüzeysel bir çerçeve sunduğunu da değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda haber metinlerinin gerçeklik ile ilişkisinin, kullanılan kaynakların çeşitliliğinin ve olayın tarihsel ve siyasal bağlamlarının tarafsız bir biçimde işlenip işlenmediğinin incelenmesi, uluslararası medyada 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne yönelik algının daha sağlıklı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu yönüyle çalışma, uluslararası medya söyleminin Türkiye'de yaşanan kritik siyasal gelişmeleri nasıl yorumladığını ortaya koyarak literatüre analitik ve karşılaştırmalı bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada söylem çözümlemesinden faydalanılacaktır. Söylem çözümlemesi, dile getirilen sözün yalnızca yüzeysel anlamını değil, aynı zamanda içerdiği çok katmanlı anlam yapılarını, bağlamsal göndermelerini ve örtük imalarını inceleyen disiplinler arası bir araştırma alanıdır. Bu yaklaşım, dilsel ifadelerin yalnızca iletişimsel bir araç olarak değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ideolojik süreçlerin üretildiği ve yeniden üretildiği bir alan olarak değerlendirilmesi gerektiği varsayımına dayanır (van Dijk, 2014, 64). Bu bağlamda söylem çözümlemesi, sarf edilen sözün hangi bağlam içinde üretildiğini, hangi güç ilişkileri ve ideolojik konumlanmalar tarafından şekillendirildiğini ve metnin içinde yer alan alt anlamların, yan anlamların ve imaların nasıl yapılandırıldığını ortaya çıkarmayı amaçlar. Dolayısıyla söylem çözümlemesi, metni yalnızca dilbilimsel bir yapı olarak görmez, aynı zamanda tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlamlar içinde işleyen anlam üretim pratiklerinin

bir parçası olarak ele alır. James Paul Gee'ye göre (1999) söylemin daima siyasi bir yönü vardır. Bu nedenle söylem çözümlemesi, dilin görünür anlam katmanlarının ötesine geçerek metnin içinde saklı olan ideolojik yönelimleri, söylemsel stratejileri ve güç ilişkilerini görünür kılmayı hedefleyen eleştirel bir okuma yöntemi olarak önem kazanır. Söylem çözümlemesi dilin ideolojik kullanımına odaklanmaktadır (Elliott, 1996).

Söylem çözümlemesi kavramı, sosyal bilimlerin ve özellikle dilbilim, iletişim çalışmaları ve kültürel çalışmaların kesişim noktasında yer alan önemli bir araştırma yaklaşımıdır. Bu nedenle literatürde kavramın farklı kuramsal gelenekler ve disiplinler tarafından çeşitli şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Farklı kuramcılar söylemin işlevini, kapsamını ve analiz yöntemlerini kendi teorik çerçeveleri doğrultusunda yorumladıkları için söylem çözümlemesinin tek ve mutlak kabul edilen bir tanımından söz etmek mümkün değildir. Ayrıca bu çeşitlilik söylem çözümlemesinin sınırlarını belirsizleştirmekten ziyade, kavramın çok katmanlı yapısını ve farklı araştırma alanlarına uyarlanabilirliğini göstermektedir. Farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da literatürdeki tanımların ortaklaştığı bazı temel noktalar bulunmaktadır ve söylem çözümlemesine ilişkin genel bir çerçeve çizmek mümkündür (Özer, 2015: 201).

Genel anlamda söylem çözümlemesi dilin yalnızca yapısal özelliklerini inceleyen bir yöntem olmanın ötesinde, dilin toplumsal bağlam içinde nasıl üretildiğini, nasıl dolaşıma girdiğini ve hangi anlamları inşa ettiğini ortaya koymayı amaçlayan bir analiz biçimidir. Başka bir ifadeyle söylem çözümlemesi metinlerin ve sözlü ifadelerin dilsel yapısını incelerken aynı zamanda bu ifadelerin arkasındaki ideolojik, kültürel ve toplumsal boyutları da değerlendirmeyi hedefler. Bu bağlamda söylem çözümlemesi dilsel yapı ile toplumsal gerçeklik arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışan disiplinler arası bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır.

Literatürde yapılan tanımlardan biri de söylem çözümlemesinin metodolojik boyutuna dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda söylem çözümlemesi, metin ya da söylem içerisinde yer alan dilsel unsurların belirli kuramsal çerçeveler doğrultusunda incelenmesi süreci olarak değerlendirilebilir. Nitekim Aziz, söylem çözümlemesini “söylemin, karmaşık yapısı içerisinde dilbilgisel özellikler dikkate alınarak niteliksel olarak ve kuramsal biçimlemelerle çözümlenmesidir” (2010, 137) şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım, söylem çözümlemesinin hem dilbilgisel hem de kuramsal boyutlarını bir araya getirerek kavramın kapsamını açıklama açısından oldukça işlevseldir.

Dolayısıyla söylem çözümlemesi, yalnızca metnin yüzeysel dilsel özelliklerini incelemekle sınırlı olmayan; aynı zamanda söylemin üretildiği toplumsal bağlamı, güç ilişkilerini, ideolojik yapılarını ve anlam üretim süreçlerini de dikkate alan kapsamlı bir analiz yöntemi olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle söylem çözümlemesi, özellikle medya, siyaset, edebiyat ve kültürel çalışmalar gibi alanlarda metinlerin derin yapısını anlamak için önemli bir araştırma aracı niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmada söylem çözümlemesi bağlamında Teun A. van Dijk'ın söylem çözümlemesi yaklaşımından yararlanılacaktır. Özellikle eleştirel söylem çözümlemesi çerçevesinde geliştirilen bu yöntem, metinlerin yalnızca açık anlamlarını değil, aynı zamanda söylem içinde üretilen ideolojik konumlanmaları, güç ilişkilerini ve örtük anlam yapılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, 15 Temmuz sonrasında İngiliz ve Amerikan basınında yayımlanan haber metinleri incelenecek ve söz konusu metinlerde kullanılan dilsel tercihler, söylemsel stratejiler, başlık ve içerik kurguları ile birlikte haberlerin içerdiği anlam katmanları ve alt metinler van Dijk'ın söylem çözümlemesi yöntemi doğrultusunda değerlendirilecektir. Böylece, bu haberlerin olayları nasıl yansıttığı, hangi söylemsel kalıplar aracılığıyla belirli anlamların öne çıkarıldığı ya da geri plana itildiği ve Batı medyasında 15 Temmuz'a ilişkin algının hangi söylemler üzerinden inşa edildiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Van Dijk'a göre söylem çözümlemesi, dilsel ifadelerin yalnızca yüzeysel anlamlarını inceleyen bir yöntem olmanın ötesinde, çok katmanlı ve çok boyutlu bir araştırma alanı olarak değerlendirilmelidir (1993, 2001, 2015). Van Dijk, söylemin metinsel yapısının yanında toplumsal bağlamını, ideolojik arka planını ve bilişsel boyutlarını da dikkate alarak dilin toplumsal gerçekliği nasıl kurduğunu ve yeniden ürettiğini açıklamaya çalışır. Bu yaklaşım, söylemi yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda güç ilişkilerinin, ideolojik yönelimlerin ve toplumsal temsil biçimlerinin üretildiği bir alan olarak ele alır. Bu nedenle söylem çözümlemesi özellikle medya metinlerinin incelenmesinde önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Van Dijk'ın geliştirdiği söylem çözümlemesi yöntemi, medya metinlerinin içerdiği açık ve örtük anlam katmanlarını ortaya koymayı hedefler. Medya söylemi, olayları belirli bir çerçeve içinde sunarak okuyucu ya da izleyicinin algı dünyasını şekillendirme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda haber metinlerini yalnızca bilgi aktaran tarafsız metinler olarak değil, belirli ideolojik aktarımları ve toplumsal güç ilişkilerini yansıtan söylemler olarak değerlendirmek gerekir. Van Dijk'ın yöntemi, özellikle haber metinlerinde kullanılan dilsel tercihleri, kavramsal çerçeveleri ve anlatı stratejilerini inceleyerek metinlerde yer alan alt anlamların ve örtük mesajların ortaya çıkarılmasına imkân tanır.

Bu çerçevede, van Dijk'ın söylem çözümlemesi yaklaşımı medya çalışmalarında sıklıkla başvuruluan yöntemlerden biri haline gelmiştir. Söz konusu yaklaşım, haber metinlerinde kullanılan kelime seçimleri, anlatı yapıları, vurgu biçimleri ve retorik stratejiler aracılığıyla hangi anlamların öne çıkarıldığını, hangilerinin ise geri plana itildiğini analiz etmeyi mümkün kılar. Böylece medya söyleminin olayları nasıl konumlandığı, hangi aktörleri nasıl temsil ettiği ve hangi ideolojik yönelimleri yeniden ürettiği daha açık bir biçimde ortaya konulabilir (van Dijk, 2001: 92).

Van Dijk'ın geliştirdiği yaklaşım, eleştirel söylem çözümlemesini sosyobilişsel bir perspektif çerçevesinde ele alır. Bu yaklaşımda söylem, toplum ve biliş arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu varsayılır. Başka bir ifadeyle, söylemler yalnızca toplumsal bağlamın ürünü değildir; aynı zamanda bireylerin ve toplumsal grupların zihinsel modelleri, bilgi yapıları ve ideolojik kabulleri tarafından şekillendirilmektedir. Bu nedenle Van Dijk ekolü, söylemin oluşumunu ve işleyişini analiz ederken üç temel boyutu birlikte değerlendirir: söylemin metinsel yapısı, söylemin üretildiği ve dolaşıma girdiği toplumsal bağlam ve bu söylemleri anlamlandıran bilişsel süreçler (2015: 4). Böyle bir yaklaşım, özellikle medya söylemlerinin incelenmesinde önemli bir kuramsal ve yöntemsel çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışmada da söylem çözümlemesi van Dijk'ın geliştirdiği bu sosyobilişsel yaklaşım doğrultusunda ele alınacaktır. Bu bağlamda haber metinlerinde yer alan dilsel tercihler, anlatı biçimleri ve temsil stratejileri analiz edilerek, bu söylemlerin toplumsal algının oluşumunda nasıl bir rol oynadığı değerlendirilecektir. Böylece Batı medyasında 15 Temmuz'a ilişkin söylemin hangi ideolojik çerçeveler içinde kurulduğu ve bu söylemlerin hangi güç ilişkileriyle bağlantılı olarak üretildiği daha kapsamlı bir biçimde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Van Dijk'a göre söylem, toplumsal güç ilişkilerinin kurulması, sürdürülmesi ve meşrulaştırılması süreçlerinde önemli bir işleve sahiptir (2015: 71). Söylem aracılığıyla belirli düşünce biçimleri, ideolojik yönelimler ve toplumsal kabuller dolaşıma sokulmakta ve bireylerin ve toplumsal grupların olayları algılama ve yorumlama biçimleri belirli ölçülerde şekillendirilebilmektedir. Bu bağlamda söylem, yalnızca bilgi aktaran bir iletişim aracı değil, aynı zamanda toplumsal anlam üretiminin ve güç ilişkilerinin yeniden üretiminin gerçekleştiği önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir. Özellikle modern demokratik toplumlarda kamusal bilginin dolaşıma girmesinde ve geniş kitlelere ulaşmasında önemli bir rol üstlenen araçlardan biri de kuşkusuz medyadır. Medya, gündelik yaşamın farklı alanlarına ilişkin enformasyonu topluma aktaran başlıca kanallardan biri olarak, söylemin oluşumu ve yayılımında belirleyici bir konuma sahiptir.

Ancak enformasyonun karşıtı olarak değerlendirilebilecek dezenformasyon olgusu, gücün kötüye kullanımının önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bilginin çarpıtılması, eksik sunulması ya da belirli bir ideolojik çerçeve içinde yeniden kurgulanması, kamuoyunun yönlendirilmesine ve toplumsal algının manipüle edilmesine yol açabilmektedir. Bu durum, özellikle kitle iletişim araçlarında zaman zaman karşılaşılan önemli sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya gücünün kötüye kullanılması ve kamuoyunun belirli yönelimlere sevk edilmesi amacıyla gerçekleştirilen söylemsel müdahaleler, haber metinlerinin yalnızca bilgi aktaran tarafsız metinler olmadığına işaret etmektedir.

Bu nedenle medya söyleminin incelenmesinde yalnızca haber metinlerinde neyin söylendiğine odaklanmak yeterli değildir. Aynı zamanda bilginin nasıl sunulduğu, hangi olayların ya da aktörlerin öne çıkarıldığı, hangilerinin ise geri plana itilerek görünmez kılındığı da dikkatle değerlendirilmelidir. Haber metinlerinde kullanılan dilsel tercihler, vurgu biçimleri, anlatı stratejileri ve çerçeveleme yöntemleri, okuyucunun olayları algılama biçimini doğrudan etkileyebilmektedir. Dolayısıyla söylem çözümlemesi, medya metinlerinde yer alan bu tür söylemsel stratejileri analiz ederek, haberlerin hangi ideolojik yönelimler doğrultusunda yapılandırıldığını ve kamuoyunun algısını nasıl şekillendirebildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Eleştirel söylem çözümlemesi ('Critical Discourse Analysis', kısaca 'CDA'), toplumsal güç ilişkilerini, ideolojileri ve eşitsizlikleri açığa çıkarmayı amaçlayan bir yöntemdir (van Dijk, 1993). CDA, söylemi mikro düzeyde (cümle, sözcük seçimi, retorik stratejiler) ve makro düzeyde (ideoloji, toplumsal yapı, güç ilişkileri) analiz eder; bu iki düzey birbirini tamamlayarak çözümlemenin bütünselliğini sağlar (van Dijk, 1993). Ayrıca, eleştirel çözümleme gizli veya açık ideolojik yapıların ortaya çıkarılmasına odaklanır ve belirli gruplar lehine veya aleyhine sunulan dünya görüşlerini incelemeyi mümkün kılar (van Dijk, 1993). Metinlerin dilsel özellikleri ile bağlamsal koşullar arasındaki etkileşim, söylemin anlamını ve etkisini doğru biçimde çözümlemek için kritik öneme sahiptir (van Dijk, 1993). CDA'nın temel amacı yalnızca çözümleme yapmak değil, toplumsal eşitsizlikleri ve güç istismarlarını görünür kılmak ve bu yönüyle normatif ve eylem odaklı bir analiz sunmaktır (van Dijk, 1993). Son olarak, CDA disiplinlerarası bir yaklaşım benimseyerek, dilbilim, sosyoloji, psikoloji, medya çalışmaları ve siyaset bilimi gibi farklı alanlardan teorik ve metodolojik araçlar kullanır; böylece söylemin toplumsal etkileri daha kapsamlı bir biçimde ele alınabilir (van Dijk, 1993). Van Dijk ve Kintsch'e göre (1983), söylemi analiz etmek bilişsel olarak stratejik bir süreçtir ve bu süreç farklı düzeylerde stratejiler aracılığıyla işler.

Önerme stratejileri, temel anlam birimlerini çözümleyerek metindeki en küçük anlam yapılarını tanımlamayı sağlar. Yerel tutarlılık stratejileri ise bitişik cümleler arasında bağ kurmayı, ortak özneler ve tutarlılık işaretçileri aracılığıyla metin içi bağlantıları oluşturmayı içerir. Makroyapı söylemi oluşturan stratejileri, mikro düzeydeki anlamlardan yola çıkarak daha büyük ölçekli temaları ve genel anlamı çıkarmayı hedefler. Ayrıca, şematik stratejiler, kültürel olarak bilinen yapılar üzerinden metni anlama sürecini kolaylaştırırken, ön bilgiye dayalı stratejiler bireyin bilgisi ve inançlarını kullanarak sözcükler ve ifadeler arasında olası tutarlılık ilişkilerini tahmin etmesine imkân tanır (van Dijk & Kintsch, 1983). Bu stratejiler, söylem anlama sürecinin dilsel kurallardan öte, bilgi yapıları ve bağlamsal beklentilerle etkileşen dinamik bir süreç olduğunu göstermektedir (van Dijk & Kintsch, 1983). Bu çalışma, söylemi genellikle mikro düzeyde (cümle, sözcük seçimi, retorik stratejiler) ele alacak ve gerekli görüldüğü noktalarda makro düzeye de (ideoloji, toplumsal yapı, güç ilişkileri) atıfta bulunacaktır.

4. İngiliz ve Amerikan Basınındaki Haberlerin İncelenmesi

15 Temmuz kalkışmasının İngiliz ve Amerikan basınındaki yansımalarına bakıldığında birbirinden farklı bakış açılarıyla sunulmuş haberler karşımıza çıkmaktadır. Bazı haber organları Türkiye Cumhuriyeti'nin karalılığını ve Türk halkının kahramanlığını algılamış görünmekle beraber bazı haber organları yaptıkları haberlerde yüzeysel ve temkinli olmayı tercih etmiş ve milli iradeyi yeterince vurgulamamıştır. 15 Temmuz ruhunu ve halkımızın meşru ve kahramanca direnişine saygı gösteren haberlerden biri Temmuz 2017 tarihli Birleşik Krallık Parlamento Raporu'dur. Birleşik Krallık Avam Kamarası Dış İlişkiler Komitesi tarafından hazırlanan bu rapor, 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimini Türkiye'nin demokratik kurumlarına yönelik ciddi bir tehdit olarak tanımlamaktadır. Raporda, darbe gecesinde en az 241 kişinin hayatını kaybettiği belirtilmiş ve İngiltere'nin bu olaya verdiği hızlı ve destekleyici tepki vurgulanmıştır. İngiliz hükümeti, darbenin hemen ardından kınama mesajı yayınlamış, Avrupa'dan farklı olarak "anlayış temelli" bir yaklaşım sergilemiş ve üst düzey yetkilileri Ankara'ya göndermiştir. Bu tutum, Türk hükümeti tarafından olumlu karşılanmış ve iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmiştir. Rapor, aynı zamanda Avrupa Birliği'nin yetersiz tepki verdiğine dair Türk makamlarının eleştirilerine de yer vermektedir (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2017). Bu eleştirinin aktarılmış olması van Dijk'ın vurguladığı şekilde güç, ideoloji ve bağlam ilişkilerinin söylem aracılığıyla nasıl iletildiğine bir örnek teşkil eder. Metin boyunca kullanılan "anlayış", "destek" ve "hızlı tepki" gibi ifadeler, yerel tutarlılık stratejilerini ve makro yapı stratejilerini güçlendirerek raporun ana mesajını pekiştirmektedir. Bu çerçevede, rapor yalnızca bir

haber aktarımı değil, aynı zamanda İngiltere'nin diplomatik duruşunu ve Türkiye'ye verdiği önemi ideolojik olarak meşrulaştıran bir söylem örneği olarak değerlendirilebilir (van Dijk, 1993; House of Commons Foreign Affairs Committee, 2017).

Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi (CDA) yaklaşımı bağlamında bakıldığında, haberde Türk milletinin 15 Temmuz 2016 akşamı gösterdiği kararlılık ve cesaretin öne çıkarılması, söylemin ideolojik ve toplumsal işlevini açık biçimde ortaya koymaktadır (van Dijk, 1993). Metin yalnızca bir olay aktarımı yapmakla kalmaz; aynı zamanda okuyucuya belirli bir anlam ve değer yargısı sunar. "Bu, Türkiye'nin demokrasisine yönelik bir saldırıydı ve büyük ölçüde, (darbeye) karşı çıkmak için sokaklara dökülen birçok Türk vatandaşının cesareti sayesinde engellendi" ifadesi, halkın direnişini merkeze alarak bir kahramanlık ve meşruiyet çerçevesi kurmaktadır (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2017). Bu bağlamda haberin milli irade kavramını içselleştiren ve Türk milletinin meşru direnişini idrak eden bir haber olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Van Dijk'a göre, bu tür söylemler iki düzeyde işlev görür: mikro düzeyde dilsel seçimler ve sözcük kullanımı yoluyla belirli bir anlam vurgulanır, makro düzeyde ise ideolojik ve toplumsal bağlam okuyucuya aktarılır. Haberde "cesaret" ve "sokaklara dökülen vatandaşlar" gibi ifadelerin tekrarlanması, yerel tutarlılık stratejisi olarak metnin okur üzerinde etkisini artırır. Bu mikro düzeydeki dilsel tercihler, makro düzeyde Türkiye halkının demokratik iradesine sahip çıktığını ve darbeye karşı toplumsal bir kararlılık sergilediğini vurgulayan ideolojik bir çerçeve yaratır (van Dijk, 1993). Haberın van Dijk'ın mikro ve makro düzeylerine göre yorumlanması Türkiye Cumhuriyeti'nin hassasiyetlerini gözetken bir metin olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Ayrıca, metin bağlamı okuyucuya olayın önemini ve boyutunu anlaması için sunar. 15 Temmuz gecesi yaşanan kayıplar ve tehlikeler, halkın cesaretini daha anlamlı kılar. Bu, van Dijk'ın belirttiği gibi bağlamın söylemle etkileşimini gösterir: olayın tarihsel ve toplumsal bağlamı, halkın direnişinin anlamını ve önemini güçlendirir. Böylece, haber yalnızca bilgi aktarmaktan öte, Türk halkının demokrasiye sahip çıkma kararlılığını ve meşru direnişini ideolojik olarak pekiştirir ve bu direnişin tarihsel olarak hatırlanacak bir kahramanlık eylemi olduğunu okuyucuya iletir (van Dijk, 1993; House of Commons Foreign Affairs Committee, 2017). Haber yerel bağlamı başarılı bir biçimde gözetmiş ve halkın meşru direnişini vurgulamıştır. Metnin dilsel stratejileri olayın vahametini ve buna karşın Türk milletinin kararlılığını algılar ve başarıyla yansıtır niteliktedir.

Bu çerçevede, haber metni mikro ve makro stratejilerin bir arada kullanıldığı bir söylem örneği olarak değerlendirilebilir: mikro düzeyde sözcük seçimi ve retorik tekrarlarla halkın cesareti vurgulanırken, makro düzeyde toplumsal bağlam ve ideolojik anlam inşa edilir. Bu sayede, okuyucu metni yalnızca olay raporu olarak değil, Türk milletinin demokrasiye sahip çıktığı kahramanca bir direnişin tanıklığı olarak algılar. Bu bağlamda yapılan haberin Türk milletinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 15 Temmuz gecesi yaşadığı sıkıntıları ve gösterdiği kahramanlığı hakkaniyetli bir biçimde aktaran bir metin olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi perspektifinden bakıldığında, raporun Türk milletinin 15 Temmuz 2016 akşamı gösterdiği kararlılık ve cesareti öne çıkaran bölümleri, söylemin ideolojik ve toplumsal işlevini güçlü bir biçimde ortaya koymaktadır (van Dijk, 1993). Haberde yer alan “Bu, Türkiye'nin demokrasisine yönelik bir saldırıydı ve büyük ölçüde, (darbeye) karşı çıkmak için sokaklara dökülen birçok Türk vatandaşının cesareti sayesinde engellendi” ifadesi, halkın direnişini merkeze alarak bir kahramanlık ve meşruiyet çerçevesi kurar (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2017). Van Dijk'çı yaklaşımla bakıldığında bu tür söylemler hem mikro düzeyde dilsel tercihlerle anlamı pekiştirir hem de makro düzeyde ideolojik ve toplumsal bağlamı aktarır. “Cesaret” ve “sokaklara dökülen vatandaşlar” gibi sözcüklerin seçimi ve vurgusu, yerel tutarlılık stratejisi olarak metnin okur üzerindeki etkisini artırmaktadır (van Dijk, 1993).

Raporda ayrıca Türkiye'nin farklı toplumsal gruplara bölünmüş olduğu ve darbe girişiminin ardından güvensizlik ortamının oluştuğu vurgulanmaktadır. Bu bölüm, metnin bağlamsal ve ideolojik stratejiler açısından incelenmesini gerektirir çünkü dışarıdan bir yorum ve değerlendirme olarak Türkiye'nin iç işlerine müdahale şeklinde algılanabilecek ifadeler içerir (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2017). Van Dijk'ın mikro ve makro düzey stratejileri açısından bakıldığında, bu ifadeler hem söylemsel tutarlılık açısından raporun bütünlüğünü sağlamaya hem de makro düzeyde bir ideolojik çerçeve sunmaya hizmet eder. Ancak bu tür ifadeler, Türkiye'nin ulusal iradesine dair hassasiyetleri göz önünde bulunduran okuyucular için tartışmalı ve itiraza açık niteliktedir. Buradan da anlaşılabileceği üzere bir metin tamamen doğru ya da tamamen yanlış olmak zorunda değildir. Raporun giriş kısmı ne kadar doğruysa ikinci kısmı da o derece tartışmaya açıktır. Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yaşayan tüm insanların tecrübe ettiği biçimde darbenin bertaraf edilmesi güvensizlik değil güven tesis etmiştir. Bu bağlamda haberin devamının yerel bağlamdan kopuk olduğunu söylemek mümkündür.

Kısacası, rapor genel olarak Türk milletinin milli iradeye ve demokrasiye sahip çıkma konusundaki kararlılığını takdir eden bölümleriyle son derece olumlu bir yaklaşım sergilemektedir. Aynı zamanda, bazı kısımlarda iç işlerine dair yorumlar ve güvensizlik vurguları ile tartışmalı ve itiraza açık ifadeler içermektedir. Bu yönüyle rapor, van Dijk'çı bakış açısıyla değerlendirildiğinde hem halkın kahramanca direnişini öne çıkaran, hem de yer yer tartışmalı dil kullanımıyla dikkat çeken bir söylem örneği olarak değerlendirilebilir (van Dijk, 1993; House of Commons Foreign Affairs Committee, 2017).

Hansard – Avam Kamarası Oturumu (19 Temmuz 2016), 15 Temmuz darbe girişiminin hemen ardından yapılmış İngiltere kökenli bir haber ve resmi söylem örneği olarak büyük önem taşımaktadır. Bu oturum, Türkiye'deki darbe girişiminin “askeri bir kalkışma” olarak tanımlanması ve açıkça kınanması ile İngiltere hükümetinin olay karşısındaki diplomatik ve destekleyici tutumunu yansıtır (Hansard, 2016). Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi (CDA) perspektifinden bakıldığında, Sir Alan Duncan'ın ve diğer yetkililerin ifadeleri, mikro düzeyde dilsel tercihlerle Türk halkının cesaretini ve darbenin başarısız oluşunu vurgulamaktadır, makro düzeyde ise İngiltere'nin demokrasiye ve anayasal düzene olan bağlılığını ortaya koymaktadır (van Dijk, 1993; Hansard, 2016).

Metin boyunca kullanılan “askeri kalkışma”, “anayasal düzen yeniden tesis edilmiştir”ve “Türk halkının cesareti” gibi ifadeler (Hansard, 2016) yerel tutarlılık stratejisi olarak okuyucunun olayın ağırlığını ve halkın kararlılığını doğru biçimde algılamasını sağlar. İngiltere Başbakanı'nın Cumhurbaşkanı Erdoğan ile telefonda görüşerek taziyelerini iletmesi ve Türk halkını övmesi, söylemin makro düzeydeki ideolojik işlevini güçlendirir. Türkiye'nin demokrasiye sahip çıkmasını takdir etme ve İngiltere'nin diplomatik duruşunu pekiştirmek amacı taşımaktadır (van Dijk, 1993; Hansard, 2016). Anayasal düzenin yeniden tesis edilmesi kavramı olumlu bir biçimde sunulurken dilsel tercihler bu yönde yapılmıştır. Olayın kalkışma olarak nitelenmesi bir grup sözde askerin yetkisini aştığını doğrular niteliktedir. Türk halkının cesaretinin vurgulanması da dilsel strateji olarak Türk halkının haklılığının vurgulanması olarak okunabilir.

Ayrıca, Dışişleri Bakanı ve FCO kriz merkezinin aktif rolü, İngiltere'nin hem kendi vatandaşlarını koruma hem de Türkiye ile güvenlik ve iş birliği bağlamında iletişim kurma çabasını ortaya koymaktadır. Van Dijk'ın bağlam söylem etkileşimi stratejisine göre, bu tür söylemler yalnızca olayın aktarımı değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde güven ve iş birliği çerçevesini güçlendiren ideolojik bir söylem olarak okunabilir (van Dijk, 1993).

Kısaca, Hansard oturumu hem mikro düzeyde dilsel ögelerle halkın cesaretini vurgulamakta hem de makro düzeyde İngiltere'nin demokratik değerleri ve diplomatik pozisyonunu meşrulaştırmaktadır. Bu yönüyle, 15 Temmuz sonrasında kısa süre içinde yapılan ilk İngiltere kaynaklı resmî açıklamalardan biri olarak hem bilgilendirici hem de ideolojik açıdan işlevsel bir söylem örneği teşkil eder (van Dijk, 1993; Hansard, 2016).

Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi perspektifinden bakıldığında, BBC News'in 18 Temmuz 2016 tarihli makalesi, 15 Temmuz darbe girişiminin İngiliz gazetelerinin manşetlerine yansımaları özetlerken hem mikro hem makro düzeyde ideolojik ve toplumsal işlevler taşımaktadır (van Dijk, 1993; Pankhurst, 2016). Makaleye göre, The Times yaklaşık 6.000 kişinin tutuklandığını, binlerce askerin ve hâkimin görevden alındığını; hükümetin medya özgürlüğünü kısıtlayıcı adımlar attığını ve idam cezasının geri getirilebileceğini yazmıştır. Financial Times Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yakın isimlerin de hedef alındığı geniş çaplı operasyonları aktararak darbe girişiminin ne kadar derin ve kapsamlı olduğunu vurgulamıştır. The Guardian Fethullah Gülen'in iadesinin isteneceğini belirtirken, The Telegraph Batılı liderlerin Erdoğan'ı aşırıya kaçmaması konusunda uyardığını aktarmıştır (Pankhurst, 2016).

Van Dijk'a göre, bu tür haber söylemleri yalnızca olayları aktarmakla kalmaz, aynı zamanda güç, ideoloji ve toplumsal bağlam ilişkilerini görünür kılar (1993). İngiliz gazetelerinin manşetlerinde öne çıkan halkın direnişi, teknolojinin rolü ve demokrasi vurgusu, mikro düzeyde dilsel ve retorik stratejilerle güçlendirilirken, makro düzeyde Türkiye'nin demokrasiye sahip çıkma sürecini ve darbenin başarısızlığını ideolojik bir çerçeve ile sunar. Sözcük seçimi ve vurgulanan temalar (tutuklamalar, görevden almalar, medya özgürlüğü, direniş) metnin okuyucu üzerinde etkili bir anlam oluşturmalarını sağlar ve darbe girişimiyle ilgili toplumsal ve politik yargıları şekillendirir (van Dijk, 1993).

Sonuç olarak, BBC News makalesi, İngiliz gazetelerinin darbe girişimini nasıl çerçevelediğini ve halkın direnişini nasıl ideolojik bir değer olarak sunduğunu ortaya koyan bir söylem örneği olarak değerlendirilebilir. Hem mikro hem de makro düzey stratejiler kullanılarak, olayın toplumsal ve siyasi anlamı okuyucuya aktarılmıştır (van Dijk, 1993; Pankhurst, 2016).

Bu haberlere eleştirel gözle bakıldığında yanlılık gözlemlenmektedir. Makale, darbe sonrası tutuklamalar, görevden almalar ve idam cezası tartışmalarına yoğunlaşırken, 15 Temmuz gecesi halkın kahramanca direnişi ve milli iradeye sahip çıkma eylemlerini daha az veya yüzeysel aktarma eğilimindedir. Bu, okuyucunun olayları

“devlet baskısı ve hukuki ihlaller” ekseninde algılamasına yol açar ve dolaylı bir değer yargısı üretir. Makalede kaynak ve perspektif sınırlılığı göze çarpmaktadır. BBC makalesi, ağırlıklı olarak Batılı gazetelerin manşetlerini aktarır ve Türkiye içindeki farklı görüşleri veya yerel bağlamı derinlemesine yansıtmaz. Ayrıca yapılan seçimler tek taraflı bakış açısına hizmet eden bir seçki oluşturmaktadır ve bu tercihler Türkiye karşıtı haberlerin özellikle seçildiği izlenimini vermektedir. Van Dijk’çı bakış açısıyla bakıldığında yerel bağlam eksik kalmaktadır (1993). Bu tip bir söylem tek taraflı bir bakış açısı oluşturmakta ve olayın Türkiye toplumu açısından önemini yeterince yansıtmamaktadır. Bu şekilde verilen bir haber metninde sadece bir tarafın ifadelerine yer verildiği için asıl muhatap olayın dışında bırakılmıştır. Darbe teşebbüsünü yaşayan ve olayın hem mağduru hem de kahramanı olan Türkiye Cumhuriyeti ve milleti haber metninde yeterince temsil edilmemiştir. Van Dijk’ın da belirttiği gibi, haber söylemleri bağlamı seçici biçimde sunarak ideolojik bir çerçeve yaratabilir (van Dijk, 1993). Sözcük seçimi bağlamında makale, “tutuklamalar”, “görevden almalar”, “medya kısıtlaması” (Pankhurst, 2016) gibi terimleri öne çıkararak okuyucuda Türk hükümeti ve Erdoğan yönetimi aleyhinde bir algı oluşturabilir. Bu tür mikro düzey dilsel stratejiler, makro düzeyde ideolojik bir çerçeve üretir ve haberi tarafsız bir raporlama olmaktan çıkarır. BBC haberinde darbe girişiminin nedenleri ve Türkiye’deki toplumsal bağlamı daha sınırlı biçimde ele alması, okuyucunun darbe olayını tek boyutlu olarak algılamasına yol açabilir. Örneğin, halkın direnişi ve demokratik kurumların korunması gibi olumlu temalar, gazetelerden aktarılan haberlerde daha az vurgulanmaktadır. Makalede seçici aktarımlar, vurgular ve dil kullanımı aracılığıyla yanlı bir söylem üretilmektedir. Van Dijk’ın CDA yaklaşımı açısından, bu tür haberler mikro ve makro düzey stratejilerle ideolojik bir çerçeve yaratır ve okuyucunun olayları belirli bir perspektiften değerlendirmesine neden olur (van Dijk, 1993; Pankhurst, 2016). Bu bakımdan incelenen metnin yeterince objektif olduğu söylenemez.

İngiliz yayın kuruluşu *The Guardian*’ın “Attempted coup in Turkey: what we know so far” (‘Türkiye’deki Darbe Girişimi: Şu Ana Kadar Bildiklerimiz’) başlıklı 16 Temmuz 2016 tarihli haberi olayın hemen akabinde yayınlanmış olması açısından önemlidir. Metin özetle şu konulara yer verilmektedir: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yaptığı açıklamada, ordu içindeki bir grubun hükümeti devirmeye yönelik darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığını ve bu girişimin “ihanet” olduğunu belirttiği ifade edilmiştir (Phipps, 2016). Başbakan Binali Yıldırım’ın darbenin ilk aşamasının sona erdiğini ve isyancıların askeri helikopterlerinin vurulacağını ifade ettiği vurgulanmıştır. İstanbul’daki Boğaziçi Köprüsü’nde yaklaşık 50 askerin teslim olduğu ifade edilmiştir. Ordu komutanı Hulusi Akar’ın rehin alındığı ancak serbest bırakıldığı bildirilmiştir.

Bazı isyancıların hâlâ direniş devam ettiği ve Ankara'daki Meclis binasında çatışmaların sürdüğü ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın halkı hükümeti savunmaya çağırarak sokağa çıkmasını istediği ifade edilmiştir. Bazı bölgelerde çatışmaların devam etmekle birlikte, Erdoğan'ın liderliğindeki hükümetin kontrolü yeniden sağladığı ifade edilmiştir (Phipps, 2016). Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi (CDA) perspektifinden bakıldığında, *The Guardian*'ın haberi, Türkiye'deki darbe girişimini aktarırken mikro ve makro düzey stratejilerle Türkiye Cumhuriyeti'nin duruşunu anlayan ideolojik bir çerçeve sunmaktadır.

Haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın darbe girişimini "ihamet" olarak tanımlaması, halkı sokaklara çıkmaya çağırması ve Başbakan Binali Yıldırım'ın askerî müdahale detaylarını aktarması (Phipps, 2016), mikro düzeyde dilsel stratejiler olarak öne çıkmaktadır. Sözcük seçimi ve vurgular, okuyucunun olayın vahametini algılamasını sağlayacak şekilde yapılmıştır. "İhamet", "sokaklara dökülen halk" ve "direnış" (Phipps, 2016) gibi ifadeler, olayın ahlaki ve politik çerçevesini okuyucuya iletmekte ve böylece halkın direnişini ve demokratik iradeye sahip çıkışını öne çıkarmaktadır (van Dijk, 1993).

Makro düzeyde ise haber, Türkiye devletinin kriz yönetimi ve Erdoğan liderliğindeki hükümetin kontrolü yeniden sağlama sürecini ideolojik bir çerçevede sunan bir metindir. İstanbul'daki Boğaziçi Köprüsü'nde askerlerin teslim olması, Hulusi Akar'ın rehin alınması ve serbest bırakılması gibi ayrıntılar, olayın toplumsal ve politik boyutunu görünür kılar. Bu bağlamda haber, hem Türkiye'nin demokratik kurumlarının korunmasını hem de halkın kahramanca direnişini okura aktarırken, İngiliz yayın kuruluşunun olayı anlamaya çalıştığı ve Türkiye'nin duruşunu kavradığı izlenimini verir (van Dijk, 1993; Phipps, 2016).

Kısaca, *The Guardian*'ın haber metni mikro ve makro düzey stratejilerle halkın direnişini ve devletin kontrolü yeniden sağlama sürecini Türkiye'nin duruşunu anlayan biçimde sunan bir haber söylemi örneğidir.

Amerikan basınının İngiltere'ye oranla Türkiye'ye karşı daha mesafeli hatta yer yer suçlayıcı olduğunu söylemek mümkündür. *Washington Post*'un "How the Turkish government took back control after a failed military coup" ('Türk hükümeti başarısız darbe sonrası kontrolü nasıl ele aldı?') başlıklı haberi kısaca şu noktalara değinmektedir: 15 Temmuz 2016 gecesi Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki bir grup darbe girişiminde bulundu. Köprüler, havaalanları ve kamu binaları işgal edildi; TBMM bombalandı. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısıyla halk sokağa

çıktı, güvenlik güçleriyle birlikte darbecilere karşı koydu. Girişim başarısız oldu, 265 kişi hayatını kaybetti, 1.400'den fazla kişi yaralandı. Hükümet, girişimden Fethullah Gülen'i sorumlu tuttu. Olay, Türkiye'nin istikrarını olumsuz etkiledi (Berkowitz et al., 2016). Haberde milli irade veya halkın meşru direnişi ve kahramanlığı konuları metne dahil edilmemektedir. Haber tipik bir vaka sunumundan öte gitmemekte ve yüzeysel anlamda olayı aktarmaktadır. Haberde etik bir sorun göze çarpmamakla birlikte olaya yüzeysel bakmanın dilsel bir seçim olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda haber metni olaya temkinli yaklaşmakta ve net bir tavır koyamamaktadır.

ABD Dış İlişkiler Konseyinin (CFR) web sayfasında yayımlanan, Steven A. Cook tarafından kaleme alınan "Turkey's Failed Coup and the United States" ('Türkiye'nin Başarısız Darbe Girişimi ve Birleşik Devletler') başlıklı makalede, her ne kadar kasıtlı olmadığı anlaşılsa da, bir ifade hatası yapılmış ve Türkiye'ye karşı yerine Türkiye'nin denmiştir (Cook, 2016). İngilizcenin yapısı gereği Türkiye'deki anlamına da gelebilecek bu ifadede kasıt olmadığı ancak Türkiye'nin konuya olan hassasiyetini anlamaktan uzak olduğu açıktır. Bu haberin ana teması ABD'nin Türkiye'deki darbe girişiminden sorumlu tutulmaktan duyduğu rahatsızlıktır. Cook haberinde "Türkiye'deki başarısız darbe girişiminden bu yana, hükümet yanlısı medya, askeri müdahaleyi fiilen planlayan taraf olarak ABD'yi suçlamaktadır" demektedir (2016). Cook bu duruma kanıt göstermek adına *Yeni Şafak*'ın "US Commander Campbell: The man behind the failed coup in Turkey" ('ABD Komutanı Campbell: Türkiye'deki başarısız darbe girişiminin arkasındaki isim') (2016), *Hürriyet Daily News*'a ait "Turkey is in big danger if US was behind coup attempt: MHP leader" ('MHP lideri: ABD darbe girişiminin arkasında ise Türkiye büyük tehlike altında') (2016) ve *Daily Sabah*'ın "Turkish public asks U.S. for evidence it's not behind the coup" ('Türk halkı darbenin arkasında olmadığına dair ABD'den kanıt istiyor') (2016) haberlerine atıfta bulunmaktadır. Bu haberlere atıfta bulunarak savını güçlendirmeye ve örneklendirmeye çalıştığı açıktır. Haber metninde dilsel strateji olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı elim hadiseye odaklanmak yerine Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı geliştirilen olumsuz tutumun reddi vardır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı gibi elim hadiselerde bir tarafın nötr kalması ve yeterli desteği sunmaması adil olmayan bir durumdur. Türkiye'nin yaşadığı hadiseyi sadece yerelde bir politik sorun gibi görmeyip global düzeyde de halkın seçtiği meşru hükümetleri gayrimeşru yollarla ekarte etmenin tehlikesinin farkına varılmalıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin atlattığı badire tüm dünyaya örnek olmalı ve yeterli önem gösterilmelidir.

Bu nedenle olaya nötr kalmak pek de adil değildir. Amerikan medyası bazen nötr olmanın ötesine geçerek terörün aktörlerini savunmuştur. Bu tarz haberlerin en bariz örneklerinden biri eski CIA direktörü olan Graham E. Fuller'ın Huffington Post için yazdığı 22 Temmuz 2016 tarihli yazıdır. Fuller yazısında açıkça terör aktörlerini aklamaya yönelik ifadelere yer vermiştir.

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, sürgündeki İslamcı lider Fethullah Gülen'i geçen hafta hükümete karşı gerçekleştirilen başarısız darbe girişiminin arkasındaki isim olmakla suçladı. Bunun hemen ardından Erdoğan, ülke genelinde Gülen ile herhangi bir bağlantısı olduğundan şüphelenilen ya da Erdoğan'a muhalefet eden herhangi bir ideolojiye mensup herkese yönelik, Stalin tarzı tasfiye ve tutuklamalar başlattı. (Fuller 2016)

Van Dijk'çı söylem çözümlemesi çerçevesinde Fuller'ın mikro düzeyde kelime tercihlerinin ve makro düzeyde politik savının yanı sıra olduğu görülmektedir. Terör örgütü elebaşının suçlandığı iddia edilmiş ve aklanmaya çalışılmış ayrıca terör örgütüyle intisaplı kişilerin kamu görevinden uzaklaştırılması için "Stalin tarzı tasfiye" benzetmesi yapılmıştır (Fuller, 2016). Bu söylemde hem mikro düzeyde kasıtlı dilsel tercihler yapılmış hem de makro düzeyde bu husustaki politik duruş açıkça dile getirilmiştir.

Ataman ve Shkurti 15 Temmuz hain darbe girişiminin batı medyasındaki yansımaları için "batı medyası genellikle darbe girişimini açıkça desteklemiş ve başarısız oluşundan kaynaklanan hayal kırıklıklarını dile getirmiştir" (2016, 53) ifadesini kullanmaktadır ve yukarıdaki örnek Amerikan medyası bağlamında bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu bağlamda Fuller'ın söylemi, yalnızca haber aktarmaya yönelik nötr bir anlatım olmaktan uzaklaşarak belirli bir ideolojik çerçeve üretmektedir. Kullanılan kelime seçimleri ve kavramlar, darbe girişimi sonrasında yürütülen hukuki ve idari süreçleri illegal göstermeye yönelik bir anlam alanı oluşturmaktadır. Böylelikle mikro düzeydeki dilsel tercihler ile makro düzeydeki politik çerçeve birbirini tamamlayan bir söylemsel yapı meydana getirmektedir. Bu durum Batı medyasının belirli olayları yorumlarken tarafsızlık iddiasına rağmen ideolojik konumlanışını söylem aracılığıyla yeniden üretebildiğini göstermektedir.

5. Sonuç

Sonuç olarak bu çalışmada İngiliz ve Amerikan medyasının 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin söylemleri incelenmiştir. Batı medyası çoğu zaman tek bir bütün olarak değerlendirilse de yapılan analizler İngiliz ve Amerikan basını arasında yaklaşım ve söylem açısından belirgin farklılıklar bulunduğunu ortaya koymuştur. İncelenen örnekler, İngiliz basınının bazı durumlarda olayın demokratik boyutunu ve Türk halkının darbe karşısındaki direnişini daha açık biçimde ifade edebildiğini göstermektedir. Buna karşılık Amerikan basınında ise darbe girişiminin çoğu zaman daha temkinli, mesafeli ve yer yer eleştirel bir çerçeve içinde ele alındığı görülmektedir.

Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde incelenen metinlerde hem mikro düzeyde dilsel tercihler hem de makro düzeyde ideolojik çerçeveler belirleyici bir rol oynamaktadır. Haber metinlerinde kullanılan kelime seçimleri, vurgu biçimleri ve anlatı stratejileri okuyucunun olayı algılama biçimini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle medya metinleri yalnızca olayların tarafsız biçimde aktarıldığı metinler olarak değil, aynı zamanda belirli anlamların üretildiği ve toplumsal algıların şekillendirildiği söylemsel yapılar olarak değerlendirilmelidir.

Araştırma kapsamında incelenen haber ve analizler, bazı Batılı medya kuruluşlarının 15 Temmuz gecesinde yaşanan olayları ve Türk halkının ortaya koyduğu direnişi yeterli ölçüde yansıtamadığını göstermektedir. Özellikle darbe girişiminin doğrudan demokratik düzeni hedef alan bir saldırı olduğu gerçeğinin zaman zaman geri planda bırakıldığı ve olayın bağlamının eksik ya da yüzeysel aktarıldığı saptanmıştır. Buna karşılık bazı İngiliz kaynaklarında halkın cesareti ve demokratik iradeye sahip çıkma kararlılığının vurgulanması, olayın daha dengeli bir çerçevede ele alınabildiğini göstermektedir.

Elde edilen bulgular, uluslararası medya söyleminin yalnızca haber değeri taşıyan bir olayın aktarımıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda ideolojik tercihler ve politik hassasiyetler doğrultusunda şekillendiğini ortaya koymaktadır. 15 Temmuz gecesi yaşananlar yalnızca Türkiye'nin iç siyasi tarihine ait bir olay olarak değerlendirilmemelidir. Türk milletinin tankların ve silahların karşısında gösterdiği kararlı duruş, demokratik meşruiyetin yalnızca kurumlar aracılığıyla değil, aynı zamanda toplumun aktif katılımı ve iradesiyle korunabildiğini açık biçimde ortaya koymuştur. Bu nedenle 15 Temmuz, yalnızca bir darbe girişiminin engellendiği bir tarih değil, aynı zamanda milli iradenin, demokrasiye bağlılığın ve toplumsal dayanışmanın tüm dünyaya gösterildiği tarihsel bir dönüm noktası olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça

Ataman, Muhittin ve Shkurti, Gloria, Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi, *Adam Akademi*, İstanbul 2016, Sayı:2, ss. 51-73.

Aziz, A. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Nobel Yayın Dağıtım.

Berkowitz, B., Esteban, C., Granados, S., Steckelberg, A., Lu, D., Soffen, K., & Mellnik, T. (2016, July 15). How the Turkish government took back control after a failed military coup. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/graphics/world/turkey-military-coup/?hpid=hp_no-name_graphic-story-b:homepage/story

Cook, S. A. (2016, August 1). Turkey's failed coup and the United States. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/articles/turkeys-failed-coup-and-united-states>

Çelik, E. (2016, July 25). US commander Campbell: The man behind the failed coup in Turkey. *Yeni Şafak*. <https://en.yenisafak.com/turkiye/us-commander-campbell-the-man-behind-the-failed-coup-in-turkey-2499245>

Daily News. (2016, July 27). Turkey is in big danger if US was behind coup attempt: MHP leader. *Hürriyet Daily News*. <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-is-in-big-danger-if-us-was-behind-coup-attempt-mhp-leader-102115>

Editorial Board. (2016, July 28). Turkish public asks U.S. for evidence it's not behind the coup. *Daily Sabah*. <https://www.dailysabah.com/editorial/2016/07/28/turkish-public-asks-us-for-evidence-its-not-behind-the-coup>

Elliott, R. (1996). Discourse analysis: Exploring action, function and conflict in social texts. *Marketing Intelligence & Planning*, 14(6), 65–68. <https://doi.org/10.1108/02634509610131171>

Fuller, Graham E. (2016). "The Gulen Movement Is Not a Cult — It's One of the Most Encouraging Faces of Islam Today". *Huffington Post*. July 22.

Gee, J.P. (1999). An introduction to discourse analysis: theory and method. (1st ed.). London: Routledge.

Hansard. (2016, July 19). *Turkey: Commons chamber debate* (Vol. 613). UK Parliament. <https://hansard.parliament.uk/commons/2016-07-19/debates/16071936000004/Turke>

House of Commons Foreign Affairs Committee. (2017, March 23). *The UK's relations with Turkey* (Session 2016–17, HC 615). UK Parliament. <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmfaaff/615/61505.htm>
Özer, Ö. (2015). Teun Adrian van Dijk örneğinde eleştirel söylem çözümlemesi. B. Yıldırım (Ed.), *İletişim araştırmalarında yöntemler* (pp. 197–287). Literatürk Academia.

Pankhurst, N. (2016, July 18). Newspaper headlines: Fall-out from failed Turkey coup attempt. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/blogs-the-papers-36822059>

Phipps, C. (2016, July 16). Attempted coup in Turkey: What we know so far. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/16/turkey-attempted-coup-what-we-know-so-far>

van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249–283. <https://doi.org/10.1177/0957926593004002006>

van Dijk, T. A. (2001). Multidisciplinary CDA: A plea for diversity. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (pp. 95–120). Sage.

van Dijk, T. A. (2014). *Discourse and Knowledge*. Cambridge University Press.

van Dijk, T. A. (2015). Critical discourse studies: A sociocognitive approach. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (3rd ed., pp. 63–85). Sage.

van Dijk, T. A., & Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. Academic Press.

MÜRİD-MÜRŞİD İLİŞKİSİNDEN ÖRGÜTSEL HİYERARŞİYE: TESLİMİYET KÜLTÜRÜNÜN İSTİSMARI

Prof. Dr. Mahmud Esad ERKAYA
ASBÜ İlahiyat Fakültesi

Özet

Tasavvuf, bireyin nefsinin her türlü kötülükten arındırıp mânevî tekamülünü sağlamayı amaçlayan ve bunun için de sistematik bir metotla hareket eden bir disiplindir. Manevî eğitimde müridin, şeyhinin kendisine telkin ettiği her türlü uygulamayı harfiyen yerine getirmesi esastır. Bu sistem içerisinde itaat ve teslimiyet, müridin nefsinin arzularından sıyrılarak Hakk'a vuslatı sağlaması için Kur'an ve Sünnetin belirlediği sınırlar dahilinde müridden beklenmektedir. Tasavvufî eğitimdeki şeyh mürid ilişkisi, ontolojik bir kölelik değil epistemolojik bir rehberlik esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda müridin "gassâlin önündeki meyyit" gibi olmasının telkin edilmesi, kişinin iradesini ancak tasavvufî eğitim sınırları dahilinde şeyhinin isteklerine teslim etmesi anlamına gelmektedir. Tasavvufî eğitim dışındaki alanlarda özellikle dünyevî konularda şeyhin müridini her zaman için doğru yönlendirmesi mümkün olmayacaktır. Üstelik dinin uygun görmediği hususlarda itaatin askıya alınması gerektiği İslâm hukukunun temel kaidelerinden "Yaratıcıya isyan konusunda yaratılana itaat yoktur" ilkesiyle açıkça ifade edilmiştir. Şeyh de olsa dinin gereklerine aykırı görünen talepler karşısında itaatin hükümsüzlüğü açıktır. Tasavvufî terbiyenin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli olan mutlak itaat ilkesi bazı örgüt ve cemaatlerce istismar edilerek hayatın her alanına teşmil edilmekte, toplumsal ve siyasî pek çok meselede cemaat mensuplarının yanlış yönlendirilmesi için alet olarak kullanılmaktadır. Bazı istismarcı yapılar da tasavvuftaki bu özgün uygulamayı kendi totaliter örgütsel yapısını tahkim etmek gayesiyle sistematik bir tahrife uğratmış, özellikle tasavvuftaki "teslimiyet" ve "itaat" gibi kavramları bağlamından kopararak sosyo-politik bir mühendislik aracı haline getirmiştir. Bu süreçte, manevî rehber olması beklenen figürler, örgüt hiyerarşisinin bürokratik emirlerini ileten abi/abla statüsüne indirgenmiş, buna karşılık örgüt lideri, hatadan münezze, insanüstü özellikler atfedilen bir "kâinat imamı" figürüne dönüştürülmüştür. Böyle yapılar içerisinde mürid-mürşid ilişkisi, lider-militan ilişkisine dönüşerek sorgusuz sualsiz itaati zorunlu kılan bir mekanizma haline almış, bireyin ahlakî ve aklî muhakeme yeteneği ortadan kalkmıştır. İrade ipotek altına alınmış, şahsiyetler silinmiş, itaat Allah rızası için olmaktan çıkıp örgütün çıkarlarını sağlama gayesine evrilmiştir. Bu durum İslâm tasavvufunun modern dönemde nasıl istismar edilebileceğinin açık bir örneğidir. Çalışmada tasavvufta şeyhe itaatin mahiyeti, sınırları, terbiyedeki önemi üzerinde durulmuş, itaat kavramının dönüşümü ve istismarı meselesi ele alınmıştır. Neticede teslimiyetin, ehil ellerde bireyin rûhî yetkinliğini sağlayan bir disiplin işlevi görürken, istismarcı odaklarda bireyin şahsiyetini ortadan kaldıran psikolojik bir baskı unsuruna dönüşebildiği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Şeyh-Mürid ilişkisi, İtaat, Teslimiyet, İstismar

FROM MURID-MURSHID RELATIONSHIP TO ORGANIZATIONAL HIERARCHY: THE EXPLOITATION OF THE CULTURE OF SUBMISSION

Abstract

Sufism is a discipline that aims to purify the individual's soul (nafs) from all kinds of evil and to ensure spiritual perfection through a systematic method. In spiritual education, it is essential for the disciple (murid) to strictly fulfill every practice recommended by the sheikh. Within this system, obedience and submission are expected from the disciple —within the boundaries set by the Quran and Sunnah— to enable them to break free from the desires of the ego and attain union with the Truth (Haqq). The sheikh-disciple relationship in Sufi education is based on epistemological guidance rather than ontological slavery. In this context, the suggestion that the disciple should be like a “corpse in the hands of the washer” (mayyit in the hands of the ghassil) implies that the individual surrenders their will to the sheikh's requests only within the limits of Sufi training. In areas outside of spiritual education, particularly in worldly matters, it may not always be possible for the sheikh to guide the disciple correctly. Moreover, the necessity of suspending obedience in matters not approved by religion is clearly expressed by the fundamental principle of Islamic law: “There is no obedience to the created in defiance of the Creator.” Even if the person is a sheikh, it is clear that obedience becomes void in the face of demands that contradict the requirements of religion. The principle of absolute obedience, which is necessary for the healthy realization of Sufi discipline, has been exploited by certain groups and communities by extending it to every area of life and using it as a tool to mislead community members in various social and political issues. In this regard, some exploitative cult-like structures have systematically distorted this unique Sufi practice to strengthen their totalitarian organizational structures. They have detached concepts such as “submission” and “obedience” from their original contexts, transforming them into tools for socio-political engineering. In this process, figures who are expected to be spiritual guides have been reduced to the status of “big brothers/sisters” (abi/abla) who transmit the bureaucratic orders of the organizational hierarchy conversely, the organization leader has been transformed into a “universal imam” figure, attributed with superhuman qualities and deemed infallible. Within such structures, the disciple-mentor relationship evolves into a leader-militant relationship, becoming a mechanism that mandates unquestioning obedience, thereby eliminating the individual's capacity for moral and rational reasoning. The individual's will is held hostage, personalities are erased, and obedience shifts from being for the sake of Allah to serving the interests of the organization. This situation is a clear example of how Islamic Sufism can be exploited in the modern era. In this context, this study will focus on the nature, limits, and importance of obedience to the sheikh in Sufism, and will address the transformation and exploitation of the concept of obedience. The study concludes that while submission functions as a discipline ensuring the spiritual competence of the individual in competent hands, it can transform into an element of psychological pressure that obliterates the individual's personality in exploitative circles.

Keywords: Tasawwuf, Sheikh-Murid Relationship, Obedience, Submission, Exploitation

1. Giriş

Eğitim geleneğinin temelini oluşturan usta-çırak veya hoca-talebe arasındaki bağ, tasavvuf disiplini içerisinde mürşid-mürid ilişkisi olarak formüle edilmekte ve manevi bir boyut kazanmaktadır. Bu bağ, bireylerin kabiliyetleri doğrultusunda rûhî olgunluğa erişmesini hedefleyen bir eğitim sistemi içerisinde teşekkül eder. Mürid-mürşid ilişkisi bilgi aktarımının ötesinde bir karakter inşası ve ahlâkî dönüşüm süreci olarak kendini gösterir. Tasavvufî eğitim sürecinin merkezinde teslimiyet anlayışı yer alır. Buradaki teslimiyet, dünyevî arzular uğruna körü körüne itaatin aksine müridin seyr ü sülûk yolculuğunda mürşidine duyduğu güvenin bir tezahürüdür. Hastanın şifa için bir hekime güvenmesi yahut talebenin hocasına boyun eğmesi gibi tasavvufî eğitimde de mürşide bağlılık ve teslimiyet, kemâle ermek ve neticede dünyevî boyunduruklardan arınıp özgürleşmek için geçici bir rehberlik süreci olarak görülür. Ne var ki mânevî eğitim sınırları içerisinde kurulan bu rehberlik bağı tarihsel süreç içerisinde birtakım suistimallerle karşılaşmış, ehil olmadığı halde şeyhlik iddiasıyla ortaya çıkan kimselerin kendisine tabi olanları istismarıyla birlikte farklı bir mecraya sevk olmuştur. Modern dönemde Tekke ve Zaviyeler Kanunu ile tarikatların yasaklanmasının da etkisiyle farklı gayelerle bir araya gelmiş bireylerden oluşan gayriresmi grupların yaygınlaşmasıyla bazı cemaatlerde mânevî rehberlik ilişkisi geleneksel bağlamından kopararak farklı mecralara sürüklenmiştir. Tasavvufun temel öğretilerini istismar eden sahte şeyhler, nefis terbiyesi için bir araç olarak kurgulanan teslimiyet anlayışına modern dinî-sosyal yapılarda bireyin iradesini devre dışı bırakan, sorgulamadan itaat etmeyi öngören bir anlam yükleyip işlevinde sapmalar meydana getirmişler, mürşidin yerini örgüt lideri, mânevî makamların yerini ise hiyerarşik rütbeler almıştır.

Çalışma, mürid-mürşid ilişkisi bağlamında tasavvuftaki teslimiyet ve itaat anlayışının işleyişi, sınırları ve bağlamını tasavvuf kaynaklarından hareketle ele almayı, sonrasında insanı mânevî anlamda eğitip özgürleştirmeyi hedefleyen bu anlayışın bazı gruplar tarafından modern dönemde istismar edilerek nasıl örgütsel hiyerarşi aracı haline dönüştüğünü ve bunun bireysel/toplumsal sonuçlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle tasavvuf kaynaklarında mürid-mürşid ilişkisindeki teslimiyet meselesi ele alınacak daha sonra mânevî otoritenin örgütsel hiyerarşiye dönüşü üzerinde durulacaktır.

2. Tasavvufî Terbiyede İtaatin Mahiyeti ve Sınırları

Tasavvufî eğitimin kâmil bir mürşidin rehberliğinde sürdürülmesi zorunlu görülmektedir. Zira bu eğitimde her bir müride tatbik edilebilecek genel ilke ve yöntemlerin yanında müridin bireysel özelliklerini dikkate alan bir usulün takip edilmesi de söz konusudur. Mürşid, müridinin kapasitesi ve ihtiyaçlarını titizlikle takip edip ona uygun bir eğitim uygulamak durumundadır. Eğitimin başarısı, mürşidin müridine iyi bir gözlemle doğru yönlendirmesine bağlıdır. Dolayısıyla müride rehberlik edecek mürşidin kâmil olması önem arz etmektedir. Tasavvuf kaynaklarında ifade edildiğine göre mürşid, seyr ü sülûk olarak adlandırılan mânevî yolculuğu tamamlamış, müridlerin terbiyesi için gerekli formasyona sahip, şeyhi tarafından icazet verilerek vazifelendirilmiş seçkin bir şahıstır (Sâhibzâde, 1311, s. 82). Mürşidlik yapacak kimsenin dinî konuları çok iyi bilmesi, doğru itikada sahip, güzel ahlâklı, edepi, cömert, tok gözlü ve tecrübeli olması üzerinde önemle durulmuştur (Erkaya, 2017, s. 843). Söz gelimi Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî, bir mürşidin sahip olması gereken temel nitelikleri beş ana başlık altında tasnif etmektedir: Zevk-i selîm, ilim, âlî himmet, Allah'ın rızasına uygun hal, ve basîret (Gümüşhânevî, 2010, s. 30). Bu tasnif, mürşidlik makamının salt ibadet yoğunluğuna veya dünyevi alakaların tamamen terkine dayalı bir derece olmadığını, aksine çok boyutlu bir yetkinlik gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu tasnifte ilmî derinlik ve bilhassa temel dinî ilimler vazgeçilmez bir ön şart olarak konumlandırılmakta, mürşidin teorik bilgi ile bu bilginin pratik yansıması olan ameli birleştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Öte yandan estetik bir idrak, manevi irade ve ferasetle mahlukata şefkatle yaklaşmak, küçüklere merhamet ve büyüklere hürmet göstermek, zaruri karakteristik özellikler olarak zikredilmektedir (Erbilî, 2008, s. 16). Bu bağlamda mürşid sadece teorik bilgi veren bir rehber değil aynı zamanda tasavvuf ilminin yaşayan bir modeli konumundadır.

Mürşid söz konusu vasıflarıyla Hz. Peygamber'in örnek şahsiyetinin temsilcisi konumundadır. Mürşidin Hz. Peygamber gibi ashabına kendi şahsında örneklik teşkil etmesi beklenir. Her türlü güzel vasfı şahsında topladığı öngörülen mürşidin müridlerine hali ile İslâm'ın güzelliklerini ve tasavvufî incelikleri anlatması öncelikli vazifesidir. Bundan dolayı dinin emir ve yasaklarını hayatına aktarması, güzel ahlâkı ve insanî ilişkileriyle örnek olması vazifesinin tabiatında bulunur. Tarikata intisap etmek isteyen kimse de söz konusu vasıfları taşıması durumunda o mürşide tasavvufî eğitim için teslim olur. Bu rehberliğin hayatiyetine rağmen mürşide intisap etmek tasavvuf yoluna girmek istemeyen bir birey için zorunlu değildir. İslâm tasavvuf geleneğinde yaygın bir vecize haline gelen “Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır” sözü, tarikata girmenin

zorunluluğunu değil seyr ü sülûkun mürşidsiz gerçekleşemeyeceğini ifade etmektedir. Tasavvuf düşüncesinde hakikate ulaştıran yolların sayısının “mahlukatın nefesleri” yahut “yıldızların sayısı” adedince olduğu vurgulanır. (Sülemî, 2018, s. 1/289; Necmeddîn-i Kübrâ, 2010, s. 44)

Bu çoğulcu perspektif, Allah’a yönelme noktasında her bireyin farklı bir meşrep veya yöntem izleyebileceğini kabul eder. Dolayısıyla, bir mürşide intisap etmek, tüm inananlar için genel-geçer bir yükümlülük değil özel bir metodoloji olan tasavvuf yolunu tercih edenlere münhasır bir gerekliliktir (Uyar, 2017, s. 344). Tasavvufî disiplini benimseyen bir bireyin bu süreci müstakil bir şekilde yürütmesi, seyr ü sülûkun yapısı itibarıyla uygun değildir. Rehbersiz katedilen bir manevî yolculukta, bireyin kendi sübjektif yargılarını veya nefsanî arzularını “ilahî ilham” ile karıştırma riski mevcuttur. Bunun için tasavvuf eğitimde bir mürşide teslim olmak önemli görülmüştür.

Kişi kendi iradesiyle tasavvufî eğitim metodunu tercih ettikten sonra sürecin verimliliği açısından teslimiyet evresi başlar. Mürşide teslim olan mürid, tasavvufî eğitim kapsamında mürşidini tam anlamıyla örnek alır. Bu bağlamda mürşidinin sevdiğini sever, hoşlanmadığı şeylerden uzak durur (Hâlid el-Bağdâdî, 2021, s. 31). Mürid, eğitim sürecinde şeyhine mânevî terbiye disiplini içerisinde tam bir teslimiyet gösterir. Buradaki itaat, literatürde “Mürid şeyhinin karşısında gassal önündeki meyyit gibi olmalıdır.” metaforuyla anlatılır (Gümüshânevî, 2010, s. 30). Söz konusu teşbih, müridin kişiliğinin silinmesi değil, manevî tekâmül sürecinde kendi iradî tercihlerini mürşidinin rehberliğinde yok etmesi ve tam bir teslimiyetle ona tâbî olmasını ifade eder. Müridin nefsanî arzularını, zihnindeki önyargılarını ve rasyonel itirazlarını askıya alarak mürşidin manevî reçetesine uyması gerekir. Söz konusu bağlılık, eğitimin muvaffakiyeti için gerekli görülen bir ön şart niteliğindedir. Ancak bu teslimiyet esasen manevî terbiye ve tasavvufî seyr ü sülûk metodolojisiyle doğrudan ilintili hususları kapsamaktadır. Mürşidin verdiği günlük zikir vazifeleri, nefis terbiyesi için yapılması gereken vazifeler, halvete girme ve ilim öğrenme gibi konularda eğitimin başarılı olması için mürşide itaat zaruridir. Mürid bu eğitimde şeyhine itaat ettiği oranda başarı sağlayacaktır.

Mürşide teslim olma eylemi, bireyin şahsî arzularından feragat ederek ontolojik bir boyun eğme pratiği sergilemesidir. Zira teslimiyet olgusu, ego olarak kavramsallaştırılan bireysel çıkarların ve sınırlı benlik algısının, daha yüce bir irade karşısında ikincil plana itilmesini zorunlu kılar. Bu durum nefsin terbiyesi için önemli bir adım olarak yorumlanır. Nefsiyle yüzleşip onu aşabilenler nefsini tanıyan ariflerdir. Öte yandan mürşide teslimiyet, Allah’a ve Rasûlüne karşı gösterilecek

teslimiyetin de ilk adımıdır. (Cebecioğlu, 2017, s. 165) Bununla birlikte mürid, sadece manevi eğitim süreçlerinde değil, hayatın genel akışına dair tasarruflarında da mürşidinin irşadına müracaat etmekle ve onun icazeti doğrultusunda hareket etmeyi bir vazife bilir. Nitekim mürid her işinde şeyhinin tavsiyesi ve yönlendirmesinin bereketli olacağına inanır. Kâmil mürşidler ise dünyevî meselelerde müridlerini o konunun uzmanına yönlendirmeyi tercih eder, böylece tecrübesi olmayan konularda alınacak yanlış kararların önüne geçmiş olur. Naslara aykırılık teşkil eden durumlarda ise itaatin bağlayıcılığı ortadan kalkmaktadır. Hz. Peygamber'in *"Allah'a isyan söz konusu olduğunda mahlûkata itaat yoktur."* (Müslim, "İmâre", 39 No.1840) hadisi itaatin sınırlarını çizmektedir.

Tüm bu teslimiyet ve itaat süreci şariat ilkelerine bağlı ve şariat ile sınırlıdır. Tasavvufî terbiye şariat dairesi içerisinde sistematik bir yapı kazanmış eğitim modelidir. Bu eğitimin ilk adımı ise dinin emir ve yasaklarına riayet etmektir. Dolayısıyla bir mürşid, müridinden haram bir fiil işlemesini veya farz bir ibadeti terk etmesini talep edemez. Böyle bir talep söz konusu olduğunda müridin itaat etme yükümlülüğü ortadan kalkar, hatta mürşidin kemali sorgulanmaya başlar. Zira mürşid-i kâmilin vasıflarından biri de şariatın sınırlarına titizlikle uymaktır. Mürid şeyhini hakikate götüren bir kılavuz olarak gördüğü müddetçe ona itaat eder. Esasında mürid, iradesini Allah'ın iradesine bağlamış kimsedir. Eğer mürşidi kendisini Allah'ın emir ve yasaklarından uzaklaştırıyorsa ona itaat söz konusu olamaz. Mürşidin kâmil olup olmadığını belirleyen en temel mihenk taşı, taleplerinin meşruiyetidir. Zira kâmil bir mürşidden şariata aykırı bir talep sadır olması beklenemez. Böyle bir talep mürşidin yetkinliğini tartışmaya açacaktır.

3. Manevî Otoriteden Örgütsel Liderliğe Geçiş

Tasavvufî eğitimin merkezinde bulunan mürşidin, müridler üzerinde güçlü bir nüfuza sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu otorite, ehil olmayan kişilerin kontrolüne geçtiğinde mânevî rehberliğin örgütsel bir liderliğe evrilme riski ortaya çıkmaktadır. Bu kimseler mürşidlik makamının nüfuzunu eğitim ve irşad sahasının dışına taşıyarak siyasi ve dünyevî bir güce tahvil etmekte, böylelikle geleneksel tarikat yapısını art niyetli amaçlara hizmet eden bir paravan haline getirmektedirler. Neticede mânevî rehberlik, yerini hiyerarşik örgüt yapılanmasına bırakmaktadır.

Esasında tasavvuf, nefsi terbiye etmeyi, dünyalığa tavır alıp ahireti öncelemeyi amaçlayan, ihsânı her şeyin üstünde tutan bir disiplindir. Tarikatlar da tasavvufî yaşantıyı sistematik ve kurumsal yapıya büründüren ekollerdir. Asırlar boyunca tarikatlar bireyleri ve

toplumu güzel ahlâk ilkeleri doğrultusunda eğiten, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyen kurumlar olarak faaliyet göstermişlerdir. Ne var ki modern dönemde yaşanan gelişmeler, bazı cemaat ve örgütler tasavvufî öğretileri kendi menfaatleri doğrultusunda istismar ederek kullanmışlardır.

Klasik tasavvuf ekollerinde mürşid, müridiyle teşrik-i mesai içinde olan, nebevî ahlakı bizzat yaşayarak tebliğ eden bir rehberdir. Buna mukabil, örgütlü yapılarda “şeyh” yerine ikame edilen “abi” veya benzeri hiyerarşik sıfatlar, tasavvufî bir terbiyeden ziyade askerî-bürokratik bir disiplini andırır. Bu yapılarda liderler mânevî güç perdesi arkasına gizlenmekte kendilerini adeta her türlü hatadan münezze addetmektedirler. Tasavvuf büyükleri, ibadet ve muamelatta ehl-i sünnet düşüncesine sadık kalarak ümmetin genel yapısıyla bütünleşmeyi esas alırlar. Ancak bahsi geçen organizasyonlar, tefrika unsuru sayılabilecek özel ritüeller ve şekilsel farklılıklar geliştirmişlerdir. Başörtüsü bağlama tarzından ibadet vakitlerindeki keyfi uygulamalara kadar geliştirilen bu nevzuhur pratikler, dinî bir gereklilikten ziyade grubun diğer cemaatlerden ayrımını keskinleştiren birer ezoterik sembol niteliğindedir. Ayrıca İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri gibi ümmetin ortak mirası olan kurumların itibarsızlaştırılması, bu yapıların kendi doktriner eğitim süreçlerini mutlaklaştırma çabasının bir sonucudur. Bu durum, bireyin hür iradesini cemaat iradesine teslim etmesine zemin hazırlamaktadır. Geleneksel tarikatlarda hedef Allah'ın rızasını kazanmaktır. Buna mukabil örgütsel yapılarda örgütün menfaatleri her türlü değer üzerine çıkarılmaktadır. Onlara göre örgüt için çalışanlar cennete gidecektir. Siyasî alanda ise pragmatik bir tutum sergileyerek, grubun dünyevi menfaatlerini dinin âlî menfaatlerinin üstünde tutan bir anlayış hâkimdir (Gencer, 2018, s. 139). Geleneksel tasavvuf, ferdî topluma kazandıran ve ahlaki olgunluğu hedefleyen bir müessese iken bu yapılar dinî kavramları araçsallaştırarak kapalı birer güç ekosistemi oluşturmuşlardır. Söz konusu örgütler başlangıçta tasavvufî eğitimi benimseyen bir tarikat iken sonradan örgütlenme temayülü gösterebilmektedir. Bazıları ise tasavvufî bir arka planı olmadığı halde tasavvufî düşünce ve uygulamaları istismar ederek halkı etkileme yoluna gitmektedir.

Örgütsel yapıların geniş bir nüfuz alanına ulaşması, yalnızca kurumsal bir stratejinin sonucu değil, aynı zamanda bireyin manevî boşluğu doldurma arayışıyla da ilişkilidir. İnsan doğasındaki aşkın bir varlığa yönelme ve aidiyet hissetme yönündeki temel eğilim, teslimiyet duygusu aracılığıyla bireyde psikolojik bir denge mekanizması kurmaktadır. Söz konusu bağlılık, stres ve anksiyete düzeylerini düşürerek yaşam krizlerine karşı psikolojik dayanıklılığı artırmaktadır.

Dolayısıyla bireylerin, karizmatik bir lider veya manevi bir rehber vasıtasıyla söz konusu içsel gereksinimi karşılama eğiliminde oldukları görülmektedir (Kızılar, 2025, s. 131). Ne var ki bağlanılan şahıslar her zaman için insana olumlu yönde tesir etmemektedir. Özellikle ehil olmadığı halde bir topluluğun başına yönetici veya mürşid vasfıyla geçen kimselerin tabi olan kimselere faydadan çok zararı dokunmaktadır. Tasavvuf tarihinde bu durumun örnekleri olduğu için literatürde kâmil mürşidin vasıfları üzerinde önemle durulmuştur. Söz gelimi Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî, mürşidlik makamını istismar eden şahısların karakteristik özelliklerini sıralarken dini ilimlerde yetersizlik, müslüman kimliğinin saygınlığına zarar verme, faydasız ortamlarda vakit harcama, hevâya tabi olma ve ahlâkî zaafiyet içerisinde bulunmak gibi hususları zikretmektedir (Gümüşhânevî, 2010, s. 30). Dolayısıyla ilimle irfanı şahsında bütünleştirmemiş kimselerin kendi arzuları uğruna kendisine tabi olanları yanlış yollara sürüklemeleri muhtemeldir.

Liyakat sahibi olmayan figürlerin insanın doğasında bulunan sığınma ihtiyacını suistimal etmesi, tasavvufun özünde yer alan teslimiyet kavramının da içeriğini değiştirmektedir. Bu bağlamda tasavvufî eğitim çerçevesinde müridin mürşidine yönelik sergilemesi beklenen itaat ve teslimiyet anlayışı da istismar edilerek müridin veya cemaat mensubunun iradesiz hale getirilmesine çok müsaittir. Zira tasavvufî gelenekte müridin canı ve malıyla bağlı olduğu mürşide hizmet etmesi (Abdülmecid el-Hânî, 2012, s. 41), müridin intisap ettiği yolu en değerli yol, mürşidini ise yegane kurtarıcı olarak görmesi gerektiği yönündeki telkinler (Kotku, 1981, ss. 246-248) ehil olmayan mürşidin rehberden ziyade müridin tüm varlığı üzerinde tasarruf sahibi bir figüre dönüşmesine yol açabilmektedir. Ayrıca mürşid, beşerî sıfatların ötesinde kutsal bir mertebeye taşıyarak onun her tasarrufuna ilâhî bir kaynak atfetmek ve böylece onu aşırı yüceltmek onun kararlarını sorgulanamaz kılmaktadır. Neticede mürid, eleştirel süzgeçten yoksun bir şekilde mutlak bir telkin ve nüfuz altına girmektedir. Bu durum mânevî eğitimin özü olan nefis terbiyesinden ziyade bireyin iradesinin bir şahsa veya örgütsel yapıya ipotek edilmesi riskini doğurmaktadır.

İradenin mutlak bir şekilde devredilmesinin arka planında, mürşidin beşerî noksanlıklardan münezze olduğu yönündeki hatalı algı yatmaktadır. Öte yandan mürşidin, her türlü günden korunmuş olduğunu düşünmek de mübalağalı bir yaklaşımdır. Mürşid, her ne kadar ahlaki yetkinlik ve manevi rütbe bakımından temayüz etmiş bir şahsiyet olsa da ontolojik olarak beşeriyet vasfından tecrit edilemeyeceği için hata işlemesi imkân dâhilindedir. Zira günahlardan korunmuş olmayı ifade eden ismet sıfatı yalnızca peygamberlere mahsustur. Veli olmak için ismet sıfatına sahip olma şartı bulunmamaktadır. Nitekim literatürde

velilerin en üstünü olarak sayılan sahabe içerisinde günah işleyenlerin olduğu bilinmektedir. Fakat velayet makamında olanların günaha ısrar etmeyecekleri ifade edilmektedir (Hâlid el-Bağdâdî, 2021, s. 27). Bununla birlikte mürşidlerin tasavvufî eğitim kapsamında müridlerini tıpkı Hz. Musa ile Hızır kıssasında olduğu gibi şeriata aykırı gibi görünen bazı davranışlarla imtihan ettikleri de görülmektedir. Müridlerin samimiyetlerini ölçmek, nefislerini terbiye etmek, kabiliyet ve duygu dünyalarını anlamak, nasihat vermek, ders çıkarmalarını temin etmek gibi gayelerle yapılan imtihanlar bazen dinen yasaklanan bir konuda gerçekleşebilmektedir. Bu tür imtihanların örneklerine daha çok menakıb kitaplarında rastlanmaktadır. Söz gelimi bir menkıbede Ebû Süleyman ed-Dârânî, Ahmed isimli bir müridine “Git, yanan fırına gir” demiş, mürid girmiş ama bir kılı bile yanmadan çıkmıştır. Yine Hacı Bayrâm-ı Velî’nin gerçek müridlerinin sayısını belirlemek için tertiplelediği çadır menkıbesinde müridlerini keseceğini söylemesi bu kabildendir. Öte yandan diğer bir rivayette şeyh efendi müridine bir eve girerek hırsızlık yapmalarını emretmiş, böylece evi soyacak olan diğer hırsızlardan korumayı istemiştir. Bu örneklerde olduğu gibi “Bir hikmeti vardır” diyerek haram olan emirlere itaat etme fikrinin istismarcıların önünü açması muhtemeldir (Tosun, 2017, ss. 179-180). Özellikle sahte şeyhlerin ahlâksızlıklarına mazeret olarak sunabilecekleri düşünüldüğünde imtihan için de olsa dine aykırı emirlere sorgusuz sualsiz itaat edilmesi faydadan çok mahzurlu bir hal almaktadır. Bu durum, Nebevî geleneğin ruhuna uygun değildir (Yıldırım, 2010, s. 14).

Menkıbeler üzerinden meşrulaştırılan sıra dışı imtihan anlayışı zamanla mürşid mürid ilişkisinin genel karakterini belirleyen mutlak bir pasifliğe dönüşmektedir. Bu doğrultuda tasavvufî eğitimde mürşidin müridini terbiye ederken sorgulamama ilkesi bulunmaktadır. Mürid tasavvufî eğitim kapsamındaki uygulamaları harfi harfine yerine getirdiğinde o eğitim başarılı olacaktır. Müridin, şeyhinin huzurunda gassalın önündeki meyyit gibi olması, istismarcı yapıların elinde kötüye kullanılarak müridin aklını ve vicdanını tamamen devre dışı bırakan bir tahakküm aracına dönüştürülebilmektedir. Esasında tasavvufî eğitimle sınırlı olan bu itaat, hayatın geneline teşmil edilerek müridin farklı amaçlarla yöneltilmesine dönüşebilmektedir. Tasavvufî eğitimde mürşid, müride mânevî anlamda bir hekim gibi yaşayarak ondaki mânevî hastalıkları tedavi etmeyi amaçlamakta, ona Allah’a yakınlaşma konusunda rehberlik etmektedir. Bu rehberlikte teslimiyet, mânevî eğitimdeki başarının temel saikidir. Ne var ki örgütsel yapılar bu ilkeyi istismar ederek hayatın her alanında lidere sorgusuz itaat olarak yorumlamış, neden ve niçin sorularının sadakati zedeleyen bir unsur olarak değerlendirmiştir. Bu süreçte kişiler sorgulama yetileri ortadan kalkmış bir halde talimat bekleyen “mankurtlar” haline dönüşmüşlerdir.

Öte yandan zihnî melekelerin bu şekilde işlevsiz hale getirilmesi sürecinde, müridin itaatini sürekli hale getirmek için harikulade hadiselerle müracaat edilmektedir. Zira tasavvufî düşüncede Allah'ın sevgili kulları keşif ve keramet sahibi olarak düşünülür. Kerametler kişinin Allah katındaki konumuyla doğru orantılı olarak Allah'ın kullarına ikramı olarak değerlendirilir. Bununla birlikte mürşid olmanın şartı değil ikincil bir unsurdur. Söz gelimi Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî bir mektubunda mürşidlik makamının meşruiyetini keramet gibi harikulade hallere değil liyakat, istikamet ve irşad kabiliyetine dayandırmıştır. (Sâhibzâde, 1311, ss. 82, 83) Buna karşın halk nezdinde mürşidlik makamıyla özdeşleştirilen harikulade olayların birtakım yapılar bünyesinde bir meşruiyet devşirme aracı olarak istismar edildiği gözlemlenmektedir. Özellikle rüya vasıtasıyla bilgi alma iddiası ve gerçekliği teyit edilemeyen keramet anlatıları liderlik otoritesini sağlamlaştırmak amacıyla sistematik olarak kullanılmaktadır. Öyle ki Hz. Peygamber'in rüya vasıtasıyla lidere talimatlar ilettiği ve örgüt bünyesindeki uygulamaları bizzat yönettiği iddiası, liderin kararlarını tartışmaya kapalı dini bir kesinlik zeminine oturtmaktadır. Bu süreçte sözde yüce gayelere ulaşma adına gayrimeşru eylemlerin mubahlaştırılması, farzların terki veya dinî yasakların açıktan çiğnenmesi gibi uygulamalar, bireylerin iradelerini kaybederek örgütsel araca dönüşmelerine sebebiyet vermektedir.

4. Sonuç

Tasavvufî eğitimin temel parametrelerinden biri olan teslimiyet, mürşid-i kâmil rehberliğinde gerçekleştirildiğinde bireyin mânevî tekâmülünü hedefleyen işlevsel bir eğitim aracıdır. Ancak bu araç, şer'î normların dışına taşan ve denetlenemeyen bir irade devrine dönüştüğünde fert ve toplum için tehdit arz eden bir istismar mekanizmasına evrilme riski taşımaktadır. Zira geleneksel tasavvuf anlayışı, bireyi dünyevî tutkularından arındırarak rûhî bir özgürlüğe kavuşturmayı amaçlarken liyakatten yoksun yapılar, bu bağlılık ilişkisini örgütsel çıkarlar ve şahsî tahakküm araçları olarak kullanabilmektedir. Dolayısıyla teslimiyet kavramı, ehil ellerde bireyin rûhî yetkinliğini sağlayan bir disiplin işlevi görürken, istismarcı odaklarda bireyin şahsiyetini ortadan kaldıran psikolojik bir baskı unsuruna dönüşebilmektedir.

Kaynakça

Abdölmecid el-Hânî. (2012). *Es-Sa'âdetü'l-ebediyye fî mâ câe bihi'n-Nakşibendiyye*. Hakikat Kitabevi.

Cebecioğlu, E. (2017). Hacı Bayram-ı Velî'de Mürid Kavramının Amelî Eğitim Açısından Değeri. İçinde *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 03-04 Mayıs 2017 (C. 1, ss. 159-172).

Erbilî, M. E. (2008). *Risâle-i Es'adiyye*. Erkam Yay.

Erkaya, M. E. (2017). Hâliidiyye Tasavvuf Geleneğinde Mürid-Mürşid İlişkileri. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 9(18), 839-861.

Gencer, B. (2018). Tasavvufun Cemaat İnşası. *AKADEMİAR: Akademik İslâm Araştırmaları Dergisi*, 4, 85-144.

Gümüştânevî, A. Z. (2010). *Câmiu'l-usul fi'l-evliyâ*. Dâru'l-Kütibi'l-İlmiyye.

Hâlid el-Bağdâdî, M. E.-B. Z. (2021). *Er-Risâletü'l-Hâliidiyye fî râbitati'n-Nakşibendiyye*. Hâcegân.

Kızıler, H. (2025). Tasavvuf Düşüncesinde Teslimiyet Anlayışının Psiko-Sosyal Açısından Değerlendirilmesi. *İslâm Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* (İMAD), 10(1), 119-139.

Kotku, M. Z. (1981). *Tasavvufî Ahlâk* (Vol. 1-I-V). Seha Neşriyat.

Necmeddîn-i Kübrâ, E.-C. A. b. Ö. el-Hivekî. (2010). *Usûlü'l-aşere*. İçinde S. Gökbulut (Ed.), *Tasavvufta On Esas Usûlü'l-aşere Şerhleri* (ss. 43-60). İnsan Yay.

Sâhibzâde, M. E. (1311). *El-Fuyûzâtü'l-Hâliidiyye ve'l-menâkıbu's-sahibiyye*. el-Matbaatu'l-İlmiyye.

Sülemî, E. A. M. b. el-Huseyn. (2018). *Tabakâtü's-sûfiyye (İlk Zâhid ve Sûfiler)* (A. Tek, Çev.). Bursa Akademi.

Tosun, N. (2017). Hacı Bayram Velî'nin Çadır Menkıbesi ve Tasavvufta Müridin İmtihan Edilmesi Meselesi. İçinde *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 03-04 Mayıs 2017 (ss. 173-180). Kalem Neşriyat.

Uyar, M. (2017). Şeyh Kavramına Yönelik Eleştiriler Üzerine Bir Değerlendirme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43, 325-353.

Yıldırım, A. (2010). Peygamber-Sahabe İlişkisi Bağlamında Tasavvufi Düşünce ve Yorumlarda Şeyh-Mürid İlişkisi. *Avrupa İslâm Üniversitesi İslâm Araştırmaları*, 3(1), 5-18.

GNOSTİK AKLIN TEO-POLİTİK ELEŞTİRİSİ:

FETÖ'DE NARSİSİZM VE AHLAKÎ DUYARSIZLIĞIN DİYALEKTİK İNŞASI ÜZERİNE

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
ASBÜ İlahiyat Fakültesi

Özet

Türkiye’de 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan kaos toplumu derinden sarsmıştır. Devlete ve topluma yönelik saldırı, büyük fedakârlık ve kararlılık ile önlenmiştir. Bunun ardından saldırıyı gerçekleştiren FETÖ’nün tüm unsurlarıyla mücadele süreci başlamıştır. Çok yönlü bu mücadelenin en önemli ayağını entelektüel mücadele oluşturmaktadır. Yapılan dinî ve teolojik çalışmalarda FETÖ’nün teo-politik yapısı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Fethullah Gülen’in başında bulunduğu yapının ürettiği dinî söylem ve davranışlar analiz edilmekte, örgüt içinde ve topluma yönelik olarak kullanılan propaganda araçlarının dinî karakteristiği incelenmektedir. Bu çalışmada, FETÖ’nün kendini temellendirme yöntemi ve seçilmişlik inancını hangi kavram ve değerler üzerinden inşa ettiği ele alınmaktadır. Seçilmişlik duygusunun FETÖ mensuplarını nasıl yönettiği ortaya konulmakta ve seçilmişlik yanılsamasının onları hangi düzeyde ahlakî duyarsızlık ve toplumsal yabancılaşma içine ittiği analiz edilmektedir. Tipik bir gnostik ve kültist yapı olarak hareket eden FETÖ’nün istismar sistemi üzerinde durulmakta ve benzer savrulmaların tekrar yaşanmaması için öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: FETÖ, gnostisizm, istismar, seçilmişlik inancı, ahlakî duyarsızlık.

A THEO-POLITICAL CRITIQUE OF GNOSTIC REASON: ON THE DIALECTICAL CONSTRUCTION OF NARCISSISM AND MORAL INSENSITIVITY IN FETÖ

Abstract

The chaos that engulfed Turkey on July 15, 2016, profoundly shook society. The attack on the state and society was thwarted through great sacrifice and determination. Following this, a process of combating all elements of FETÖ, the organization responsible for the attack, began. The most important aspect of this multifaceted struggle is the intellectual struggle. Religious and theological studies attempt to reveal FETÖ's theo-political structure. The religious discourse and behaviors produced by the organization headed by Fethullah Gülen are analyzed, and the religious characteristics of the propaganda tools used within the organization and towards society are examined. This study addresses FETÖ's method of self-foundation and the concepts and values upon which it constructs its belief in chosenness. It reveals how the feeling of chosenness governs FETÖ members and analyzes the extent to which this illusion of chosenness pushes them into moral insensitivity and social alienation. The study examines the exploitative methods of FETÖ, which operates as a typical Gnostic and cultist structure, and offers suggestions to prevent similar deviations from happening again.

Keywords: FETÖ, gnosticism, exploitation, belief in chosenness, moral insensitivity.

1. Giriş

"Gnostik akıl" ifadesi bir çelişki gibi görünmekle beraber, coşkun eğilimler sergileyen kültist hareketlerin çekirdeğinde bir rasyonalite yattığını ifade etmesi bakımından paradoks açııcıdır. Kendisini dinsel coşkunluklar arkasına gizleyen bu rasyonalite, hangi durumda esnek ve ılımlı hangi durumda saldırgan ve agresif davranılacağına dair keskin bir oportünizm içerir. Bu çalışma, dışarıdan bakıldığında çok çehreli ve takiyeci olduğu için kavranması zorluklar içeren FETÖ'nün zihinsel yapısını ve çalışma tarzını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Aslında çok daha önceki tarihlere uzanan ancak 15 Temmuz 2016'da ifşa olan FETÖ'nün teo-politik ve stratejik yapısı çok yönlü araştırmalara ihtiyaç duymaktadır. Kendisinin diğer İslamî oluşumların marazlarından ve kusurlarından beri olduğunu göstermeye özen gösteren bir iletişim dili kullanmaları, dünya sisteminin egemenlerinin kullanışlı Müslüman tipi arayışlarına bir cevap anlamına geldiğini kendileri de inkâr etmemektedir. Müslüman vicdanının sessiz kalamayacağı meselelerde suskunluğu seçmeleri, en olmadık yerlerde ve muhataplara karşı abartılı bir nezaket

sergilemeleri, özel bir teo-politik kurgu içinden dünyaya bakmalarının bir göstergesi olduğu bugün daha açık bir şekilde görülebilmektedir.

Kendisini “ılımlı İslam”, “dinlerarası diyalog gönüllüsü”, “demokrasi ve barış taraftarı” gibi kimliklerle niteleyen FETÖ’nün 15 Temmuz’a uzanan süreçte kumpas ve tezgâh yöntemlerini, ardından da açık şiddet ve terörü kullanması çözümlenmesi gereken teo-politik bir ironidir. Çünkü tutarlılık arayan zihinlerimiz çelişki olarak gördüğü tavırların teo-politik bir kurgu içinde birbiriyle bağlı ve bir amaca hizmet etmeleri itibarıyla tutarlılığa sahip olduklarını teslim edebilir.

Teo-politika kavramına yakından bakmamız gerekir. Burada birbirini tahkim eden ve bir arada kullanıldığında birbirinden ayrı iken sahip olmadıkları bir sinerjiden bahsediyoruz. Etkisi ve gücü katlanarak artan ve siyasetin gücünü çarpanının etkisi ile artıran bir terkipten söz ediyoruz. Bu terkipte sabit olan ile ona hizmet etmek üzere konumlandırılan ve araçsallaştırılan nedir? Bu çözümleme için tarihe göz atmak faydalı olabilir.

Sünnî inancın hâkim olduğu coğrafyada devlet dışı dinî yapılanmalar, tarikat ve cemaat olmak üzere iki karakteristik yapı bağlamında gerçekleşmiştir. Anadolu ve Balkanlar’ın İslamlaşmasında rol oynayan tekke, ocak, zaviyeler tasavvuf paradigmasının kurumsallaşmış özgül örnekleridir. Ancak devletsiz toplumda Müslüman kimliğinin inşâsı ve korunmasında temel unsur olan bu yapılar, devletli topluma geçişle birlikte ontolojik ve toplumsal meşruiyet sorunlarıyla karşılaştılar. Devlete bağlı medrese ile halk İslam’ını yansıtan tekkeler arasındaki gerilim Osmanlı’nın tüm hayatı boyunca devam edegeldi. Hilâfetin ilgasıyla birlikte önceden var olagelen İslamcılık hareketlerinde politik önceliklere yoğunlaşma yönünde bir değişim yaşandı.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin katı laiklik politikası doğrultusunda dinî hayata ve gruplara yönelik baskılayıcı uygulamaları, dinî muhalefet alanının çeşitlenmesine ve zenginleşmesine yol açtı. Bunlardan biri olan Nurculuk hareketi, Said Nursî’nin vefatından sonra bazı kollara ayrıldı. Hepsisi de savunmacı, pasifist ve içe dönük karakter taşıyan bu yapıların arasından çıkan ve Nurcu harekete dayanmakla birlikte zamanla özerkleşerek farklılaşan FETÖ, kısa zamanda önü alınması güç bir küresel figüre dönüştü. 15 Temmuz başarısız darbe girişimine kadar FETÖ’nün teo-politik yapısı bizzat FETÖ’nün yarattığı vesayet ve korku imparatorluğu yüzünden açıkça tartışılmadı.

Seçilmişlik inancı, FETÖ’nün kullandığı en temel teo-politik argümandır. Merkezinde seçilmiş kutsal bir lider yer almakta ve piramitsel

bir hiyerarşiyle alt basamaklara inerek anonimleşmektedir. Hizmet hareketine yardım ve destek veren her birey için kurtuluş vaadi içeren bu seçilmişlik inancının teo-politik olarak nasıl inşa edildiği ve dolaşıma sokulup-yayıldığı, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Örgüt içi iletişimde yoğun biçimde tevazu, diğerkâmlık ve hoşgörü mesajları iletilirken, dışa özellikle diğer dinî yapılara karşı seçilmişlik inancına dayalı benmerkezci davranış sergilemenin ardındaki nedenler incelenmektedir. FETÖ'nün millî, manevî, medenî, demokratik pek çok değeri ve duyarlılığı istismar ettiği bilinen bir gerçektir. Bu çalışmada Müslüman dindarlığının parçası olan dinî kavram ve değerleri nasıl kullandığı ve uyguladığı tartışılmaktadır.

Bu çalışmanın yazıldığı tarih itibarıyla yaklaşık 10 yıl önce Türkiye'de sergilenen kaos planının uygulayıcısı olan FETÖ, sadece dinî kavram ve değerlerin değil millî ve seküler duyarlıkların da karşı konulması nerdeyse imkânsız içeriklerle sunulduğu çok yönlü bir istismar hareketi olarak çalıştı. Zamana yayılmış bilinçli bir süreç izleyen ve her kırılma noktasından güçlenerek ya da en az hasarla çıkmayı başarmış olan bu yapının kendini dokunulmaz kılmak, meşru görünmek ya da gücünü yaygınlaştırmak amacıyla toplumsal değerleri kullanma tarzı sosyal bilimlerin çoklu yaklaşımlarını göreve çağırmaktadır. Öte yandan daha özel ve özgül bağlamda, dinî kavram ve değerlerin özel bir okuma/ yorumlama tarzıyla inşa edilen teolojik mimarînin çözülmesi incelikli ve eleştirel teolojik araştırmaları gerektirmektedir. Nitekim 15 Temmuz 2016 tarihinde sergilenen kaos planının büyük toplumsal direnç sayesinde tutmamasının ardından diyanet ve ilahiyat alanında FETÖ konulu çalışmalar ve yayınlar artmıştır. Bu çalışmaların odak noktasını FETÖ'nün İslam dinine ait kavram, değer ve hassasiyetleri istismar ederek toplumun inanç dünyasına verdiği zarar ve yıkım oluşturmaktadır. Bunların önemi, güvenlikçi ya da hukukçu yaklaşımlardan farklı olarak failin, muhatabının düşünce ve duygu dünyasını nasıl ele geçirdiğine dair içsel bir bakış sunmasından kaynaklanır. Öznenin ele geçirilmesi ve kapatılması sürecinde kullanılan teo-politik ve teo-psikolojik prosedür ve stratejileri ortaya konulur.

Teo-politik çalışmalar, sadece konu edindiği yapının zihniyetini açıklamakla kalmaz, bunun yanında benzer kötü niyetli propaganda söylemlerine karşı bireysel direnç oluşumuna katkı sağladığı için çözüme dönük bir rol üstlenir. FETÖ örneğinde bu yaklaşım kritik bir önem taşır. Çünkü gizemi ve takiyeyi, ilişki ve konuşmalarda izlenen yöntem olmanın ötesinde temel bir yaşam ve davranış tarzı edinen bu yapılar, doğrudan ve açıkça toplumsal hedeflerini ortaya koymak yerine toplumun kılcallarında gezinerek sivil bir meşruiyet ağı oluşturmaya tercih etmektedirler. Nasıl oldu da toplum ve değerleri hakkında son derece yıkıcı düşünceler

taşıyan bu yapının gerçek niyetlerinin bu kadar geç farkına varılabildiği sorusunun cevabı burada aranmalıdır. Açık toplum şartlarına göre mücadele etmenin neredeyse imkânsızlaştığı bir sorunlar yumağı haline geldiği için bu yapılarla siyasî ve hukukî önlemlerin yanında uzun vadeli bir entelektüel mücadele zorunlu görünmektedir.

Bu mücadelenin önemli bir ayağını yüksek din öğretiminin kurumsallaşmış formu olan ilahiyat/teoloji alanında yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Esasen öteden beridir eleştirilere açık yönleriyle birlikte ilahiyat fakülteleri, doğal olarak İslam odaklı olarak din olgusuna çok yönlü yaklaşan zengin ve nitelikli bir birikim ortaya koymuştur. Bu yönüyle bir yandan din alanında akademik çalışmalar yapmakta ve bilgi üretmekte öte yandan da eğitim-öğretim ve topluma katkı çalışmalarıyla sosyal sorumluluğunu yerine getirmeye çalışmaktadır. İlahiyatların toplumdan uzak kurumlar olduğunu iddia etmek gerçekçi olmayan bir söylemdir. FETÖ ya da diğer sorunlu dinî yapıların, nitelikli ve eleştirel bir din öğretiminin verildiği ilahiyatlarda tutunamaması ya da akademik ve entelektüel koşullara uyum sağlama baskısı altında kendi teo-ideolojisine mesafe koymak durumunda kalarak dönüşüme zorlanması, ilahiyat paradigmasının sadece bilimsel ve entelektüel değil toplumsal açıdan da kritik önem taşıdığını göstermektedir. Politik, dinî ve toplumsal pek çok değer üzerinden bir yapaylık ve gösteriş kurgulanabilir; ancak ilmî kalite ve entelektüel nitelikler, doğası gereği taklit edilemez vasıflardır. Bu nedenle ilahiyat eğitiminin kalitesinin düşmesi ve bunun karşısında alternatif olarak niteliksiz dinî eğitimin yayılması toplumun geleceğini yakından ilgilendiren üzeri örtülemez ve geçiştirilemez bir problemdir.

2. Seçilmişliğin İnşası

FETÖ, gizliliği ilke edinmiş ve değişen toplumsal ve siyasal şartlara rağmen bu gizlilik stratejisini hep korumuştur. Türkiye’de dinî hayata ve dinî gruplara yönelik baskıların ortadan kalktığı ve dindar muhafazakâr kadroların iş başına geçtiği özgürleşme sürecinde bile FETÖ, takiyye ve tedbir odaklı tutumunu değiştirmemiştir. Gizli örgütlenmenin yanında FETÖ’yü karakterize eden diğer temel özellik Fetullah Gülen etrafında kurgulanan kişi kültürüdür. Gizlilik ve kült birbirini besleyen kavramlardır. Kişi kültüne dayanan hareketlerde, lidere doğru gittikçe artan yoğun bir gizem ve sır tabakası oluşturulmuştur. FETÖ yapılanmasını inceleyen araştırmalarda, örgütün masonik hiyerarşisi gözler önüne serilmiştir. Örgüt, istihbarat örgütlerinde görülen hücre tipi yapılar, yatay düzlemde birbirinden bağımsız olan ancak doğrudan ya da dolaylı olarak Fetullah Gülen’den talimatlarla çalışan imamların yönettiği gruplar üzerinden küresel ölçekte genişlemiştir.

Örgütün yukarılara çıkıldıkça tekilleşen ve ıssızlaşan piramitsel yapısının tepesinde yer alan Gülen, hikmeti kendinden menkul bir otoriter sistem kurmuştur. Tek sesliğin ve mutlak itaatin hâkim olduğu son derece disiplinli bir emir-komuta zinciri sayesinde, tikel konuların bile yönlendirildiği hipnotik iletişim ağı, örgüte tek vücut gibi hareket etme imkânı sağlamıştır.

Öte yandan Gülen, Sünnî İslam'ın Anadolu versiyonunun önemli bir parçasını oluşturan sufiliğin kavramlarını ustalıkla kullanarak bir seçilmişlik düşüncesi oluşturmıştır. Tasavvufun ahlakî ilkelerinden biri olan ve aslında dinî gelişim ve pedagoji açısından olumlu etkilere sahip “Allah ile bir/beraber olma” prensibini gerçek anlamda kullanan Gülen, konuşmalarında ve sohbetlerinde Allah ile görüştüğünü, gayb perdelerinin kendisi için aralandığını, hakikatin kendisine olduğu gibi gösterildiğini ifade ya da imâ eden söylemleriyle kişisel seçilmişliğine özel vurgu yapmıştır.

Seçilmişlik jargonunun Gülen'in kişisel söyleminde nasıl kurgulandığına dair örnekler çarpıcıdır. Bunlardan bazı örnekler şunlardır:

“Ben sizin tırmandığınız bu helezonda hav hav ederek arkanızdan tırmanıp dururken, kaseyle size teminat vereyim, bu helezonda o kadar beklenmedik şeyler gördüm. Gözüm açık bir bir gördüm. Size tarif edeyim bir bir: Felekler burcuna çıktım, melekten merhaba gördüm, bana Hakk'tan bir nida geldi: Gel ey aşık ki mahremsin, burası mahrem makamıdır, seni ehli vefa gördüm. Sizin içinizde çok şey gördüm, öyle ihsanlar gördüm ki, hak dostlarına henüz kapaklar açılmamıştı, zarfının üzerine bantlanmış gibi zarflar içinde size gelen ihsanlara şahit oldum...” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017, s. 20).

Gülen, bu sözlerinde bir tür göğе yükseliş/mirâc deneyimi yaşadığını, özel bir konuk gibi karşılandığını ve kendisine için ayrılan büyük nimetlerin gösterildiğini iddia etmektedir. Göğе yükseliş motifleri, Ortadoğı mitlerinde sık görülen ve dinî geleneklerde din kurucusu, peygamber, aziz gibi özel kimselerin yaşadığı bir deneyim olarak anlatılır. Bu deneyimde bir vizyon yaşanır ya da bilgi içeren sözlü vahye muhatap olma söz konusudur.

Gülen, göklerde yaşanan bu kutsallık örüntüsünü yerde de inşa etmeye çalışmıştır. Aşağıdaki alıntıda ileri düzeyde bir vahdet-i vücud uygulaması örneği sergilenmekte ve kendi sohbetinin gerçekleştiği mekân olan camide Allah'ın ve Hz. Muhammed'in hazır bulunduğu vurgusunun tetiklediği bir dinsel coşku inşası dikkat çekmektedir. *“Allah beni terk etmedi, Allah ile aramdaki sırrı bana söyletmeyin, göz açıp*

kapayıncaya kadar ben çok yaramazlık yaptım. Çok serserilik yaptım. Arkamı döndüm giderken dahi bana seslendi... Nereye gidiyorsunuz” (Gülen, 2014).

Gülen’in söylemsel stratejisinin, muhataplarının zihninde kesintisiz ve derin bir bağlılık ve huşu duygusu yaratmaya yönelik bir ‘teo-sürrealizm’ olduğu söylenebilir. Mistik metin ve söylemlerde sık görülen tahkiye ve emsal getirme yöntemi, Fetullah Gülen’in söyleminin istisnasını değil ana gövdesini oluşturmaktadır. Hz. Peygamberin mensuplarının safları arasında dolaştığını söylerken hiç de metafor ya da teşbih yapmadığı, aksine nesnel bir olguya tanıklık eder tarzda anlattığı görülmektedir:

“Mümin mabede adımını attığı andan itibaren orada gerçekten kime ta’zim yapılacak, onun mehabet ve mehafeti altına girer. O meclis öyle bir meclistir ki o meclisin kürsisinde artık bakan, gören, duyan, her şeyimize nigehtan olan (haberdar olan) Allah vardır. Ve eğer saflarınızın arasında dolaşan birisi varsa, yukarılardan ona müsaade edilmişse o da kendisi ile alakalı her toplantıda bulunup toplantıyı şereflelendirmek için bulunan, gönüllerimizin sultanı, gönüllerinizin sultanı, insanlığın efendisi Hz. Muhammed Mustafa vardır. Ve sizi böyle bir mülâhaza altında, camide hatırlatacağım, çağıracağım, davet edeceğim gibi ukalaca şeylerden kaçınarak, sizi, böyle bir tablo karşısında camide bulunduğunuz şeyleri takdire davet ediyorum” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017, s. 14; Gülen, t.y., 10:40-12:00).

Böyle bir kutsallık yanılsaması, Allah, melekler ve peygamberler ile olan yakınlığın bir sonucu ve ürünü olmalıdır. Bu yüceliklere mazhar olan kişi, araçları aşmış ve doğrudan kaynaktan bilgi edinme ayrıcalığını elde etmiştir. Bilgi edinmede diğer insanlar için geçerli olan kurallar ve engeller onun için söz konusu değildir.

“...Doğrudan doğruya huzur-i risaletpenâhiye ulaşabilir ve Efendimizi dinleyebilir. Hz. Cibril’i Kur’an okurken duyuyor gibi olabilir. Zât-ı uluhiyyetin bikem u keyf kendisine konuştuğunu duyabilir. Buna binaen ehlullahtan bazıları Efendimizden ve sahabeden hadis aldıklarını söylüyorlar. Hatta ben tabiindenim diyen insanların sayısı az değildir... Doğrudan doğruya efendimizden emir aldım diyenlerin sayısı da az değildir” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017, s. 17; Gülen, 2013, s. 21-22).

Varlığa dair ilahî bilgi eksiksizdir. Bu bilgiye erişen kişi, zaman ve mekân sınırlarını aşar. Gelecek ve geçmiş onun için şimdiki zaman gibi, önünde açık seçik durmaktadır: *“...inkîşaf etmiş bir gönül, melekûtî ufku itibarıyla dünü bugünle beraber, bugünü de yarınla beraber*

yaşayabilir ve zaman üstü olmayı bütün derinlikleriyle duyabilir” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017, s. 18; Gülen, 2011, s. 98).

Uyandırılmış dinsel coşkunun yerinde duramayacağı ve kendini ifade edeceği bir somutluk arayışı içine gireceği ortadadır. Yaşanan tüm mistik hal ve tecrübeler, Gülen örgütünün meşruiyetini ve değerini vurgulayacak tarzda somutlaştırılmıştır. Örgütü teftiş etmek ve desteklemek üzere Allah'ın defalarca İzmir'e gittiğini söyleyen Gülen'dir (1980, 36:45 vd.). Yine öznesiz konuşma yönteminin sık görüldüğü bir konuşmasında Gülen, Hz. Muhammed'in onun örgütünü desteklediğine dair çok sayıda manevî delil olduğunu ifade etmiştir:

“Hak yolunda olunduğunun manen teyidi sayılabilecek bir emare olarak ifade etmek isterim ki; bu istikamette yürürken, şimdiye kadar yüzlerce, belki binlerce bazen rüyada bazen de yakazaten Efendimiz (aleyhi's-salatü ve's-selam) müşahade edilmiş ve onun müjdesine mazhar olunmuştur... Birçok vesile ile bu kimseler için Efendimiz: “Korkmayın biz sizin arkanızdayız, ben bu hizmette sizin arkanızdayım” demiştir” (Gülen, 2014, s. 170).

Seçilmişlik saplantısına kapılmış kişi ve gruplar kendi özel dünyalarında ve kutsal gündemleriyle yaşarlar. Dışarıya karşı güven veren istikrarlı bir düşünsel ve duygusal iletişimden uzaktırlar. Bu yönüyle narsist bir kişilik yapısı gösterirler. FETÖ'de narsizm dinsel ve mistik coşkuyla bütünleşmiştir. Evanjelik vaizlerin kitlelerini hipnotize eden bir esrime ve vecd haline benzer bir üslup kullanan Fetullah Gülen, seçilmişliğin en üst sufi versiyonu olan mehdî makamına seçildiğine kendisini inandırmış görünmektedir. Bâtinî ve gnostik okumalar, kendi ihtiyaçları doğrultusunda seçilmişlik literatürünü oluşturan kavramlar arasında geçişkenlik sağlayabilmekte ve bu kavramları birbirlerinin yerine ikame edebilmektedir. Örneğin beklenen mehdî için çalışan bir mürşidin mehdînin yerine geçtiği görülmemiş bir şey değildir.

FETÖ konusunu narsisizm kavramı ekseninde ele alan Akıncı, “mesiyanik narsisizm” terimi üzerinden açıklamalarını yürütür. Ona göre mesiyanik narsisizm, *“bir kişinin kendini “seçilmiş” ve “kurtarıcı” olarak görmesiyle karakterize olan, aşırı büyüklük sanrılarıyla malul bir narsistik kişilik örüntüsüdür. Bu kişiler, adeta insanüstü bir göreve talip olduklarına inanır ve etraflarındaki kitleyi de bu inanca ortak etmeye çalışırlar”* (Akıncı, 2015, s.1).

‘Salih kişi’yle başlayıp mehdîliğe uğrayan ve kutsîleri geçip son olarak mesihlikte karar kılan bu seçilmişlik serüveninde çoklu referanslardan beslenen güçlü bir yükselme ve yücelme yanılması

vardır. Öteden bu yana değersizlik, suçluluk ve kaybolmuşluk denizinde bocalayan melankolinin kucağındaki mensuplar, Fetullah Gülen ile özdeşlik kurarak kurtuluş arayışı içine girmişlerdir. Bu özdeşliğin ilk meyvesi toplu narsisizmdir. Topluluk narsisizmi yaşayan kişilere, lider ve örgütün küçük bile olsa kazanım ve başarıları dışında hiçbir insanî, toplumsal ve dünyevî sevinç anlamlı ve keyifli gelmez. Sonuç itibarıyla sadece dinsel hakikate değil ahlakî sağduyuya ve kendi toplumuna karşı radikal biçimde yabancılaşmış ve hiçbir bağlılık duygusu hissetmeyen adanmış/alданmış özne üretimi sağlanmıştır.

3. Silsile ve Köken İnşası

Gülen'in tasavvufu ele alma biçimi ve onun temel kavram ve değerlerini yorumlama tarzının örgüt içi disiplini ve sürekliliği sağlamaya dönük iki işlevsel amaç doğrultusunda yoğunlaştığı görülmektedir. İlk olarak Gülen'in seçilmişliği üzerinden bir karizma oluşturulmuştur. Kutbiyet ve gavsîyet, salih zât, mehdilik ve Mesihlik iması taşıyan göndermelerle dolu söylemsel yapı, onun sohbet, vaaz ve yazılarında belirgin bir temadır. Gülen'in biricikliğini vurgulayan ve tüm yolların ona çıktığını ima eden kavramsallaştırmalar, FETÖ'ye bir kült hareket niteliği kazandırmıştır. Bu nedenle tartışılmaz, sorgulanamaz ve hikmeti kendinden menkul bir gnostik liderlik ortaya çıkmıştır. İkinci olarak, tasavvufun insanı yüceltecek tarzda da anlaşılacak kavramları kullanılarak, mensupların bireysel değersizliğini vurgulayan kesintisiz bir melankolik söylemsel yapı kurulmuş ve canlı tutulmuştur. Kendilerini değersizlik sarmalında sıkışmış hisseden mensuplar, arınma ve kurtuluş ümidiyle Gülen'e ve onun dinî ve dünyevî tüm talimatlarına tam bir teslimiyetle boyun eğmişlerdir. Şiîlikte görülen masum imama itaat inancı, Sünnî bir bağlamda yeniden inşa edilmiştir. Gülen, Sünnî sufi gelenekte önemli yer tutan ve saygın kabul edilen İmam Rabbânî, Abdülkâdir Geylânî ve Hayât b. Kays el-Harrânî gibi meşhur sufilerin yanı sıra Said Nursî'yi de dahil ederek oluşturduğu manevî bir silsileye kendini de katarak, Sünnî tarikat çevrelerinin kolay kolay karşı çıkamayacağı bir kutsallık örüntüsü oluşturmaya çalışmıştır (Gülen, t.y.).

FETÖ'nün toplum içinde kendini hangi dinî zeminde meşrulaştırdığı sorusu, dinî grupları tanımlamak üzere kullanılan kavramlara götürür. Bunlardan öne çıkan iki tanesi cemaat ve tarikat kavramlarıdır. Said Nursî'ye atfedilen yaygın bir ifade olan "Zaman tarikat zamanı değil, hakikat/iman kurtarma zamanıdır" sözü tüm Nurcu grupların ortak anlayışı olarak kendilerinin tarikat yapılanmasıyla ilişkilendirilmesine itiraz olarak kullanılmıştır. FETÖ'nün klasik Nurcu yapılanmalarının uyduğu kurallardan azade olmak ve daha serbest bir hareket alanında ilerlemek üzere tasavvufî imge ve simgelere sıkça

başvurması, “*zamanın tarikat zamanı olmadığı*” düşüncesiyle çelişen bir durumdur. Bu sözün dönemin şartları gereği söylendiğini belirten Gülen, söz konusu çelişkiyi giderecek doğrultuda tevil edilebileceğini savunur. (Gülen, t.y.).

Geleneksel Nurcu hareketin risâlelerin okunmasını merkeze alan ve eylemden uzak tutumuyla FETÖ'nün sergilediği toplumsal ve politik agresiflik kıyaslandığında, bir kopma ve dönüşüm izlenimi ortaya çıkmaktadır. Bu görüşü destekler nitelikteki gözlemlerden biri, Fetullah Gülen'in vaaz ve sohbetlerinin yazıya ve kayda dökülmesi sonucunda FETÖ'nün kendi kitaplığını oluşturmuş olmasıdır. Gerçekten de Said Nursî'nin risalelerinin yanında kitapların yazılmış ve yayılmış olması dikkat çekici bir ayrım gibi durmaktadır. Said Nursî sonrası ortaya çıkan farklı Nurcu grupları, Nurculuğun meşru çocuğu olarak gören bazı araştırmacılara göre FETÖ, Nurculuk arazisini gasp etmiş kaçak bir yapı olarak nitelendirilmektedir (Öztürk, 2017). Ancak Nurculuk ile FETÖ arasında organik bir bağ bulunduğu ve yaşanan şeyi bir kopma ve ayrışma değil, doğal bir gelişme, baskılanan ve gizlenen şeyin zamanla zorunlu olarak açığa çıkması şeklinde değerlendirenler de bulunmaktadır. Bu yönüyle FETÖ, “şakirtten haşşaşı üreten” bir mekanizma olarak çalışmış ve sonuç elde etmede zorlanmamıştır (Evkuran, 2018).

Gülen'in seçilmişliği ile hareketin mensuplarının seçilmişliği inceliklerle birleştirilmiştir. Böylece örgüt mensuplarının her bireyi, kendisini ilahî gözetim ve yönetim altında kutsal görevle kuşanmış hissetmektedir. Bu düşünce, toplumsal kurumlarla çatışma sürecine girildiğinde örgüt mensuplarına insanî, hukukî, ahlakî ve hatta dinî kuralları ihlal etme ayrıcalığı sunmuştur. Kendisini ılımlı bir hizmet hareketi olarak tanıtan FETÖ'nün 15 Temmuz 2016 tarihinde alışılmış rutininin dışına çıkması ve tüm kaynaklarını kullanarak içinde büyüdüğü topluma karşı açıkça şiddet ve teröre başvurması, seçilmişlik düşüncesiyle yakından bağlantılıdır. İlimli, esnek, sabırlı maskesi atılmış, Mehdî olduğuna inanılan lider ve onun yönettiği hareketin engellenmesi karşısında duyulan kutsal öfke açığa çıkmıştır (Evkuran, 2016).

Fetullah Gülen'in kişisel seçilmişliği üzerinden inşa edilen narsisizm, onun ölümünde de vurgulamıştır. Gülen'in 20 Ekim 2024 tarihinde ABD Pensilvanya eyaletinde yüksek korumalı özel konutta sağlık problemleri nedenleriyle öldüğü haberi paylaşılmıştır (Anadolu Ajansı, 2024). FETÖ lideri Gülen'in ölüm haberi örgüte ait sosyal medya hesabından duyurulmuştur. Herkül adını taşıyan internet sitesinin X (Twitter) hesabından yapılan paylaşımda, Fetullah Gülen'in 20 Ekim saat 21.20'de ABD'de tedavi gördüğü bir hastanede öldüğü duyurulmuştur. Haber ekinde yapılan açıklamada şu ifadeler yer verilmiştir:

“Ömrünün her anını din-i mübiîn-i İslam’a ve insanlığa hizmet için sarfeden Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi bugün (20 Ekim) ruhunun ufkuna yürümüştür. Defin işlemleri ile ilgili ayrıntılı bilgi kamuoyu ile paylaşılacaktır” (Yetkin Report, 2024).

Ölüm haberinde geçen “ruhunun ufkuna yürümek” ifadesi, FETÖ terminolojine ait ve gnostik göndermelerle dolu bir kullanımdır. İslam geleneğinde vefat eden bir Müslümanın ardından kullanılan bir dizi ifade arasında “ruhunun ufkuna yürümek” yer almaz. Bu ifadeyi Fetullah Gülen bir konuşmasında bir sahabinin fedakârlığını öven Hz. Peygamberinin sözünü aktarırken kendi yorumu olarak kullanmıştır (Mizan TV, 2025). Öldükten sonra taraftarları bu ifadeyi Gülen için kullanmıştır. Bu, mehdilikten Mesihlik aşamasına geçildiğini ima eden bir dönüşüm ima edilmektedir. Gülen, tıpkı Hz. İsa gibi semaya yükseltilmiş bulunmaktadır. Geride kalanlar üzerinde Gülen’in etkisini ebedileştirmeye dönük bu algı operasyonu İslam’dan çok Hristiyan gnostisizmine uygun düşmektedir. Çünkü İslam geleneğindeki mehdi literatüründe, sonuç olarak Mesih’in mehdiye tabi olacağı bir anlatı ortaya koyulmaktadır.

4. Ahlakî Duyarsızlığın İnşası

Kendini tüm kaynakların ve zenginliklerin sahibi sayan ve dilediğince onları ele geçirme ve kullanma ayrıcalığını kendinde gören FETÖ asimetrik biçimde kendini topluma ve dünyaya mütevazı ve yapıcı bir ahlâk hareketi olarak sunmuştur. Dışarıya karşı uyumlu ve ılımlı bir görüntü verirken daha derinlerdeki içsel yapılanmasında ise seçilmişlik düşüncesini artan oranda işlemeye devam etmiştir. Seçilmişlik kavramı beraberinde iki konuyu gündeme getirir. Seçilmişlik bir yandan sorumluluk öte yandan ise ayrıcalık ve üstünlük kavramlarına işaret eder. FETÖ örneğinde seçilmişlik, hareketin kutsallığı konusunda örgüt içinde güçlü bir kanı yaratmak ve mensupları kolayca yönlendirmek üzere kullanılmıştır.

Seçilmişlik inancının kesintisiz ve keskin propagandası, örgüt yapılanması içinde her türlü failliği ve birey olma şansını tasfiye etmiştir. Mensup ve müntesipleri cüzî iradeleri, kutsal seçilmişlikle onurlandırılmış olan liderlerinin küllî iradesi içinde eritilmiştir. Bir görüşün, nüktenin, övgü ya da sövgü ifadesinin şehir ve ülke sınırlarını kısa zamanda aşarak yayılması ve bir istihbarat örgütü titizliğinde dolaşıma sunulması, ender görülen bir iç iletişim ortaya koymaktadır. FETÖ kapsamında çalışanlar çoğunlukla hayatlarından, ilişkilerinden, ailelerinden, maddî ve manevî varlıklarından vazgeçerek fedakârca çalışmayı, “enâniyet göstermekten kaçınarak” hizmet için çalışmayı gönül rızasıyla yerine getirirken, seçilmişlik kavramının sorumluluk tarafının yükünü

üstlenmişlerdir. Tasavvuf geleneğinde bireyin hakikat yolculuğu ve kişisel arınma sürecinde temel kurucu rol oynayan nefis tezkiyesi/terbiyesi kavramı, yapıya dahil edilen kişilerin bireyselliklerini ortadan kaldırmak, manipölasyona açık bir suçluluk duygusu oluşturmak ve pürüzsüz çalışan bir disiplin kültürü inşa etmek için kullanıldığı görülmektedir. Aynı şekilde fenâ, acziyet, mahviyet, hiçlik kavramları da aynı doğrultuda söylemsel bir düzen içinde yerlerini almıştır.

Fetullah Gülen'in sohbet ve vaazlarında kıtmîr ile özdeşleştirmesi başta olmak üzere (1978, 16:00) kendini küçük gören ifade ve benzetmelere başvurusu sık görülen bir durumdur. Dinleyenler üzerinde hipnoz etkisi yaratan bu melankolik kurgu üzerinden Batını/ Gnostik telkine maruz bırakılan mensupların zihninde hayatta en önemli şeyin hizmet hareketi olduğu, hizmetin dışında ilgiye değer hiçbir şeyin bulunmadığı yanılması güçlü bir şekilde kurulmuştur. Bu Batını/ Gnostik kuşatma, bireyin kapatılmasının uç örneğini ortaya koymaktadır. Gerçeklik algısının yok edildiği bu zihniyet dünyasında, özeleştirici ve yapıcı tefekküre imkân tanıyan ve olgu ile inanç arasında olması gerek rasyonel diyalektik tasfiye edilmiştir.

Ahlakî duyarsızlaşma da FETÖ'nün yaygın etkileri arasında yer alan temel bir sorundur. Bu sorun sahici olan her şeyin örgüt tarafından temsil edildiği ve dışarının, toplumun, kurumsal ve kişisel ilişkilerin bir anda ötekileştiği ve araçsallaştığı ileri düzeyde Makyavelist bir din ve dünya algısı yaratmıştır. FETÖ mensuplarının yaptıkları hukuk ve ahlâk dışı davranışlarında hiçbir rahatsızlık hissetmemeleri bir yana tam bir huşu, bağlılık ve teslimiyetle hareket etmelerinin nedeni burada yatmaktadır.

Nitekim FETÖ, Türkiye'de hareket alanının daralmaya başladığı süreçte hedef seçtiği kişi ve kurumlara karşı itibarsızlaştırma ve karalama faaliyetlerine girdiğinde hukuk, ahlak ve hatta din dışı yöntemlere başvurmadan çekinmemiştir. Radikal İslam'a ve aşırılığa karşı ılımlı İslam'ı temsil iddiasındaki FETÖ'nün keskin bir dönüşle şiddet, şantaj, kumpas ve yalanlarla dolu bir hareket tarzı sergilemesinin gerekçesini oluşturan temel ilke seçilmişlik fikridir. Seçilmişlik fikriyle kutsanmış bir harekete zarar vermeye çalışan kim olursa olsun onu etkisiz kılmak için her yol meşru kılınmıştır. Aslında toplumsal alanda güç mücadelesi veren hareketlerin zaman zaman özellikle de zor duruma düştüklerinde son derece Makyavelist bir tutum sergilemeleri sosyolojik bir olgudur. Ancak FETÖ gibi kendini ahlâk, maneviyat ve uyumlu/ılımlı oluş ilkeleri üzerinden tanımlayan bir yapının şiddet, kumpas ve teröre başvururken, dinî motivasyonları yüksek olan mensuplarının burada bir çelişki ve yanlışlık görmemeleri, üretilen rızanın derinliğini göstermektedir. Postmodern zamanlarda benzeri sık görülmeye başlayan bu rıza, bireye

gerçeklik karşısında sonsuz bir direnç sağlamaktadır. Öyle ki olay ve olgular ne kadar aksini gösterse de kendi inanç ve davranışlarının doğruluğuna dair sarsılmaz bir bağlılık sergiler.

Dinsel coşku, boşinanç ve ahlakî yaşam arasındaki ilişkileri inceleyen Hume, ritüellere yönelik aşırı duyarlılığın ahlakî sağduyuyu doğurmayabileceğini boş inançların etkisiyle hatta kişilerde aksi yönde bir yönlendirme yapabileceğini belirtir:

“... birçok durumlarda, en büyük suçların boşinanca dayalı bir sofuluk ve bağlanmayla uzlaşabilir olduğu görülmüştür: bu nedenledir ki, bir kimsenin dinsel ödevlerini yerine getirmekteki coşkunluk ya da titizliğinden hareketle -kendisi bunları içtenlikle yaptığına inansa bile- onun ahlaklı olduğu yolunda kesin çıkarımlarda bulunmak, haklı olarak, güvenilemeyecek bir şey sayılmaktadır” (Hume, 1779/1979, s. 75).

Rasyonalitenin ve gerçeklik algısının coşkuyla bastırıldığı tüm dinsel ya da seküler yapılanmalarda ritüellerin işlevi oldukça merkezidir. Dinsel yapılar söz konusu olduğunda mensubu olunan dinin resmî ve genel ritüel sistemi özel bir okumaya tabi tutulur. Gnostik/batinî yorum ve yüklemelerin yoğun kullanıldığı bu süreçte, din içinde bir din yaratılır. Öznenin kendisini özel, değerli, seçkin ve ayrıcalıklı hissettiği bu teolojik inşanın en somut çıktılarından biri, sadece aklın değil vicdanın da lidere devredilmesi ve böylece bunlarda vazgeçilmesidir. Seküler bakışla bile onaylanması mümkün olmayan tutum ve davranışların kutsal bir görev duygusuyla yapıldığı ileri düzeyde bir “ahlakî duyarsızlık”, dinin ve kutsalın gücünün kullanımıyla inşa edilmektedir.

FETÖ örneğinde görüldüğü tarzda çok yönlü istismar mekanizmalarının nasıl kurulduğu ve işleme sokulduğu, istismar eden-istismar edilen arasındaki duygusal ve düşünsel ilişkinin nasıl yürütüldüğü meselesinde, bu süreçte hangi kavram ve değerlerin kullanıldığını açıklayan zihniyet ve söylem analizi yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. İstismar kavramına eleştirel bakış, istismar edenin niyeti ile istismar edilen şey arasındaki asimetrik ilişkiye dikkat çeker. İstismar eden aktörün amaçlarını gerçekleştirmek için başvurduğu yöntem olarak istismar iyi, güzel, değerli, anlamlı olan şeyin çoğu zaman olması gerekenden daha fazla vurgulanmasını içerir. Bu açıdan değerli olan şeyle kurulan ilişkinin sahicilikten uzak olması ve operasyonel hedefler taşıması açısından istismar, değerlerin tüketilmesidir. Değerleri vurgulamak önemli fırsat ve imkânlar sağlar. Vurgulanan değer etrafında oluşturulan karizma, onu kullanana daha doğrusu kontrol edene gerçek amaçlarını gizleyeceği ve koruyacağı bir örüntü sunar. Böylece diğerlerinde olmayan bir hareket imkânı elde eder.

5. İstismarın Teolojik Mimarisi

FETÖ'yü bir “din mühendisliği ve teolojik senkretizm” olarak niteleyen Şen, modernliğin ve teknolojinin sunduğu imkânlarla dayanarak yürütülen din mühendisliği çalışmasının kodlarını ortaya koymak için Batı'daki benzerlerini de dikkate almanın gerekliliğini vurgular (Şen, 2024).

Din mühendisliği, değerlen ve inanç alanına yöneldiği ve mistik sıçramalara dayandığı için doğrudan istismar uygulamalarına gönderme yapar. Öznenin tüm failliğini tasfiye ederek kendini istismara açık hale getirmesi bakımından onun bireysel performansına ihtiyaç duyar. Burada istismar eden öznenin ürettiği inanca gerçekten de inanmış olması, istismar araştırmalarının mekanik doğasını aşarak onun teo-psikolojik dinamiğinin derinliğini yakalamaya yönelmesi gerekir.

Aldatan-aldanan ilişkiselliğinin inşası, sadece aldatan failin istismarına değil aldanın öznenin gönüllü ve sonsuz rızasına da dayanır. İstismar kavramı, failin samimi bir özdeşlik kurmaksızın bir şeyi tüketmesine gönderme yapar ve özünde kötü niyeti vurgular. İstismar eden, istismar ettiği şeye gerçekte saygı duymamaktadır; ancak başkalarının ona saygı duymasından ötürü benzer ve hatta aşırı düzeyde yapmacık ve sahte bir saygı görüntüsü sergiler. Toplumsal hareketlerde istismarın mahiyetini ve sınırlarını açıkça ortaya koymak kolay değildir.

Din istismarı suçlaması Batıcı elitler tarafından din özgürlüğü talep eden dindar ve muhafazakâr toplum kesimlerine ve bu talepleri politikada temsil eden siyasî rakiplerine karşı bir politik ve toplumsal itibarsızlaştırma ve tasfiye aracı olarak kullanılmıştır. Modernleşmeyi Batılılaşma olarak anlayan ve uygulayan yönetici elit, İslam dinini çağırıştıran en küçük simge ve davranışı bile laiklik karşıtı olarak nitelemiş ve ‘din istismarı’nı anayasal bir suç olarak tanımlamıştır. Din istismarı tutumunun tanımlanması, saptanması ve uygulanması siyasî otoriteye yön veren dünya görüşüne bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Aradan geçen politik süreçte, din özgürlüğü için mücadele eden bir siyasî yönetimin, geçmişte önüne engel olarak çıkarılan din istismarı sorununu yine dinî karakterli bir hareket olarak kendini sunan FETÖ ve IŞİD üzerinden yeniden ele almak durumunda kalmış olması ilginç bir durumdur. Gerek Diyanet gerek akademik camiada FETÖ konusuna, kapsamlı bir din istismarı ve inanç hırsızlığı/güvenliği olarak yaklaşan çalışmalar yayınlanmıştır. İslam’ı ve manevî değerleri görünmez kılmayı amaçlayan devlet politikalarının yerini, İslam’ın aşırı ve sapkın kullanımlarını önlemeye yönelik genel bir toplumsal duyarlılık almıştır. Güvenlik kavramının içeriği, din eğitimi ve öğretimini de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Bu çalışma da dinî

kavram, değer ve duyguları istismar eden teo-politik propagandalara karşı bireylerde bir direnç ve bilinç oluşturmaya hedeflemektedir.

Tarihte ve günümüzde haklı ya da haksız yapılmış olsun din istismarı suçlamalarına muhatap olan hareketler incelendiğinde ilk göze çarpan konu, istismar ile cehalet arasında kurulan ilişkinin problemli olmasıdır. Cehalet, naif bir bilmeme hali olarak anlaşılır. Ancak cehalette ısrar etmek ve onu eldeki imkânlarla yüceltmek naif cehaletten daha ileri düzeyde bir soruna işaret eder.

Seçilmişlik inancının epistemolojik bir karşılığı vardır. Epistemik seçkincilik bilginin özellikle hakikate dair üst düzey metafizik ya felsefî bilginin halka açılmaması, avamla paylaşılmaması ve seçkinler arasında kalması gerektiğini savunan bu görüş, İslam geleneğinde avam-havass ikilemi üzerinden kendini kuragelmıştır. Günümüzde de bazı teolojik konu ve tartışmaların uzmanlar arasında kalması ve halka yansıtılmaması yolunda görüşler ileri sürülmektedir. Halka kendi dindarlığını yürütecek düzeyde bir dinî bilgilendirme yapılması gerektiği, Müslüman ekoller arasında yapılan ileri düzeydeki tartışmaların ise kamu önünde yapılmaması gerektiği önerilir. Ancak iletişimin daha önce görülmemiş boyutlarda genişlediği ve hızlandığı bir dünyada avam-havass ayrımının bir gerçekliği kalmamıştır (Evkuran, 2018). Üstelik bu ayrımı yapanlar kendi toplumlarını dirençsiz hale getirdikleri için sorun oluşturmaktadırlar. Dinî saflık ve bağlılığın bozulmaması için teoloji konularından uzak bir dinsel söylemde ısrar etmek, bireyleri istismarcı, reddiyeci ya da inkârcı söylemlerin propagandaları karşısında kırılgan ve dirençsiz kılmaktadır. Gizem, seçilmişlik, seçkincilik stratejisi üzerine kurulu FETÖ ile yine onun yöntemlerine başvurarak mücadele edilemez. Bu, başka bir bağlamda onu tekrar inşa etmek anlamına gelir. Dinî bilginin açık, anlaşılabilir ve paylaşılabilir olduğu düşüncesine dayanan kamuya açık bir dinî entelektüelizm, bu konudaki en sahici çözüm olarak görünmektedir.

Bilgi nasıl bir konuya ve temaya yönelik ise cehalet de bir konu ya da alanla ilişkilidir. FETÖ modern eğitim ve iletişim imkânlarını sonuna kadar kullanan, özel yazılımlar hazırlayıp kullanacak düzeyde yeniliklere açık 'öğrenen' bir yapılanmadır. Ancak örgüte dahil edilen her yeni unsur; yapıya stratejik bir açılım sağlamak ve yeni nüfuz alanları yaratmak amacıyla tatbik edilmektedir. Üst düzey modern eğitim almış olan bireylerin, hipnotik bir sadakatle Fetullah Gülen'in iradesine teslim olmaları pek çokları tarafından şaşkınlıkla karşılamıştır. Modern eğitimin bağnazlığa karşı bir direnç oluşturmuş olması beklenirken, asimetrik bir görüntü ortaya çıkmıştır. Bir yanda son derece ılımlı, uyumlu, donanımlı,

eğitimli bir bireyin diğer yanda tüm bildiklerini askıya alırcasına ve büyülenmişçesine FETÖ'ye teslim olması sıradan zihniyet okumalarının açıklamakta zorlandığı bir durum ortaya çıkarmıştır.

Cehalet bir şeyin cehaletidir ve FETÖ'de görülen tam olarak cehalet değildir. Aksine özel bir gnostik bilgilenme tarzıdır. Bu bilgilenme tarzının özünde, Fetullah Gülen'in seçilmişliği, yanılmazlığı ve liderliği vardır. Bu, Şiîlikteki "masum imam" inancının Sünnî bağlama bir aktarımıdır. Doğrudan ilahî bilgilere mazhar olan Fetullah Gülen, her şeyin en doğrusunu bildiğinden herkes adına düşünür, konuşur ve karar verir. Bu epistemolojik kurgu, bilginin ele geçirildiği yanılsamasını doğurmuştur. Bilgi, herkes adına ve herkese vekâleten Fetullah Gülen'e lütfedilmiş bir hediyedir. Yetkin bilginin onun tarafından temsil ediliyor olması, mensupların bilgisini bir anda boşa çıkarır, anlamsızlaştırır ve geçersizleştirir. Bu durumda enaniyetinden vazgeçerek arınma çabası sergileyen mensup, aklını ve kalbini yani düşüncelerini ve duygularını iptal etmeye çalışır. Bu, bir haşşaşi üretimi sürecidir.

Haşşaşî nitelemesinin FETÖ için bir niteleme olarak kullanımı, FETÖ literatüründe oldukça yaygınlaşmıştır. Hasan Sabbah'ın kurucu lideri olduğu İsmailî hareketin bağlıları için kullanılan kavram, davası için ölme/öldürme dahil her türlü fedakârlığı sergilemeye hazır olmalarını ifade etmek üzere kullanılmıştır. Aynı şekilde FETÖ'cüler için kullanılan bu niteleme, hipnotik sadakatlerini anlatmaktadır. Çocuk yaşta ailelerinden kopartılıp alınan ve 'abi'lerin sıkı ve kesintisiz gözetiminde yetiştirilen 'altın nesil' projesi, haşşaşi üretim mekanizmasının bir örneğidir. Uzun yıllara yayılan eğitim ve sızma süreci sayesinde kamu bürokrasinin ve devlet kurumlarının içinde yerleştirilen FETÖ mensupları (Arslan, 2022), Gülen tarafından zamanı geldiğinde aktive edilecek 'uyuyan hücreler' olarak nitelendirilmişlerdir. Alacağı emri yerine getirmek üzere sabırla bulunduğu yerde kendini gizleyen haşşaşiye oldukça benzeyen bir tablodur bu.

İlimli İslam ve diyalog taraftarı olarak kendini sunan FETÖ'nün bu kimliğe uygun davranması için belirli bir süreç geçmesi gerekmiştir. Türkiye'de kamunun ve sivil kurumların imkânlarını kullanmaya başladıktan sonra haşşaşileşme süreci hızlanmıştır. Hangi operasyonları gerçekleştikleri tam olarak ortaya konulamamış olan FETÖ, doğrudan devlet ve hükümet hedeflerine yöneldiğinde kendini ifşa etmiştir.

Bizzat kendisi derunî bir istismarın ürünü olan FETÖ, elinin altında tuttuğu ya da yönlendirdiği maddî ve manevî imkânları, nüfuz alanını genişletmek amacıyla istismar etmiştir. Bunu yaparken cennet ve kurtuluş motivasyonu ile hareket İsmailî haşşaşilerle aynı konuma düşmüştür

6. Gnostik-Batınî Savrulma

FETÖ yapılanması istikrarlı ve sistemli bir fikir ve ideolojiden çok bir yöntem ve çalışma tarzına benzemektedir. Söyleminin muğlaklığı ve tutarsızlığı nedeniyle ona belirli ve net bir düşünsel kimlik atfetmek imkânsız görünmektedir. Dahası FETÖ'nün ürettiği 'homo cemaaticus' düşünmekten çok hissetmeye odaklı manipülatif ve operasyonel bir figür olduğu için onu teşhis etmek kolay olmamaktadır. Komünizm ile mücadele, İran-Şii karşıtlığı, İsrail sempatisi, Vatikan karşıtlığından dinlerarası diyalog misyonerliğine uzanan köklü dönüşüm, radikal İslam'a karşı ılımlı İslam'ın temsili, vesayete karşı siyasî liberalizm, entelektüel İslam'a yakın dururken yoğun tasavvufî temalarla dolu söylemler... FETÖ'nün hibrit bir yapı olarak çalışmasının ortaya koyduğu çeşitli uğraklardır. (Öztürk, 2017). Bununla birlikte FETÖ'nün açıklıktan çok gizem ve gizliliğe meftûn olduğu söylenebilir. Açık olmak net olmak, görünür olmak beraberinde şeffaf ve konuşulabilir olmayı gerektirir. Ancak FETÖ, kendi toplumuyla olan ilişkilerinde hiçbir zaman diyaloga açık olmamış, davranmamış, işlerini daima kapı arkasından gizli yürütmeyi tercih etmiştir. Gnostik tavrı onu ilke ve kurallara karşı bağımsız olma, hesap vermekten özgür olma ayrıcalığı sunmuştur.

Tarihte görüldüğü gibi bir gnostik/batınî, tutarlı olmak zorunda olmayan ayrıcalıklı bir kişidir. Hedefleri için mücadele ederken çelişik ve tutarsız söylem ve tutumlar arasında sık sık gidip-gelmesi onun güvenilirmez kişiliğini karakterize eder. FETÖ'de bu tutarsızlık ve çelişkiler, tepede bulunan ve seçilmiş kişiliğiyle mutlak yanılmazlık zırhına bürünmüş olan Fetullah Gülen'in ilhama mazhar olmasıyla telafi edilmiştir. Onu sevk ve idare eden güç ilahî iradedir ve ilahî irade, sıradan insanların hikmetini kavrayamadığı şekilde tecelli etmektedir. Otoriter rejimlerde kaba güçle sağlanan kuralsız ayrıcalık alanı, FETÖ'de gnostik/batınî atıflarla yaratılmaktadır. Bu atıflarda derinlerde yer alan güçlü bir vaat düşüncesi yatmaktadır. Nihai kurtuluşun, bu kutsanmış ve seçilmiş örgüte hizmetle elde edileceğine dair inanç, müntesiplerde sarsılmaz bir sadakat ve zorluklar karşısında direnç oluşturmaktadır. Özellikle 15 Temmuz sonrası süreçte FETÖ'ye kapsamlı mücadele sürecinde FETÖ çevrelerinde 'yapılan fedakârlık ve hizmetlerin karşılığı bu dünyada beklenmemesi gerektiği' düşüncesinin öne çıkarıldığı görülmektedir. Yaptığı kötülüklerin sonuçlarıyla karşılaşan FETÖ müntesibi, durumu yeni bir imtihan olarak algılamakta, bağlılığında ısrar etmekte ve otistik bir kapanmaya girerek gerçeklerle yüzleşme imkânını yok etmektedir.

Algı operasyonu yaparak toplumdaki etki ve nüfuz alanını genişletmek amacıyla eski ve yeni medya araçlarını kullanan FETÖ, yeni nesil terör örgütleri kapsamında incelenmektedir (Evkuran, 2026).

Burada dikkat çeken temel konu, asimetrik savaşın medya üzerinden kurgulanmasıdır. Kendisini iyi niyetli, yapıcı ve ılımlı bir hizmet hareketi olarak sunmuş, sivil ve folk dindarlığın tüm imkânlarını kullanmıştır. Küresel bir güç haline geldiğinde ise içinden çıktığı Türkiye toplumuna yabancılaşan bir teo-politika izlemiştir. Hükümetle iplerin iyice gerildiği ve örgütün kumpas ve tuzaklara başvurduğu süreçte bu kopuş hızlanmıştır. Öyle ki FETÖ mensupları ‘mobil vatan’ düşüncesine kayarak artık Türkiye gibi bir gündemleri olmadığını açıkça dile getirmeye başlamışlardır.

Her insan duygusu gibi din duygusu da saptırılabilir. Dindarlığın salt güdü ve duygulara dayanması durumunda nesnel gerçeklikle ilişkileri canlı tutan aklî ilkelerle olan bağlar kopar. Dinsel coşkuyla kendinden geçmenin yüceltildiği şamanik deneyimleri andıran bir tablo çizen Fetullah Gülen, aklın ve tecrübenin denetiminden azâde bir varoluş örneği sunmuştur. Sistemli ve tutarlı yaşamak zorunda olmayan, kolaylıkla tutum ve görüntü değiştiren ve bu nedenle bir muhatap olamayacak denli tekinsiz bir figür sergilemiştir. Bu yönüyle postmodern zamanlarda eşi az görülen bir gnostisizm örneğidir. Bunu Sünnîlik gibi açık ve nesnel din anlayışını temsil eden bir toplumda uygulaması çarpıcı paradoks teşkil etmektedir. Gnostik örüntü oluşturmak üzere sufi imge ve simgelere yoğun biçimde başvurmuş olması, 15 Temmuz sonrası süreçte tasavvuf öğretisi ve tarikatlara yönelik eleştirel bir ilginin oluşmasına neden olması beklenen bir gelişme sayılmalıdır. Bu bağlamda 15 Temmuz sonrasında toplumda tasavvuf öğretilerine ve tarikatlara yönelik eleştirel bir ilginin güçlendiği görülmektedir.

Batınî/gnostik güdülerin yönlendirilmesiyle dinsel coşkunun nasıl saptırıldığı, ilahiyat ve sosyal bilimler alanına giren teolojik bir problemidir. Dinsel coşkunluk dinsel sağduyu ve makuliyetin rehberliği ve kontrol edici/düzenleyici etkisinden uzaklaştığında, sapkınlık çeşitlemelerine açık hale gelmektedir. Bu durum, dinsel savrulmalara karşı toplumsal bir bilinç ve direnç oluşturmada eleştirel ilahiyat öğretiminin öneminin altını çizmektedir. Ancak 15 Temmuz sonrası süreçte FETÖ ile mücadelenin hukuksal ve kriminal ayağı titizlikle yürütülürken, akademyanın büyük katkılar sağlayabileceği entelektüel boyutu ihmal edilmiştir. Yapılan çalışmalar daha çok FETÖ’nün ideolojisinin ve eylemlerinin kötücüllüğünü, zararlarını ve yıkıcılığını ortaya koymakla sınırlı kalmıştır. Oysa dinin kötüye kullanılması ya da yanlış anlaşılması, sadece FETÖ ile sınırlı bir sorun değildir. Din eksenli sapkınlıkların propagandalarına karşı toplumda, bilgi ve bilince dayalı bir entelektüel direnç oluşturulmasına ağırlık verilmesi gerekirdi. Bunun yerine tefekkürün ve eleştirel düşüncenin baskılandığı, dil ve ezber ağırlıklı bir ilahiyat öğretiminin yaygınlaştığı görülmektedir. Sorun çözen ve sahip olduğu bilgiyi kullanan bir insan yetiştirme sürecinde atılacak daha çok adım var

gibi görünmektedir. Çünkü günümüzün dijital odaklı ilişki ve iletişim yoğunluklu küresel dünyasında, sadece kurumların değil bireylerin de güçlendirildiği yeni nesil bir sosyal düzen inşasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizde ilahiyat alanında oluşan bilimsel ve entelektüel birikimin yok sayılması ya da baskılanması, FETÖ benzeri kapalı dinsel ölümlerinin farklı görünümlemlerle kendini yeniden üretmesinin önünü açması açısından son derece akıldışıdır. Dinin toplumsal hayatımız için yapıcı bir işlev görmesi isteniyorsa, din adına oluşan kapalı, gizemli ya da tekfirci söylemlere karşı açık toplum koşullarına uygun hareket eden, tefekküre ve ifade özgürlüğüne saygılı teolojik zeminler kurmak ve güçlendirmek zorunludur. FETÖ, İŞİD ya da din odaklı diğer yapılarla mücadelenin geniş bir ekolojisi olduğu, bu yapıları ortaya koyarken kendi dinselliğimizin karanlıkta kalan sorunlu yönleriyle de yüzleşmeye açık olmamız gerektiği, bu süreçten daha güçlü ve yenilenmiş olarak çıkmanın ve kalıcı sonuçlar elde etmenin bu farkındalığa bağlı olduğu açıktır.

Kaynakça

- Akıncı, A. (2015). Mesihanik narsisizm, a(l)danmış ruhlar, seçilmişlik travması: 15 Temmuz darbe girişiminin psikopatolojik teşrihi. *Post-Truth Yeni Binyılın Kıyısında*.
- Arslan, H. (2022). *Dinî gruplar ve siyaset-2 FETÖ/PYD*. Ankara Okulu Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2017). *Kendi dilinden FETÖ: Örgütlü bir din istismarı*.
- Evkuran, M. (2016). On the nympholept mahdy and his blocked victory- an inquiry on the politic-theology of a conversion. *Bilig Dergisi*, (79), 235-252.
- Evkuran, M. (2018a). *15 Temmuz üzerine düşünceler* (2. baskı). Eskiyeşi Yayınları.
- Evkuran, M. (2018b). FETÖ çalışmalarında yöntem sorunu- yanlış FETÖ okumaları üzerine düşünceler. *Dinî istismar boyutuyla 15 Temmuz darbe girişiminin arka planı* içinde (ss. 61-82). Ensar Yayınları.
- Evkuran, M. (2025). Çılgın mehdi ve engellenen zaferi üzerine- bir dönüşümün politik-teolojisi. M. A. Kireççi (Ed.), *Örgütten darbeye FETÖ ve 15 Temmuz içinde* (2. baskı, ss. 273-290). Kadim Yayıncılık.

Evkuran, Ü. (2026). *Terör örgütlerinin geleneksel ve sosyal medya araçlarıyla gerçekleştirdikleri algı yönetimi faaliyetleri: Türkiye örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Gülen, F. (2011). *Kalbin zümrüt tepeleri 3*. Nil Yayınları.

Gülen, F. (2013). *Sohbet-i canan*. Nil Yayınları.

Gülen, F. (2014). *Mefkûre yolculuğu* (kırık testi 13). Nil Yayınları.

Hume, D. (1979). *Din üzerine* (M. Tunçay, Çev.). Kültür Bakanlığı Yayınları. (Orijinal eserin basım yılı 1779).

Öztürk, M. (2017). *Din sermayesinden iktidar devşirmek-FETÖ*. Ankara Okulu Yayınları.

Şen, E. (2024). *15 Temmuz'un sosyolojisi ve teopolitiği*. Kadim Yayınları.

2016 YILINDA TÜRKİYE'DEKİ BAŞARISIZ DARBE GİRİŞİMİNİN ARAP BASININDAKİ YANSIMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Nizam İZZETTİN
ASBÜ Yabancı Diller Fakültesi

Özet

Bu makale, 15 Temmuz 2016 gecesi Türkiye'de gerçekleşen başarısız darbe girişiminin Arap medyasında ele alınış biçimlerini, dönemin bölgesel siyasi kutuplaşmalarının bir yansıması olarak incelemektedir. Çalışmada, Arap dünyasında etkili, kamuoyu oluşturma kapasitesi yüksek ve entelektüel çevreler açısından referans niteliği taşıyan seçili Arap gazeteleri analiz edilmiştir. Araştırma kapsamı, Arap coğrafyasında yayımlanan basılı medya organlarının yanı sıra Avrupa'da faaliyet gösteren ve Arap diasporasının eğilimlerini yansıtan gazetelerle sınırlandırılmıştır. Bu çerçevede, farklı siyasi ve ideolojik konumlara sahip medya organlarının darbe girişimine yönelik söylemleri karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ön inceleme bulguları, medya söylemlerinin üç temel kategori altında toplandığını göstermiş; darbe yanlısı, darbe karşıtı ve temkinli/ilımlı yaklaşımlar şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu doğrultuda her bir kategoriyi temsil eden ülkeler örneklem olarak seçilmiş ve analiz bu çerçevede derinleştirilmiştir. Çalışmada dijital arşivler, gazete koleksiyonları ve döneme ilişkin siyasal ve medya analizlerini içeren ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Bunlara ek olarak, haberlerin sunulmasında ve çerçevelenmesinde kullanılan dil, başlık seçimi ve yorumlar incelenerek medya söylemi analizi yapılmıştır. Bulgular, Arap medya kuruluşlarındaki medya söylemindeki farklılıkların bölgesel siyasi rekabetler, ideolojik konumlanma ve dış politika öncelikleriyle yakından bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Türkiye ile bazı Arap devletleri arasındaki diplomatik ilişkilerdeki hem olumlu hem de olumsuz değişimlerin, dolaylı ancak önemli ölçüde, medya söylemine yansıdığı tespit edilmiştir. Bu durum, medyanın sadece bilgi aktarma aracı değil, aynı zamanda siyasi duruşları yeniden şekillendirme alanı olduğunu da göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye , Başarısız darbe, Erdoğan, Arap basını, Arap hükümetleri.

REFLECTIONS OF THE FAILED COUP ATTEMPT IN TURKEY IN 2016 IN THE ARAB PRESS

Abstract

This article examines how the failed coup attempt that took place in Türkiye on the night of July 15, 2016 was covered in the Arab media, considering it as a reflection of the regional political polarization of the period. The study analyzes selected Arab newspapers that possess significant influence in the Arab world, have a strong capacity to shape public opinion, and serve as important reference sources for intellectual circles. The scope of the research is limited to both print media outlets published within the Arab region and newspapers operating in Europe that reflect the intellectual tendencies of the Arab diaspora. Preliminary findings indicate that media discourses can be classified into three main categories. Accordingly, representative countries for each category were selected as samples, and the analysis was conducted based on this framework. The study draws on digital archival sources as well as secondary literature containing political and media analyses related to the period. The findings reveal that variations in Arab media discourse are largely associated with regional political alliances and foreign policy orientations. Furthermore, it is argued that the transformations observed in the diplomatic relations between Türkiye and certain Arab countries have been indirectly reflected in media narratives.

In addition to the above, a media discourse analysis was conducted by examining the language used in the presentation and framing of news, as well as headline selection and commentary. The findings reveal that differences in media discourse among Arab media outlets are closely linked to regional political rivalries, ideological positioning, and foreign policy priorities. Furthermore, it has been identified that both positive and negative shifts in the diplomatic relations between Türkiye and certain Arab states are indirectly yet significantly reflected in media discourse. This demonstrates that the media is not merely a tool for conveying information, but also a domain in which political positions are reproduced and reshaped.

Keywords: Türkiye, Failed Coup, Erdoğan, Arab Press. Arab Governments.

1. Giriş:

2016'daki başarısız darbe girişimine Arap medyasının verdiği tepkiler, Arap-Türk ilişkilerinin genel doğasını test eden önemli bir gösterge olmuştur. bu tepkiler, bölgede derin ideolojik ve jeopolitik farklılıkları yansıtan belirgin bir bölünmeyi ortaya koymuştur.

Nitekim Katar ve Kuveyt medyası başta olmak üzere bazı ülkeler, seçilmiş Türk hükümetine açık destek vererek siyasi meşruiyeti zayıflatmaya yönelik her türlü girişimi reddettiklerini ifade etmişlerdir.

Buna karşılık Suudi Arabistan ve Ürdün gibi ülkelerin medyası daha temkinli bir tutum benimsemiş, açık bir siyasi destekten kaçınarak istikrar çağrısı yapmıştır. Öte yandan Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin tutumları görece soğuk olmuş; bazı medya ve siyasi göstergeler, darbe söylemine örtük bir yakınlık sergilemiştir. Bu durum, özellikle 2013 sonrasında ortaya çıkan gerilimler ve Arap özgürlük hareketlerinin -İslami olanlar da dahil- siyasal alandaki rolüne ilişkin anlaşmazlıklar bağlamında değerlendirilmektedir.

Elbette Arap hükümetlerinin tutumunu, görsel ve yazılı medyanın tutumundan tamamen ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Basın özgürlüğü ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin Lübnan'da farklı görüşleri yansıtan çok sayıda gazete bulunurken, Birleşik Arap Emirlikleri'nde aynı çeşitliliği görmek daha zordur (Ammon, 2020).

Bununla birlikte, bazı Arap ülkelerinde kimi gazeteler hükümetin bakış açısını yansıtmayı amaçlasa da, Arap medyasının darbe girişimine yaklaşımını genel olarak belirli çerçeveler altında ele almak mümkündür.

Arka Plan ve Bağlam: Türk-Arap İlişkileri

2.1 Türk-Arap İlişkilerinde İdeolojik Bölünme

Son yirmi yılda Türk-Arap ilişkileri, ideolojik ve jeopolitik faktörlerin bölgesel politikaları şekillendirmedeki etkileşimini gösteren karmaşık bir örnek teşkil etmektedir. Bu etkileşim, özellikle Arap Baharı sonrasında belirginleşmiştir. Türkiye, dış politikasını bölgedeki siyasi dönüşümleri destekleme vizyonu doğrultusunda yeniden şekillendirmiş; özellikle İslami referanslı hareketlerin yükselişiyle bağlantılı gelişmelere odaklanmıştır. Bu bağlamda, darbe girişimi yalnızca Türkiye'nin iç meselesi olarak değil, Orta Doğu'da yönetim modelleri ve siyasi meşruiyet üzerine daha geniş bir mücadelenin dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Bu süreçte ideolojik unsurlar, stratejik hesaplarla iç içe geçerek Arap ülkelerinin tutumlarını belirlemiştir (Ammon, 2020).

Türk-Arap ilişkilerindeki ideolojik bölünme, 2011 sonrasında bölgede yaşanan dönüşümlerin temel açıklayıcı unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, bölgesel ittifakların farklı düşünsel ve siyasi hatlar doğrultusunda yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Ayrıca bu bölünme yalnızca söylem düzeyinde kalmamış; dış politika tercihleri, ittifaklar ve krizlere verilen tepkilerde somut şekilde yansımıştır. Bu bağlamda, 2016'daki darbe girişimine verilen tepkiler bu sürecin en belirgin örneklerinden biridir. Dolayısıyla, bu ideolojik boyutun anlaşılması, günümüz Orta Doğu dinamiklerinin analizinde temel bir giriş noktası oluşturmaktadır (Barq, 2016).

2.2. Arap Baharı ve Demokratik Dönüşüm Arayışı

Türkiye, özellikle 2011 sonrası dönemde, dış politikasını halkların demokratik dönüşüm taleplerini destekleme üzerine kurmuştur. Bu yaklaşım, kısmen Osmanlı mirasının tarihsel etkisine de dayandırılabilir. Bu politika, söz konusu ülkelerde Türk nüfuzunun artmasına yol açmış ve bazı Arap yönetimlerini rahatsız etmiştir.

Sonuç olarak, halklar ile kendi hükümetleri arasında ve bu hükümetler ile Türkiye arasında gerilimler ortaya çıkmıştır. Bu gerilimlerin temelinde, Ankara'nın halkların özgürlük ve demokrasi taleplerini desteklemesi yatmaktadır (Orsam, 2016). Bu değişimler, söz konusu ülkelerin 2016'daki başarısız darbe girişimine verdikleri tepkilere de yansımış; tutumlar büyük ölçüde darbe öncesindeki siyasi pozisyonlara göre şekillenmiştir.

2.3. Siyasi Anlaşmazlıklara Rağmen Ekonomik İlişkilerin Sürekliliği

Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerde siyasi gerilimler belirleyici olsa da, ekonomik ilişkiler genişleme ve iç içe geçme eğilimini sürdürmüştür. Türkiye, Arap ülkeleriyle ilişkilerinde ekonomik pragmatizmi, kısmi siyasi izolasyonun etkilerini azaltmak ve ticaret ile yatırım yoluyla iletişim kanallarını açık tutmak için bir araç olarak kullanmıştır. Bununla birlikte Türkiye, halkların devletlerin geleceğini inşa etmedeki rolünü göz ardı etmemiş; özgürlük arayışları ve yüzyıllara dayanan İslami ve millî mirasla da bağlarını güçlendirmiştir. Siyasi gerilimlere rağmen ekonomik ilişkiler büyük ölçüde devam etmiştir (Mfa, ar).

Körfez ülkeleriyle ticaret sürmüştür, Türk müteahhitler faaliyetlerine devam etmiş, yatırımlar ve turizm akışı kesintiye uğramamıştır. Türkiye ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkiler, Suudi Arabistan Krallığı'nın 13 Ekim 2016 tarihinde Riyad'da düzenlenen Körfez İşbirliği Konseyi ile Türkiye Cumhuriyeti arasında dışişleri bakanları düzeyinde gerçekleştirilen Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalog'un beşinci toplantısına ev sahipliği yapmasının ardından taçlanmış ve daha da pekişmiştir (Mfa,ar). Bu durum, ekonomik pragmatizmin siyasi anlaşmazlıkların şiddetini kısmen azalttığını göstermektedir. Darbe öncesi ve sonrasındaki yoğun gelişmelerin yaşandığı dönemde Türkiye, ticari ortaklarını çeşitlendirerek bölgede etkin ekonomik varlığını korumuştur.

2.4. Bazı Arap Devletlerinin “Paralel Yapı” İle İlişkileri

Bazı Arap aktörlerin Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) “paralel yapı” olarak nitelendirilen hareketle olumlu ya da en azından müsamahakâr ilişkiler kurduğuna dair göstergeler bulunmaktadır. Bu ilişkiler farklı düzeylerde incelenebilir:

2.5. Eğitim ve Kültürel İlişkiler

Bu alan, en belirgin ve belgelenmiş düzeydir. Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ), yurt dışındaki etkisini büyük ölçüde okullar ve eğitim kurumları aracılığıyla kurmuştur. Arap basınına dayanan kaynaklarda, söz konusu okulların önemli bir nüfuz ve gelir kaynağı olarak nitelendirildiği ve birçok ülkede faaliyet gösterdiğinin ifade edildiği görülmektedir. Bu bağlamda, eğitim ağının Arap dünyasındaki varlığına dair çeşitli göstergeler de dikkat çekmektedir (Aawsat, 2016).

Genel olarak Körfez bölgesinde ise tablo, 2016 sonrasında olumlu değil, daha çok olumsuz bir yön almıştır. Darbe girişiminin ardından Türkiye’ye yakın ülkeler, Ankara’nın talepleri doğrultusunda bu yapıyla bağlantılı kurumları hızla kapatma yoluna gitmiştir. Bu durum, söz konusu hareketin Arap dünyasında geniş çaplı bir siyasi koruma altında olmadığını göstermektedir. Ayrıca 2016 sonrası bölgesel analizler, Türk-Körfez ilişkilerindeki bazı gerilimlere rağmen genel atmosferin bu harekete karşı daha az hoşgörülü hâle geldiğini ortaya koymaktadır (Euronews, 2024).

Sonuç olarak, devletler ile sınır aşan, resmi olmayan hareketler arasındaki ilişkilerin analizi, uluslararası ilişkiler alanında karmaşık ve tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir. Buradan çıkarılacak temel sonuç şudur: Bazı devletlerin, özellikle de Arap ülkelerinin, eğitim kurumları kisvesi altında faaliyet gösteren bu yapıları elde ettikleri sonuçlar çerçevesinde benimsememeleri, söz konusu kurumların üstlendikleri rolü ve arka planda sundukları hizmetleri açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim ihtiyaç ortadan kalktığında bu yapılardan uzaklaşıldığı, hatta zamanla bu yapıların tutumlarının dahi sahiplenilmediği görülmektedir.

3. Türkiye’deki Başarısız Darbe Girişimi Sonrası Arap Basını

Arap medyasının darbe girişimine yönelik tutumu genel olarak şu şekilde sınıflandırılabilir:

3.1. Darbe Yanlısı Yayınlar ve Söylemler

• Mısır

Bazı Mısır medya organları, Türkiye'deki başarısız darbe girişimini adeta kutladı ve Türk Genelkurmay Başkanı'nın öldürüldüğü ya da Türk parlamentosunun roketlerle vurulduğu gibi yanlış haberler yaydı. Cumartesi sabahı Mısır gazeteleri, ilk sayfalarında darbenin başarılı olduğu iddiasıyla birbirine benzer başlıklarla çıktı. Gazeteler, "Türkiye'de askerî darbe" haberini yakalayabilmek için ikinci baskılarını matbaalarda bekletmişti. Ancak birkaç saat daha beklemiş olsalar, manşetleri tamamen çökecekti. Zira Türkiye'de darbe girişiminin başarısız olduğu açıklanmasının ardından, Mısır basını hâlâ girişimi destekleyen manşetlerle çıktı. Bu manşetlerden biri:

"Türk Ordusu Erdoğan'ı Devirdi" oldu. Resmî devlet gazetesi "el-Ahram", birinci sayfasının yarısını kaplayan iki görselle birlikte şu manşeti attı: Türk Ordusu Erdoğan'ı Devirdi (Almawqea-post, 2016).

Aynı manşeti özel sektöre ait "el-Masry el-Youm" gazetesi de kullandı. Bu gazete, manşetin hemen ardından büyük puntolarla şunları yazdı: "Tanklar sokaklarda... Olağanüstü hâl ilanı... Ordudan açıklama: Dünya ile ilişkilerimiz sürecektir." Bir diğer özel gazete olan "el-Vatan" da benzer şekilde şu manşeti attı: "Ordu Türkiye'yi Yönetiyor, Erdoğan'ı Deviriyor." Alt başlıkta ise şu ifadeye yer verildi: Türkiye Cumhurbaşkanı, halkı askerî isyana karşı koymaya çağırıyor (Almasryalyoum, 2016).

• Birleşik Arap Emirlikleri

İki ülke arasındaki gerilimin zirvesi 15 Temmuz 2016'daki başarısız askerî darbe girişimi sırasında yaşanmıştır. O dönemde yapılan resmî Türk açıklamalarında, darbecilere yönelik "dış destek" bulunduğu işaret edilmiştir.

Bu bağlamda, eski Fetih Hareketi liderlerinden ve o dönemde Abu Dabi'ye yakınlığıyla bilinen Muhammed Dahlan ismi öne çıkmıştır. Bazı raporlarda, Balkanlara uzanan ilişkiler ağı üzerinden darbe girişimiyle bağlantılı bazı faaliyetlerde aracı rol oynadığı ileri sürülmüş; bu durum, farklı taraflar arasında "durumsal ittifaklar" olarak nitelendirilmiştir.

Ayrıca Türk kaynakları, medya alanında da etkili bir rol bulunduğunu ifade etmiştir. Nitekim bazı Körfez kanallarının darbe sürecine ilişkin erken "son dakika" haberleri yayımladığı, ancak bunların daha sonra tam anlamıyla doğru olmadığı anlaşılmıştır. Öte yandan, Birleşik Arap Emirlikleri'nin resmî tutumunun yaklaşık 16 saat gecikmesi, o dönemde Türkiye'deki şüpheleri daha da artırmıştır.

Türk yetkililer daha sonra Muhammed Dahlan'ı kırmızı listeye dahil etmiş ve hakkında bilgi verenlere para ödülü verileceğini açıklamıştır. Bu adım, söz konusu döneme ilişkin rolü bağlamında iki taraf arasındaki keskin anlaşmazlıkların sürdüğünü göstermektedir (Uae71, 2025).

Öte yandan Birleşik Arap Emirlikleriyle ilgili şu habere de rastlıyoruz: BAE Dışişleri Bakanı Şeyh Abdullah bin Zayid Al Nahyan, Türk mevkidaşı Mevlüt Çavuşoğlu'na Türkiye'nin güvenliği ve istikrarına verdikleri önemi ifade etmiş; gelişmelerin yeniden meşru ve anayasal sürece dönmesi dolayısıyla memnuniyetini dile getirerek bunun Türk halkının iradesini yansıttığını belirtmiştir (Aletihad, 2016).

• Bahreyn

Bahreyn'de yayımlanan "Al-Wasat" gazetesi ise manşetinde şu ifadeye yer vermiştir: "Türkiye'deki başarısız darbe 265 kişinin ölümüne yol açtı... Yetkililer binlerce asker ve hâkimi gözaltına aldı."

Gazete, diğer sayfalarında darbe girişimine katılan askerlerin başarısızlık sonrasındaki durumunu aktarmış; ancak bu askerlerin sivilere yönelik gerçekleştirdiği ve yüzlerce sivilin hayatını kaybetmesine yol açan eylemlerine değinmemiştir. Ayrıca gazete, "askerlerin maruz kaldığı trajediler" olarak nitelendirdiği konuyu ayrıntılı şekilde ele almış; buna karşılık, darbeci güçlerin meşru hükümeti savunmak için sokağa çıkan geniş halk kitlelerine karşı benimsediği sert ve şiddet içeren yöntemleri açıkça ortaya koymamıştır (Alwasatnews, 2016).

3.2. Darbe Karşıtı ve Kınayıcı Yayınlar

• Katar

Katar, darbe girişimini derhâl kınayarak, Türkiye hükümetinin darbecilere karşı alabileceği tüm önlemlerde Katar'ın tam dayanışma içinde olduğunu vurguladı. "Eş-Şark" Gazetesi ise büyük bir manşetle şu başlığı attı: "Türkiye Kazandı!"

Katar Emiri, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı, halkın liderlinin etrafında kenetlenmesinden dolayı tebrik etti ve Katar'ın Türkiye ile dayanışma içinde olduğunu yeniden teyit etti. Alt başlıklardan birinde şu ifadeler yer aldı:

"Başarısız darbe girişiminin liderleri tutuklandı... Erdoğan, Washington'dan Gülen'in iadesini talep etti (Aawsat, 2023). El Cezire haber sitesinde yayımlanan bir haberde ise, darbe girişiminin arkasında

“paralel yapının” bulunduğuna işaret edildi ve Türkiye’nin Fethullah Gülen’in Türk adaletine teslim edilmesini talep ettiği bildirildi. Ayrıca, Türkiye ile Katar arasındaki ilişkilerin farklı alanlarda yakın iş birliğine dayandığı ve iki ülkenin bölgesel konulara ilişkin birçok konuda ortak bakış açısına sahip olduğu da dikkat çekmektedir (Al Cezire,2 016).

• Kuveyt

Kuveyt’in “El-Kabas” gazetesi, Kuveyt Emiri’nin Türkiye Cumhurbaşkanı’na gönderdiği tebrik telgrafını hızla yayımladı. Telgrafta, Türk halkının iradesinin galip gelmesi, meşruiyetin korunması ve demokrasinin zaferi vesilesiyle Cumhurbaşkanı Erdoğan tebrik edildi. Gazetenin ana manşeti, darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasını şu başlıkla yarım sayfayı kaplayacak şekilde duyurdu: “Kuveyt Emiri: Demokrasi Kazandı” Ayrıca, Kuveyt Meclis Başkanı’nın yaptığı açıklamada şu ifadeler yer aldı: “Türk Halkına Saygı ve Takdirle Selam Olsun». Bir sonraki sayısında, Türkiye’deki başarısız darbe girişimi haberini manşetine taşıyan gazete şu ifadeyi öne çıkardı: Kuveyt Emiri: Demokrasi Kazandı” Ayrıca, Kuveyt Meclis Başkanı’nın yaptığı açıklamada şu ifadeler yer aldı: “Türk Halkına Saygı ve Takdirle Selam Olsun». Bir sonraki sayısında, Türkiye’deki başarısız darbe girişimi haberini manşetine taşıyan gazete şu ifadeyi öne çıkardı: “Türkiye’deki Darbe, Amerika’nın Eseri(Alanba,2017).

Gazeteci Tarık el-Fureyh, “El-Enbâ” gazetesinde Türkiye’deki başarısız darbe girişiminin boyutları ve bunun Arap dünyasındaki özgür insanlar üzerindeki yansımaları hakkında yazdı:

“Hiç şüphe yok ki, Türkiye’deki darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, özgür Araplar için büyük bir moral kaynağı olmuştur. Bu durumun birçok nedeni olsa da, şahsi kanaatime göre en önemli üç sebebi şu şekilde sıralayabilirim:

Birinci sebep: Zamanlama : Bu olay, Orta Doğu’daki genel manzaranın karşı-devrimci güçlerin ilerlediğini ve mücadelenin en başa döneceğini düşündürdüğü bir dönemde yaşandı. Böylece mücadelenin süresi uzayacak gibiydi. Ancak özgür Türk halkı tarafından bastırılan bu darbe girişimi, mücadele denkleminde köklü bir değişime yol açtı ve sahadaki güç dengelerini yeniden belirledi.

İkinci sebep: Karşı-devrimci medya projelerinin halk iradesini çarpıtma girişimlerinin iflası.

Türk halkı ve meşru hükümetine yönelik Arap ve İslam halklarından gelen dayanışmanın büyüklüğü herkesi—hatta Arap devrimcileri dahi—şaşırttı. Gördük ki Arap dünyasındaki farklı siyasi eğilimlerden

pek çok aktör darbe girişimini kınadı, demokrasiyi ve meşruiyeti savundu. Bu durum, halkların olgunlaştığını ve gerçek gücün başka bir yerde yattığını açıkça gösterdi.

Üçüncü sebep: Türkiye'nin mevcut siyasi çizgisini sürdürmesi. Bu çizgi, Arap dünyasındaki tüm değişim projelerine destek vermekte ve halkların taleplerinin yanında durmaktadır. Türkiye, yıllardır Avrupa Birliği'ne katılım umutlarını kaybetmişti ve Batı'nın kendi siyasi ve ekonomik bağımsızlığını kabullenmeyeceğini önceden biliyordu. Batı'nın, Türkiye'nin kalkınma ve ilerlemesini engellemeye çalışacağı açıktı. Bu yüzden Türkiye, tarihi ve inancı ortak olan Arap ve İslam dünyasıyla köprülerini yeniden kurma kararı aldı. Çünkü sömürgecilerin çizdiği mevcut sınırların olduğu haliyle kalmasını tercih ederken, Türkiye geleceğe inanmakta ve halklarla ve onların meşru temsilcileriyle iş birliği yapmayı tercih etmektedir (Alanba, 2017).

• Tunus

Tunus basını, Cuma'yı Cumartesi'ye bağlayan gece Türkiye'de yaşanan başarısız darbe girişimini yakından takip etti. Tunus'taki gazetelerin büyük çoğunluğu, olayların seyrini aktarmaya ve Türkiye'deki darbe tarihine dair bazı tarihi bilgiler sunmaya dayanan bir yayın çizgisi benimsedi.

Günlük yayımlanan "Eş-Şuruk" gazetesi, bazı Türk subayları tarafından gerçekleştirilen darbe girişimine ilişkin bilgiler yayımladı. Aynı şekilde "Es-Sabah", "Eş-Şari' el-Mağribi" ve "Ahbâr el-Cumhuriyye" gazeteleri de benzer bir yaklaşım sergiledi. Bu süreçte analiz yazılarının büyük ölçüde yer almadığı, daha çok haber takibiyle yetinildiği görüldü. Ayrıca, gazetelerin olaylara ilişkin tutumlarını yansıtabilecek görüş yazıları da yayımlanmadı. Bunun yerine, haber ajanslarının geçtiği bilgiler ve bazı yabancı televizyon kanallarının yayınları temel alındı. Bunun nedeni, darbe girişiminin Türkiye'de yerel saate göre oldukça geç bir vakitte gerçekleşmiş olması ve gazetelerin büyük bölümünün baskıya girmiş bulunmasıdır. Gazeteler bu durumu telafi etmek için internet siteleri üzerinden gelişmeleri takip etmiş, ancak bu platformlarda da genellikle yalnızca haber aktarımıyla yetinilmiştir.

"Tunisie Telegraph" internet haber sitesi ise ise darbe girişimini alışılmışın dışında bir şekilde ele almış; daha çok okuyucu çekecek içeriklere odaklanmıştır. Bu bağlamda "Erdoğan'ı kurtaran uygulama işte bu" başlığıyla bir haber yayımlanmış ve Cumhurbaşkanı'nın halkla iletişim kurmak için kullandığı Apple şirketine ait "FaceTime" uygulamasına dikkat çekilmiştir (Tunisie-telegraph, 2016). Ayrıca gazete, darbe girişimine ilişkin gelişmeleri aktaran TRT'nin spikerinin açıklamalarına odaklanmıştır (Elyssanews, 2016).

Öte yandan, Tunus radyoları bu süreçte istisnai bir performans sergilemiş; gelişmeleri anlık olarak takip etmiş ve Türkiye’den ve diğer ülkelerden siyaset ve medya uzmanlarıyla bağlantı kurarak Türkiye’de yaşananların bölgeye etkilerini değerlendirmeye çalışmıştır.

• Diasporadaki Bağımsız Arap Medyası

Londra, Arap diasporası için önemli bir basın ve yayın merkezidir. Burada yayımlanan Arap gazeteleri, hem Arap dünyası hem de Avrupa’daki Arap toplulukları üzerinde önemli etkiye sahiptir. Bu gazeteler genellikle yerel Arap basınına göre daha geniş bir ifade özgürlüğüne sahiptir ve siyasi analizlere, görüş yazılarına ve muhalif seslere daha çok yer verir.

Örnek gazeteler ve yönelimleri:

- “Kudüs el Arabi”: Milliyetçi, Filistin yanlısı, muhalif.
- “El Arabi el-Cedid”: Gelenekselci, muhafazakâr, Körfez politikalarına yakın.

Bu gazeteler, Arap kamuoyunun uluslararası gelişmelere verdiği tepkilerin anlaşılması açısından önemli bir referans sunar.

“El-Kuds el-Arabi” gazetesinde şu manşet yer aldı: “Türk halkının iradesi, darbecilerin silahlarından daha güçlüdür.” Haberde, darbenin askerî kurum üzerinde kontrol sağlamada başarısız olduğu ve ülkedeki siyasi karar mekanizmasını ele geçiremediği ifade edilmiştir (Alquds, 2016).

“el-Arabi el-Cedid” gazetesi, 2016 yılındaki başarısız darbe girişimine geniş yer ayıran ender Arap gazetelerinden biri olmuştur. Gazete, darbe sürecini saat saat yakından takip etmiş; haberleri nesnel ve gerçekçi bir şekilde aktarmıştır. Aynı zamanda, darbeye karşı direnen Türk halkıyla duygudaşlık kurmuş ve meşru hükümetin yanında yer almıştır. Bu tutumuyla, Türkiye’deki meşru yönetimi ve demokrasiyi savunan ulusal ve İslami çizgideki gazetelerle aynı safta durmuştur. Bunu en iyi şekilde yansıtan örneklerden biri de, gazetenin attığı dikkat çekici manşettir: “Darbe Gecesindeki Beş Kritik Saat” (Alaraby, 2016).

3.3. İlimli ve Temkinli Yaklaşımlar

• Suudi Arabistan

Suudi Arabistan gazetelerinin darbe haberlerine yönelik yaklaşımı temkinli olup, büyük ölçüde uluslararası haber ajanslarından aktarılan bilgilere dayanmaktaydı. Gazetelerin büyük kısmının baskıya erken gitmiş olması, Türkiye’de yaşananları yeterince kapsamlı yansıtmasını engelledi. Buna karşılık, gazetelerin Twitter hesapları, Türkiye’deki gelişmeleri hızlı bir şekilde aktarmada basılı versiyonların yerini aldı.

Suudi Arabistan hükümeti, Türk hükümetine destek vererek bu süreçte hızlı bir tutum sergilemiştir. Dışişleri Bakanlığı’nın kaynağına dayanarak, “Suudi Arabistan Krallığı’nın kardeş Türkiye Cumhuriyeti’ndeki gelişmeleri büyük bir endişeyle takip ettiğini; bu gelişmelerin ülkenin güvenliğini ve istikrarını sarsabilecek ve kardeş Türk halkının refahını olumsuz etkileyebilecek nitelikte olduğunu” ifade etti. Kaynak ayrıca, “Krallığın, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve seçilmiş hükümeti liderliğinde, anayasal meşruiyet çerçevesinde ve Türk halkının iradesi doğrultusunda durumun yeniden normale dönmesini memnuniyetle karşıladığını” belirtti (Barq-rs, 2016).

Yurt dışında basılıp dağıtılan gazeteler arasında yer alan “Eş-Şarku’l-Evsat” ve diğer bazı Suudi gazeteler, darbe girişimine karşı Suudi hükümetinin Türkiye’nin meşru hükümetinden yana sergilediği tutumu yansıtırken; iç sayfalarında ise birinci sayfadaki söylemden farklı görüşlere de yer vermiştir. Bu çerçevede, Türkiye’deki yönetim sistemine ilişkin çeşitli şüpheler dile getirilmiş; ülkenin büyük ölçüde iç dinamiklere bağlı çok sayıda krizden geçtiği ve yönetim denkleminde dair sorunlar yaşadığı vurgulanmıştır. Hatta darbe girişiminin bazı planlayıcılarının, bu girişimin yıllar öncesinden hazırlandığı yönündeki görüşlerine de yer verilmiştir (Aawsat, 2016). Aynı gazetenin “Darbe girişimi başarısız oldu ve Türkiye’nin krizi derinleşti” başlıklı bir başka makalesinde ise yazar, Türkiye’de askerî darbe girişiminin başarısız olduğunu, ancak Ankara’nın ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın içinde bulunduğu krizin daha da derinleştiğini ileri sürmüştür. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bu süreçten galip çıktığına inanmanın güç olduğu da ifade edilmiştir (Aawsat, 2016).

Yurt dışında yayımlanan ve Suudi Arabistan’ın politikalarını tamamen destekleyen “El-Hayat” gazetesi ise, Suudi Arabistan’ın Londra’daki sesi olarak kabul edilen bir gazete olup, şu manşetle çıkmıştır: Erdoğan, darbe girişiminin başarısızlığının ardından ABD’yi Gülen’i iade etmeye çağırdı (İnfosalam, 2016)

Yerel gazeteler ise diğer Suudi gazetelerle benzer bir yayın çizgisi izlemiştir. Bir yandan Türkiye'deki başarısız darbe girişimine karşı hükümetin reddedici tutumunu desteklerken, diğer yandan iç sayfalarında daha yumuşak bir eleştirel bakış benimseyerek okuru darbe hakkında değerlendirme yaparken daha temkinli bir konuma yönlendirmiştir.

Bu bağlamda, örnek olarak “Er-Riyad” gazetesinin başarısız darbe girişimine ilişkin şu yazısı dikkat çekmektedir: “Türkiye: Yükseliş mi, gerileme mi?” başlıklı bir makale yayımlanmış; söz konusu makalede Türkiye'nin bölgedeki rolü ile iç ve dış alanda karşılaştığı sorunlar ele alınmıştır. Yazar, sonuç olarak Türkiye'den ne tam anlamıyla bir geri çekilme ne de dış dünyayla, manevra alanını daraltacak ve onu yeniden neredeyse bir izolasyon durumuna sürükleyecek bir çatışma beklediğini ifade etmiştir (Alriyadh, 2016).

• Ürdün

Ürdün'ün bazı gazeteleri, darbenin ve darbeci askerlerin başarılı olacağını öngörerek bu yönde yayınlar yaptı., “Rây” gazetesi gibi bazı gazeteler, darbenin ve darbeci askerlerin başarılı olacağını öngörerek bu yönde yayınlar yaptı., “Rây” gazetesi gibi Ürdün gazeteleri, Türkiye'de yaşanan darbe girişimini Cuma akşamından Cumartesi sabahına kadar başarısızlık ilan edilene kadar büyük bir dikkatle takip etti. Basılı yayın yapan dört büyük gazete —“Er-Ra'y”, “Ed-Düstur”, “El-Ğad” ve “Es-Sebîl”— ve bu gazetelere bağlı haber siteleri, Türk halkının yaşadığı gelişmeleri anbean internet siteleri aracılığıyla aktardı. Bu yayınlarda farklılıklar başlangıçta göze çarpmasa da, haber kaynakları büyük ölçüde uluslararası ajanslar ve televizyon kanallarıydı. Bazı gazeteler ise sosyal medya platformlarından olaylara dair görselleri paylaşarak özgün katkılarda bulundu. Yayın politikalarından kaynaklanan farklılıklar, darbe girişiminin başlamasından birkaç saat sonra ortaya çıktı.

İslami eğilimli Ürdünlülerin sesi olarak bilinen “Es-Sebîl” gazetesi, haber başlıklarında “darbe” yerine “darbe girişimi” ifadesini kullanan ilk gazete oldu. Bu yayın çizgisi, meşru Türk hükümeti tarafından yapılan açıklamalara öncelik verilmesini, girişimin etkisinin küçümsenmesini ve hükümetin bu girişimi bastırma kararlılığını vurguluyordu (Alaraby, 2016). Türkiye'deki olay, Ürdün hükümetine yakınlığıyla bilinen “Er-Ra'y” gazetesinde manşet olarak yer aldı. Bu durum, gazetenin bilinen yayın politikasına uygun olarak, iki önemli yerel haberi ikinci plana itmesine neden oldu: Ürdün Kralı'nın Fransa'nın Nice kentindeki terör saldırısını kınaması ve Başbakan Hani el-Mulki'nin Ürdün televizyonuna verdiği ilk röportaj.

“Er-Ra’y” gazetesi, birinci sayfasında şu başlığa yer verdi: “Türkiye’de Askerî Darbe: Ordu Kontrolü Ele Aldığını Açıkladı, Erdoğan Kabul Etmiyor.” Gazete ayrıca, olaylarla ilgili Ürdün hükümetinden gelen resmî açıklamayı da aktaran tek gazete oldu. Bu açıklama, hükümet sözcüsünün ağzından, Ürdün’ün Türkiye’deki gelişmeleri yakından takip ettiğini bildiren bir değerlendirmeydi (Alkhaleejonline, 2016).

Sonuç

Bu çalışma, Arap medyasının 15 Temmuz 2016’da Türkiye’de gerçekleşen başarısız darbe girişimini ele alış biçiminin salt tarafsız bir habercilik refleksi olmadığını; aksine Arap Baharı sonrasında şekillenen bölgesel ittifaklar, rekabetler ve siyasi İslam karşıtı eğilimler çerçevesinde, büyük ölçüde siyasal dengeler tarafından belirlenen bir söylem alanı içinde konumlandığını ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları, Arap medya sahnesinde belirgin bir kutuplaşmanın varlığına işaret etmektedir. Bir tarafta, Birleşik Arap Emirlikleri ve bazı Suudi Arabistan medya organları başta olmak üzere Körfez ülkeleriyle uyumlu yayınlarda darbe girişimine yönelik temkinli, yer yer örtük biçimde olumlu yaklaşımlar dikkat çekmiştir. Bu çerçevede, Mısır ve Ürdün’deki bazı medya kuruluşlarının da benzer bir dil benimsediği görülmektedir. Söz konusu yayınlarda, darbenin ilk saatlerinden itibaren hem Türkiye’deki siyasal iktidarı hem de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ı eleştiren bir söylem öne çıkmış; olay, bölgedeki İslami hareketlere yönelik siyasi cepheleşmenin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.

Buna karşılık, Katar merkezli medya organları ile Lübnan ve Kuveyt basınının belirli kesimleri ve diaspora bağlamında yayımlanan bazı Arap gazeteleri darbe girişimine açık ve net bir karşı duruş sergilemiştir. Bu yayın organları, söz konusu girişimi halk iradesine yönelik bir saldırı ve demokratik sürecin gaspı olarak nitelendirmiş; olayı Arap dünyasında daha önce yaşanan askerî müdahalelerle ilişkilendirerek ele almıştır.

Mağrip bağlamında Tunus basını ise, ton farklılıklarına rağmen genel olarak darbe girişimini reddetme konusunda birleşmiştir. O dönemde İslamcı akımlara yakın gazeteler meşruiyete daha güçlü bir destek sunarken, liberal çevreler darbeyi ilkesel olarak reddetmiş ve ağırlıklı olarak yabancı haber ajanslarının aktardığı haberlere odaklanmıştır.

Sonuç olarak, Arap medyasındaki bu söylem farklılıklarının, özellikle bazı Körfez ülkeleri ile Mısır'ın dış politika tercihleri ve Türkiye ile olan ilişkilerinden bağımsız değerlendirilemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda medya söylemi, dış politikanın bir uzantısı olarak işlev gören yumuşak güç araçlarından biri hâline gelmiş; bölgesel ittifak mücadelelerini ve siyasal meşruiyet tartışmalarını yeniden üreten bir çerçeve sunmuştur. Dolayısıyla darbe girişimi, birçok medya organında nesnel bir olay aktarımının ötesinde, iç ve bölgesel siyasal hesaplaşmaların yansıdığı bir anlatı üzerinden kurgulanmıştır.

Kaynakça

- Al Jazeera. (2016). الكيان الموازي [Video]. <https://www.aljazeera.net/video/al-jazeeraspecialprograms/2016/8/9/%D8%A7%D9%84%D9%83%D9%8A%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%88%D8%A7%D8%B2%D9%8A>
- Al Araby. (2016). ليلة الانقلاب الفاشل في تركيا: تفاصيل الساعات الخمسة. <https://www.alaraby.co.uk/>
- Al Araby. (2016). الاعلام العربي منقسم ازاء محاولة الانقلاب في تركيا. <https://www.alaraby.co.uk/>
- Al Khaleej Online. (2016). غياب المهنية في الاعلام العربي. <https://alkhaleejonline.net/>
- Al Quds Al Arabi. (2016). ارادة الشعب التركي أقوى من سلاح الانقلابيين. <https://www.alquds.co.uk/>
- Al Riyadh. (2016). تركيا: صعود أم انكفاء. <https://www.alriyadh.com/1521513>
- Al Wasat. (2016). خبر حول محاولة الانقلاب في تركيا. <https://www.alwasatnews.com/news/1138041.html>
- Al-Masry Al-Youm. (2016). تقرير حول الانقلاب في تركيا. <https://www.almasryalyoum.com/news/details/1603013>
- Al-Anba. (2016a). تركيا: الشعب ينتصر للديمقراطية. <https://www.alanba.com.kw/>
- Al-Anba. (2016b). تركيا وفوائد الانقلاب الفاشل. <https://www.alanba.com.kw/>
- Asharq Al-Awsat. (2016a). فشل الانقلاب وتعمقات الأزمة التركية. <https://aawsat.com/>
- Asharq Al-Awsat. (2016b). كيف يرى العالم تركيا بعد الانقلاب؟. <https://aawsat.com/>
- Barq RS. (2016). المواقف الدولية تجاه الانقلاب في تركيا. <https://barq-rs.com/>
- Elyssa News. (2016). مذبةة الانقلاب التركي الفاشل. <https://www.elyssanews.com/>

Euronews Türkçe. (2024). Dahlan ve Türkiye ile ilgili iddialar. <https://tr.euronews.com/>

Ministry of Foreign Affairs of Türkiye. (n.d.). Türkiye'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile ilişkileri. <https://www.mfa.gov.tr/>

ORSAM. (2016). نظرة على المواقف العراقية تجاه الانقلاب. <https://orsam.org.tr/>

Tunisie Telegraph. (2016). حوار مع أردوغان بعد فشل الانقلاب. <https://tunisie-telegraph.com/>

UAE71. (2016). ليلة الانقلاب 2016: نقطة التحول. <https://www.uae71.com/>

Al Ittihad. (2016). تركيا تشيد بموقف الإمارات الداعم للشرعية وإدانة الانقلاب. <https://www.aletihad.ae/>

Ammon News. (2016). الإعلام العربي بين التبعية الإخبارية والسياسة الأيديولوجية. <https://www.ammonnews.net/article/558835>

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN JAPONYA'DAKİ YANSIMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah SAT
ASBÜ Yabancı Diller Fakültesi

Özet

Tarih boyunca dünyanın her bir köşesinde demokrasiyle başa gelmiş yönetimler zaman zaman darbe yoluyla yıkılmış veya büyük zarar görerek güç kaybetmişlerdir. Türkiye'nin demokrasi tarihinin belli dönemlerinde yaşamış olduğu darbeler de ülkenin uzun yıllar boyunca sahip olduğu birikimlerin bir anda yok olmasına ve yıllar öncesine geri gitmesine sebep olmuştur. 15 Temmuz 2016 tarihi ise Türk demokrasisine büyük bir darbe vurma çabası olarak tarihteki yerini alan çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu gece yaşananlarla birlikte -sözde vatanseverlerin- yeri geldiğinde ne kadar acımasız olabilecekleri tüm yönleriyle ortaya çıkmıştır. Ancak tüm Türkiye milli iradenin hiçbir tehdit karşısında yılmayacağını ve hiçbir gruba boyun eğmeyeceğini milyonların alanlara çıkmasıyla tüm dünyaya göstermiştir. Tüm halk tarafından desteklenen bu mücadele ile vatana sahip çıkmanın ve demokrasiye olan inancın ne demek olduğu net bir şekilde ortaya koyulmuştur. FETÖ terör örgütü tarafından gerçekleştirilmek istenen bu darbe girişiminin ardından Türkiye, kamu düzenini yeniden ve daha güçlü bir şekilde tesis etmek için kararlı bir mücadele sürdürdü. Hukukun üstünlüğü ön planda tutularak bu cennet vatanımıza kastedenlere karşı yargı süreci ivedilikle başlatılarak tüm suçluların yargı önünde hesap vermesi için yoğun çaba gösterildi. Tarihin gördüğü en büyük ihanet örneklerinden biri olan bu darbe girişimi tüm dünyada büyük yankı bulurken bu acı tecrübe gerek sosyal medyada, TV'lerde gerekse de yazılı basında yoğun bir şekilde işlenmiştir. Bu çalışmada Japonya'da söz konusu darbe girişimini konu alan haberler ve köşe yazıları incelenerek Japon medyasının ve Japon halkının olayı nasıl gördüğü ve nasıl yorumladığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz darbe girişimi, Demokrasi, 15 Temmuz darbe girişiminin Japon medyasına yansımaları, Türkiye

REFLECTIONS OF THE 15 JULY 2016 COUP ATTEMPT IN JAPAN

Abstract

Throughout history, governments that came to power through democratic means in various parts of the world have, at times, been overthrown by coups or have suffered significant damage, leading to a loss of power. In Turkey's democratic history as well, coups experienced in certain periods have caused the sudden destruction of the country's long-standing achievements and set it back many years. The date July 15, 2016 stands as a very important turning point in history, marked as an attempt to deal a major blow to Turkish democracy. The events of that night clearly revealed how ruthless so-called patriots can be when necessary. However, by millions taking to the streets, all of Turkey demonstrated to the world that the national will would not be intimidated by any threat and would not bow to any group. Through this struggle, supported by the entire public, it was clearly shown what it means to stand up for one's country and to have faith in democracy. Following this coup attempt, which was carried out by the FETÖ terrorist organization, Turkey pursued a determined effort to re-establish public order in a stronger manner. By prioritizing the rule of law, judicial processes were swiftly initiated against those who targeted this homeland, and significant efforts were made to ensure that all perpetrators were held accountable before justice. This coup attempt, one of the greatest acts of betrayal in history, resonated widely across the world. This painful experience was extensively covered in social media, television, and the written press. In this study, news reports and opinion columns in Japan regarding the coup attempt are examined in order to analyze how the Japanese media and the Japanese public perceived and interpreted the event.

Keywords: July 15 coup attempt, Democracy, Reflections of the July 15 coup attempt in Japanese media, Turkey

1. Giriş

Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) 50 yıllık bir sürede çeşitli dini söylemleri kullanarak gizli hedefler içinde devletin tüm kurumlarına sızmıştır. Amaçlarını gerçekleştirmek için en önemseydiği kurumlardan birinin, silahlı gücü elinde bulunduran TSK olduğu gelinen süreçte daha net ortaya çıktı. Cemaatten terör örgütüne yaşanan dönüşümde Türkiye'deki İslami Hareketler içerisinde FETÖ ortaya çıkışından itibaren farklı bir konumda olmuştur. Zira diğer dini örgütlenmelerle ilişkilerini hep sınırlı tutmuştur. Hiyerarşiyi, örgütlü olmayı ve başkalarının yaşamını kendi örgütsel amaçlarına feda edebilmeyi çeşitli yöntemlerle

takipçilerinin gündeminde tutan bu hareket, zaman içerisinde büyük bir insan, bağlantı ve finansal büyümeyi gerçekleştirmiştir. 15 Temmuz'da yaşanan cinnet halinin gösterdiği ise bu örgütün ne derece vahşileşebileceğinin ve motivasyonunun pür pragmatist bir vahşete dönüştüğünün somut delili olmuştur.

1980'li yıllardan bu yana örgütleşme temayülü gösteren bu grup, sivil kimliğinden tamamen kopmuş ve 15 Temmuz darbe girişimi ile birlikte terörist bir örgüt olarak katliamlara girişmiştir. Gülen örgütü kendini uzun süre sivil bir inisiyatif olarak tanımlasa da bünyesinde “milis güçler” barındırarak “gizli bir yapılanma” ile belirli bir hedef için konumlandığı sonradan anlaşılmıştır. 15 Temmuz 2016'da Fethullah Gülen örgütüne bağlılıkları netleşmiş cuntacıların kanlı darbe girişimiyle Gülenistler terör yöntemlerini de kullanmaktan kaçınmamışlardır (Miş, Gülener, Coşkun, Duran, Ayvaz, 2016).

Fetullah Gülen'in 12 Eylül Askeri Darbesi sonrasında Sızıntı Dergisi'nin Ekim 1980 tarihli sayısında kaleme aldığı “Son Karakol” başlıklı yazısı, Gülen'in her dönemde güçlü olanın yanında saf tuttuğunu gösteren bir örnektir. Gülen bu yazısında askeri darbeyi açıkça desteklemekte, şu ifadeleriyle de haklı ve hatta gerekli görmektedir. “... Ne var ki, yıllardan beri, binbir saldırı ile rehnedar olmuş bir bünye, böyle hemen bir mualece ile iyi edilemeyeceği de muhakkaktı. Daha köklü ve daha gönülden bir hareket gerekliydi ki, milli bünyeyi kemiren yıllanmış seretanlar bertaraf edilebilsin...”. Darbeyi desteklediği bu yazısı “...Ve işte şimdi, bin bir ümit ve sevinç içinde, asırlık bekleyişin tuluû saydığımız bu son dirilişi, son karakolun varlık ve bekasına alamet sayıyor; ümidimizin tükendiği yerde, Hızır gibi imdadımıza yetişen Mehmetçiğe bir kere daha selam duruyoruz” ifadeleriyle bitmektedir.¹

Esasen Fetullah Gülen, Şemseddin Nuri müstear ismi ile Latif Erdoğan tarafından yazılan ve Gülen'in hayatını konu alan “Küçük Dünyam” isimli kitapta, dönemin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve arkadaşlarını överek “12 Mart bir ihtilal ve darbe değildir”² şeklinde açıklamalarda da bulunmuştur. Benzer şekilde, 28 Şubat sürecinde Çevik Bir'e övgü dolu bir mektup yazmış, sonrasında 31 Ocak 2005 tarihli Milliyet Gazetesi'nde Mehmet Gündem'e verdiği röportajda Kenan Evren'i şu sözleriyle cennetlik ilan etmiştir. “Evren Paşa, seçmeli din derslerini mecburi yapmakla yararlı bir iş yapmıştır.

¹ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36835771>- Erişim Tarihi: 20.03.2026

² <https://www.odatv.com/guncel/12-marta-12-eylule-sahip-cikti-40104-> Erişim Tarihi: 20.03.2026

Gençlerin çoğu onun bu icraatı vesilesiyle din eğitiminden nasiplerini almışlardır. Bu iş kanaatimce öyle büyüktür ki doğrusunu Allah bilir hiçbir sevabı olmasa bile bu icraatı ona yetebilir, ahirette kurtuluşuna vesile olabilir, cennete de gidebilir.”³ Gülen ve örgütünün bu ve benzeri ifadeleri ile sonrasında 28 Şubat sürecinde de gözlemlenecek olan darbeler karşısındaki işbirlikçi duruş, söylem ve eylemleri, 15 Temmuz’da açığa çıkan nihai hedeflerinin yıllar öncesindeki ipuçları olarak değerlendirilebilir (Aygen, 2018).

15 Temmuz Darbe Girişimine Giden Süreç

FETÖ terör örgütü, Fetullah Gülen önderliğinde 40 yılı aşkın bir sürede kullandığı taktik ile hem halkın büyük teveccühünü kazanmış hem de siyasiler ve bürokratlardan gördüğü destek ile devletin en hassas noktalarına kadar sızmıştır. Sadece sızma değil silahlı kuvvetler, emniyet teşkilatı, yargı, üniversite, milli eğitim başta olmak üzere devletin pek çok kurumunda çok etkin olmuş ve âdeta o kurumları ele geçirmiştir. Bütün bunları hiç şüphe uyandırmadan yapmış, kendilerinden ve icraatlarından şüphe duyanları da kurdukları kumpaslar ile etkisiz hale getirmiştir. Dini bir hareket görüntüsü ile yola çıkan bu grubun mensupları zamanla eğitim, basın, medya, ekonomi, finans, sağlık gibi konulara da el atmış, yurtiçi ve yurtdışında açtıkları okullar ile dikkatleri üzerlerine çekmiştir. En gelişmişinden en geri kalmışına kadar pek çok ülkede açtıkları okullar ve diğer eğitim kurumları ile de sadece Türkiye’de değil dünyanın pek çok yerinde teşkilatlanmışlardır. Bütün bunları din ve eğitim gibi iki hassas konuda vatandaşın sağduyusunu istismar ederek yapmış, topladıkları hayır-hasenat, himmet ve kurban paralarını hain emellerini gerçekleştirmek için kullanmışlardır (Yavuzer, 2021).

İlki 17 ülkenin katılımıyla 15 Mayıs 2003’te gerçekleştirilen, ondan sonraki yıllarda da daha fazla ülke ve öğrencinin katılımıyla her yıl Türkçe Olimpiyatları yapılmıştır. 2013 yılında düzenlenen 11. Uluslararası Türkçe Olimpiyatları’na 140 ülke katılmış olup ülkenin farklı kentlerinde çok uzun bir süre devam eden Türkçe Olimpiyatlarında farklı renk, dil, din ve kültürden yabancı uyruklu öğrencilere yaptırdıkları Türkçe konuşmalar, okuttukları şiir ve söyledikleri türküler ile de pek çok kişinin teveccühlerini kazanmışlardır. Bu teveccühü çok bilinçli kullanmışlar ve olumlu ortamı fırsat bilerek devletin ve milletin imkanlarını kendi hain amaçları için kullanma konusunda her yola başvurmuşlardır.

³ <https://www.yenisafak.com/gundem/fetullah-gulen-kenan-evren-cennetlik-2139011->
Erişim Tarihi: 20.03.2026

15 Temmuz 2016 tarihinde saat 22:00 sularında savaş uçaklarının Ankara semalarında alçak uçuş yapmaya başlaması ve İstanbul'da bir grup askerin Boğaziçi Köprüsü'nü tek yönlü trafiğe kapatmasıyla Türkiye'de meşru hükümete karşı darbe girişimi başladı. 23:10'da Başbakan Binali Yıldırım bir açıklamada bulunarak Türk ordusu içerisindeki bir grubun darbe girişiminde bulunduğunu duyurdu. Saat 00:37'de ise bir haber kanalına bağlanan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, olayları "silahlı güçler içerisindeki küçük bir azınlığın kalkışması" olarak nitelendirdi ve vatandaşların darbe girişimine karşı hükümete destek amaçlı sokağa çıkmalarını istedi. Marmaris'te tatilde bulunan Erdoğan, saat sabah 04:00 sularında İstanbul'a döndüğünde Atatürk Havalimanı'nda kendisini karşılayan kalabalığa konuşma yaptı. Bir saat sonra Cumhurbaşkanlığı'ndan yapılan açıklamayla tehlikenin devam ettiği duyuruldu ve vatandaşların bu tehlike karşısında sokaklarda durması çağrısında bulunuldu. 16 Temmuz sabahı 06:00 ile 08:00 saatleri arasında darbe girişiminde bulunan askerler teslim alındı. Saat 09:00'a doğru rehin durumundaki Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar kurtarıldı. Sabahın erken saatlerinden itibaren de günlük yaşama kısmen geri dönüldü. Saat 11:00 civarında ise darbe girişiminin öne geçildiği resmi olarak duyuruldu (Taşcı, 2021).

Yaşanan bu darbe girişimi ile FETÖ terör örgütü hiçbir düşmanın ve düşman devletin dahi cesaret edemediği ve başvuramadığı bir alçaklığa başvurmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, Genel Kurmay Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT), Özel Kuvvetler Komutanlığı ve Türksat gibi ülkenin en kutsal, en mahrem ve en önemli yerlerine haince saldırılar yapmışlardır. Bu hain saldırılar hem asker ve polis elbisesi giymiş hem de yıllarca Türk silahlı kuvvetleri ve emniyet teşkilatından ekmek yemiş, asker ve polis kıyafetli hain teröristler tarafından yapılmıştır. Yine bu hain saldırıları devletin uçağı, helikopteri, tankı, topu, zırhlı araçları ve düşman için kullanılmak amacıyla alınan askeri mühimmat ve mermiler ile yapmışlardır (Uzun, Akgün ve Yücel, 2017).

Ekonomik göstergelerin iyileştiği, ülke risk primlerinin düştüğü ve büyük projelerin gündeme geldiği 2013 yılında Türkiye'ye yönelik operasyonlar da başlamıştı. Tüm bunlarla hedeflenen, planlanan yatırımların maliyetini yükseltmek ve tamamlanması gerçekçi olmayan projeler haline dönüştürmektir. Ancak, bu operasyonlar da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ekonomik ve siyasi istikrarı tehdit eden girişimlerin başarısız olması sonrasında vesayet odakları bu kez de askeri darbe girişiminde bulunmuşlardır. Ancak, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısındaki değişim ve gelişme sonucunda, demokratik hak ve kazanımlarını kaybetmek istemeyen halk, darbe girişimi karşısında

geçmişten çok farklı bir tepki vermiştir. 15 Temmuz darbe girişimi püskürtülerek, milli ve siyasi irade güçlü bir şekilde varlığını ortaya koymuştur. Böylesine büyük bir girişim, ekonomik göstergelerde ciddi dalgalanmalara sebep olmamış, piyasalar normal seyrine devam etmiştir. Dolayısıyla, kredi derecelendirme kuruluşlarının notlandırma kriterlerinde belirttikleri objektif ve sübjektif unsurlarda olumsuz bir gelişme görülmemesine karşın, kredi derecelendirme kuruluşları not indirmekten geri kalmamışlardır (Karagöl, 2017).

Darbe Girişiminin Japonya'daki Yansımaları

15 Temmuz darbe girişimi tüm dünyada olduğu gibi Japonya'da da büyük yankı uyandırmış ve medyada geniş bir yelpazede yer almıştır. İlk günden itibaren bu kalkışmayı konu alan çok sayıda haberin önde gelen haber sitelerinde yer aldığı görülmektedir.

İlk gün darbeyi konu alan ve Reuters Haber Ajansı'na dayandırılan bazı haber başlıkları şu şekilde görünüyordu:

Türkiye'de darbe girişimi: Askeri ve yargı mensubu 6000 kişi gözaltına alındı, ölü sayısı 290'ı aştı. Türk yetkililer 16 Temmuz'da, ordunun bir kısmı tarafından gerçekleştirilen darbe girişimiyle bağlantılı olarak ölü sayısının en az 265'e ulaştığını açıkladı. Fotoğrafta aynı gün, İstanbul'daki bir meydanda Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanı'nın destekçilerinin toplandığı görülüyor.

Darbe girişimi sırasında başkent Ankara'da parlamento binasının bombalanması gibi olaylar yaşandı ve kısa süreli büyük bir kaos meydana geldi. Ancak Cumhurbaşkanı ve Başbakan darbeci unsurlar tarafından ele geçirilemedi ve olaylar yaklaşık yarım gün içinde kontrol altına alındı.⁴

Dışişleri Bakanlığı'na göre, darbe girişimiyle bağlantılı ölü sayısı, isyancı güçlerden 100'den fazla kişi dahil olmak üzere toplamda 290'ı aşarken, yaralı sayısı 1400'e ulaştı. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, darbe girişiminin arkasında ABD'de yaşayan Fethullah Gülen'in destekçilerinin bulunduğunu iddia ederek ABD hükümetinden Gülen'in iadesini talep etti. Buna karşılık Gülen, yayımladığı açıklamada darbe girişimini kınadı ve olayla herhangi bir ilgisi olduğunu reddetti. Türk hükümeti, isyana karıştıkları şüphesiyle erlerden üst düzey komutanlara kadar yaklaşık 3000 askerî personeli gözaltına aldı. Savcılar ve hâkimler dahil olmak üzere yargı mensuplarından gözaltına alınanların

³ <https://www.yenisafak.com/gundem/fetullah-gulen-kenan-evren-cennetlik-2139011->
Erişim Tarihi: 20.03.2026

sayısı da benzer düzeye ulaştı. Hükümet yetkililerine göre gözaltına alınanlar arasında, ABD ordusunun Suriye ve Irak'taki "İslam Devleti" (İŞİD) hedeflerine yönelik hava saldırılarında kullandığı İncirlik Hava Üssü'nün komutanı da bulunuyor. Ayrıca CNN Türk'ün haberine göre, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın askerî danışmanı da gözaltına alındı.⁵

Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki isyancı bir grup asker, Türkiye hükümetine karşı bir darbe girişiminde bulundu.

Darbe girişimine katılan askerler, İstanbul ve Ankara sokaklarına tanklar konuşlandırdı, meclisi bombaladı ve protestolara katılan göstericilere ateş açtı. Bu çatışmalarda en az 260 sivil ve güvenlik görevlisinin hayatını kaybettiği, yaklaşık 2.000 kişinin ise yaralandığı bildirildi.

Bu darbe girişimi, örgütlenme ve icra kabiliyeti açısından yetersiz kaldığı için, halkın direnişi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın karşı hamlesi ve ordunun büyük kısmının hükümete sadık kalmaya devam etmesi nedeniyle birkaç saat içinde başarısızlıkla sonuçlandı.

Hükümet, bu darbe girişiminde Fethullah Gülen ve Gülen Hareketi'nin rolü olduğunu kesin bir dille ifade etti.⁶

Bir diğer haberde ise, 15 Temmuz gecesi, 1980'den bu yana ilk kez bir askeri darbe girişimi yaşandığı, başkent Ankara ve İstanbul'da konuşlanan isyancı birliklerin ertesi sabaha kadar büyük ölçüde kontrol altına alındığı ve girişimin başarısız olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Ordudaki paralel devlet unsurları bu ihanet niteliğindeki kalkışmayı gerçekleştirdi ve bedeli ağır olacak" ifadelerine atıfta bulunularak, sadece ordu içinde değil yargı ve idarede de muhalif unsurların temizlenmesine başlandığını belirtilmiştir.⁷

Hedef Alınan Türkiye Cumhurbaşkanlığı Uçağı – Darbe Neden Başarısız Oldu? başlıklı bir haberde gece yaşananların şu şekilde aktarıldığı görülmektedir.

15 Temmuz gecesi Türk ordusunun bir kısmının darbe girişiminde bulunmasının ardından, kıyıdaki tatil beldesi

⁴ <https://www.scgr.co.jp/report/survey/2016082419066/>- Erişim Tarihi: 18.03.2026

⁵ <https://jp.reuters.com/article/turkey-security-update-idJPKCNOZX012/>- Erişim Tarihi: 05.03.2026

⁶ <https://www.moj.go.jp/isa/content/001420241.pdf/>- Erişim Tarihi: 01.03.2026

⁷ <https://www.jetro.go.jp/biznews/2016/07/1803b86d6dc1d2d2.html/>- Erişim Tarihi: 10.04.2026

Marmaris'te tatilde olan Erdoğan, acilen İstanbul'a dönmeye karar verdi. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı devirmeyi amaçlayan girişimin ortasında, muhaliflerin F-16 savaş uçağı pilotlarından ikisi, cumhurbaşkanlığı uçağını hedef almıştı. Ancak uçak uçuşunu sürdürerek ülkenin en büyük şehri İstanbul'a ulaştı. En az iki F-16 uçağı, cumhurbaşkanlığı uçağı İstanbul'a doğru giderken defalarca engellemeye çalıştı. Bu sırada, cumhurbaşkanlığı uçağını ve onu koruyan diğer iki F-16 uçağını kilitlediler. Darbecilere yakın eski bir subay Reuters'a yaptığı açıklamada "Erdoğan'ın uçağını neden düşürmedikleri anlaşılır gibi değil" yorumunda bulundu. 2003'ten bu yana Türkiye'yi yöneten Erdoğan'a karşı darbe başarılı olsaydı, ülkeyi bir iç çatışmaya sürükleyebilir ve Orta Doğu'da yeni, büyük bir dönüm noktası oluşturabilirdi.⁸

"15-16 Temmuz gecesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a karşı hoşnutsuzluk duyan Türk ordusu içindeki bazı güçler, cumhurbaşkanını devirmeyi amaçlayarak darbe girişiminde bulundu. Ancak Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı vekili, 16 Temmuz'da "Darbe girişimi başarısız oldu" açıklamasını yaptı.

Türk ordusu, darbe girişimine katılan 104 kişinin öldürüldüğünü bildirdi. Başkent Ankara ve ülkenin en büyük şehri İstanbul'da, darbeyi engellemeye çalışan vatandaşlarla çatışmalar yaşandı; Başbakan Yıldırım'a göre, 161 kişi hayatını kaybederken 1.440 kişi yaralandı." şeklinde yansıtılmıştır.⁹

Darbe gecesinin ele alındığı bir başka haberde ise,

"15 Temmuz'da Türkiye'de ordunun bir kısmı tarafından darbe girişimi olarak değerlendirilen bir hareketlilik yaşandı; İstanbul ve başkent Ankara sokaklarında askerler görüldü ve savaş uçakları alçak uçuş yaptı. Vatandaşlar can güvenliklerini sağlamak için aceleyle evlerine döndü.

Başbakan Binali Yıldırım, bunun hükümet yetkisini gasp etmeye yönelik yasa dışı bir girişim olduğunu ifade etti. Yerel haberlere göre Türk Silahlı Kuvvetleri, "ülkenin tüm yönetimini ele geçirdiğini" duyuran bir bildiri yayımladı. Bildiriye göre darbe, "anayasal düzeni, demokrasiyi, insan haklarını ve özgürlükleri güvence altına alıp yeniden tesis etmek, en üst hukuk kurallarını ülke genelinde geçerli kılmak ve çöken düzeni yeniden sağlamak amacıyla gerçekleştirildi." denilmiştir.

⁸ <https://jp.reuters.com/article/insight-turkey-coup-president-idJPKCN0ZZ0KE/>- Erişim Tarihi: 07.03.2026

⁹ https://www.jiji.com/jc/d4?p=tca167-jpp021875809&d=d4_ftdd- Erişim Tarihi: 08.03.2026

ele geçirdiğini” duyuran bir bildiri yayımladı. Bildiriye göre darbe, “anayasal düzeni, demokrasiyi, insan haklarını ve özgürlükleri güvence altına alıp yeniden tesis etmek, en üst hukuk kurallarını ülke genelinde geçerli kılmak ve çöken düzeni yeniden sağlamak amacıyla gerçekleştirildi.”¹⁰ denilmiştir.

Haberle birlikte aşağıdaki görsel kullanılarak “Türkiye’de Darbenin Başarısız Olmasını Kutlayan Vatandaşlar – Meydan Kırmızıya Büründü” başlığıyla halkın sokaklara çıktığını ve çok sayıda insanın meydanlarda büyük topluluklar oluşturduğu belirtilmektedir.

Türkiye’nin başkenti Ankara’daki Kızılay Meydanı’nda, ordunun bir kısmının giriştiği darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Türk bayraklarıyla sevinç gösterisi yapan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın destekçileri.

Halkın sokaklara inişinin ele alındığı bir başka haberde;

“Ordunun bir kısmının giriştiği darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığı Türkiye’de, 17 Temmuz’da başkent Ankara’daki Kızılay Meydanı ile ülkenin en büyük şehri İstanbul’daki Taksim Meydanı,

¹⁰ https://sonohino.com/2016/28-0715?utm_source= Erişim Tarihi: 17.03.2026

ellerinde bayraklarla darbeyi kutlayan çok sayıda insanla dolup taştı” ifadeleri kullanılmıştır. Haberin devamında ise;

“Hükûmet, kapsamlı bir baskın başlattı ve darbeye karıştığı şüphesiyle yaklaşık 6.000 kişi gözaltına alındı. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, darbeye katılan “virüsleri” yok edeceğini ilan etti ve idam cezasının geri getirilmesini de değerlendirebileceğini” açıkladı.¹¹ Şeklinde verilen haber de dikkat çekicidir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın darbe gecesini hayatını kaybeden yakın arkadaşı Erol Olçok’un cenazesinde yaptığı konuşmadan bazı bölümlerin yer aldığı haberde, cenazede konuşan Erdoğan, *“Erol benim eski bir arkadaşımdı” dedi ve duygularını kontrol edemeyerek, “Artık konuşamıyorum. Milletime başsağlığı diliyorum” diyerek konuşmasını sonlandırdı* denilmiştir.¹²

18 Temmuz 2016 tarihli bir haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın idam cezasının geri getirileceğine dair sözlerinin ele alındığı görülmektedir. Söz konusu haberde;

¹¹ <https://www.afpbb.com/articles/-/3094333>- Erişim Tarihi: 11.03.2026

¹² <https://www.afpbb.com/articles/-/3094311?pid=18088225>- Erişim Tarihi: 12.03.2026

Cumhurbaşkanı, İstanbul'da darbe girişiminde hayatını kaybedenlerin cenaze törenine katıldıktan sonra, idam cezasının geri getirilmesini isteyen kalabalığa şu açıklamada bulundu:

“Demokratik bir toplumda, kararlar halkın görüşlerine dayanarak alınır. Hükûmet, muhalefet partileriyle görüşerek kararını verecektir. Artık bunu erteleyemeyiz. Çünkü bu ülkede darbe girişiminde bulunanlar bedelini ödemek zorundadır.”

“Cumhurbaşkanının destekçileri, 15 Temmuz'da başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişiminin ardından idam cezasının geri getirilmesini talep etti. Türkiye, 2004 yılında Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik hedefi doğrultusunda reform kapsamında idam cezasını kaldırmıştı. Eğer idam cezası yeniden yürürlüğe girerse, zaten tıkalı olan Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerine daha da büyük sorunlar getirecektir” denilmiştir.¹³

Darbe girişimi sonrasında hükûmetin suçluları ortaya çıkarma ve hukuk önünde hesap vermelerini sağlamaya yönelik çalışmaların ele alındığı bir haberin;

Geçtiğimiz hafta sonu Türkiye'de yaşanan darbe girişimi sonrasında, Erdoğan liderliğindeki hükûmet geniş çaplı bir tasfiye sürecine başladı. Şimdiye kadar en az 45.000 kişi ya gözaltına alındı, görevden alındı veya geçici olarak uzaklaştırıldı. 19 Temmuz'da, Erdoğan'a sadık olmayan kişiler de tasfiye edildi; hedeftekiler öğretmenler, üniversite profesörleri ve medya çalışanlarına kadar genişledi şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Haberin devamı ise şu şekildeydi:

“Türk hükûmeti, ABD'de yaşayan dini lider Fethullah Gülen'in darbenin başını çektiğini iddia ediyor ve tasfiye edilenlerin Gülen'in destekçileri olduğunu öne sürüyor. Gülen ise bu iddiaları reddediyor.

Başbakan Binali Yıldırım, Gülen'in “Terör örgütü” yönettiğini ifade etti ve mecliste, “Onları kökünden temizleyeceğiz” dedi. Türkiye, Gülen'in iadesi için ABD'ye başvurdu. Beyaz Saray'a göre, bu konu Barack Obama ile Erdoğan arasında yapılan telefon görüşmesinde de gündeme geldi.”¹⁴

Diğer yandan darbe girişiminden yıllar sonra dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'ya dayandırılan bir haberde, Soylu 2016

¹³ <https://www.afpbb.com/articles/-/3094313?pid=18088313>- Erişim Tarihi: 10.03.2026

¹⁴ <https://www.bbc.com/japanese/36842406>- Erişim Tarihi: 13.03.2026

yılında ülkede yaşanan darbe girişiminin arkasında Amerika Birleşik Devletleri'nin bulunduğunu iddia etti denilmiştir. Haberin devamının ise şu şekilde olduğu görülmektedir:

ABD Dışışleri Bakanlığı ise Süleyman Soylu'nun sözlerinin tamamen yanlış olduğunu söyledi.

Darbe girişimi 15 Temmuz 2016'da gerçekleşmiş, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir kısmı iktidarı devirmeye çalışmış, savaş uçakları ve tanklar sokaklara çıkarılmış ve 250'den fazla kişi hayatını kaybetmişti. Erdoğan yönetimi, ABD'de yaşayan İslam alimi Fethullah Gülen'i darbe girişiminin arkasındaki isim olarak suçlamış, Gülen ise bu iddiaları reddetmiştir.

İçişleri Bakanı Soylu, "15 Temmuz'un arkasında ABD'nin olduğu çok açıktır. Darbe girişimi talimatlarla bunu gerçekleştirmiştir" ifadelerini kullandı.

ABD Dışışleri Bakanlığı ise "ABD 2016'daki darbe girişimine hiçbir şekilde karışmamıştır ve bu iddiaları derhal reddediyoruz. Türk hükümet yetkililerinin son açıklamaları tamamen yanlıştır" şeklinde açıklama yaptı. Açıklamada ayrıca, "Türkiye'deki olaylardan ABD'yi sorumlu tutan temelsiz iddialar, NATO müttefiki ve stratejik ortak olarak Türkiye'nin konumuyla çelişmektedir" denildi.¹⁵

Japonya'dan Darbe Girişimine İlk Tepki ve Yapılan Resmî Açıklamalar

15 Temmuz darbe girişimi üzerine kısa süre içinde Japonya'dan resmî açıklamalar gelmiştir. Bu açıklamaların ilkinde;

Türkiye'de darbe girişimi olduğuna dair gelişmelerin ardından Başbakan Şinzo Abe bir açıklama yaptı ve "Demokratik düzenin korunması gerekir" ifadelerini kullanırken, "Durumun mümkün olan en kısa sürede normale dönmesini ve düzen ile huzurun sağlanmasını güçlü bir şekilde bekliyoruz" denildiği görülmektedir.¹⁶

Başbakanın açıklaması Dışışleri Bakanlığı tarafından e-posta yoluyla duyuruldu. Başbakanlık internet sitesine göre, başbakan aynı gün sabah saatlerinde ilgili ülkelerle iş birliği yaparak bilgi toplama

¹⁵ <https://jp.reuters.com/world/LAD36MK2DZPQ3MVRHDNZJCIW4-2021-02-05/> - Erişim Tarihi: 15.03.2026

¹⁶ <https://www.afpbb.com/articles/-/3094313?pid=18088859> - Erişim Tarihi: 09.03.2026

faaliyetlerine tüm güçle yoğunlaştırılmasını ve yurtdışındaki Japon vatandaşlarının güvenliğinin sağlanmasını hükümete talimat olarak verdi. Başbakanlık Sözcüsü Yoshihide Suga, aynı gün sabah basına yaptığı açıklamada, Başbakanlıkta bir bilgi irtibat ofisi kurulduğunu ve Japon vatandaşlarının herhangi bir zarar görmesine dair bir rapor alınmadığını belirtti.

Japonya Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamalarda ise;

Dışişleri Bakanlığı, yurtdışındaki güvenlik bilgilerini paylaşan web sitesinde uyarı yayınlayarak, Türkiye'de bulunanların dışarı çıkmamasını, Türkiye'ye seyahatten mümkün olduğunca kaçınmasını ve terör olayları ihtimali nedeniyle hedef olabilecek yerlerde dikkatli olunmasını tavsiye etti. Dışişleri Bakanlığı'nın 2016 yılı "Yurtdışında Bulunan Japon Vatandaşları İstatistik Araştırması" özetine göre, geçen yıl 1 Ekim itibarıyla Türkiye'deki Japon şirketlerinin (şubeler dahil) sayısı 138 olup, bir önceki yıla göre %22,1 artış göstermiştir.¹⁷

Havayolu seferleri de etkileniyor. Narita Uluslararası Havalimanı ve Kansai Uluslararası Havalimanı web sitelerine göre, her iki havalimanından da Narita ile İstanbul arasında birer direkt uçuş iptal edilmiştir şeklinde yapılan açıklamalar yayınlanmıştır.¹⁸

Japonya'nın resmi haber ajansı NHK'de yer alan bir haberde de;

Japonya Ekonomi Federasyonu Başkanı Sadayuki Sakakibara, Türkiye'deki durumla ilgili olarak "Mevcut karışık durumu endişeyle izliyoruz. Japon hükümetinden, Japon vatandaşlarının güvenliğinin sağlanması başta olmak üzere, bilgi toplama ve analiz çalışmalarına tüm gücüyle devam etmesini bekliyoruz" şeklinde bir açıklama yaptı. NHK'nın haberine göre, IHI, Türkiye'nin kuzeybatısındaki inşaat sahasında çalışan 100 personelin sağ salim olduğunu teyit etti, çalışanlara evde beklemeleri talimatı verdi ve bilgi toplama faaliyetlerini hızlandırdı. Aynı şekilde, Türkiye'nin kuzeybatısında üretim tesisi bulunan Toyota Motor, yerel bilgi toplama ve çalışanlarının güvenliğini teyit etme çalışmalarını hızlandırıyor."¹⁹ denildiği görülmektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın büyük bir topluluk önünde darbe girişimine yönelik yaptığı konuşmadan alıntılar yapıldığı bir haberde;

¹⁷ <https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/turkey/data.html>- Erişim Tarihi: 05.04.2026

¹⁸ https://www2.jiaa.or.jp/kokusaimondai_archive/2010/2016-11_005.pdf?noprint- Erişim Tarihi: 05.04.2026

¹⁹ <https://www.bloomberg.com/jp/news/articles/2016-07-16/OAE7YY6TTDS101>

“Erdoğan, İstanbul’daki binlerce destekçinin önünde yaptığı konuşmada, başarısız darbe girişiminin “ordunun küçük bir kesimi tarafından gerçekleştirildiğini, ordunun tamamının bunu yapmadığını” belirtti. Ayrıca, “Bu bizim ordumuz ve ben en yüksek komutanım” diyerek, ordunun kontrolünün kendi elinde olduğunu vurguladı.” denilmiştir.²⁰

Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, kararın açıklanmasının ardından Twitter’den “Türkiye adaleti, isyancıları sorumlu tutmayı sürdürecektir” mesajını paylaştı.²¹

2016 Temmuz darbe girişimi, sivillerin de arasında bulunduğu 250’den fazla kişinin ölümüne yol açtı. İstanbul ve başkent Ankara’da tanklar sokaklara çıktı, İstanbul’daki köprüler askerler tarafından kapatıldı ve Ankara’daki Meclis binasında patlamalar yaşandı.

Dava iddianamesine göre, Meclis ve diğer devlet binalarına yönelik bombardıman ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a suikast emri, Akıncı Hava Üssü’nden verilmişti.

Olayla ilgili olarak Erdoğan, ABD’de yaşayan Fethullah Gülen’i darbe girişiminin arkasında olmakla suçladı. Gülen ise bu suçlamaları kesin bir dille reddetti.

Olaydan bu yana Türk hükümeti, Gülen’in destekçilerine yönelik baskıları artırdı; yaklaşık 100.000 kişi gözaltına alındı ve 150.000 kamu çalışanı görevden alındı.²²

“Darbe girişiminin başarısız olma sebeplerinin ele alındığı bir değerlendirme yazısında şu ifadelerin kullanıldığı görülmektedir:

Bu darbe girişiminin başarısız olmasının temel nedenleri iki ana başlık altında ele alınabilir. Birincisi, tüm orduyu kapsayan bir silahlı ayaklanma olmaması; ikincisi ise ordunun eylemine halkın destek vermemesi.

Türkiye, 1923’te Cumhuriyet’in kurulmasından bu yana üç askeri darbe yaşamıştır (Bunlardan biri mektup yoluyla gerçekleştirilmiştir). Ordunun büyük ölçekte müdahalesi 1960 ve 1980 yıllarında olmuştur ve bu iki darbe, kara, deniz ve hava kuvvetlerinin tamamının katılımıyla başarılı olmuştur.

²⁰ <https://www.bbc.com/turkce/36807534-03.04.2026>

²¹ <https://t24.com.tr/gundem/bekir-bozdag-gorevi-boyle-devretti-15-temmuzdan-sonra-meydan-okuyan-bir-yargi-geldi,415218> - Erişim Tarihi: 10.04.2026

²² <https://www.cnn.co.jp/world/35163039.html> - Erişim Tarihi: 25.03.2026

Buna karşılık, bu kez gerçekleşen “isyan” yalnızca ordunun bir kısmını kapsıyordu. Nitekim kara, deniz ve hava kuvvetlerinin başındaki Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar, darbe girişimi sırasında isyancılar tarafından kısa süreliğine gözaltına alınmıştır.

İkinci neden, çok sayıda Türk vatandaşının güç kullanılarak hükümet değişikliğini kabul etmemesidir. Türkiye’de son yıllarda “İŞİD” ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK) kaynaklı terör olayları devam etmiş olsa da son askeri darbeden bu yana yaklaşık 40 yıl geçmiş ve Türkiye’nin geçmişteki karışıklık dönemlerinden oldukça farklı bir tablo oluşmuştur. Olay yerinden gelen görüntülere bakıldığında, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çağrısına uyarak orduyu durdurmaya çalışan halkın yanı sıra, Erdoğan karşıtı olmasına rağmen silah kullanımına karşı olan kişilerin de sokaklara çıktığı görülmektedir.

Buna ek olarak, halk için her zaman saygı duyulan bir kurum olan Türk Silahlı Kuvvetleri, bu olay sonucunda otoritesini büyük ölçüde kaybetmiş olabilir. Erdoğan açısından ise, uzun süredir “Göz ardı edilen” ordu, yargı ve kamu görevlileri gibi çeşitli alanlarda etkili olan Gülen hareketine karşı sert önlemler almak için elverişli bir fırsat doğmuştur. Bu durum, Cumhurbaşkanı’nın arzuladığı yetki güçlendirmesine doğru, isyancılara karşı daha sıkı bir tutum izlemesini de muhtemel kılmaktadır.”²³

Yine darbenin başarısız olma sebeplerinin analiz edildiği bir başka yazıda ise darbe girişiminin başarısız olmasının iki temel nedeni olduğu düşünülmektedir. Birincisi, darbenin tüm Türk ordusu tarafından değil, ordunun bir kesimi tarafından gerçekleştirilmiş olmasıydı. İkincisi ise halkın desteğinin sağlanamamasıydı. Söz konusu değerlendirme yazısı şu şekilde devam etmektedir:

“Elbette Cumhurbaşkanı Erdoğan, otoriter yönetim biçimi nedeniyle eleştirilerin odağında olsa da 2014 yılında Türkiye’de ilk kez yapılan halk oylamasıyla seçilmiş ve iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi geçen yılki seçimlerde çoğunluğu elde ederek demokratik süreçler sonucunda ülkenin temsilcisi olarak belirlenmiştir.

Türk halkının darbeyi desteklememesinin arkasında, Erdoğan’a olan desteğin yanı sıra, darbenin demokratik olmayan yöntemlerle gerçekleştirilmiş olmasına duyulan tepkinin de etkili olduğu görülmektedir.

Bu olayın ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, muhalif güçlere yönelik baskıyı artıracak ve anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanlığı yetkilerinin güçlendirilmesine yönelik hamleleri hızlandıracağı öngörülmektedir. Olayların yönetilmesindeki performans ve güçlü liderlik algısı, Türkiye içinde Erdoğan’ın siyasi gücünü artıracak gibi görünmektedir. Gelecekte de anayasa

²³ https://www.meij.or.jp/kawara/2016_070.html- Erişim Tarihi: 26.03.2026

değişikliği ve cumhurbaşkanlığı yetkilerinin güçlendirilmesiyle ilgili siyasi gelişmelere dikkat edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kısa vadede turizm gibi ekonomik alanlarda olumsuz etkiler endişe konusu olsa da demokrasinin korunmuş olması, siyasi istikrar açısından da değerlendirildiğinde, orta ve uzun vadede Türkiye için olumlu bir durum olarak görülmektedir. Ayrıca, Merkez Bankası'nın 17 Temmuz'da piyasaya sınırsız likidite sağlayacağına dair açıklama yaparak, haftanın başındaki finans piyasalarında büyük bir kaos yaşanmasını önlemeye hızlıca hareket etmesi, finansal istikrar açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Artan etkisiyle Erdoğan'ın, ekonomik büyümeyi desteklemek amacıyla ilave teşvikler uygulayacağı ve Türkiye'nin ekonomik büyümesini güçlendireceği öngörülmektedir. Türkiye'nin finans piyasaları, anayasa değişikliği gibi siyasi gelişmelerin yanı sıra, Avrupa ve Amerika'daki para politikaları ile enerji ve emtia fiyatları gibi dışsal faktörlerden de etkilenebilir. Ancak, nispeten yüksek faiz seviyeleri ve iç talebe dayalı ekonomik büyüme potansiyeli nedeniyle Türkiye, hâlen cazip bir yatırım ortamı olarak değerlendirilmektedir.

Diğer yandan darbe girişiminin o günkü piyasalara etkisinin de ele alınması dikkat çekicidir. “Darbe girişiminin gerçekleştiği 15 Temmuz gecesi, Türkiye finans piyasaları zaten kapanmış olduğundan, tahvil ve hisse senetlerinde herhangi bir hareket gözlemlenmedi. Ancak döviz piyasasında, yukarıda belirtilen haberlerin etkisiyle, bir süreliğine Amerikan doları karşısında 3,05 Türk Lirası seviyesine ulaşması gibi, %4,5'in üzerinde bir değer kaybı yaşandı. Olayların yatışmasının ardından 18 Temmuz'da Türk Lirası toparlanarak işlem görmeye başladı; ancak artan siyasi belirsizlik nedeniyle Türkiye'nin 10 yıllık devlet tahvili faizleri yaklaşık 0,6 puan artarken, hisse senetleri de İstanbul 100 endeksinde yaklaşık %7 düşüş gösterdi.” şeklinde bir haber akışı görülmektedir.²⁴

21.10.2024 tarihli “Darbenin baş sorumlusu Fethullah Gülen öldü” başlıklı bir haberde ise

“Fetullah Gülen, 20 Ekim 2024'te ABD'de bir hastanede 83 yaşında hayatını kaybetti ve ölüm nedeni henüz açıklanmadı. 1999'dan itibaren ABD'nin Pennsylvania eyaletinde yaşayan Gülen'in böbrek yetmezliği ve diyabet gibi rahatsızlıkları bulunuyordu. 1941'de Türkiye'nin doğusundaki

²⁴ Marketing Letter, 大和投資信託 ((Daiwa Tōshi Shintaku)
https://search.sbisec.co.jp/v2/popwin/info/fund/report/fund_shiryou160719_11.pdf- Erişim Tarihi: 15.03.2026

Erzurum'da doğdu. İslam inançlarını ve Türkiye'deki laikliği uyumlu hale getirmeyi hedefleyerek eğitim ve sosyal hizmet faaliyetleri yürüttü. Destekçileri tarafından yürütülen sosyal hareket "Gülen Hareketi" olarak anıldı. Başlangıçta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile iyi ilişkiler kurdu, ancak 2010'larda Erdoğan'ın otoriter eğilimleriyle arası açıldı. Temmuz 2016'da ordunun bir kısmı tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminde Erdoğan hükümetinin devrilmesi hedeflendi. Hükümet, Gülen'i darbenin lideri ilan ederek ABD'den iadesini talep etti, ancak ABD bu talebi kabul etmedi."²⁵ denilmiştir.

Japonya merkezli bir ekonomi ve bölgesel araştırma enstitüsü olan IDE JETRO uzmanlarından Kan Nei tarafından 17 Temmuz 2016 tarihinde "Türkiye'ye Yakışmayan Darbe Girişimi: Arka Plan ve Gelecek" başlıklı kapsamlı raporda darbe girişimi öncesi ve darbe süreciyle ilgili değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir.

Kan Ney'e göre bu olay, iki açıdan Türkiye'ye yakışmayan bir nitelik taşımaktaydı. Birincisi, Türkiye'de AB üyeliği süreci kapsamında yapılan demokratik reformlar ve aşağıda değinilecek olan ordu tasfiyesi nedeniyle, darbelerin artık gerçekleşemeyeceği yönünde yaygın bir görüş hâkimdi. İkincisi, darbe girişiminde bulunan güçlerin sivillere, polis teşkilatına, parlamento ve diğer devlet kurumlarına saldırarak 160'tan fazla can kaybı ve yaralanmaya yol açması, ayrıca Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın öldürülmesini hedeflemesi, Türkiye'nin geçmişte deneyimlediği üç darbe ile kıyaslandığında çok daha şiddetliydi.²⁶

Diğer yandan darbe girişiminden bir süre sonra Dōshisha Üniversitesi Profesörü Naito Masanori'nin darbe girişimi ve Türkiye'yi ele aldığı "Darbe girişimi sonrası Türkiye iç ve dış politika sorunları" başlıklı makalesinde dikkat çekici noktalar bulunmaktadır. Masanori, geçen 2 aya rağmen yaşanan bu acı olayın Türkiye'nin iç ve dış politikasında derin izler bırakmaya devam ettiğini ifade etmektedir. Masanori'ye göre aslında bu olay, bir kısım isyancı unsurların gerçekleştirdiği bir terör eylemi niteliğinde olup, darbe olarak adlandırılabilmesi için gerekli komuta zinciri de net değildir.

²⁵ <https://www.nikkei.com/article/DGXZQOCB21AI40R21C24A0000000/-> Erişim Tarihi: 22.03.2026

²⁶ <https://ir.ide.go.jp/records/49677-28.08.2017> IDE JETRO- Erişim Tarihi: 22.03.2026

Masanori, yurt dışındaki temsilcilikler aracılığıyla Gülen ve destekçilerinin tehlikeli yönlerinin ayrıntılı şekilde anlatılmaya çalışıldığını, ancak buna rağmen, Batılı ülkelerin büyük bir kısmı darbe girişimine ilişkin aksi düşüncelerini değiştirmedini vurgulamaktadır.

Masanori'ye göre Gülen hareketi, günümüz İslamcı siyasetin başlıca akımlarından oldukça farklı bir yönelim sergiler; siyasi arenada aktif olarak yer almak yerine, toplumsal ve bireysel düzeyde “ahlaki ve sosyal iyilik” odaklı bir yaklaşımı benimser. Bu nedenle, siyasi iktidara doğrudan talip olmayan ve şiddet yoluna gitmeyen bir yapıya sahiptir.

Ancak asıl sorun, bu hareketin kamu görevlileri arasında da destekçi ağı oluşturmastır. Özel sektör işletmelerinde, elde edilen kazancın bir kısmını bağışlayıp uluslararası yardım faaliyetlerine aktarmak ciddi bir sorun yaratmaz; ancak devlet memurları arasında destekçi ağı oluşturmak, nihayetinde darbe girişimi gibi bir eyleme zemin hazırlamıştır.

Darbe girişiminin yapısal analizinin de yapıldığı makalede ordu içindeki örgütlenme kapasitesi—uçaklardan tanklara kadar harekete geçirebilme yeteneği—sadece Gülen destekçileriyle ilişkilendirilebildiğinden, hareketin darbeye karıştığı güçlü bir şekilde şüphe edilmektedir. Ayrıca, 2014 başından itibaren hükümetin Gülen hareketine yönelik şiddetli baskıları göz önüne alındığında, sıkışmış durumda olan Gülen destekçilerinin, tek korunaklı alan ordudan harekete geçerek hükümeti devirmeyi planlamış olma olasılığı yüksektir.

Buna karşın, tutuklananlar arasında general rütbesinde kişiler de bulunmaktadır. Gülen hareketinin lise öğrencilerine yönelik yurtlar açıp beyin yıkama niteliğinde eğitim vermesi 1990'ların başına dayanır; bu da yaklaşık 25 yıl öncesine uzanır. Öte yandan, general rütbesindeki askerlerin (Tuğgeneral seviyesindekiler dahil) 50 yaşın üzerinde olduğu düşünüldüğünde, meslek hayatı boyunca Gülen söylemleriyle tanışıp destekçi olmaları zor görünmektedir.

Bu durum, darbenin arkasında Gülen yanlısı askerlerin yanında başka destekçilerin de olabileceğine işaret etmektedir. Bu grubun kimlerden oluştuğu kesin olarak belirlenememekle birlikte, olası bir seçenek olarak ordu içindeki ABD yanlısı veya NATO yanlısı subaylar akla gelmektedir.

Son olarak Batı medyasına eleştirilerini sıralayan Masanori, Almanya, Fransa, Hollanda ve Avusturya medyası, darbe girişimine olan tepki veya vatandaşların darbeyi engellemesini takdir etmek yerine,

haberlerinde ağırlıklı olarak Erdoğan hükümetinin otoriterleşmesini eleştirmeye odaklanmaktadır. Masanori söz konusu ülkelerin burada iki tür hataya düştüklerini vurgular. Birincisi, Türkiye açısından darbenin engellenmesinin demokrasi zaferi olduğunu yeterince takdir etmemeleri; ikincisi ise, Türk halkının olaylar karşısında son derece duygusal olduğunu ve bu olayların ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan'a olan desteğin hızla artmasının anlamını küçümsemeleri olmuştur.²⁷

Darbe Girişimine Katılanlara Yönelik Davalar

15 Temmuz darbe girişimine katılanlara yönelik davalar açılmasının da Japon medyasında zaman zaman haberleştirildiği görülmektedir. Bu haberlerden bazıları şu şekildedir:

[28 Aralık AFP] – Türkiye'nin en büyük şehri İstanbul'da, 27 Aralık'ta, bu yıl temmuz ayında gerçekleşen darbe girişiminde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın korunmasında ihmali bulunan 29 polis memuruna yönelik dava başladı. Ülke genelinde bu olayla ilgili davalar daha önce başlatılmış olsa da İstanbul'daki dava bir ilk olma özelliği taşıyor.

Darbe girişiminin ardından Türkiye'de hükümet tarafından ilan edilen olağanüstü hâl kapsamında, olayla ilişkili olduğu düşünülen kişilere yönelik kapsamlı tasfiyeler devam etmekte ve şu anda yaklaşık 41.000 kişi gözaltında bulunuyor. Darbe girişimiyle bağlantılı davalar, ülke tarihinin en büyük yargı süreci olarak değerlendiriliyor.

Darbe girişiminden beş ay sonra, küçük çaplı davalar yerel mahkemelerde başlamış durumdadır ve 26 Aralık'ta Denizli'de 60 sanığın yargılandığı bir dava görülmüştür. Ancak İstanbul'da açılan davalar, şimdiye kadarki en önemli davalar olma niteliğini taşıyor. Hükümet, darbe girişimi nedeniyle 248 kişinin hayatını kaybettiğini iddia ediyor. Sanıklar hükümeti devirmeye teşebbüs etmekle ve ABD'de sürgünde bulunan Fethullah Gülen'in örgütüne üye olmakla suçlanıyor. Gülen bu suçlamaları tamamen reddediyor. Dava sonucunda mahkûmiyet çıkması halinde, sanıklardan 21'i darbe girişiminde bulunma suçundan üç kez müebbet hapis cezası alabilirken, diğer 8 sanık terör örgütüne üye olma suçundan 7,5 ila 15 yıl arasında hapis cezasına çarptırılabilir.²⁸

²⁷ https://www2.jiia.or.jp/kokusaimondai_archive/2010/2016-11_005.pdf?noprint- Erişim Tarihi: 15.03.2026

²⁸ <https://www.afpbb.com/articles/-/3112629>- Erişim Tarihi: 17.03.2026

Uzun yıllar süren yargılama süreci sonrasında verilen ağır cezaların 27.11.2020 tarihli bir haberde medyada şu şekilde ele alındığı görülmektedir:

2016 yılında Türkiye’de gerçekleşen darbe girişimiyle ilgili olarak, Cumhurbaşkanı’nı öldürmeye teşebbüs gibi suçlardan yargılanan yüzlerce kişiye 26 Temmuz’da müebbet hapis cezası verildi. Bu dava, darbe planının merkezi olarak kabul edilen Ankara’daki Akıncı Hava Üssü merkezli olup 475 kişi hakkında dava açılmıştı. Türk devlet haber ajansı Anadolu Ajansı’na göre, sanıkların çoğu müebbet hapis cezası aldı; 19 kişi ise anayasal düzeni yıkmaya teşebbüs ve Cumhurbaşkanı’na suikast girişimi suçlarından toplam 79 kez müebbet hapis cezası ile mahkûm edildi. 70 kişi ise beraat etti.²⁹

Sonuç

Tarihinde birçok kez askerî darbeye maruz kalmış Türkiye Cumhuriyeti, son olarak 15 Temmuz 2016’da bir darbe girişimi ile karşı karşıya gelmiştir. Bu kalkışma Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensubu bir grup subay tarafından, TSK’ya ait teçhizat ve olanaklar kullanılarak başlatılmış ve 22 saat içerisinde devletin kolluk kuvvetleri tarafından, çok sayıda vatandaşın da aktif katılımıyla kontrol altına alınarak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 249 kişinin hayatını kaybettiği ve 2 bini aşkın kişinin yaralandığı 15 Temmuz darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, başta Cumhurbaşkanlığı olmak üzere tüm devlet kurumları ve çok sayıda sivil toplum örgütlenmesi tarafından 15 Temmuz ile ilgili kınama mesajları yayınlanmış, eylemler ve anma programları düzenlenmiştir. Özellikle vatandaşların kalkışma gecesini sokaklara çıkarak darbeci askerlere karşı direniş göstermesinin, darbenin başarısız oluşunda önemli bir role sahip olduğunun altı çizilmiştir. Yapılan çok sayıda film ve gösteriler ile televizyon programlarında, 15 Temmuz gecesini Türk milletinin, vatanını hainlerden korumak için nasıl canı pahasına duruş sergilediği ve büyük kahramanlık gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Şehit olan kişilerin, şehadete yürürken bir manevi hava içerisine büründüklerine yer verilmiştir. Sosyal statüsü fark etmeksizin siyasetçisinden bürokratına, akademisyeninden gazetecisine, öğrencisinden işçisine, ev hanımından emeklisine kadar her vatandaş vatanını korumak adına üzerine düşen bu görevi bir an bile tereddüt etmeden yerine getirmek için mücadele vermiştir. Bu noktada lider unsuru da son derece önemli ve belirleyicidir. Keza, bu darbe girişimine insanların sokaklara ve stratejik konumdaki yerlere giderek karşı koymalarındaki motivasyonları da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip

²⁹ <https://www.cnn.co.jp/world/35163039.html>- Erişim Tarihi: 18.03.2026

Erdoğan'ın çağrısı üzerine gerçekleşmiştir. Bu nedenledir ki, 15 Temmuz'u anlatan neredeyse tüm belgesel filmlerde ve televizyon programlarında, Cumhurbaşkanı'nın gazeteci Hande Fırat ile FaceTime aracılığıyla yaptığı CNN Türk'teki canlı yayının görüntülerine yer verilmiştir. Cumhurbaşkanı, "Halkın gücünün üstünde bir güç ben tanımadım bugüne kadar" diyerek insanları darbe girişimine karşı koymaya davet etmiştir.

Söz konusu darbe girişimi tüm dünyada olduğu gibi ilk günden itibaren Japon medyasında da geniş yelpazede ele alınmış, büyük medya kuruluşlarınca ve uluslararası araştırma merkezlerince darbe girişimi üzerine çeşitli raporlar hazırlandığı görülmüştür. Bu raporlarda darbeye giden süreçte FETÖ yapılanmasının uzun yıllar öncesinden varlığını sürdürmüş olması ve adım adım kendisini bu kalkışmaya hazırladığı düşüncesi ağır basmaktadır.

Japon medyasının ilk günden itibaren darbe konulu haberlerde konuya yaklaşımının aslında mesafeli olduğu söylenebilir. Zira darbe tecrübesine uzak olmayan bir ülke olarak gördükleri Türkiye'de böyle bir kalkışmanın yaşanması sıra dışı görülmemiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde halkın darbe girişimine karşı direnişiyse ülkemizin birlik ve beraberliğine olan inançla birlikte demokrasiye sahip çıkışı Japon medyasınca da oldukça dikkat çekici bulunmuştur.

Ülkemiz tarih boyunca ne yazık ki bazı güçler tarafından gerçekleştirilen darbelerden çok acılar çekmiş ve yılların birikimlerini bir gecede heba ederek yıllar öncesine geri döndürülmüştür. Ancak 15 Temmuz 2016 gecesi yaşananlar daha önceden yaşanan acı tecrübelerden yola çıkılarak halkın huzuruna kastedenlerin halka rağmen asla başarılı olamayacağını tüm dünyaya göstermiştir.

Unutulmamalıdır ki bu ülke en şiddetli savaşlarda şehit olan on binlerce vatan evladının kanıyla sulanmış ve bizlere emanet edilmiştir. Bu bedeli hissettiğimiz ve bu cennet vatana sahip olduğumuz sürece hiçbir karşı gücün halka karşı başarılı olması söz konusu değildir.

Kaynakça

Nebi Miş, Serdar Gülenler, İpek Coşkun, Hazal Duran, M. Erkut Ayvaz, RAPOR - 15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması, SETA Yayınları 68 I. Baskı: 2016 ISBN: 978-605-4023-75-2,

[https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36835771-](https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36835771) Erişim Tarihi: 20.03.2026

<https://www.odatv.com/guncel/12-marta-12-eylule-sahip-cikti-40104->
Erişim Tarihi: 20.03.2026

<https://www.yenisafak.com/gundem/fetullah-gulen-kenan-evren-cennetlik-2139011->
Erişim Tarihi: 20.03.2026

Murat Aygen, Türkiye ve Darbeler: 15 Temmuz Örneği, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 28, Sayı: 2, Temmuz – 2018.

Hasan Yavuzer, 5. Yılında 15 Temmuz Darbesi, Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 2. 2021.

Tekin Aycan Taşcı, Rusya'da Hükümet ve Meydanın 15 Temmuz Darbe Girişimine Yaklaşımları, Erciyes Akademi, 2021, Cilt 35, Sayı 2,

Cem Duran Uzun, Mert Hüseyin Akgün ve Hasan Yücel, "FETÖ'nün Kuruluşu ve Devlete Yerleşmesi", İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fetö, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Yayınları, 2017. İstanbul.

Erdal Tanas Karagöl, 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Ekonomisi, Adam Akademi, 6/2 2016.

<https://www.scgr.co.jp/report/survey/2016082419066/-> Erişim Tarihi: 18.03.2026

<https://jp.reuters.com/article/turkey-security-update-idJPKCN0ZX012/->
Erişim Tarihi: 05.03.2026

<https://www.moj.go.jp/isa/content/001420241.pdf/-> Erişim Tarihi: 01.03.2026

<https://www.jetro.go.jp/biznews/2016/07/1803b86d6dc1d2d2.html/->
Erişim Tarihi: 10.04.2026

<https://jp.reuters.com/article/insight-turkey-coup-president-idJPKCN0ZZ0KE/-> Erişim Tarihi: 07.03.2026

https://www.jiji.com/jc/d4?p=tca167-jpp021875809&d=d4_ftdd-
Erişim Tarihi: 08.03.2026

https://sonohino.com/2016/28-0715?utm_source- Erişim Tarihi: 17.03.2026

<https://www.afpbb.com/articles/-/3094333-> Erişim Tarihi: 11.03.2026

<https://www.afpbb.com/articles/-/3094311?pid=18088225-> Erişim Tarihi: 12.03.2026

<https://www.afpbb.com/articles/-/3094313?pid=18088313-> Erişim Tarihi: 10.03.2026

<https://www.bbc.com/japanese/36842406-> Erişim Tarihi: 13.03.2026

<https://jp.reuters.com/world/LAD36MK2DZPQ3MVRIHDNZJCIW4-2021-02-05/> - Erişim Tarihi: 15.03.2026

<https://www.afpbb.com/articles/-/3094313?pid=18088859-> Erişim Tarihi: 09.03.2026

<https://www.mofa.go.jp/mofaj/area/turkey/data.html-> Erişim Tarihi: 05.04.2026

https://www2.jiia.or.jp/kokusaimondai_archive/2010/2016-11_005.pdf?noprint- Erişim Tarihi: 05.04.2026

<https://www.bloomberg.com/jp/news/articles/2016-07-16/OAE7YY6TTDS101>

<https://www.bbc.com/turkce/36807534-> Erişim Tarihi: 03.04.2026

<https://t24.com.tr/gundem/bekir-bozdog-gorevi-boyle-devretti-15-temmuzdan-sonra-meydan-okuyan-bir-yargi-geldi,415218> - Erişim Tarihi: 10.04.2026

<https://www.cnn.co.jp/world/35163039.html-> Erişim Tarihi: 25.03.2026

https://www.meij.or.jp/kawara/2016_070.html- Erişim Tarihi: 26.03.2026

Marketing Letter, 大和投資信託 (Daiwa Tōshi Shintaku) (https://search.sbisec.co.jp/v2/popwin/info/fund/report/fund_shiryou160719_11.pdf- Erişim Tarihi: 15.03.2026

<https://www.nikkei.com/article/DGXZQOCB21AI40R21C24A00000000/-> Erişim Tarihi: 22.03.2026

<https://ir.ide.go.jp/records/49677-28.08.2017> IDE JETRO- Erişim Tarihi: 22.03.2026

https://www2.jiia.or.jp/kokusaimondai_archive/2010/2016-11_005.pdf?noprint- Erişim Tarihi: 15.03.2026

<https://www.afpbb.com/articles/-/3112629>- Erişim Tarihi: 17.03.2026

<https://www.cnn.co.jp/world/35163039.html>- Erişim Tarihi: 18.03.2026

15 TEMMUZ DARBESİ'NİN BAŞARISIZ OLMASINDA TBMM'NİN ROLÜ

Prof. Dr. Orhan ATALAY
ASBÜ İlahiyat Fakültesi

Özet

Beşeriyet tarihinin bir diğer boyutu da “iktidara gelmek veya mevcut iktidarı korumak” için verilen mücadelenin tarihi olarak okunabilir. Hatta insanlık tarihinin inşâsında bu boyutun daha fazla yer kapladığını iddia etmek yanlış olmasa gerektir. İnsanlık tarihi kadar büyük bir maziye sahip ve ekseriyeti itibariyle hiç de iç açıcı olmayan sayısız trajik tecrübe içeren “insan-toplum ve iktidar” ilişkisini zorbalıktan, şiddetten arındırıp daha “insanileştirmek” amacıyla ortaya konulan onca yapısal düzenleme neticesinde toplumun kendisini kendi özgür iradesiyle yönetmesine imkân veren sistem veya sistemlerin özellikle çağımızın ‘en iyisi’ olarak tanımlandığında kuşku yoktur. Böylece artık iktidara gelmenin veya iktidarda kalmanın en sağlıklı yolu kanlı iç savaşlardan değil halkın her türlü baskıdan ve şiddetten uzak, kendi hür iradesiyle gittiği, reyini kullandığı seçim sandıklarından çıkıyordu. Bu da iktidar savaşlarıyla tarih boyunca büyük yıkımlar yaşamış insanlık için “iç barışı ve siyasî istikrarı” temin etmek için daha pratik, daha sağlıklı bir imkân demektir. Bugün dünyada bu imkânı başarıyla kullananların diğerlerine nazaran en azından birçok alanda daha iyi durumda oldukları ise, inkâr edilemez.

Demokrasinin tüm dünyada gelişim sürecini konu edinen bilimsel araştırmaların da gösterdiği gibi, Türkiye'nin gerçek demokrasiyle tanıştığı tarihsel evre ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasına tekabül eder. Bu tarihlerde on milyonlarca insanın ölümüne, ülkelerin birer enkaz yığınına dönmesine neden olan dünya savaşlarının dünyayı nasıl bir cehenneme çevirdiği iyice gün yüzüne çıkınca, yeni bir dünya kurmanın olası tüm imkânları detaylıca araştırılmış, bu kapsamda gerek dünya ve gerekse ülke ölçeklerinde yeni sistem arayışları iyice yoğunluk kazanmıştı. Bu tarihsel bağlam Türkiye'yi de içine almış ve onu çok partili siyasî hayatla tanıştırmış, hatta buna mecbur etmiş diyebiliriz. Ne var ki, bu ‘haricî mecburiyet’ beraberinde bazı yapısal zorluklar da getirecekti. Demokratik bilincin, kültürün ve kurumsallaşmasının bizde daha başından itibaren yaşadığı zorlu süreçlerin en önemli nedenlerinden birisinin bu zorluklara ilişkin olduğu inkâr edilemez.

Ne var ki, bu demokratik eğilimin tüm dünyada gittikçe revaç bulması ister istemez sömürge sonrası dönem için ciddi riskler, çelişkiler ve zorluklar taşıyordu. Demokratik sisteme bağlanan umutlar ile emperyalizmin kudreti arasındaki makas farkı zayıf ülkeler aleyhine ciddi riskler taşıyordu. Dolayısıyla demokrasiye artan ilgiden artık “güçlünün zayıfın elindekini alma hırsı”nı, yani

emperyalist amaçları ve hedefleri tamamen ortadan kaldıracığı hatta azaltacağı anlamını çıkarmamak gerekiyordu. Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan BM gibi uluslararası kimi kurum ve kuruluşlar artık güçlü devletlerin askerî yol ve yöntemlerle kendi topraklarını veya egemenlik, nüfuz alanlarını genişletmesini kısıtlayan düzenlemeler içerse de, sonraki pratikler bu düzenlemelerin bunu yapma kapasitesine sahip BM Güvenlik Konseyi'nin daimi beş üyeyi ve özellikle ABD'nin himayesindeki İsrail'i çok da bağlamadığını gösterdi. İşte böylesi bir panoramada ordularını alıp başkalarına ait toprakları işgal edip oraları sömürge idaresi altına almanın doğrudan sömürge dönemlerine nispetle daha ağır maliyetlere mal olduğunu gören ABD ve SSCB gibi bloklar yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren "daha az maliyetli" yeni yöntem demelerine başladılar. Bu da emellerini hedef ülkelerin "içinden birilerinin eliyle" yapma esasına dayanıyordu. "İçeridekilerin" silahlı olması ise, olmazsa olmazıydı işin.

İşte bu zaviyeden bakıldığında ülkelerin ihtiyaç hiyerarşisinde birinci sırada siyasî istikrarın yer alması gerektiği açıktır. Bu ihtiyaç teminat altına alınmadan hiçbir ülkenin bağımsızlık dahil hiçbir değerinin teminatı yok demektir. Nitekim Afganistan'dan Yemen'e, Sudan'dan Etiyopya'ya, Libya'dan Venezuela'ya kadar küresel ölçekte olan bitenler bunun ispatlarıyla doludur. Bu açıdan baktığımızda "askeri darbe" ile "siyasi istikrar" arasındaki kaçınılmaz çelişkinin ülkelere yüklediği maddi-manevi maliyetlerin ağırlığını tasavvur etmek hiç de zor değildir.

15 Temmuz Başarısız Darbe Teşebbüsü'nü bu bağlamda ele aldığımızda ülke olarak bunun hiç de yabancı olmadığı bir 'darbe geleneğinin ihyası' veya 'tekerrürü' olduğu aşîkârdır. Zira tarihimizde meşru iktidarı silah zoruyla devirme geleneği İttihat Terakki ile başlamış ve ne yazık ki, kısa aralıklarla kendisini sürekli yenilemiştir. Cumhuriyeti kuran kadronun aynı gelenekle ilgisini dikkate aldığımızda bu çizginin hemen sona ermesini beklemek eşyanın hakikatine aykırı düşer. 1923-1950 arası "tek partili", "tek adamlı" "milli şefli" "açık oy gizli tasnifli" antidemokratik dönem sonrasında çok partili siyasî hayata geçişle birlikte 'halkın kendi hür iradesiyle yaptığı tercihlerin silah zoruyla iptali' anlamındaki bu gelenek 27 Mayıs 1960 darbesiyle yeniden başlamış ve 1972, 1980, 1997, 2007 ve nihayet 2016 tarihleri boyunca tekrarlanarak devam etmiştir. Bu tarihlerin her birinde yapılan yegâne askeri icraat hiç kuşkusuz milletin özgür iradesiyle seçtiği Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin feshedilmesi ve akabinde bireysel ve toplumsal hayatta bir dizi değişimin, yaptırımın, zorluğun ve zorbalığın hayata geçirilmesidir.

Başarısız olan 15 Temmuz darbe girişimi de, tıpkı öncekiler gibi, ABD destekli ama "yeni" ve "farklı" bir renk ve şekille maskelenmiş, yol haritası gayet "ustaca" çizilmiş ve yarım asrı aşan büyük bir sabırla devletin en kritik noktalarına kadar sızılmış, fırsat bulduklarında bu noktaları ele geçirerek devletin içinde paralel veya alternatif bir devlet kurmuş Fethullah Gülen liderliğindeki harekete mensup askeri kanat tarafından icraya sokulan bir teşebbüstü. Ancak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısıyla sokaklara çıkan halkla birlikte emniyet teşkilatı ve sağduyulu ordu mensuplarının karşı koymasıyla bu darbenin ismine bir de "başarısız" sıfatı etlenmiş oldu. Bu yazıda literatüre Türkiye'nin "başarılmış" darbe geleneğinin başarısız kalmış son halkası diye geçen 15 Temmuz Başarısız Darbe

Girişimi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin oynadığı rolü anlatmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, militarizm, askeri darbe, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 15 Temmuz

THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY ON JULY 15

Introduction

Another dimension of the history of humanity is the struggle to “come to power, remain in power, or preserve power.” In fact, I believe it would not be an exaggeration to claim that this dimension occupies an even larger place in the construction of human history. As a result of various serious efforts undertaken to make the tragic and often grim relationship between humans, society, and political power—one that contains countless experiences as old as human history itself—more “humane,” systems that allow societies to choose their rulers through free will have gained preference and encouragement in our era as the “best” available. Among these systems, there is no doubt that the one proven to be superior is called “democracy.” Through this system, the path to coming to power or remaining in power shifted from bloody civil wars to ballot boxes, and consequently, “political stability” began to be achieved. However, this system, which spread widely especially in the post-colonial period, did not completely eliminate the “desire of the strong to seize what belongs to the weak.” Although international institutions such as the United Nations—established after the Second World War—introduced regulations limiting states from expanding their territories through military means, powerful states that had previously invaded and colonized others’ lands with military force developed new, “lower-cost” methods. Chief among these methods was achieving their aims through actors “from within.” It is only natural that these “internal actors” would be those who hold “guns” in their hands. Therefore, it was inevitable for the military apparatus of “developing countries” to become the most rational instrument for “developed countries” seeking to establish hegemony over them. On the other hand, considering that the most valuable resource—more valuable than gold or oil—for a nation to move from the “developing” league to the “developed” league is “political stability,” it is not difficult to imagine the severe material and moral costs imposed on societies by the inherently antagonistic relationship between “military coups” and “political stability.”

From this perspective, the failed coup attempt of July 15 is essentially a “revival” or “repetition” of a coup tradition with which we, as a country, are by no means unfamiliar. When we define military coups primarily as “the annulment of the free choices made by the people,” it becomes clear that this tradition began with the Selanik (Salonika) Action Army of the Committee of Union and Progress on April 13, 1909, and continued with similar events in 1922, 1960, 1972, 1980, 1997, and finally 2016. In each of these instances, the singular action carried out was the dissolution of the parliament freely elected by the nation. Thus, the course set by the people’s free will for their country—necessary for attaining the status of a “developed nation”—was obstructed, and the nation was condemned to remain in the category of “developing countries.” Whether considering the

economic damage caused by coups or the setbacks and delays in the defense industry, this truth is so evident that it hardly requires proof.

The failed coup attempt of July 15—like its predecessors—was a meticulously planned operation masked with highly “appealing” colors and names, supported by the United States, and carefully orchestrated with a roadmap crafted with remarkable precision. It was carried out by the military wing of a movement led by Fethullah Gülen, which had infiltrated the most critical points of the state over more than half a century, seized these points whenever the opportunity arose, and established a parallel or alternative state structure within the state. However, thanks to the resistance of the people who took to the streets following the call of President Recep Tayyip Erdoğan, as well as the efforts of the police and conscientious members of the military, this attempt ultimately “failed.”

In this section, we will attempt to explain the role played by the Grand National Assembly of Turkey during the July 15 Coup Attempt, which is recorded in the literature as the most recent unsuccessful link in Turkey’s tradition of “successful” coups.

Key Words: Democracy, militarism, coup, Grand National Assembly of Türkiye, July 15.

1- 15 Temmuz Gecesi TBMM

Hiç kuşkusuz “Türkiye Büyük Millet Meclisi” isminde yer alan her bir kelimenin ifade ettiği anlamın kapsam ve derinliğini düşündüğümüzde bu kelimelerin her sosyoloji için en ideal boyutuyla arzu edilen ‘düzen ve istikrârı’ daha yetkin anlamda temin etmeye matuf biçimde seçildiğini görürüz. ‘Ülke’, ‘devlet’, ‘toplum’, ‘hukuk’ ‘insan hakları’ ‘siyasi istikrar’, ‘demokrasi’ ‘halk iradesi’ ‘kalkınma’, ‘güçlenme’, ‘büyüme’ gibi toplumsal hayat için heyecan veren anahtar kelimelerin oluşturduğu anlam setiyle birlikte ele aldığımızda ise, TBMM’nin bunu sağlayan en önemli anayasal organ olduğu açıktır. Bu organın elbette ki, bundan öte temin ettiği başka fonksiyonlarından da söz edebiliriz. Hele hele büyük bir imparatorluk bâkiyesi olan Türkiye’den bahsediyorsak sosyolojide yer alan farklı kesimlerin doğrudan temsiline imkân veren yegâne platformun TBMM olduğu izahtan varestedir. Ülkedeki birliğin de dirliğin de teminini sağlayan, mülkün temelini oluşturan adaleti, insan onurunun dokunulmazlığıyla birlikte daha sağlıklı bir toplumsal birlik ve beraberliği garanti altına alan, eşitlik ve özgürlük gibi hayatî önemi haiz idealleri gerçekleştiren yasaların yapıldığı TBMM, hiç şüphesiz, aynı zamanda gerek maddî ve gerekse manevî her imkânı ülken sathına eşit ve adil şekilde yaymayı temin eden yegâne anayasal kurumdur. Keza ülkenin milletlerarası mahfillerde duracağı basamağı belirleyen organın da yine TBMM olduğu unutulmamalıdır. ‘Devlet’ dediğimiz organizasyonun

temel yapısal kurumlarını belirleyen, çalıştıran, denetleyen de keza aynı organdır. Gerçek bu olunca bir ülkedeki işleyişin sağlık derecesinin oranını onun yasama organındaki payıyla tayin etmenin daha doğru sonuçlar vereceği inkâr edilemez. Her ne kadar TBMM deyince akla ilke gelen şey ‘yasama’ olsa da yürütme ve yargı organlarıyla dolaylı ilişkisini de hesaba kattığımızda onun kritik önemi daha iyi anlaşılacaktır. Dolayısıyla TBMM’nin bir ülke için önemi ve fonksiyonu kalbin sair organlara nispetle önem ve fonksiyonuna benzetmekte bir yanlış olmaza gerektir. Bu öneminden dolayı olsa gerek ki, her askeri darbenin ilk hedefi de her zaman TBMM olmuştur. Çünkü oraya vurulacak darbe ülkenin bir bütün olarak darp edilmesi, hırpalanması, zayıflatılması, gelişmesine set çekilmesi hatta birçok örnekte gördüğümüz gibi, dağılıp tarih sahnesinden çekilmesiyle sonuçlanır.

TBMM, halkın kendi iradesiyle kendisini temsilen yönettiği kurumun adı olunca, ona karşı yapılan her kalkışma onunla temelde bir çelişki içerir. Böylesi bir durumda karşı karşıya gelen iki yapıdan birisi sivil halkın iradesi, yani demokrasi ise, diğeri de militarizmdir. Demokrasi, Abraham Lincoln’un ifadesiyle: *‘halkın halk tarafından halk için yönetilmesi’* olarak tanımlanırken, darbe de keza darbeci Süreyya Aydemir’in kendi ifadesiyle *‘...halkın üstünde halka rağmen bir hareket’* olarak tanımlanır. (Meclis Araştırma Kom. Rap. I/26) Bunun da özünde henüz iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış, güzeli ve çirkini birbirinden tefrik edecek olgunluğa ulaşmamış bir halk adına askerin ‘velayet’ veya ‘vesayet’ kullanmasından öte bir anlamı yoktur.

Askeri darbelerin toplumsal psikolojiyi hazırlama evresinde bizzat kendi elleriyle tertipledikleri en etkin aygıt hiç kuşkusuz ‘anarşizm’dir. Bununla da toplumda bir ‘kurtarıcı’ beklentisi yaratmayı amaçlarlar. Çünkü kitleyi askeri darbeye ikna etmenin en somut kanıtlarını ancak böylesi bir vasatta bulabilirler. Bunun içindir ki, darbeciler İsmet İnönü’nün: *‘Şartlar tamamlandığında milletler için ihtilal meşru bir haktır’* sözünü genelde tarihi bir referans olarak kullanırlar. Bu ‘şartları tamamlamak’ amacıyla anarşizm, terör, ekonomik bunalım, siyasi istikrarsızlık ve yolsuzluk iddiaları gibi ne gerekiyorsa hepsini yapmak kendilerince normal, meşru ve hatta gereklidir. Nitekim 11 Eylül’de tüm ülkeyi kan deryasına boğan anarşizmin darbeden hemen bir gün sonra, 13 Eylül’de bıçakla kesilircesine bitmesini başka türlü izah etmenin imkânı olamaz. Bu gerçeklik 12 Eylül Darbesi’nin bir numaralı ismi Kenan Evren’in: *‘12 Eylül’den önce şartların olgunlaşmasını bekledik’* sözüyle açıkça itiraf edilmiştir. (Bkz. Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu, I/27)

Toplumu veya kamuoyu ikna etmek için seçilecek yegâne kurum ise, ne yazık ki, hep basın olmuştur. 27 Mayıs’tan 2007 e-Muhtıra’ya

kadar bunu takip etmek mümkündür. ‘Anlı-Şanlı’ nice köşe yazarlarının bu dönemdeki yazılarına bakıldığında bunların onların da en az darbeci askerler kadar suçlu oldukları aşikardır. Bu isimler tevdi edilen görevlerini başarıyla ifa ettikten sonra bekledikleri ödülü de hep almışlardır. Mesela 28 Şubat’ta istenilen hedefe ulaşıldıktan sonra dönemi Genel Kurmay Başkanlığı Genel Sekreteri Erol Özkasnak ve Kurmay Kıdemli Yüzbaşı M. İhsan Tavazar imzalı ‘Basınla Temas’ başlıklı ve darbeye emeği geçen 40 gazeteciye teşekkür ve takdir içer 8 Haziran 1998 tarihle 3050-296.98 İCRA/SB nolu belge bunun en açık ispatıdır. (Meclis Darbeleri Araştırma Kom. S. 186)

İşin tarihsel arka planına baktığımızda ise, askeri darbelerin esasında 1945-1987 yılları arasını kapsayan Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu dünya gerçeğinden bağımsız olmadığını da görüyoruz. Bu da o dönemlerde ABD ve SSCB’nin oluşturduğu emperyal tahterevallı oyununda kullanılan en elverişli aparatın silahlı kuvvetler olduğunu gösterir. Keza aynı dönemlerde çoğu ülkede silahlı kuvvetlerin bu merkezlerden aldıkları destekle kendilerinde ülkenin iç ve dış stratejilerini çizmeye varıncaya kadar her işe karışma yetkisi gördüklerini müşahade ediyoruz. Türkiye’de bile son zamanlara kadar bunu görmek mümkündür. Mesela 2002’de dönemin Genel Kurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu (1938-2023) tarafından açılan SAREM (Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi) isimli yapı böyle bir misyon için kurulmuştu. Hatırlanacağı üzere 2007 yılında SAREM Başkanı Süha Tanyeri ABD’de Hudson Enstitüsü’nde bir toplantıya katılmış ve orada Türkiye’yle ilgili bir ‘Felaket Senaryoları’ projesini çalışmışlardı. Projeye göre Türkiye’de Anayasa Mahkemesi Başkanı’nı öldürülecek, Beyoğlu’nda PKK’nın üstleneceği bir canlı bomba patlatılacak, sonrasında ordu 50.000 askerle Kuzey Irak’a girecekti vs. Projenin deşifre edilmesiyle birlikte gerek içeride ve gerekse dışarıda çeşitli mahfillerde yaşanan şiddetli tartışmalar sonucu Kasım 2011’de SAREM’in faaliyetlerine son verildi. Ne yazık ki, ülke olarak gölgesinden bir türlü kurtulamadığımız bu patolojik bakış yakın tarihimizde nice travmatik kırılmaların, onulmaz yaraların ve dahi silinmez lekelerin faili olagelmıştır.

İşin bir başka boyutunda ise, askeri darbelere karşı toplumsal tepkilerin hiçliği veya yetersizliği üzerinde durmak gerekir. Son 15 Temmuz Darbesi’ni hariç tutmak kaydıyla, ne yazık ki, bu konuda iç açıcı şeyler söylemek mümkün değildir. Bu tür kritik süreçlerde üniversiteden sivil topluma, basından yargıya, iş dünyasından siyasete toplumun neredeyse tamamının, darbeye karşı çıkmak bir tarafa, çoğunun adeta darbecilerin emellerine hizmet eden aparatlara dönüştüğünü, daha kötüsü onların hizmetine girmeye can attıklarını biliyoruz. Darbecilerin ilk hedefi olan TBMM’deki siyasi aktörlerin bile tam bir teslimiyet içinde “şapkalarını alıp gittiklerin” dün gibi hatırlıyoruz.

Bu girişten sonra biraz da 27 Mayıs'tan günümüze kadar yapılmış darbeler ve TBMM'nin bu darbeler karşısında aldığı pozisyona kısaca göz atmakta yarar vardır:

1.1. 27 Mayıs Darbesi

Bilindiği üzere 27 Mayıs Darbesi bütünüyle yasal ve serbest bir seçim sonucu iktidara gelmiş Demokrat Parti'nin iktidarına karşı yapılmıştı. Bu tarih Demokrat Parti'nin ikinci iktidar dönemi idi; Cumhurbaşkanı Celal Bayar (1883-1986), Başbakan ise, Adnan Menderes (1899-1961)'ti. Askeri darbe yapılırca TBMM feshedildi, Demokrat Parti'nin yöneticileri tutuklandı ve TBMM'nin yetkileri Milli Birlik Komitesi (MBK) isimli askeri cunta tarafından gasp edildi. 9 Temmuz 1961 yılında yapılan referandumla kabul edilen yeni anayasa ve 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan ilk serbest seçimle birlikte ülke yeniden çok partili siyasi hayata döndü.

TBMM, demokrasiyi, hukuku, ahlâkı, insan haklarını, ülke refahı gibi tüm temel değerleri yerle yeksan eden sonuçlar yaratan, 'hukuku darbecilerin gücüne kurban etmek' suretiyle milli irade ile kurulmuş iktidarın başbakanını ve iki bakanını idam eden, onlarcasını hapisanelerde mahkûm eden, binlerce insanımızı ağır işkence süreçlerinden geçiren, hasılı tüm topluma ağır travmalar yaşatan 27 Mayıs darbesine kurumsal hiçbir tepki gösterememişti.

1.2 12 Mart 1971 Muhtırası

Türkiye demokrasi tarihinde sürekli bir karşıtlık halinde olan 'milli irade' ile 'askeri darbe' ikilisi arasında yaşanan gerilim, çatışma ve el değiştirme periyodunun ömrü ortalama on yıl kadardır. Nitekim 1960 Darbesi'nden takriben on yıl sonra aynı sürecin yine devreye alındığını görüyoruz. Mart 1971 tarihi itibarıyla Demokrat Parti'nin devamı olan Adalet Partisi iktidarda, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay (1899-1982) ve Başbakan Süleyman Demirel (1924-2015)'di. 12 Mart'a giden süreçte darbeler zemin olsun diye yine darbe heveslileri tarafından tertip edilmiş gençlik hareketleri bahane edilerek halkın iradesine karşı yine askeri kesimden meşru iktidara karşı askeri bir muhtıra verilmiş ve hükümet istifa etmek zorunda kalmıştı. TBMM feshedilmediyse de askeri vesayet altına alınmış ve Nihat Erim (1912-1980)'in başbakanlığında teknokrat bir hükümet kurulmuştu.

TBMM, anti demokratik onca işlemine rağmen bu muhtıraya da kurumsal olarak ne yazık ki, herhangi bir tepki gösterememiştir.

1.3. 12 Eylül 1980 Darbesi

12 Mart'tan muhtırasından takriben on yıl sonra, sonuçları itibariyle 1960 Darbesi kadar olmasa bile, demokrasiyi, hukuku, insan haklarını ayaklar altına alan 12 Eylül Darbesi de toplumsal hayatın her karesinde ağır travmalara neden olmuştur. Bu darbeye Millî İrade'nin yegâne tecelligâhı olan TBMM feshedilerek demokrasi askıya alınmış, demokratik sistemin olmazsa olmazları olan siyasi partiler kapatılmış, siyasi partilerin yöneticileri ve ileri gelenleri tutuklanmış, çoğuna yıllar süren siyasi yasaklar getirilmiştir. Bu darbe ile TBMM'nin yasama yetkisi Milli Güvenlik Kurulu adında askeri bir organa devredilmiştir. Zira MGK üyelerinin tamamı askerlerden oluşmaktaydı. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu darbeye de etkin bir varlık ortaya koyamadığı gibi, askeri darbeye zemin oluşturan süreçleri de doğru okuyamadığı için öncesinde gerekli tedbirleri de alamamıştır. Nitekim 12 Eylül Askeri Darbesi'ne zemin oluşturan gerekçeler arasında toplumsal hafızada kalan en önemli sorun TBMM'nin uzun süren onca yorucu mesaisine rağmen Cumhurbaşkanı'nı seçememiş olmasıydı.

Özetle TBMM darbe öncesinde sürecin nereye evrileceği konusunda gelişmeleri doğru okuyup gerekli tedbirleri alamadığı gibi, darbe esnasında darbeye karşı ciddi bir tepki de gösteremedi. 12 Eylül Darbesi'nden sonraki döneme baktığımızda 60 Darbesi'ndeki süreçlerin aynısının tekrarlandığını görüyoruz. Yeni bir anayasa yapılarak 7 Kasım 1982 tarihinde halkın referandumuyla kabul görmüş, Darbe'nin bir numaralı ismi Kenan Evren (1917-2015) Cumhurbaşkanı olmuş, bir yıl sonra 6 Kasım 1983 tarihinde serbest seçimler yapılmış ve TBMM de yeniden yasama faaliyetine başlamış, Anavatan Partisi tek başına iktidar olmuş, Parti Genel Başkanı Turgut Özal (1927-1993) da Başbakan olmuştu.

1.4. 28 Şubat Muhtırası

Türkiye demokrasi tarihinde başından itibaren kurucu resmî ideoloji ile halkın tercihleri arasında büyük bir çelişkinin olduğunu, zaman içinde bu çelişkinin gittikçe derinleştiğini müşahade etmek mümkündür. Bu çelişkiyi esasında Osmanlı sonrası kurulan yeni bir sosyal, siyasal, kültürel, hatta dinî alanlarda yapılan değişikliklere karşı toplumun kahir ekseriyeti tarafından farklı şekillerde farklı tonlarda gösterilen bir tepki olarak da okuyabiliriz. Halk bu tepkinin en sert ve en somut halini ilk çok partili siyasi seçimlerde ortaya koymak suretiyle resmî ideolojiyi temsil eden CHP'ye ağır bir yenilgi yaşatarak göstermişti. CHP'nin 27 yıllık iktidar icraatı olarak ortaya konulan resmî ideolojiye tepki gösteren geniş halk kitleleri Adnan Menderes'in başında olduğu Demokrat Parti ve daha sonra halefi Adalet Partisi etrafında toplanarak dinî, tarihî değerleri

koruma anlamında sağ-muhafazakâr diye tanımlayabileceğimiz farklı bir siyasi çizgiye büyük bir teveccüh göstermişti.

Ancak 1969'da yapılan genel seçimlerde Konya'dan TBMM'ye bağımsız olarak giren Necmettin Erbakan (1926-2011) ile birlikte bu siyasi çizgiden temel konularda ayrışan daha farklı bir siyasi tarzın belirdiğini görüyoruz. Erbakan'ın kendi ifadesiyle 'Millî Görüş' diye bilinen bu tarzın temel referansı İslâmî bir dünya görüşüne dayanıyordu. Tek başına yola çıkan Erbakan söylemleriyle bir taban oluşturup zaman içinde bu tabanı büyük bir kitleye dönüştürmeyi başarmıştı. Resmî ideolojiyle daha köklü çelişkiler içeren bu çizgiyi siyasi bir parti şeklinde ete kemiğe büründüren Erbakan, sırasıyla Milli Nizam (1970), Milli Selamet (1972) ve Refah Partisi (1983)'ni kurdu. Aralık 1995 Genel Seçimleri'nden birinci parti olarak çıkan Refah Partisi TBMM'de en fazla sandalyeye sahip parti oldu ve Necmettin Erbakan'ın başbakanlığında yeni bir koalisyon hükümeti kuruldu. Ne var ki, bu gelişme askerî cenahta büyük bir rahatsızlık yaratmış ve şiddeti gittikçe artan asker-sivil gerilimi 28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu toplantısında iplerin kopmasına neden olmuştu. Sonuçta Erbakan Başbakanlıktan istifa etmiş, hükümet yıkılmış ve askerî vesayetin gölgesinde yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştu. Ne yazık ki, ülkeyi derin bir ekonomik ve siyasal buhrana sürükleyen bu muhtıraya karşı TBMM'nin milli iradeye, demokrasiye, seçime, yasamaya, kurumsal olarak sahip çıkmada, demokrasi dışı vesayet odaklarına gerekli veya beklenen tepkiyi göstermede bir varlık gösteremediğini, aksine askeri vesayete daha fazla teslim olduğunu görüyoruz.

1.5. 27 Nisan 2007 E-Muhtırası

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan serbest seçimlerde irili ufaklı partilerin tamamı baraj altında kalmış ve TBMM'ye iki parti girebilmişti. Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi. Geçerli oyların % 34.3'ünü alan Ak Parti 363 sandalye ile tek başına iktidar olurken, % 19.3'ünü alan CHP ise 178 sandalye ile ana muhalefeti teşkil etmişti.

Gerek dışarıdan ve gerekse içeriden kurulu düzenden nemalanan çıkar odakları iktidarı gayrimeşru yol ve yöntemlerle iktidardan uzaklaştırmak amacıyla en iyi bildikleri darbecilik oyununu yine tezgahlamaya başladılar. Uzaktan, dolaylı muhtıralar kabilinden bu tür dış göstermelerin işe yaramadığı görülünce işi biraz daha germeye başladılar. Her geçen gün artan bu gerilim 2007'ye geldiğinde iyice gün yüzüne çıkmış ve 7 Nisan gecesi Genel Kurmay Başkanlığı'nın resmî web sitesinde muhtıra niteliğinde bir e-bildiri yayımlanmıştı. Bu muhtıra ile amacın yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerini manipüle etmek olduğu açıktı. Ancak ertesi gün iktidar cenahından verilen sert bir cevap muhtıra

sahiplerinin bekledikleri bir şey değildi. İktidar karşı cevapla yetinmeyerek durumu halka arz etme yolunu seçti ve bir erken seçim kararı aldı. 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan seçimde Ak Parti % 46.58 gibi neredeyse her iki kişiden birisinin oyunu alarak iktidarını iyice pekiştirdi.

TBMM'nin 27 Nisan e-Muhtırası'na karşı verdiği sert tepki o zamana kadar alışagelmışlerden çok farklıydı. TBMM ilk kez halkın kendisine tevdi ettiği milli irade emanetine sahip çıkmış, o iradeye yapılan tehditlere sert cevaplar vermiş, kendisini feshetmemiş, sivil siyaset olarak geri adım atmamış, muhtıraya boyun eğmemiş ve Cumhurbaşkanı seçim sürecini başarıyla tamamlayarak böylece TBMM tarihinde ilk kez kurumsal meşruiyetini korumuştur.

1.6. 15 Temmuz 2016

Türkiye demokrasi tarihinde yapılan ve esas maksadı millî iradeyi devre dışı bırakmak olan har darbe ve muhtıranın zamanı, faili, gerekçesi farklı olsa da projenin aynı proje olduğu konusunda hiçbir kuşku yoktur. (Bkz. Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu, I/15) Gerekçeler arasında kitleyi ikna etmeye yönelik farklı iddia, kelime, kavram ve temaların seçilmesi bu gerçeği değiştirmez. Anarşi, terör, irtica, ekonomik sıkıntılar, siyasi istikrarsızlık, yolsuzluk vs.

Öte yandan milli iradeyi, demokrasiyi, anayasal ve yasal kurumların işleyişini devre dışı bırakıp ülkeye içeride ve dışarıda maddî ve manevî nice kayıplar ödettiren bu darbe ve muhtıraları yapanların dillerine pelesenk ettikleri kelime ve kavramların sayısı da aşağı yukarı hep benzerdir. Bunların odağında ise, 'Atatürkçülük', 'Atatürk ilk ve inkılaplarına Dönüş' gibi her 'gayr-ı meşru' faaliyetlerini saklayan, hatta kutsayan sözlü maskeler yer alır. Mesela 12 Eylül Darbesi'ni planlayanların 27 Aralık 1979 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e bir mektup göndererek: '*Bütün partiler Atatürkçü çizgiye gelsinler*' sözüyle taktıkları maske ile (bkz. Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu I/19) 15 Temmuz Darbesi'ne teşebbüs edenlerin kullandıkları 'Yurtta Sulh Konseyi' maskesi esasında aynı maskedir.

Oysa Temmuz 2016 Başarısız Darbe'sinin temel ideolojik örgüsü onlarca yıl gerek Türkiye'de ve gerekse dünyada ABD emperyalizminin yumuşak gücünü oluşturmaya çalışan Fethullah Gülen önderliğindeki hareketin düşünce ve söylemlerinden oluşmaktaydı. Dışarıdan bakıldığında Bediuzzaman Said Nursi'nin kitapları etrafında oluşmuş, uzun vadeli, CIA rehberliğinde olabildiğince gizli teşkilatlanma ve devletin en kritik odaklarına sinsice yerleşme plan ve projesiyle 40 küsur yıllık bir birikim sonucu yargıdan, orduya, eğitimden ticarete kadar

hayatın hemen hemen tamamını kuşatan ve adeta devletin içinde bir 'Paralel Devlet' kurmuşlardı. İşte böylesi bir örgütün askeri kanadının teşebbüs ettiği 15 Temmuz Darbesi ile amaç 2012'den beri devlet kurumlarında yapılan temizliğin son aşamasında yaklaşan Yüksek Askeri Şura toplantısıyla sıranın kendilerine geleceği gerçeği karşısında son bir çıkış denemesiydi. Ancak erken alınan bir istihbaratla MİT ile Genel Kurmay Başkanlığı'nın aldıkları tedbirler sebebiyle her zaman olduğu üzere gecenin geç saatlerinde icraya konulması planlanmış darbenin erkene alınmasını gerektirince hesap bozuldu ve darbeciler ilk kez açık bir yenilginin zilletini yaşadılar. Oysa daha önceki darbelerde işin iç yüzüne vakıf olmayan geniş kitleler, zahirî gerekçelere inandığı için olsa gerek ki, darbe ve muhtıralara karşı herhangi bir tepki ortaya koyamamış, aksine çoğu kez darbecileri alkışlamışlardı bile. Ne var ki, bu sefer özellikle de iletişim imkânlarının yaygınlığı ve sosyal medya aracılığıyla kitleleri manipüle etmenin hiç de kolay olmadığı bir zamanda darbenin başarıya ulaşması oldukça zora girmişti. Hele hele halkın hür iradesiyle seçilmiş devlet başkanına karşı yapılacak bir darbeye halkın sessiz kalması beklenemezdi. Bir de Devlet Başkanı'nın darbeye fiilen karşı çıkıp, kendi iradesine sahip çıkmak amacıyla halkı sokaklara çağırması, halkın da büyük bir katılımı bu çağrıya cevap vermesi darbecilerin umutlarını büsbütün ortadan kaldırmıştı. Gecenin erken saatlerinden itibaren tüm ülkede artarak devam eden bu tepkinin yanı sıra emniyet teşkilatıyla ordunun bir kanadının da halkın yanında yer almasıyla, *'Jimmi Carter'in çocukları bu sefer başarılı olamamışlardı.*

15 Temmuz Darbe teşebbüsünün başarısız kalması militarizmi bitiren çok önemli tarihî bir vak'a olarak da okunabilir. Bilindiği üzere Almanya'nın iki dünya savaşındaki yenilgisi bu ülkede militarizmi sona erdiren en önemli gelişmeydi. Aynı şeyi Japonya ve Arjantin için de söylemek mümkündür. Türkiye'de de ilk kez 15 Temmuz darbe girişimiyle halk militarizme unutamayacağı bir zillet yaşatmış, darbeye kalkışan askerlerin üzerindeki askeri üniformalarını söküp onları sokak ortasında iç çamaşırlarıyla teşhir etmiş ve böylece militarizm heveslilerine unutulmayacak bir ders vermişti.

253 şehit, 2800'e yakın yaralının kanıyla bastırılan 15 Temmuz Darbesi'nin başarısız kalmasında hiç kuşkusuz TBMM'nin de önemli bir katkısı oldu. TBMM üyeleri daha darbe teşebbüsünün en erken saatlerinden itibaren Meclis'e koşmuş ve TBMM'yi çalışır duruma getirmişlerdi. Zira darbe süreçlerinde TBMM'nin kapatılması demek darbecilere meşruiyet vermek olduğunun bilincinde olan TBMM üyeleri parti ayırımı gözetmeksizin ortaklaşarak çok sert bir tepki gösterdiler. Hatırlanacak olursa, 1960 Darbesi'nin generallerinden Cemal Madanoğlu ile yeni bir anayasa yapmak üzere tertip edilen akademisyenler

arasında yaşanan diyalogda Madanoğlu'nun 'Meclis'i feshetmemeyi, kapısında durup CHP'lilerle masum DP'lileri alma' teklifine hukukçu akademisyenlerden bazılarının: 'Olur mu Paşam, Meclis'i kapatmazsanız siz meşrulaşamazsınız' sözlerini düşündüğümüzde TBMM'nin darbe anında açık veya kapalı oluşunun neye tekabül ettiği açıktır. Zira TBMM esasında halk iradesinin siyasi partiler aracılığıyla tecelli ettiği yegâne yerdir. Kendilerini 'kurtarıcı, halaskâr' olarak tanımlayan darbeciler ise, siyasileri: 'Ülkeyi buhranlara sürükleyen haris kişiler' olarak tanımladıkları için ortadan kaldırılması gereken ilk kurum olarak da her zaman TBMM'yi görürler. (Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu I/ 27)

Bu bilinç ile hareket eden TBMM 15 Temmuz Darbesi'ne karşı etkin bir karşı çıkış yapmış, Meclis'i hemen açıp çalışmalarına başlamıştır. Darbeciler ise, aynı sebeple Meclis'i kapatmak için uğraşmış, TBMM üzerinde savaş uçakları uçmaya başlamış, Meclis Bahçesi'ne yıkıcı bombalar atılmış ancak Meclis tutumundan vazgeçmeyince Meclis Ana Binası bombalanmış, binada ciddi hasarlar oluşmuş ama buna rağmen Meclis kapatılmamış, yıkık dökük bina içinde çalışmalarını sürdürmüştür. Ertesi gün tüm partilerin ortak imzasıyla darbe teşebbüsüne karşı bir bildiri yayımlayan Meclis takip eden tarihlerde adeta devleti yeniden yapılandıran, darbe imkân ve ihtimallerini minimize eden ciddi yasal ve anayasal değişiklikler yapmıştır.

15 Temmuz Darbe Girişimi'nde TBMM Ana Binası'nın Savaş Uçağıyla Atılan Bombaya Milletvekillerinin Tepkisi

Olağanüstü hal ilanından askeri liselerin kapatılmasına, Genel Kurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmasından Jandarma Genel Komutanlığı'nın İçişleri Bakanlığı'na bağlanmasına, Fethullahçı Terör Örgütü'yle irtibat ve iltisakı tespit edilen kamu personelinin ihracından özel sektördeki varlıklarına el konulmasına, yurt dışındaki faaliyetlerinin yasaklanmasından uluslararası teşkilatlarda Fetö'nün 'terör örgütü' olarak tanımlanmasına kadar çok kapsamlı bir çerçeve dahilinde TBMM'nin ciddi bir rol oynadığını görüyoruz.

TBMM'nin darbelerle karşı harekete geçmesi elbette ki, 15 Temmuz ile başlamamıştı. Hatırlanacağı üzere bundan 4 yıl önce, yani Mayıs 2012'de: *'Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin İncelenmesi ve Alınması Gereken Önemlerin Belirlenmesi'* amacıyla kendi bünyesinde Darbeleri Araştırma Komisyonu kurmuş ve Komisyon çalışmalarına hemen başlamıştı. 27 Mayıs 1960 darbesi de dahil olmak üzere o tarihe kadar bütün darbeleri ve muhtıraları çeşitli alt komisyonlarda ele alarak inceleyen Komisyon hazırladığı raporu teklifleriyle birlikte Meclis'e sunmuştu. An itibarıyla TBMM'nin resmî web sayfasında yayımlanmış bulunan iki cilt halindeki bu raporda konu tüm detaylarıyla incelenmiş ve öneriler doğrultusunda bir takım anayasal ve yasal değişiklikler yapılmıştır. Ne var ki, TBMM'nin aldığı yasal tedbirlere rağmen 15 Temmuz 2016 tarihinde yeni bir darbe teşebbüsünde daha bulunulduysa da belki de o tedbirlerin de katkısıyla darbe teşebbüsü başarısız kaldı.

TBMM, 21. Yüzyılda hele hele Türkiye gibi bir ülke için gerçekten 'utanç verici' bir durum olarak gördüğü askeri darbe ve muhtıra tehlikesini tümüyle bertaraf etmek amacıyla gerek 15 Temmuz öncesi ve gerekse sonrası süreçte hem doğrudan parlamenter onay ve yasama yetkisiyle hem de OHAL çerçevesinde yürürlüğe giren kararnamelerin hukuki altyapısını sağlayarak çok kritik yasal değişiklikler yaptı. Özellikle 15 Temmuz'dan sonra OHAL'in ilanına ve uzatılmasına onay vererek olağanüstü yetkilerin hukuki zeminini oluşturdu. OHAL KHK'leri ile de devlet yönetimi, kamu personeli, yargı düzeni ve güvenlik politikalarında geniş kapsamlı düzenlemeler yapıldı. Yine bu dönemde yapılan 2017 Anayasa değişiklikleri ile de yönetim sistemi yeniden yapılandırıldı ve belli ölçüde yargı ve medya özgürlüğüne ilişkin düzenleme ve sınırlamalar içeren yasal çerçeveler oluşturuldu. Bu dönemde yapılan önemli yasal düzenlemeleri kısaca şöyle sıralayabiliriz:

2.1. Milli Güvenlik Kurulu Yapısında Değişiklik

Hatırlanacağı üzere 1949 tarihinde kurulmuş olan asker ağırlıklı ama siyasi etkisi sınırlı olan Milli Savunma Yüksek Kurulu (MSYK)'nın yeterli görülmemesi üzerine 27 Mayıs 1960 Darbesi faillerinin talebi üzerine 1961 Anayasası ile Milli Güvenlik Kurulu (MGK) kurulmuştu. Devletin güvenlik politikalarını belirleyen bu kurul yine asker ağırlıklıydı ama aldığı kararlar pratikte bağlayıcı tavsiye niteliğindeydi. Nitekim zaman zaman sivil-demokratik sistemin ensesinde boza pişiren, üstünde Demokles'in Kılıcı gibi duran bu kurulun aldığı kararlarla ilgili 3 Ekim 2001 tarihinde yapılan anayasal değişiklikle 'öncelikle dikkate alınır' cümlesi çıkarılmış, yerine 'tavsiye niteliğindedir' cümlesi eklenmişti. Böylece kurulun sivil siyaset üzerindeki baskısı ve etkisi nispeten azaltılmaya çalışılmıştı. Ancak en önemli değişiklik 2003-4 yıllarında çıkarılan AB Uyum Yasaları çerçevesinde yapıldı. Bu değişiklikle kurulun sivil üye sayısı artırılmakla birlikte Genel Sekreterliğe sivil atamanın da önü açılmış oldu. Böylece kurulun siyaset üzerindeki etkisi de biraz daha kırılmış oldu. MGK'daki asker-sivil ağırlığını gösteren şu iki fotoğraf bu değişikliği daha net ifade eder.

2.2. TSK İç Hizmet Kanunu'ndaki Değişiklik

Darbeciler esasında Anayasa'ya ve yasalara aykırı şekilde icra ettikleri darbe fiillerini genellikle yine bir darbe sonucu kendileri tarafından yapılmış olan yasalara dayandırarak suçlarına yasal kılıflar hazırlarlar. Askeri darbelere böyle bir dayanak oluşturan önemli yasalardan birisi de Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, özellikle de bu kanunun 35. Maddesi idi. TBMM'de çıkarılan ve 13 Temmuz 2013 tarihinde onaylanan kanunî değişiklikle bu maddede yer alan '*cumhuriyeti koruma ve kollama*' ifadesi çıkarılmış ve TSK'nın görevi sadece '*dış tehditlere karşı ülkeyi savunma ve caydırıcılığı güçlendirme ve TBMM kararıyla yurtdışı görevleri ve uluslararası barışa katkıyla sınırlandırılmış* oldu.

2.3. Askeri Yargının Kapatılması

TBMM'nin hazırladığı ve referanduma sunduğu değişiklikle Askeri Mahkemeler, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kapatılmış, ülkede yargı birliği sağlanmıştır. Değişiklik 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandumla kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

2.4. Genel Kurmay Başkanlığı'nın Konumunun Değiştirilmesi

TBMM'nin onayladığı OHAL kapsamında yapılan 15 Temmuz 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile asker-sivil ilişkileri yeniden düzenlemek amacıyla 'Genel Kurmay Başkanlığı' doğrudan sivil otoriteye, yani Millî Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır. Böylece daha güçlü bir sivil denetime imkân oluşturularak emir-komuta zincirinde sivil yetki iyice netleşmiştir.

2.5. Askeri Okulların Kapatılması

15 Temmuz'dan sonra darbeleri önlemeye dönük yapılan en önemli değişikliklerden birisi de askeri okulların kapatılmasıydı. Bu maksatla '*31 Temmuz 2016 tarihli 669 sayılı OHAL Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması ve Milli Savunma Üniversitesi Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK*' ile resmi olarak yürürlüğe giren düzenlemeyle Askeri Liseler, Harp Okulları, Astsubay Okulları ve Türk Harp Akademileri kapatılmış, askeri eğitimler artık Milli Savunma Üniversitesi'nde icra edilecektir. Bu düzenlemeyle birlikte askeri eğitim-öğretim de artık sivil denetime alınmıştır.

Sonuç

Çok partili hayata geçtiğimiz 1950 yılıyla başlayan demokrasi tarihimiz ne yazık ki, halkın çoğunluğu tarafından yönetime seçilen iktidar ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasında çıkan gerilimler ve bu gerilimlerin ortalama on yıllık periyotlarla askeri darbelerle sonuçlandığı trajik tecrübelerle doludur. Kısaca 'Milli İrade'nin iptali' olarak tanımlayacağımız bu darbelerin ülkeye verdiği sayısız zararları, yaşattığı itibarsızlığı bir daha yaşamamak amacıyla gerekli tedbirleri alacak yegâne anayasal organ Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir.

Ancak darbelerin ilk hedefi konumunda olan ve halk iradesinin yegâne tecelligâhı olan TBMM'nin özellikle son dönemlere kadar darbelere kurumsal olarak karşı çıkmaması, yasal düzenlemelerle tedbir almaması, özetle bu darbeler karşısında pasif kalması Meclis tarihi açısından hem düşündürücü hem de üzüntü vericidir. İlk kez Nisan 2007 e-Muhtırası'na karşılık vermekle yeni bir sürecin ilk düğmesini bağlayan TBMM, 15 Temmuz 2016 darbe gecesini üstünde uçan savaş uçaklarına, yağdırılan bombalara rağmen Meclis'i açarak çalışmaya başlamış, Meclis'i kapatmamış, darbenin bastırılmasından sonra da darbeleri önlemeye dönük çok köklü yapısal değişikliklerin anayasal ve yasal imkânlarını oluşturmuştur.

KKTC'DE 15 TEMMUZ'UN İZLERİ: TOPLUMSAL ALGI, SİYASAL SÖYLEM VE KÜLTÜREL DİPLOMASİ

Dr. Özkul HARAÇ
ASBÜ KKTC Yerleşkesi

Özet

Bu çalışmada, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki (KKTC) toplumsal, siyasal ve kültürel yansımaları incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, Türkiye'de yaşanan bu tarihsel kırılmanın “kardeş ülke” konumundaki KKTC kamuoyunda nasıl algılandığını ve bu algının Türkiye'nin kültürel diplomasi araçları aracılığıyla nasıl biçimlendirildiğini ortaya koymaktır. Araştırma, nitel yöntem çerçevesinde medya analizi ve söylem analizi yaklaşımlarını birlikte kullanarak; KKTC basını, resmî açıklamalar ve kültürel diplomasi kurumlarının faaliyetleri üzerinden kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Elde edilen bulgular, 15 Temmuz darbe girişiminin KKTC'de yalnızca Türkiye'ye yönelik bir empati ve dayanışma örneği olarak değil, aynı zamanda ortak tarih, kader ve kimlik vurguları üzerinden şekillenen ulusötesi bir kolektif hafıza unsuru olarak benimsendiğini göstermektedir. Medya söylemlerinin, darbe girişimini “demokrasi mücadelesi” ve “millî iradenin zaferi” çerçevesinde sunarak bu anlatıyı pekiştirdiği; siyasal aktörlerin ise Türkiye'nin istikrarını KKTC'nin güvenliği ve geleceğiyle doğrudan ilişkilendirdiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin yumuşak güç unsurları arasında yer alan kurumların yürüttüğü anma törenleri, sergiler, paneller ve sembolik etkinlikler, 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü'ne ilişkin anlam dünyasının KKTC'de yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte bazı kurumların sınırlı görünürlüğü, duygusal diplomasinin toplumsal yaygınlığını kısmen sınırlandırmaktadır. Sonuç olarak çalışma, kolektif hafıza, kamu diplomasisi ve duygusal diplomasi çerçevesinde 15 Temmuz'un KKTC'de güçlü bir kültürel ve duygusal anlatıya dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, KKTC, 15 Temmuz, siyasal iletişim, kültürel diplomasi, kolektif hafıza

THE TRACES OF JULY 15 IN THE TRNC: PUBLIC PERCEPTION, POLITICAL NARRATIVE AND CULTURAL DIPLOMACY

Abstract

This study examines the social, political, and cultural reflections of the July 15, 2016 coup attempt in the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). The main objective is to reveal how this critical historical turning point in Türkiye has been perceived by the TRNC public, often described as a “sister country,” and how this perception has been shaped through Türkiye’s cultural diplomacy instruments. Within a qualitative research framework, the study employs both media analysis and discourse analysis, drawing on TRNC newspapers, official statements, and the activities of cultural diplomacy institutions. The findings indicate that the July 15 coup attempt has not been perceived in the TRNC merely as an event of empathy and solidarity toward Türkiye, but rather as a transnational element of collective memory constructed through shared narratives of history, destiny, and identity. Media representations predominantly frame the event as a “struggle for democracy” and a “victory of national will,” thereby reinforcing this narrative. Similarly, political actors tend to associate Türkiye’s stability directly with the security and future of the TRNC. In this context, the activities carried out by Türkiye’s soft power institutions—such as commemorative ceremonies, exhibitions, panels, and symbolic practices—play a significant role in reproducing the meaning of the “July 15 Democracy and National Unity Day” within the TRNC. However, the limited visibility of certain institutions appears to constrain the societal depth of emotional diplomacy. Overall, the study demonstrates that, within the frameworks of collective memory, public diplomacy, and emotional diplomacy, July 15 has evolved into a powerful cultural and emotional narrative in the TRNC, contributing to the expansion of Türkiye’s transnational legitimacy.

Keywords: Türkiye, TRNC, July 15, political communication, cultural diplomacy, collective memory

1. Giriş

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye’de yaşanan darbe girişimi, yalnızca Türk siyasal hayatında değil, aynı zamanda bölgesel ve ulusötesi düzeyde de derin etkiler yaratmıştır. Devletin kurumsal yapısına, demokratik işleyişine ve millî iradeye yönelik bu girişim, kısa sürede Türkiye’nin sınırlarını aşan bir anlam haritasına dönüşmüştür. Bu bağlamda, Türkiye ile tarihsel, kültürel ve duygusal bağlara sahip olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), 15 Temmuz’un yankılarının en güçlü biçimde hissedildiği coğrafyalardan biri olmuştur.

Türkiye’de darbenin ardından “Demokrasi ve Millî Birlik Günü” olarak sembolleşen bu tarih, yalnızca bir darbe girişiminin bastırılması

olarak değil, milli irade, toplumsal dayanışma ve demokratik meşruiyetin yeniden vurgulandığı bir hafıza unsuru olarak kurgulanmıştır. Bu yeni kolektif hafıza üretimi, Türkiye'nin sınırlarını aşarak özellikle kardeş ülke konumundaki KKTC'de de güçlü bir yankı bulmuştur.

KKTC kamuoyu, 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında yaşanan gelişmeleri, yalnızca Türkiye'deki bir "siyasal kriz" olarak değil, ortak kader, kardeşlik ve dayanışma bilincini yeniden pekiştiren bir tarihsel dönemeç olarak algılamıştır. Bu süreçte, Türkiye'nin KKTC'deki diplomatik ve kültürel temsil araçları, 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü etrafında şekillenen direniş ve birlik anlatısının ulusötesi düzlemde yeniden üretilmesine katkı sağlamıştır.

Özellikle Türkiye'nin yumuşak güç politikalarının somut tezahürleri olan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüsü Lefkoşa, Türk Kızılay KKTC Delegasyon Başkanlığı ve çeşitli kurumların yürüttüğü faaliyetler 15 Temmuz'un anma pratiklerinin KKTC'de kurumsal ve toplumsal düzeyde yerleşmesini sağlamıştır.

Bu çalışma, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında Türkiye'de üretilen 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü anlatısının, KKTC bağlamında nasıl temsil edildiğini, anlamlandırıldığını ve yeniden üretildiğini incelemektedir. Çalışma, kolektif hafıza, kültürel diplomasi ve duygusal diplomasi kavramları çerçevesinde, 15 Temmuz anlatısının KKTC'de ulusötesi bir meşruiyet ve aidiyet alanı oluşturup oluşturmadığını sorgulamaktadır.

Bu soruya yanıt ararken, medya ve söylem analizi yöntemlerinden yararlanılarak hem kamuoyu tepkileri hem de Türkiye'nin yumuşak güç araçlarının temsil biçimleri değerlendirilecektir. Kolektif hafıza, kamu diplomasisi ve duygusal diplomasi kavramları, bu analizde kuramsal bir çerçeve olarak kullanılacaktır. Bu çerçeve, 15 Temmuz'un KKTC'de yalnızca bir "dış politika olayı" değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve dayanışma gibi duygusal temeller üzerinden inşa edilen bir toplumsal anlatıya dönüştüğünü göstermeyi hedeflemektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Kolektif hafıza, bireysel anıların toplamından ziyade, geçmişin toplumsal bağlamlar içinde sürekli olarak yeniden üretilmesini ifade eden dinamik bir süreçtir. Hafıza bu yönüyle, geçmişin pasif bir kaydı değil; içinde bulunan zamanın ihtiyaçları doğrultusunda seçilen, yorumlanan ve dönüştürülen bir toplumsal pratiktir. Kolektif hafıza bireyler tarafından

değil, gruplar aracılığıyla kurulur ve paylaşılan semboller, anlatılar ve ritüeller yoluyla süreklilik kazanır (Assmann, 2015).

Maurice Halbwachs'a göre bellek bireysel değil, toplumsal bir olgudur; bireyler geçmişini içinde yer aldıkları sosyal grupların sunduğu referans çerçeveleri üzerinden hatırlar. Bu nedenle her topluluk kendi kolektif hafızasını üretir ve aynı tarihsel olay farklı toplumsal bağlamlarda farklı biçimlerde anlamlandırılabilir (Halbwachs, 2017; Doyuran, 2018).

Kolektif hafızanın inşasında hatırlama kadar unutma da belirleyicidir. Bazı olayların görünür kılınması, bazı deneyimlerin ise bilinçli biçimde geri plana itilmesi, belleğin siyasal ve ideolojik niteliğini ortaya koyar (Deniz, 2014; Nora, 2006). Bu bağlamda geçmiş, güncel siyasal ihtiyaçlara uygun biçimde yeniden yorumlanır ve anlamlandırılır (Wertsch, 2015; Pennebaker & Gonzales, 2015).

Anma törenleri, hafıza mekânları ve simgesel tarihler, kolektif hafızanın sürekliliğini sağlayan temel araçlardır. Bu pratikler, geçmiş ile bugün arasında duygusal bir bağ kurarak toplumsal kimliklerin aktarımına katkı sunar (Nora, 2006; Sarlo, 2012). Bu yönüyle kolektif hafıza, yalnızca geçmişin nasıl hatırlandığını değil, bu hatırlama biçimlerinin hangi aktörler ve araçlar aracılığıyla dolaşıma sokulduğunu analiz etmeye imkân tanır. Bu nokta, kolektif hafıza ile kamu diplomasisi arasındaki ilişkiyi kavramsal olarak görünür kılmaktadır.

Geleneksel diplomasiğin hükümetler arası ilişkilerle sınırlı yapısının aksine, kamu diplomasisi sivil toplum, medya, kültürel kurumlar ve bireyler gibi çok sayıda aktörü sürece dâhil eder. Bu yönüyle kamu diplomasisi, uluslararası ilişkilerde algı yönetimi, meşruiyet üretimi ve güven inşası açısından merkezi bir rol üstlenmektedir.

Kamu diplomasisi literatürünün temel referans noktalarından biri Joseph S. Nye'in "yumuşak güç" yaklaşımıdır. Nye'a göre devletlerin etki kapasitesi yalnızca askerî ve ekonomik güç unsurlarına değil, aynı zamanda kültür, değerler ve politikaların çekiciliğine dayanmaktadır (Nye, 2004). Kamu diplomasisi, bu çekiciliğin dış kamuoylarına aktarılmasını sağlayan başlıca mekanizma olarak işlev görür.

Nicholas Cull, kamu diplomasisini bilgilendirme, dinleme, kültürel etkileşim ve uzun vadeli ilişki kurma süreçlerini kapsayan çok boyutlu bir iletişim alanı olarak tanımlar (Cull, 2008). Melissen ise kamu diplomasisini devletlerin kendilerini dış dünyaya anlatma biçimi olarak ele almakta ve bu sürecin karşılıklı etkileşim ve güven temelinde yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Melissen, 2005). Bu yaklaşımlar, kamu diplomasisini

tek yönlü propaganda anlayışından ayırarak ilişki temelli ve diyalojik bir çerçeveye yerleştirmektedir.

Kültürel diplomasi, kamu diplomasisinin en köklü araçlarından biri olarak kültürün dış politika bağlamında bir iletişim ve etkileşim unsuru olarak kullanılmasını ifade eder. Sanat, dil, eğitim, tarih, kültürel miras ve akademik değişim programları bu alanın temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Kültürel diplomasiğin ayırt edici yönü, kısa vadeli siyasi hedefler yerine uzun vadeli algı, güven ve yakınlık inşasına odaklanmasıdır. Bu süreç, devletlerin kendilerini anlatmasından ziyade karşı tarafla ortak bir anlam zemini oluşturma çabasını yansıtır (Cummings, 2003; Ang, Isar & Mar, 2015).

Duygusal diplomasi ise, uluslararası ilişkilerde duyguların siyasal iletişim ve diplomatik süreçlerdeki rolüne odaklanan görece yeni bir yaklaşımdır. Bu perspektif, dış politika tutumlarının yalnızca rasyonel çıkar hesaplarıyla değil; empati, korku, umut, travma ve dayanışma gibi duygularla da şekillendiğini savunur. Crawford'a göre duygular, uluslararası siyasette tali unsurlar değil, doğrudan politik sonuçlar üreten faktörlerdir (Crawford, 2000). Bleiker ve Hutchison da özellikle travmatik olayların kolektif duygular yaratarak yeni dayanışma ve anlam biçimleri ürettiğini belirtmektedir (Bleiker & Hutchison, 2008).

Bu bağlamda duygusal diplomasi, kriz ve toplumsal kırılma dönemlerinde daha görünür hâle gelmektedir. Devletler bu süreçlerde yalnızca çıkar temelli söylemlerle değil, ortak acı ve duygudaşlık üzerinden iletişim kurarak meşruiyet ve yakınlık üretmektedir. Coşkun'un (2023) vurguladığı üzere, uluslararası ilişkiler disipliniinde yaşanan "duygusal dönüş" ile birlikte duygular artık bireysel psikolojik unsurlar olmaktan çıkmış, kolektif olarak üretilen ve siyasal süreçleri etkileyen meşru bir analiz kategorisi hâline gelmiştir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe uzun süre rasyonalite ve çıkar temelli yaklaşımlar belirleyici olsa da, son dönem çalışmalar duyguların diplomatik süreçlerde kurucu bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede duygusal diplomasi, devletlerin dış politika söylem ve pratiklerinde empati, dayanışma, travma, umut ve korku gibi kolektif duyguları kullanarak meşruiyet üretmeleri ve ulusötesi destek sağlamaları sürecini ifade etmektedir. Burke'e göre diplomasi, özellikle kriz ve travma dönemlerinde yalnızca teknik ve hukuki müzakerelerle değil, paylaşılan duygusal atmosferler üzerinden şekillenmektedir (Burke, 2017).

Burke, duyguların diplomaside ikincil ya da irrasyonel unsurlar olmadığını; aksine uluslararası normların oluşumunu ve siyasal karar

alma süreçlerini doğrudan etkileyen bir kaynak olduğunu savunur. Travmatik siyasal olaylar sonrasında ortaya çıkan kolektif yas, öfke ya da dayanışma duyguları, devletlerin söylemlerini ve diplomatik konumlarını yeniden biçimlendirmekte; bu durum siyasal meşruiyetin ahlaki ve duygusal bir zeminde kurulmasına katkı sağlamaktadır (Burke, 2017).

Bu yönüyle duygusal diplomasi, kamu diplomasisi ve kültürel diplomasiyle iç içe geçen bir boyut taşımaktadır. Anma günleri, sembolik törenler ve ortak hafızayı besleyen ritüeller, devletlerin dış kamuoylarıyla yalnızca bilgi temelli değil, aynı zamanda duygusal bağlar üzerinden ilişki kurmasına imkân tanımaktadır. Duygular bu süreçte diplomasiinin karşısı değil, onun normatif ve söylemsel etkisini güçlendiren bir unsur olarak işlev görmektedir.

Pace (2024), duyguların yalnızca diplomatik söylemlerle sınırlı olmadığını; kimlik, aidiyet ve ulusötesi topluluklar bağlamında da politik anlam ürettiğini vurgular. Benzer biçimde Koschut (2020), duyguların kamu diplomasisi ve norm inşası süreçlerinde kurumsallaşmış bir işlev üstlendiğini ortaya koyarak, duygusal diplomasiinin çağdaş uluslararası ilişkilerde analitik bir çerçeve olarak ele alınabileceğini göstermektedir.

Kamu diplomasisi, kültürel diplomasi ve duygusal diplomasi kavramları birlikte ele alındığında devletlerin dış kamuoylarıyla kurduğu ilişkinin yalnızca bilgi aktarımı değil; anlam, değer ve duygu paylaşımı üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bu bütünleşik yaklaşım, siyasal olayların ulusötesi bağlamlarda nasıl temsil edildiğini, nasıl benimsendiğini ve nasıl kalıcı anlatılara dönüştüğünü analiz etmek açısından güçlü bir kuramsal zemin sunmaktadır.

Bu kuramsal yaklaşım, 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü anlatısının KKTC’de nasıl yeniden üretildiğini ve hangi duygusal kodlar aracılığıyla içselleştirildiğini anlamak açısından analitik bir zemin sunmaktadır.

3. 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü

Türk Silahlı Kuvvetleri içinde yer alan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensubu bir grup subayın kalkışmasıyla 15 Temmuz 2016 tarihi akşamı saat 22.00 civarında başlamış darbe girişimi ve tüm yurttaki yaklaşık 22 saatlik yoğun bir çatışma ve kamu düzeni mücadelesinin ardından kontrol altına alınmıştır. 15 Temmuz Cuma günü saat 22:00’da başlayan FETÖ’nün darbe girişimi, 16 Temmuz Cumartesi günü saat 20:02’de bertaraf edilmiştir (AA Ankara, 2016).

FETÖ'nün darbe girişiminde kısaca yaşanan gelişmeler: 15 Temmuz 2016 gecesinde FETÖ tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi sırasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Marmaris'te bulunduğu, gelişmelerin ardından İstanbul'daki Atatürk Havalimanı'na hareket ettiği kamuoyuna yansımıştır. Aynı saatlerde darbe girişimine katılan askerî unsurların Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nu kontrol altına alarak bir darbe bildirisi okutmaya çalıştığı görülmüştür. Ancak Cumhurbaşkanlığı kaynakları, söz konusu açıklamanın Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kurumsal iradesini yansıtmadığını vurgulayarak bunun yetkisiz ve gayrimeşru bir girişim olduğunu bildirmiştir. Kısa bir süre sonra TRT yayınlarının kesilmesiyle birlikte darbe bildirisi etkisiz hâle getirilmiştir. Bu gelişmelerin ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan, başta özel televizyon kanalları olmak üzere çeşitli medya organlarına bağlanarak darbe girişimine karşı açık bir tutum sergilemiş ve kamuoyunu demokratik düzene sahip çıkmaya davet etmiştir. Yapılan açıklamalarda, millî iradeye yönelen bu kalkışmanın hukuk ve anayasal düzen çerçevesinde karşılık bulacağı, girişimin hangi kurum ya da yapı içerisinde gerçekleşmiş olursa olsun sorumluların gerekli yaptırımlarla karşılaşacağı mesajı verilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, 2018).

7 Ağustos 2016 tarihinde AK Parti, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisinin katılımıyla Yenikapı'da Demokrasi ve Şehitler Mitingi düzenlenmiştir. 15 Temmuz, 2429 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun'da 25.10.2016 tarihinde yapılan değişiklikle Demokrasi ve Milli Birlik Günü olarak ilan edilmiştir (BBS New Türkçe, 2016).

Seçilmiş iradeye yönelik tehdit olan 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısı sonrasında toplumun farklı kesimlerinin kamusal alanda gösterdiği güçlü tepkiyle bertaraf edilmiş ve demokratik meşruiyet yeniden tesis edilmiştir. Bu süreç, toplumsal dayanışma ve demokrasi bilincinin kolektif bir hafıza unsuruna dönüşmesinde belirleyici olmuştur. Söz konusu deneyimin toplumsal hafızada kalıcı kılınması amacıyla, 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü kapsamında her yıl yurt içinde ve yurt dışında çeşitli anma ve farkındalık etkinlikleri gerçekleştirilmektedir. Bu etkinliklerin koordinasyonu, stratejik iletişim ve kamu diplomasisi çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından yürütülmekte; paneller, yayınlar, dijital içerikler ve kültürel faaliyetler aracılığıyla 15 Temmuz anlatısının ulusal ve ulusötesi düzeyde görünürlüğü sağlanmaktadır (İletişim Başkanlığı, 2025).

Türkiye'de toplumsal hafızada canlı tutulması amacıyla her yıl düzenli olarak anma programlarıyla hatırlanmakta olan 15 Temmuz

Demokrasi ve Millî Birlik Günü için 2025 yılında da Türkiye Büyük Millet Meclisi Tören Salonu'nda "Zaferin Adı Türkiye" temasıyla bir etkinlik düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın TBMM'de gerçekleştirilen anma töreninde yaptığı konuşmada, bu etkinliklerin yalnızca geçmişini anmak için değil, demokrasiye sahip çıkma bilincini gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla sürdürüldüğü vurgulanmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, her yıl farklı bir tema çerçevesinde hazırlanan programlarla 15 Temmuz anlatısının güncellendiğini ve toplumsal birlik duygusunun pekiştirildiğini ifade etmiştir (TC Diyanet İşleri Başkanlığı, 2025).

15 Temmuz darbe girişiminin ardından, toplumsal belleğin kültürel öğeleri ve hatırlamanın somutlandığı kodlar Türkiye'nin farklı illerinde inşa edilen anıtlar, metinler, imgeler, hafıza mekânları aracılığıyla yeniden üretilmiş ve bir hatırlama figürü olarak dolaşıma girmiştir. Böylece bu figürler, belleğin somut bir içeriğe kavuşmasını sağlamıştır (Tuncer, 2023).

Bu çerçevede paylaşılan geçmiş duygusu, bireylerin doğrudan yaşadıkları deneyimlerle sınırlı değildir. Bireyler, bizzat tanıklık etmedikleri ya da tanıklık etmeleri mümkün olmayan olaylara ilişkin olarak, anlatılar, aktarımlar ve güncel temsiller aracılığıyla ortak bir duygudaşlık alanının parçası hâline gelirler. Bu ortak duygudaşlık hâlinin inşa edilmesinde anma pratikleri önemli bir rol oynamaktadır; zira anmalar, geçmişin belirli bir duygusal çerçeve içinde yeniden üretilmesini ve kolektif olarak paylaşılmasını mümkün kılar.

Toplumsal düzeyde geçmişe ilişkin hatıralar, ulusal ve kitlesel kimliğin inşasında, siyasal ve ideolojik yönelimlerin sürekliliğinde belirleyici bir işleve sahiptir. Toplumun bugününü ve geleceğini yönlendiren bu hatıralar, geçmişin birikimlerini taşıyan dinamik unsurlar olarak sürekli yeniden dolaşıma sokulmaktadır (Doyuran, 2018). Bellekten geri getirilen bilgilerin tekrar edilmesi ve toplumsal onayla pekiştirilmesi, ilerleyen süreçte oluşacak kolektif belleğin temelini oluşturmaktadır (Roediger, Zaromb ve Butler, 2015). Kolektif anıların oluşumunda rol oynayan bu geri getirme süreçleri, aktarılan bilgilerin doğruluğundan bağımsız olarak, bireylerin bu anıları daha uzun süre ve daha güçlü biçimde hatırlamalarına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda bellek, geçmişle kurduğu bağ ölçüsünde anlam kazanmakta ve anıları unutulmaz kılmaktadır.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi, doğrudan deneyimleyenler kadar, bu sürece tanıklık etmeyen geniş toplumsal kesimler için de anlatılar, semboller ve anma pratikleri aracılığıyla kolektif bir hafıza alanına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü,

yalnızca geçmişte yaşanmış bir olayın hatırlanması değil; bugünün siyasal ve toplumsal koşulları içinde yeniden anlamlandırılan, ortak duygudaşlık ve dayanışma duygularını pekiştiren bir hatırlama pratiği olarak işlev görmektedir. Böylece 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü, yalnızca darbe girişiminin anıldığı bir tarihsel gün değil; milli irade, ortak kader ve toplumsal dayanışma vurgularının tekrar yoluyla pekiştirildiği bir kolektif hafıza hâline gelmektedir. Bu yönüyle söz konusu gün, geçmişin bugüne taşındığı ve bugünün siyasal anlam dünyasının geçmiş üzerinden yeniden üretildiği bir hatırlama pratiği olarak değerlendirilebilir.

4. Yöntem

Bu çalışma, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında Türkiye’de şekillenen 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü anlatısının KKTC’deki toplumsal, siyasal ve kültürel yansımalarını analiz etmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden yararlanmaktadır. Araştırma, söz konusu anlatının KKTC bağlamında nasıl temsil edildiğini, hangi temalar ve duygusal çerçeveler üzerinden dolaşıma sokulduğunu ve kolektif hafızanın inşasında nasıl bir rol oynadığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmada nicel genelleme amacı güdülmemekte, nitel veriler üzerinden anlam üretimi ve söylemsel örüntüler çözümlenmektedir.

Bu doğrultuda çalışmada, betimleyici ve yorumlayıcı bir analiz yaklaşımı benimsenmiş; medya içerikleri, resmî söylemler ve kültürel diplomasi faaliyetlerine ilişkin kamuya açık belgeler birlikte değerlendirilmiştir. KKTC’de yayımlanan yazılı basında yer alan manşetler 15 Temmuz anlatısının toplumsal düzeyde nasıl aktarıldığını göstermek amacıyla incelenmiştir. Bunun yanı sıra siyasal aktörlerin ve resmî kurumların 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü’ne ilişkin açıklamaları, söylemsel düzeyde öne çıkan kavramlar ve vurgular bağlamında değerlendirilmiştir.

Çalışmada ayrıca Türkiye’nin kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi alanında faaliyet gösteren kurumlarının KKTC’de yürüttüğü anma programları, kültürel etkinlikler ve sembolik faaliyetler, kolektif hafıza ve duygusal diplomasi perspektifi doğrultusunda ele alınmıştır. Bu çerçevede, söz konusu faaliyetlerin 15 Temmuz anlatısının KKTC’de yeniden üretilmesine ve anlamlandırılmasına nasıl katkı sunduğu tartışılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, nicel bir genelleme amacı taşımamakta; aksine belirli temsiller ve anlam üretim süreçleri üzerinden derinlemesine bir okuma sunmayı amaçlamaktadır.

Bu üç kavram birlikte ele alındığında, KKTC’de 15 Temmuz’a ilişkin ortaya çıkan anlam dünyası daha net bir çerçeveye oturmaktadır:

- Kolektif hafıza, 15 Temmuz’un nasıl hatırlandığını ve sembolleştirildiğini açıklar.
- Kamu diplomasisi, Türkiye’nin bu hafızayı ulusötesi boyutta nasıl aktardığını gösterir.
- Duygusal diplomasi, bu aktarımların neden KKTC toplumunda güçlü bir karşılık bulduğunu anlamayı sağlar.

Dolayısıyla kuramsal çerçeve, 15 Temmuz’un KKTC’de bir “dış politika olayı” olmanın ötesinde; kültürel, duygusal ve siyasal olarak bütünleşik bir toplumsal anlatıya dönüştüğünü göstermeye imkân tanımaktadır.

Analiz süreci üç aşamada yürütülmüştür:

- Veri Toplama: Medya arşivleri, resmî açıklamalar ve kurum raporları toplanmıştır.
- Kodlama: Toplanan veriler NVivo destekli tematik içerik analiziyle “dayanışma”, “milli irade”, “kardeşlik”, “demokratik direnç”, “ortak kader”, “kültürel aktarım”, “duygudaşlık” gibi temalarla kodlanmıştır.
- Yorumlama: Kodlanan veriler kuramsal çerçeveye ilişkilendirilerek bütüncül bir yorum oluşturulmuştur.

Bu yöntem, 15 Temmuz darbe girişiminin KKTC’de nasıl algılandığını, nasıl temsil edildiğini ve kültürel diplomasi kanalları aracılığıyla nasıl kurumsallaştırıldığını çok boyutlu bir yaklaşımla ele almaya olanak sağlamaktadır.

5. Bulgular

5.1. Medya Arşivleri ve Analizi

KKTC’de 15 Temmuz’a ilişkin toplumsal algının nasıl şekillendiğini anlamak amacıyla yerel basında yayımlanan haberler incelenmiştir. Bu kapsamda farklı ideolojik kesimlere hitap ettiği bilinen sadece basılı KKTC medya kaynakları analiz evrenine dahil edilmiştir:

- Kıbrıs Gazetesi
- Yenidüzen
- Havadis

- Halkın Sesi
- Diyalog

Bu içerikler, darbe girişiminin yaşandığı geceyi (15 Temmuz 2016) takip eden 16 Temmuz 2016 ve darbenin yıl dönümü olan 16 Temmuz 2017 yılında yapılan manşette yer verilen haber akışları, başlık seçimleri, duygusal ton, Türkiye–KKTC ilişkilerine dair söylemler üzerinden değerlendirilmiştir. İncelemelerde özellikle şu göstergelere dikkat edilmiştir:

- “Kardeşlik”, “aynı kader”, “millî irade”, “demokratik direniş” gibi söylemsel ortaklıklar,
- Toplumsal empatiyi ve duygudaşlığı vurgulayan içerikler
- Türkiye’nin resmî hafıza anlatısıyla uyumlu sembol ve kavramlar,

Bu analiz, KKTC kamuoyunun olaya verdiği tepkilerin medyadaki yansımalarını anlamaya yönelik bir toplumsal algı verisi sunmaktadır.

Gazete	Başlık	Alt Başlıklar	İçerik
Diyalog	İlginç Bir Tesadüf	• Türkiye dün gece uyumadı. • Halk meydanlara çağrıldı. • Cunta darbesiyle aynı günde.	Yunanistan’ın 15 Temmuz 1974’te Kıbrıs’ta gerçekleştirdiği askeri darbenin bir benzeri 42 yıl sonra aynı günde Türkiye’de yaşandı.
Halkın Sesi	Olağanüstü Gece	Alt başlığa yer verilmedi	Türkiye’de askeri darbe girişi! TSK, ülke yönetimine el koyduğunu açıkladı... Darbe girişimiyle polis ve asker çatışmaya başladı, kan döktü.
Havadis	Darbe Girişimi	• Tanklar sokaklara indi. • “Sokağa çıkın” önerisi. • Elçilik önünde Erdoğan’a destek darbecilere lanet	• Türkiye’de dün gece saat 22.00 sularında darbe girişimi yaşandı... • Saat 04.30 Türkiye’de darbe girişiminin neden olduğu keşmekeş devam ederken Cumhurbaşkanı Erdoğan İstanbul’a gitti. • TC Cumhurbaşkanı Erdoğan darbe girişiminin resmileşmesinin ardından televizyon kanallar aracılığıyla halka “meydanlara inin” çağrısı yapınca halkla asker karşı karşıya kaldı.
Kıbrıs	Darbe Girişimi	• Türkiye’de büyük şok! • Hayret verici gelişmeler • Çatışmalar durmadı	• Türkiye’de dün gece saat 22.00 sıralarından itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki bir grup ülke yönetimini ele geçirmeye çalıştı. • Türkiye, dün gece TSK içindeki bir grubun düzenlediği darbe girişimiyle sarsıldı. Ayaklanma hareketiyle çıkan çatışmalarda polis, asker ve sivil vatandaşlar hayatını kaybetti...
Yenidüzen	Darbe Gibi!	• Erdoğan “Meydanlara” Çağırıldı. • Kıbrıs’ta “olağanüstü hal” Yok.	• 15 Temmuz Kıbrıs darbesinin yıldönümünde Türkiye’de “darbe girişi” yaşandı. TSK içerisindeki bazı unsurlar “yönetime el koyduğunu”... açıkladı. • Türkiye demokrasisi bir kez daha ağır yara aldı. TSK içerisinde “ayrışma” yaşandığı gözlemlendi.

Tablo 1. 16 Temmuz 2016 Tarihli KKTC Gazete Manşetleri

Dipnot: Tabloda yer alan veriler, yazar tarafından 5-9 Ocak 2026 tarihleri arasında KKTC Cumhuriyet Meclisi Kütüphanesi basılı gazete arşivinden belge tarama yöntemiyle elde edilmiştir.

KKTC basınında 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ilk saatlerine ilişkin manşetler incelendiğinde, haber dilinin ağırlıklı olarak *belirsizlik*, *kriz* ve *olağanüstülük* çerçevesinde kurulduğu görülmektedir. 16 Temmuz 2016 tarihli manşetlerde “olağanüstü gece”, “darbe girişimi”, “tanklar sokaklara indi” ve “asker yönetime el koydu” gibi ifadeler ön plana çıkmakta; olay, henüz sonucu öngörülemeyen bir askerî müdahale olarak sunulmaktadır. Bu dönemde kullanılan dil, daha çok *haber verme* ve *durumu aktarma işlevine* odaklanmakta; normatif ya da değer yüklü ifadeler sınırlı kalmaktadır. Özellikle bazı gazetelerde 15 Temmuz’un, 15 Temmuz 1974 Kıbrıs darbesiyle tarihsel bir paralellik içinde sunulması, erken aşamada olayın KKTC bağlamında tarihsel hafıza çağrışımlarıyla ilişkilendirildiğini göstermektedir.

İlk gün manşetlerinde dikkat çeken bir diğer unsur, *siyasal aktör söylemlerinin sınırlı ve ihtiyatlı* biçimde yer almasıdır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın halka “meydanlara çıkma” çağrısı haberleştirilmekle birlikte, bu çağrı henüz bir “direniş” veya “zafer” anlatısı içine yerleştirilmemiştir. Bu durum, basının olayın seyrine paralel olarak temkinli bir dil kullandığını ve anlatının henüz sabitlenmediğini göstermektedir. Dolayısıyla 16 Temmuz 2016 manşetleri, 15 Temmuz’u tamamlanmış bir anlam dünyası içinde değil, akış hâlindeki bir kriz olarak temsil etmektedir.

Gazete	Başlık	Alt Başlıklar	İçerik
Diyalog	Manşette habere yer verilmedi		
Halkın Sesi	Bir Yıl Sonra Tek Yürek	TC Büyükelçiliği önünde dün gece anma etkinliği düzenlendi.	15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü dolayısıyla tüm Türkiye’de etkinlikler düzenlendi... - Lefkoşa’daki kalabalık ise dün gec TC Büyükelçiliği önünde toplandı... Kalabalık grup ellerinde TC bayraklarıyla “Şehitler ölmez, vatan bölünmez” sloganları attı.
Havadis	Darbe girişimine Lefkoşa’dan Lanet	- Halkın direnişi tarihe geçti. - Türk demokrasisinin sınavı.	CB Mustafa Akıncı: Sivil halkın ellerinde bayraklarla tanklara karşı ölmesi tarihe geçen büyük bir örnektir. Kıbrıs Türk halkı adına, Demokrasi Şehitleri’ne rahmet, gazilere saygılarımızı iletiyorum.
Kıbrıs	15 Temmuz: Türk Milletinin Zaferidir	En kanlı terör eylemiydi.	15 Temmuz darbe girişiminin birinci yılında hem Türkiye’de hem KKTC’de düzenlenen anma törenlerinde bir kez daha deşan yazıldı. - TC Büyükelçiliği, darbe girişiminin birinci yılında, “15 Temmuz Şehitlerini Anma Töreni” düzenledi...
Yenidüzen	Manşette habere yer verilmedi		

Tablo 2. 16 Temmuz 2017 Tarihli KKTC Gazete Manşetleri

Dipnot: Tabloda yer alan veriler, yazar tarafından 5-9 Ocak 2026 tarihleri arasında KKTC Cumhuriyet Meclisi Kütüphanesi basılı gazete arşivinden belge tarama yöntemiyle elde edilmiştir.

Bir önceki tabloya karşılık, darbe girişiminin birinci yıl dönümünde (16 Temmuz 2017) yayımlanan manşetler, belirgin bir söylemsel dönüşüme işaret etmektedir. Bu dönemde kullanılan başlık ve alt başlıklarda “tek yürek”, “zafer”, “destan”, “demokrasi şehitleri” ve “halkın direnişi” gibi ifadelerin öne çıktığı görülmektedir. Olay, artık bir belirsizlik durumu olarak değil; *sonucu netleşmiş, anlamı sabitlenmiş bir kolektif hafıza anlatısı* içinde sunulmaktadır. Bu anlatıda 15 Temmuz darbe girişimi, “15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü” çerçevesinde, millî iradenin ve sivil direnişin zaferi olarak temsil edilmektedir.

Birinci yıl manşetlerinde ayrıca, *duygusal ve sembolik dilin belirgin biçimde arttığı* gözlemlenmektedir. “Şehitler ölmez, vatan bölünmez” sloganları, resmî anma törenleri ve siyasal aktörlerin normatif değerlendirmeleri manşetlere taşınmakta; böylece basın, yalnızca hatırlatan değil, aynı zamanda *hatırlamanın nasıl yapılacağını yönlendiren* bir rol üstlenmektedir. Bazı gazetelerin birinci yıl manşetlerinde konuya hiç yer vermemesi ise, 15 Temmuz anlatısının KKTC basınında *homojen bir biçimde değil, ideolojik ve editoryal tercihler doğrultusunda* farklı yoğunluklarda temsil edildiğini göstermektedir.

Genel olarak tablo karşılaştırması, 15 Temmuz’un KKTC basınında *olaydan hafızaya, krizden sembole ve haber dilinden duygusal anlatıya* doğru evrilen bir temsil süreci izlediğini ortaya koymaktadır. Bu dönüşüm, 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü’nün KKTC’de yalnızca Türkiye’de yaşanmış bir darbe girişimi olarak değil, zaman içinde ortak bir duygudaşlık ve dayanışma anlatısı içinde yeniden üretildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

5.2. Siyasal Söylemler ve Analizi

Çalışmanın ikinci adımı, siyasal aktörlerin 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin ilk açıklamalarını inceleyen söylem analizidir. Bu kapsamda:

- KKTC Cumhurbaşkanlığı,
- KKTC Başbakanlık,
- Bakanlık açıklamaları,
- Siyasi parti açıklamaları,

dijital ortamda taranarak analiz edilmiştir. İncelenen metinler resmî internet siteleri ve haber kaynakları üzerinden elde edilmiş olup, ilgili açıklamaların kaynaklarına metin sonunda atıfta bulunulmuştur.

Bu belgeler, Türkiye'nin 15 Temmuz anlatısıyla uyum düzeyleri, dayanışma ve duygusal destek söylemleri, demokrasi vurgusu ve Türkiye–KKTC ilişkilerinin konumlandırılması açısından değerlendirilmiştir. Siyasal söylem analizi, duygusal diplomasinin resmî ve yarı-resmî aktörler üzerinden nasıl üretildiğini anlamayı mümkün kılmaktadır.

Dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı:

“15 Temmuz gecesi Türkiye’deki askeri darbe girişiminin demokrasiye tutkun Kıbrıs Türk halkı arasında ciddi kaygılara neden oldu. Bu girişimin başarıya ulaşmamasının Türkiye gibi KKTC halkını da rahatlattı. Darbeler Türkiye’ye çok büyük acılar çektirdi, daha kötüye götürdü. Gelişmenin, kalkınmanın yolu demokrasiden geçmektedir. Türkiye’nin sadece kendisi için değil, Kıbrıs Türk halkı için de büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de artık darbeleri geçmişteki gibi alkışlayan bir toplumun olmadığını görmek de sevindirici. Türkiye’deki olumlu gelişmelere sevinen, acılara üzülen Kıbrıs Türk halkı olarak olayda sevdiklerini yitiren acılı ailelerin yanındayız. Yaşamını yitirenlere Allah’tan rahmet, geride kalanlara ve tüm Türkiye’ye başsağlığı, yaralılara da acil şifalar diliyorum.” (Demirci, 2016).

Dönemin KKTC Meclis Başkanı Sibel Siber:

“Demokrasiye, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne olan inancımızla, Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşanan demokrasiye darbe girişimini ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne yapılan saldırıyı şiddetle kınıyoruz. Halkın demokrasiye sahip çıkmasıyla böylesi olayların önüne geçileceğine ve bir daha bu tür girişimlerin yaşanmayacağına olan inancımızı belirtiriz.” (Haber Kıbrıs, 2016).

Dönemin KKTC Başbakanı Hüseyin Özgürgün:

Başbakan Hüseyin Özgürgün, Türkiye’de Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki bir grubun 15 Temmuz’da düzenlediği darbe girişimi ve yaşananlara ilişkin Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım’la telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Yapılan telefon görüşmesinde, iki başbakan “güçlü ve istikrarlı Anavatan Türkiye’nin demokratik düzenini yıkmaya yönelik darbe girişimini ve gelişmeleri.” (KKTC Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi, 2016).

“KKTC ve Türkiye Cumhuriyeti ile Anadolu halkı ve Kıbrıs Türk halkı arasında çok güçlü bir bağ var, Türkiye’deki bir sıkıntı KKTC’ye kat kat yansımaktadır. Bildiğiniz gibi, 15 Temmuz Yunan darbesi 1974’te çok felaketlere yol açmış ve Kıbrıs, Türkiye’nin müdahalesiyle barışa ve huzura kavuşmuştu. Buradaki 15 Temmuz da Türk halkının

müdahalesiyle defedilmiştir. Bir daha 15 Temmuzlar yaşanmasın, bizim en büyük dileğimiz ve talebimiz bu.” (Yüzbaşıoğlu, 2016).

KKTC’de 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin hemen ardından yapılan siyasal açıklamalar incelendiğinde, söylemlerin ortak bir çerçeve etrafında şekillendiği görülmektedir. Dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı, Meclis Başkanı Sibel Siber ve Başbakan Hüseyin Özgürgün’ün açıklamaları, darbe girişimini açık biçimde demokrasiye yönelik bir tehdit olarak tanımlamakta; buna karşılık halkın demokrasiye sahip çıkmasını sürecin belirleyici unsuru olarak vurgulamaktadır. Bu söylemler, 15 Temmuz’u yalnızca Türkiye’de yaşanan bir askerî müdahale girişimi olarak değil, KKTC’yi de doğrudan etkileyen bölgesel ve toplumsal bir kriz olarak çerçevelemektedir.

Mustafa Akıncı’nın açıklamasında öne çıkan temel vurgu, *demokrasiye bağlılık ve ortak duygudaşlıktır*. Akıncı, darbe girişiminin KKTC kamuoyunda kaygı yarattığını ifade ederken, girişimin başarısızlığa uğramasının yalnızca Türkiye’yi değil, Kıbrıs Türk halkını da rahatlattığını belirtmektedir. Bu söylem, Türkiye ile KKTC arasındaki ilişkinin siyasal bir müttefikliğin ötesinde, ortak acı ve sevinç üzerinden kurulan duygusal bir bağ olarak temsil edildiğini göstermektedir. Ayrıca darbelerin Türkiye’ye tarihsel olarak zarar verdiğine yapılan vurgu, 15 Temmuz’u geçmiş darbe deneyimlerinin devamı olarak konumlandırmakta ve demokratikleşme söylemiyle ilişkilendirmektedir.

Dönemin Meclis Başkanı Sibel Siber’in açıklaması ise daha *normatif ve evrensel değerler merkezli* bir çerçeve sunmaktadır. Siber, darbe girişimini demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerinden ele alarak kınamakta; halkın demokrasiye sahip çıkmasını gelecekte benzer girişimlerin önlenmesinin temel koşulu olarak sunmaktadır. Bu söylem, 15 Temmuz’u ulusal sınırların ötesinde, evrensel demokratik değerlerle ilişkilendiren bir siyasal dil üretmektedir. Böylece KKTC siyasal söylemi, Türkiye’de yaşanan süreci yalnızca ikili ilişkiler bağlamında değil, demokratik normlar çerçevesinde de konumlandırmaktadır.

Başbakan Hüseyin Özgürgün’ün açıklamaları ise daha belirgin biçimde *tarihsel hafıza ve ortak kader* vurgusu içermektedir. Özgürgün, 15 Temmuz 2016 darbe girişimini, 15 Temmuz 1974’te Kıbrıs’ta yaşanan darbe süreciyle ilişkilendirerek tarihsel bir paralellik kurmaktadır. Bu karşılaştırma, darbe olgusunun Kıbrıs Türk toplumu açısından yalnızca güncel bir siyasi kriz değil, kolektif hafızada derin izler bırakan tarihsel bir travma ile bağlantılı olarak algılandığını göstermektedir. Özgürgün’ün söyleminde Türkiye’nin “anavatan” olarak konumlandırılması ve halkın

müdahalesiyle darbenin engellenmiş olması vurgusu, millî irade ve halk direnişi anlatısını güçlendirmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, KKTC'deki siyasal aktörlerin 15 Temmuz'a ilişkin söylemleri; *demokrasi karşıtlığına ortak bir tepki, Türkiye ile duygusal ve tarihsel bağların vurgulanması ve halkın iradesinin yüceltilmesi* gibi ortak temalar etrafında bütünleşmektedir. Bu söylemler, 15 Temmuz darbe girişiminin KKTC'de erken dönemde çok sesli bir siyasal tartışmadan ziyade, geniş bir mutabakat ve dayanışma dili içinde temsil edildiğini göstermektedir. Böylece siyasal söylem, 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü anlatısının KKTC'de kolektif hafıza ve duygusal diplomasi ekseninde şekillenmesine önemli katkı sunmaktadır.

Medya arşivleri ve resmî açıklamalar üzerinden yapılan taramada, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin hemen ardından, özellikle 16–20 Temmuz 2016 tarihleri arasında KKTC'deki siyasal aktörlerin açıklamalarının sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Dönemin çeşitli bakan ve siyasi liderlerinin darbe girişimine ilişkin o döneme tarihlenmiş ve basın arşivlerinde yayımlanmış doğrudan açıklamalarına medya ve resmî kaynak taramalarında rastlanmamıştır (belki kendi sosyal medya hesaplarında olabilir ama bu durum tespiti zor olacağından çalışmaya kaynak olarak alınmamıştır). Bu durum, erken dönemde 15 Temmuz'a ilişkin siyasal söylemin KKTC'de daha çok devlet protokolü ve resmî kanallar üzerinden seçim, Cumhurbaşkanlığı ve Türkiye'ye yönelik ortak hafıza söylemleri bağlamında şekillendiğini; parti liderleri ve bazı kabine üyelerinin ise sürecin ilk günlerinde kamuoyuna yönelik bağımsız beyanat üretmekte sınırlı kaldıklarını düşündürmektedir. Dolayısıyla 15 Temmuz anlatısının KKTC'deki ilk temsillerinin, çok sesli bir siyasal tartışmadan ziyade, kurumsal ve resmî kanallar üzerinden dolaşıma girdiği söylenebilir.

5.3. Kültürel Diplomasi Kurumlarının Faaliyetleri ve Analizi

Araştırma kapsamında Türkiye'nin KKTC'deki kültürel diplomasi aktörlerinin faaliyet raporları, etkinlik programları ve resmî duyuruları incelenmiştir. Bunlar arasında:

- Yunus Emre Enstitüsü Lefkoşa
- TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı)
- YTB (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı)
- Türk Kızılay KKTC Delegasyon Başkanlığı
- TC Lefkoşa Büyükelçiliği

Bu inceleme, kültürel diplomasi araçlarının KKTC'de 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü anlatısının yeniden üretimindeki rolünü

ortaya koymayı amaçlamaktadır. Etkinliklerin dili, sembolleri, katılımcı profilleri ve Türkiye ile kurulan duygusal bağın vurgulanma biçimleri analiz edilmiştir.

Yunus Emre Enstitüsü Lefkoşa Ofisi ve Anadolu Ajansı, 2016, 2017, 2019 ve 2020 yıllarında fotoğraf sergileri düzenlemiştir. AA foto muhabirlerinin objektifinden çekilen FETÖ Terör Örgütü'nün 15 Temmuz darbe girişimine karşı halkın direnişini anlatan yansıtan "*Milli İradenin Yükselişi*", "*15 Temmuz Demokrasi Zaferi*" gibi çeşitli başlıklarda fotoğraf sergileri açılmış ve TRT World tarafından hazırlanan, 15 Temmuz'u konu alan "*The Network*" isimli belgesel gösterilmiştir (LBE, 2016; Kıbrıs Postası, 2017; TRT Avaz, 2019).

2025 yılı içerisinde Yunus Emre Enstitüsü, 15 Temmuz Derneği koordinasyonu ile "Yakın Tarihimize Demokrasi Mücadelesi" paneli düzenlenmiştir. Özellikle 15 Temmuz darbesi olmak üzere Türkiye'nin yakın tarihindeki darbeler ve etkilerinin tartışıldığı panelde, TC Gençlik ve Spor Bakan Yardımcısı Enes Eminoğlu, TC İçişleri Bakan Yardımcısı Bülent Turan ve 15 Temmuz Derneği Başkanı İsmail Hakkı Turunç konuşmacı olarak yer almıştır (Haber Kıbrıs, 2025).

TİKA, 16 Temmuz 2020 tarihinde, 15 Temmuz 2016 yılında hain darbe girişimi neticesinde şehit olan 251 vatandaşın anısına KKTC Boğaz Şehitliği'nde 251 adet zeytin fidanı dikimi gerçekleştirdi (TİKA, 2020).

TC Lefkoşa Büyükelçiliği de, 2017 yılından itibaren her yıl, 15 Temmuz darbe girişiminde hayatını kaybedenler anısına KKTC'de 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü kapsamında anma törenleri gerçekleştirmektedir. Örneğin 2025 yılında Ercan Havalimanı'nda 15 Temmuz temalı bir fotoğraf sergisi açılarak, darbe girişimi sırasında yaşanan olaylar ve halkın direnişi görsel olarak sergilendi. Ayrıca yapılan program çerçevesinde Boğaz Şehitliği'nde gerçekleştirilen anma törenine dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Cumhuriyet Meclisi Başkanı, Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi, askerî yetkililer ve vatandaşlar katıldı. Törende yapılan konuşmalarda, darbe girişimi sürecinde KKTC'de yaşanan endişe ve gelişmelerin yakından takip edildiği vurgulandı. KKTC Cumhurbaşkanı Tatar, Türkiye'nin darbe girişiminden başarıyla çıkmasının ve istikrarını korumasının KKTC açısından hayati önem taşıdığını ifade etti. Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi Ali Murat Başçeri de 15 Temmuz'un milletin, milli iradenin ve demokrasiye gönül verenlerin zaferi olduğunu söyleyerek "15 Temmuz'da aziz milletimiz hem bir darbe girişimini püskürtmüş hem de ülkemizi teslim almayı hedefleyen bir işgal teşebbüsünü engellemiştir." (İletişim Başkanlığı 2, 2025) ifadelerini kullandı. Başçeri, Türk milletinin, şehitlerle yaşadığını, şehidanın

diriliğine inanan bir millet olduğunu hatırlatarak hain darbe girişiminin üzerinden 9 yıl geçmesine rağmen devletin önceliklerinden birinin bu terör örgütüyle mücadele olduğunu altını çizdi.

Bu bulgular, Türkiye'nin KKTC'de 15 Temmuz anlatısını kurumsal ve süreklilik arz eden kültürel diplomasi pratikleri üzerinden yeniden ürettiğini göstermektedir. Yunus Emre Enstitüsü Lefkoşa Ofisi ile Anadolu Ajansı iş birliğinde farklı yıllarda düzenlenen fotoğraf sergileri ve belgesel gösterimleri, darbe girişiminin yalnızca tarihsel bir olay olarak değil, duygusal bir deneyim ve ortak bir hafıza alanı olarak sunulduğunu ortaya koymaktadır. Görsel anlatıların merkezinde “milli irade”, “direniş” ve “demokrasi zaferi” gibi kavramların yer alması, 15 Temmuz'un KKTC kamuoyunda duygudaşlık ve kader ortaklığı üzerinden anlamlandırıldığını göstermektedir. Fotoğraf ve belgesel gibi estetik ve anlatısal araçlar, yaşanmamış bir deneyimin duygusal olarak içselleştirilmesine olanak tanıyarak, duygusal diplomasinin etkili bir taşıyıcısı işlevi görmektedir.

2025 yılında Yunus Emre Enstitüsü tarafından düzenlenen ve Türkiye'nin yakın darbe tarihini ele alan panel ise, bu duygusal aktarımın entelektüel ve söylemsel bir çerçeveye desteklendiğini ortaya koymaktadır. Panelde yer alan üst düzey Türk yetkililer ve 15 Temmuz Derneği temsilcileri aracılığıyla darbe karşıtlığı, demokrasi vurgusu ve tarihsel süreklilik söylemi kurumsal düzeyde yeniden üretilmiş; 15 Temmuz anlatısı yalnızca anma pratiği olmaktan çıkarılarak politik ve ideolojik bir hafıza inşasına dönüştürülmüştür.

TİKA tarafından Boğaz Şehitliği'nde gerçekleştirilen 251 zeytin fidanı dikimi ise, hafıza mekânları üzerinden yürütülen sembolik bir kültürel diplomasi pratiğine işaret etmektedir. Zeytin ağacı gibi barış ve süreklilik simgesi bir unsurun şehitlik mekânında kullanılması, 15 Temmuz anlatısının yalnızca geçmişe dönük bir yas pratiği değil, geleceğe yönelik bir birlik ve direniş sembolü olarak kurgulandığını göstermektedir. Bu tür fiziksel ve kalıcı müdahaleler, kolektif belleğin mekânsal olarak sabitlenmesine katkı sağlamaktadır.

TC Lefkoşa Büyükelçiliği tarafından her yıl düzenlenen anma törenleri ve Ercan Havalimanı'nda açılan fotoğraf sergileri ise, resmi diplomasi ile kültürel diplomasinin iç içe geçtiği bir anlatı alanı oluşturmaktadır. Üst düzey katılım ve yapılan konuşmalarda Türkiye'nin istikrarının KKTC için hayati önemde olduğunu vurgulanması, 15 Temmuz'un yalnızca Türkiye'ye ait bir travma değil, KKTC'nin güvenlik ve gelecek algısıyla doğrudan ilişkilendirilen ortak bir kırılma noktası olarak sunulduğunu göstermektedir. Böylece 15 Temmuz anlatısı, duygusal

diplomasi aracılığıyla anavatan–yavru vatan ilişkisini pekiştiren, ortak kader ve ortak tehdit algısı üreten bir söylemsel zemine dönüşmektedir.

Analiz edilen dönem ve KKTC bağlamında kültürel diplomasi aktörlerinin 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü kapsamında yürüttüğü kurumsal faaliyetler incelenirken, YTB ve Türk Kızılayı'nın KKTC Delegasyon Başkanlığına ilişkin olarak darbe girişimini anımsatacak doğrudan 15 Temmuz'a özel etkinlik veya duyuru bulgusuna ulaşılmamıştır. Bu durum, tüm kültürel diplomasi aktörlerinin 15 Temmuz hatırlatımını eşit yoğunlukta yürütmediğini göstermekte; bazı kurumların bu hafıza gündemini resmî hafıza etkinlikleriyle doğrudan ilişkilendirirken, diğerlerinin faaliyetlerini daha genel sosyal-kültürel programlar odaklı sürdürdüğünü düşündürmektedir.

Türkiye'nin 15 Temmuz anlatısını ulusötesi düzeyde görünür kılmaya yönelik kültürel ve kamusal diplomasi faaliyetlerinden biri de Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından düzenlenen uluslararası basın gezileridir. Bu kapsamda, 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü dolayısıyla gerçekleştirilen basın gezisine KKTC'den gazetecilerin de dâhil edilmesi, KKTC'nin bu anlatı içerisindeki konumunu pekiştiren sembolik bir adım olarak değerlendirilebilir. Söz konusu basın gezisine Bosna Hersek, Yunanistan, Rusya ve Orta Asya ülkelerinin yanı sıra KKTC'den de katılım sağlanmış; KKTC'yi temsil eden gazeteciler Ankara ve İstanbul'da düzenlenen anma programlarına iştirak etmiştir. Program kapsamında 15 Temmuz Demokrasi Müzesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve 15 Temmuz Şehitler Anıtı gibi hafıza mekânlarının ziyaret edilmesi, darbe girişiminin kurumsallaşmış bir anlatı ve kolektif bellek unsuru olarak aktarılmasına hizmet etmiştir (Kıbrıs Postası, 2023). KKTC'li medya temsilcilerinin bu sürece dâhil edilmesi, 15 Temmuz anlatısının yalnızca Türkiye merkezli bir hafıza üretimi olmadığını; KKTC kamuoyuna yönelik olarak da kültürel ve duygusal diplomasi araçlarıyla yeniden dolaşıma sokulduğunu göstermektedir. Bu yönüyle basın gezisi, medya aracılığıyla aktarılan bir etkinlik olmanın ötesinde, KKTC'yi de kapsayan ulusötesi bir hafıza ve meşruiyet inşasının parçası olarak değerlendirilebilir.

Türkiye merkezli olmayan, KKTC Milli ve Manevi Dayanışma Platformunun organizasyonuyla 16 Temmuz 2018 tarihinde Lefkoşa'da açık hava mitingi düzenlendi. Halkın geniş katılım gösterdiği mitinge, Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi Derya Kanbay, Uluslararası Rabia Platformu Başkanı Cihangir İşbilir, AK Parti KKTC Temsilcisi Mehmet Demirci, bazı milletvekilleri, elçilik yetkilileri ve vatandaşlar katıldı. Bu süreçte Lefkoşa Bedestende Anadolu Ajansının 15 Temmuz'da çekilen fotoğraflarından oluşan sergi açıldı (AA, 2018).

Bulgular, 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü anlatısının KKTC’de yalnızca Türkiye merkezli kurumsal aktörler aracılığıyla üretilmediğini göstermektedir. Bu bağlamda, KKTC Millî ve Manevi Dayanışma Platformu’nun organizasyonu ile Lefkoşa’da düzenlenen açık hava mitingi, 15 Temmuz anlatısının yerel aktörler tarafından da sahiplenildiğine işaret eden önemli bir örnek sunmaktadır. Söz konusu miting, Türkiye merkezli kültürel diplomasi kurumlarının doğrudan organizasyonu dışında gerçekleşmiş; buna rağmen 15 Temmuz darbe girişimini demokrasi, millî irade ve dayanışma temaları etrafında hatırlatan bir kamusal etkinlik olarak şekillenmiştir. Bu durum, 15 Temmuz hafızasının KKTC’de yalnızca dış kaynaklı bir söylem olarak değil, yerel sivil inisiyatifler aracılığıyla da dolaşıma sokulduğunu göstermektedir.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, 15 Temmuz 2016’daki darbe girişiminin ardından Türkiye’de inşa edilen 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü anlatısının, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde nasıl temsil edildiğini ve anlamlandırıldığını incelemiştir. Medya temsilleri, siyasal söylemler ve kültürel diplomasi faaliyetleri üzerinden yürütülen analizler, 15 Temmuz anlatısının KKTC bağlamında yalnızca Türkiye merkezli bir siyasal olay olarak değil; ortak tarih, kader ve duygudaşlık vurguları üzerinden kurulan ulusötesi bir kolektif bellek unsuru hâline geldiğini göstermektedir.

KKTC basınında yer alan manşetler ve haber dili, özellikle darbe girişiminin hemen ardından ve yıldönümlerinde yoğunlaşarak süreci “demokrasi mücadelesi”, “millî irade” ve “direniş” kavramları etrafında çerçevelemiştir. Bu temsil biçimi, KKTC toplumunun doğrudan deneyimlemediği bir olayın, duygusal yakınlık ve ortak aidiyet söylemleri aracılığıyla içselleştirilmesini sağlamış; medyanın kolektif bellek üretimindeki kurucu rolünü görünür kılmıştır. Böylece medya, yalnızca bilgi aktaran bir mecra değil, geçmişin bugünden yeniden anlamlandırıldığı bir hafıza alanı olarak işlev görmüştür.

Siyasal söylem analizleri de 15 Temmuz’un KKTC’deki siyasi aktörler tarafından Türkiye ile kurulan tarihsel ve duygusal bağlar üzerinden yorumlandığını ortaya koymaktadır. Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı ve Başbakan düzeyinde yapılan açıklamalarda darbe girişimi demokrasiye yönelik bir tehdit olarak tanımlanmış; Türkiye’nin istikrarının KKTC için taşıdığı yaşamsal önem vurgulanmıştır. Bu söylemler, 15 Temmuz anlatısını bir dayanışma ifadesinin ötesine taşıyarak, KKTC’nin güvenliği ve geleceğiyle ilişkilendirilen stratejik bir anlam alanı içine yerleştirmiştir.

Kültürel diplomasi kurumları aracılığıyla yürütülen faaliyetler ise 15 Temmuz anlatısının sembolik, mekânsal ve estetik düzeyde pekiştirildiğini göstermektedir. Yunus Emre Enstitüsü ve Anadolu Ajansı iş birliğinde düzenlenen sergiler ve etkinlikler, TİKA'nın şehitlik mekânlarında gerçekleştirdiği sembolik uygulamalar ile TC Lefkoşa Büyükelçiliği'nin düzenli anma törenleri, 15 Temmuz'un KKTC'de kurumsallaşmış bir hafıza pratiğine dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu faaliyetler sayesinde darbe girişimi, yalnızca hatırlanan bir geçmiş değil; tekrar edilen ve duygusal olarak yeniden üretilen bir anlatı hâline gelmiştir.

Bu bulgular doğrultusunda, Türkiye'nin KKTC'de faaliyet gösteren kültürel diplomasi kurumları için bazı öneriler geliştirilebilir. Yunus Emre Enstitüsü ve TİKA'nın hafıza inşasına katkı sunan faaliyetlerinin, yerel akademik ve sivil aktörlerle daha fazla ortak üretim zeminine taşınması, anlatının karşılıklı etkileşim temelinde güçlenmesini sağlayabilir. Buna karşılık YTB ve Türk Kızılayı KKTC Delegasyonu'nun 15 Temmuz temalı faaliyetlerde sınırlı görünürlüğü, duygusal diplomasinin toplumsal derinliğini kısıtlayan bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu kurumların gençlik, gönüllülük ve dayanışma temelli projelerle sürece dâhil olması, duygusal bağların yalnızca anma günleriyle sınırlı kalmamasına katkı sunacaktır.

Öte yandan KKTC Millî ve Manevi Dayanışma Platformu tarafından düzenlenen açık hava mitingi, 15 Temmuz anlatısının yalnızca Türkiye tarafından aktarılan bir söylem olmadığını; aynı zamanda yerel aktörler tarafından içselleştirilerek yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu durum, duygusal diplomasinin yalnızca devletlerin resmî kurumlarıyla değil, sivil ve yerel aktörler üzerinden de işleyebilen çok katmanlı bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim bu bulgu, Pace'in (2024) duyguların ulusötesi siyasal alanlarda aidiyet ve meşruiyet üreten bir güç olarak dolaşıma girdiği yönündeki yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Sonuç olarak 15 Temmuz'un Demokrasi ve Millî Birlik Günü olarak kurumsallaştırılması, kolektif hafızanın kamu diplomasisi ve duygusal diplomasi araçlarıyla ulusötesi düzeyde yeniden üretildiği bir süreci ifade etmektedir. KKTC örneği, kültürel diplomasinin yalnızca kültürel aktarım değil; ortak duygulanım, dayanışma ve aidiyet üretimi üzerinden işleyen bir güç alanı olduğunu göstermesi bakımından, 15 Temmuz literatürüne özgün bir katkı sunmaktadır.

Bu çalışma, 15 Temmuz darbe girişiminin ve ardından hafıza olarak kurumsallaşan 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü'nün KKTC bağlamındaki yansımalarını ağırlıklı olarak söylem, medya ve kültürel

diplomasi pratikleri üzerinden ele almıştır. Gelecek araştırmalar, bu çerçeveyi genişleterek, KKTC toplumunun farklı kesimlerinde söz konusu güne ilişkin algıların nasıl çeşitlendiğini nicel yöntemler, derinlemesine mülakatlar veya karşılaştırmalı alan çalışmaları aracılığıyla inceleyebilir. Ayrıca Türkiye'nin yumuşak güç enstrümanlarının KKTC dışındaki diğer yakın coğrafyalarda benzer hafıza ve duygu üretim süreçlerini nasıl şekillendirdiğine odaklanan karşılaştırmalı çalışmalar, duygusal diplomasinin ulusötesi etki alanını daha kapsamlı biçimde ortaya koyabilir. Bu doğrultuda, kolektif hafıza ve duygusal diplomasi arasındaki ilişkinin uzun erimli toplumsal ve siyasal sonuçlarını izleyen disiplinlerarası araştırmalar, hem kamu diplomasisi literatürüne hem de 15 Temmuz'un uluslararası temsiline ilişkin çalışmalara önemli katkılar sunacaktır.

Kaynakça

Ang, I., Isar, Y. R., & Mar, P. (2015). Cultural diplomacy: Beyond the national interest? *International Journal of Cultural Policy*, 21(4), 365–381. <https://doi.org/10.1080/10286632.2015.1042474>

Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik* (A. Tekin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Bleiker, R., & Hutchison, E. (2008). Fear no more: Emotions and world politics. *Review of International Studies*, 34(1), 115–135. <https://doi.org/10.1017/S0260210508007821>

Burke, R. (2017). *Emotional diplomacy: Official emotion on the international stage*. Oxford University Press.

Coşkun, E. R. (2023). Uluslararası ilişkilerde duygusal dönüş: Duyguların analizi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11(Özel Sayı), 119–137. <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1377622>

Crawford, N. C. (2000). The passion of world politics: Propositions on emotion and emotional relationships. *International Security*, 24(4), 116–156. <https://doi.org/10.1162/016228800560327>

Cull, N. J. (2008). Public diplomacy: Taxonomies and histories. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 31–54. <https://doi.org/10.1177/0002716207311952>

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği. (2018). *15 Temmuz darbe girişimi ve milletin zaferi*. Cumhurbaşkanlığı Yayınları. https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/15Temmuz/15temmuz_tr.pdf

Cummings, M. C. (2003). Cultural diplomacy and the United States government: A survey. Center for Arts and Culture. <https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf>

Deniz, A. Ç. (2014). *Hafıza yelpazesi: Toplumsal hafıza bağlamında Hindistan heyetleri*. E Yayınları.

Doyuran, L. (2018). *Tarih içerikli televizyon dizileri ve belgeselleri üzerinden kolektif belleğin inşası*. Cinius Yayınları.

Draaisma, D. (2015). *Unutmanın kitabı: Rüyalarımızı neden hemen unuturuz, anılarımız neden sürekli değişir?* (D. Muradoğlu, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Halbwachs, M. (2017). *Kolektif hafıza* (B. Barış, Çev.). Heretik Yayınları.

LBE - Lefkoşa Büyükelçiliği Bülteni. (2016). *Millî iradenin yükselişi: 15 Temmuz 2016 sergisi*. <https://lefkosa-be.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/12/d0a7edc4-fd96-430e-9f18-a37c5afe104f.pdf>

Melissen, J. (2005). *The new public diplomacy: Soft power in international relations*. Palgrave Macmillan.

Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları* (M. E. Özcan, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.

Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.

Koschut, S. 2020. *The Power of Emotions in World Politics*. London: Routledge.

Pace, M. (2024). Emotions and the politics of transnational spaces. Koschut, S., & Ross, A. A. G. (Eds.), *The Oxford handbook of emotions in international relations* (343-356). Oxford University Press.

Pennebaker, J. W., & Gonzales, A. L. (2015). Tarih yazmak: Kolektif belleğin altında yatan sosyal ve psikolojik süreçler. P. Boyer & J. V. Wertsch (Eds.), *Zihinde ve kültürde bellek* (ss. 217–246). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sarlo, B. (2012). *Geçmiş zaman: Bellek kültürü ve özneye dönüş üzerine bir tartışma* (P. B. Charumi & D. Ekinçi, Çev.). Metis Yayınları.

Tuncer, R. Z. (2023). *15 Temmuz darbe girişimi ve toplumsal belleğin hafıza mekânları*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.

Wertsch, J. V. (2015). Kolektif bellek. P. Boyer & J. V. Wertsch (Eds.), *Zihinde ve kültürde bellek* (ss. 149–174). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Haber Kaynakları

AK Parti. (2016, 15 Ağustos). Başbakan Yıldırım KKTC’de düzenlenen “Gün Birlik Günüdür” mitinginde konuştu. <https://www.akparti.org.tr/haberler/basbakan-yildirim-kktc-de-duzenlenen-gun-birlik-gunudur-mitinginde-konustu/>

Anadolu Ajansı Ankara. (2016, 25 Temmuz). FETÖ’nün darbe girişimi 22 saatte bertaraf edildi. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-darbe-girisimi-22-saatte-bertaraf-edildi/609402>

Anadolu Ajansı. (2018, 16 Temmuz). 15 Temmuz şehitleri yurt dışında da anılıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-sehitleri-yurt-disinda-da-aniliyor/1204668>

BBC News Türkçe. (2016, 7 Ağustos). Yenikapı’da üç partinin katılımıyla “Demokrasi ve Şehitler Mitingi”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37002177>

Demirci, M. (2016, 19 Temmuz) KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı: Girişimin başarısız olması KKTC halkını rahatlattı. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/kktc-cumhurbaskani-akinci-girisimin-basarisiz-olmasi-kktc-halkini-rahatlatti/611211>

Haber Kıbrıs. (2016, 16 Temmuz). Meclis Başkanı Siber darbe girişimini kınadı. <https://haberkibris.com/meclis-baskani-siber-darbe-girisimini-kinadi---2016-07-16.html>

Haber Kıbrıs. (2025, 6 Kasım). “Yakın tarihimizde demokrasi mücadelesi” paneli yapıldı. <https://haberkibris.com/yakin-tarihimizde-demokrasi-mucadelesi-paneli-yapildi-2018-2025-11-06.html>

İletişim Başkanlığı. (2025, 5 Kasım). 15 Temmuz destanı. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/stratejik_iletisim_calismalari/detaylar/15-temmuz-destani

İletişim Başkanlığı 2 . (2025, 15 Temmuz). Yurt dışında 15 Temmuz Anma Etkinlikleri. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/yurt-disinda-15-temmuz-anma-etkinlikleri-15-07-25>

Kıbrıs Postası. (2017, 16 Temmuz). KKTC’de “15 Temmuz Demokrasi Zaferi” sergisi. https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n225944-kkctcde-15-temmuz-demokrasi-zaferi-sergisi-18072017

Kıbrıs Postası. (2023, 16 Temmuz). Türkiye İletişim Başkanlığı’nın 15 Temmuz basın gezisinde KKTC de yer aldı. https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n479791-turkiye-iletisim-baskanliginin-15-temmuz-basin-gezisinde-kkctc-de-yer-aldi

KKTC Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi. (2016, 18 Temmuz). Başbakan Özgürün, TC Başbakanı Yıldırım’la telefonda görüştü. <https://pio.mfa.gov.ct.tr/basbakan-ozgurgun-tc-basbakani-yildirimla-telefonda-gorustu/>

TİKA. (2020, 16 Temmuz). 15 Temmuz şehitleri anısına KKTC’de 251 zeytin fidanı dikildi. https://tika.gov.tr/detail-15_temmuz_sehitleri_anisina_kkctc%27de_251_zeytin_fidani_dikildi/

TRT Avaz. (2019, 16 Temmuz). KKTC’de 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü etkinlikleri. <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/turkistandan/kkctcde-15-temmuz-demokrasi-ve-milli-birlik-gunu-etkinlikleri/5d2d581d01a30a14fcc8f6b8>

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı. (2025, 15 Temmuz). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Meclis’teki 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü anma töreninde konuştu.

<https://www.diyanet.gov.tr/tr-tr/Kurumsal/Detay/37834/cumhurbaskani-erdogan-meclisteki-15-temmuz-demokrasi-ve-milli-birlik-gunu-anma-torende-konustu>

Yüzbaşıoğlu, N. (2016, 29 Temmuz). KKTC Başbakanı Özgürün: En küçük ihbar değerlendiriliyor. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/kkctc-basbakani-ozgurgun-en-kucuk-ihbar-degerlendiriliyor/617141>

SONUÇ

15 Temmuz'un Onuncu Yılında: Hafızayı Korumak, Geleceği İnşa Etmek

15 Temmuz'un üzerinden on yıl geçti.

Bazı tarihî olaylar vardır ki etkileri, aradan yıllar geçse de hafızalarda yaşamaya devam eder. Çünkü bazı olaylar yalnızca yaşanmaz; milletlerin ortak kaderine yön verir. 15 Temmuz, Türk milletinin hafızasına kazınmış tarihî bir dönüm noktasıdır.

O gece Türkiye; tankların, uçakların ve silahların gölgesinde yalnızca bir darbe girişimini değil, hakikatin nasıl istismar edilebileceğini de gördü. Dinin nasıl araçsallaştırılabileceği, maneviyatın nasıl örgütsel sadakate dönüştürülebileceği ve insan zihninin nasıl sistematik biçimde kuşatılabileceği açık biçimde ortaya çıktı.

Fakat aynı gece bir hakikat daha bütün açıklığıyla belirdi: Millet iradesi teslim alınamazdı.

Bu eser boyunca farklı disiplinlerden akademisyenler; 15 Temmuz'un teolojik, sosyolojik, siyasal, psikolojik, kültürel ve uluslararası boyutlarını ele aldılar. Ortaya çıkan tablo şunu göstermektedir: 15 Temmuz yalnızca geçmişe ait bir hadise değil; aynı zamanda geleceğe dair önemli bir uyarıdır.

Çünkü modern çağın tehditleri artık yalnızca sınırlarımızdan gelmemektedir. Tehdit; bazen bir söylem, bazen dijital bir ekran, bazen kutsal kavramların içine gizlenmiş manipülatif yapılar aracılığıyla ortaya çıkmakta; bazen de insanın zihin dünyasını hedef alarak ilerlemektedir. Bu nedenle çağımızın en önemli mücadele alanlarından biri; hakikat ile manipülasyon arasındaki mücadeledir.

15 Temmuz'un ortaya koyduğu en önemli gerçeklerden biri şudur: Aklını teslim edenler, zamanla iradelerini de teslim ederler.

Türkiye'nin geleceği; güçlü kurumların yanı sıra güçlü bir ahlâk anlayışına, sağlam bir düşünce geleneğine, sahih bir din eğitimine, eleştirel akla ve medeniyet şuuruna bağlı bulunmaktadır.

Bu nedenle yeni nesillere yalnızca bilgi değil; aynı zamanda hikmet, muhakeme ve ahlâk kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Üniversiteler, okullar, aileler, medya ve bütün kültür kurumları bu sorumluluğun temel aktörleri arasında yer almaktadır.

Toplumsal hafızanın korunması ise ancak bilinçli nesillerin yetiştirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Hafıza, yalnızca geçmişî koruyan değil; aynı zamanda geleceğî inşa eden temel unsurlardan biridir. Bu çerçevede 15 Temmuz'u anmak, geçmişî unutmadan toplumsal bilinç üretmek, medeniyet refleksini güçlendirmek ve benzer karanlık yapıların yeniden ortaya çıkmasını engelleyecek toplumsal bağışıklığı geliştirmek anlamına da gelmektedir.

Bu eser, işte bu hafızanın bir parçası olma niyetiyle hazırlanmıştır. Temennimiz odur ki; bu kitap, düşünen, sorgulayan, ders çıkaran ve geleceğî daha bilinçli yürüyen nesiller için kalıcı bir kaynak olsun.

Bu millet, tarih boyunca olduğu gibi bugün de hafızasını, iradesini ve medeniyetini koruyabildiğî ölçüde varlığını sürdürecektir.

Şehitlerimizi rahmetle, gazilerimizi minnetle yâd ediyor; milletimizin birlik, dirayet ve ferasetinin daim olmasını diliyoruz.
